

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજગતી કાપીરાશિદ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૪૬૧૩ વર્ગાક

પુસ્તકાનું નામ કુષ્ઠાકાન્ત-૧

વિષય પૃ: ૫૨

800.
8/12/13

14
13

875/13

81

ॐ तत्सत् परमात्मने नमः ॥

ज्ञानोदधि

ॐ

श्रीकृष्णकान्त.

प्रथम भाग.

रथी, उपाधी प्रसिद्ध कर्ता,
निवेदी भग्नलाल गणपतराम
निवास—बन्दीपुर क्षेत्र [याज्ञोद].

संवत् १९६८—प्रथमावृत्ति.—प्रत २०००.

मुद्रित इ. १—८—०, (पोस्टेज जुहुं).

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એક્ટ પ્રમાણે
 રજીસ્ટર કરાવી પ્રસિદ્ધ કર્તાએ સર્વ હક
 પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
 ગ્રંથાલય
 ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંપ્રદ

૪૬૧૩ પૃ. ૨૫૨
 (દોહરા.)

બ્રહ્મજ્ઞાન જીને દીધા, મગ્ન મોક્ષકા પાર;
 વેા આજ્ઞા હૃદયે ધરી, પ્રગટ કીધા સૌ સાર.

જ્ઞાનોદ્ધિ ગુણ આહીને, વરતે તેહ પ્રમાણ;
 ધર્મર્થ કામ મોક્ષને, સહજ મેળવે જાણ.

અરૂથ

નવાડેરા પાસે આવેલા શ્રી 'જ્ઞાનોદ્ધય' પ્રી. પ્રેસ
 માં ઇન્દ્રજીલાલ અમૃતલાલ મામલદારનાએ છાપ્યું.

અર્પણ પત્રિકા.

શ્રીકૃષ્ણમાર્ગપતિ શ્રીવિઠોળા માહારાજધીરાજ !

પ્રભુ ! આપના ચરણ સેવનથી નહિ ધારો શકેલો નહિ પાર પામી શકાય તેવી બુદ્ધિ મળી, જેથી માફ અંતઃકરણથી માનેલું જન્મ સાહસ્ય ફળીભુત કરા શક્યો છું. હું એક નિર્ધન-નિરાધાર-બુદ્ધિહીણ બચ-પણથી પૂર્વ કર્માનુસાર આપના હરબારમાં દાસત્વ બળવતાં આપની વિનંતી કરી શકવા-આપને જણાવો શકવા પામ્યો; એ મારી શું શક્તિ ? પ્રભો ! એ આપનાજ પ્રતાપ !!!

મારી અંતઃકરણ વૃત્તિને જાણવાવાળા કૃપાસિંધો ! જેહુ પ્રમાણે વડોલ થઈ પાળી વધાર્યો છે, એજ પ્રમાણે આપના હૃદયમાં સમાઈ શકું ત્યાં સુધી તેને લાયક થવાના ગુણોને આપી જન્માંન્તરે લાયકાત કરીને પણ આપના સ્વરૂપને મેળવજો. એજ અનંતાધિશતી અલ્પ વિનંતી. અસ્તુ !

હું છું

આપના ચર્ણની સેવામાં મર્ણ-શર્ણ થઈ રહેલો,

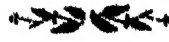
ત્રિવેદી મગ્નલાલ ગણપતરામ

ની કૃપાસિદ્ધાપી ભાવના સાહસ્ય રહો.

સ્તુતી—(શીખરણી.)

પિતા માતા બ્રાતા ભગની સહુ દાતા નમ સહી,
સખા સરવે સાથી ધીય શ્રીય શક્તી ભવ ભવ માહી;
નિભાવીને નિત્યે વડિલ પદ વિઠ્ઠલજી રહી,
દિયે જે દીકું નહી મગન ગ્રહી ઉચ્છંગે અહી તણી.

પ્રસ્તાવના.

(દોહરો.)

સત્યવિત આનંદ મગ્ન ગુરુ, મગ્ન આત્મ દેહ ભુપઃ
મગ્ન નીમીત્ત કર્તા થયો, કૃપણ કૃપાની હુંક.

મૃત્યુ લોકમાં મનુષ્યદેહ ધરી આવેલા જીવને શું કર્તવ્ય કરવાનું છે. તે કેમ સધળા જાણી શકતા નથી જાણી શકે છે તો ફળીભુત કેમ કરી શકતા નથી, ફળીભુત થવાના રસ્તા નહિ જાણવાથી થતા ગેરફાયદા જાણવાથી થતો લાભ એ સંબંધ તથા મહાન સ્ટીમરોની અંદર અનેક પ્રકારની સુખ શાન્તીના સખળ સાધનોનો સચવાસો સાથ રાખી શોખીન સજ્જનોને સહેલ કરતાં દુસ્તર દરીયામાં ડુબતા દેહાન્ત દેશતથી દયાના દુઃખી પોકાર કરતા જીવોની દુર્જન અવસ્થાનું જ્ઞાન નથી. તે પ્રમાણે દુનીયા પર મહાન ભવ્ય નગ્રોનાં અલૌકિક અવાસોમાં રાજ્ય રીઢીની લહેરોમાં કોરટોની કામગીરીમાં, આગગાડીઓની અકળ કૃતીમાં, હોદ્દાઓના અલંકારમાં, સુંદરાંગનાઓની સોખતમાં, વારાંગનાઓના વમળમાં, સવાર્ય સાધક મુર્ખમતામાં, ભુદેવોના ભોજનોમાં, વિદ્વાનોનાં વાક યુદ્ધમાં, અજ્ઞાનીઓની અધાર કૃપમાં, વ્યસનોના વીલક્ષણપણામાં, નાતોની લાતો ખાવામાં મોટાઇના મધ્ય પાનમાં, કુરપણાના કળીયુગમાં, દંભના દાસત્વમાં, તવંગરપણાના તોરમાં, અમલના અકલપણામાં રહી, લેશપણ જાણવામાં નથી આવતું કે, અનેક જીવો પોતાને ભુખ, તરસ, રહેહાણ જગ્યા તથા પ્રેમરૂપ અમૃતનું સાધન નહીં મળવાથી, બચવા સાર વળખા

મારતાં કેવી સ્થિતિમાં દેહ છોડે છે. તેમની તથા આપણી શી મતી થશે તે જાણવા માટે પાસે કંઈ પણ સાધન રાખ્યા વિના પોતાનું રહેઠાણ સ્થાનક છે. તો તુરતજ તે બાબતની ખમર પડે અરે આ અધોર ભયંકર દુઃખ કાને પડવાથી ત્રાસ આપે છે તો જેની દ્રષ્ટી જોયર અનેક જીવો આ દુનિયાપર કોઈ જગ્યાપર કોઈ માઈ નથી. એમ ગાભરા બની એક પાશેર અનની અપ્રાપ્તિને લીધે, અરે એક પુણા ઘાસના નીર્દોષ પ્રાણીઓંનં પોપણુ પદાર્થ વિના ટળવળી બેહાલ હાલ-તમાં દેહ છોડે છે. તેઓની આફતીનું, તેમ નામનો ભાવનું, વર્ણન કરી વધારે દુઃખી થવા યોગ્યને ધારી તે લખાણને નહી જણાવતાં, તેના સુખારક સુખના રસ્તા શોધી સરળતામાં, શ્રીસજ્જન સમુદાયમાં સમર્પુ કે જેથી એ હૃદયભેદક કૃત્યનો નીવેડો આવે તાત્કાળ દ્રષ્ટીથી જોતાં આ દાળીદ્ર દુઃખ ટાળવાને સાઈ શ્રીમંતો પાસેથી અનંદાન કરાવવું. એમ જણાય છે તોપણુ એમ કરવાથી દાળીદ્રષ્ટી ભયંકર દરદ નીર્મુળ થશે નહિ પણ ઉઝડું વધશે. તે માટે અનાથોને કામગીરીયે ચલાવી અપંગોને ઇશ્વર સ્મરણ કરાવી. આહાર સાઈ ખોરાક આપવા. બાદ દાળીદ્ર રોગની નીર્મુળ કરવાનાં ઔષધો આ પુસ્તકમાં જાહેર કર્યાં છે. તે એકા એક પ્રાયદા કરવાને પ્રબળ શક્તિમાન છે. પણ એના ખરાહીતના પ્રાયદારક ગુણોને સમજવા દીર્ઘ દ્રષ્ટીવાળા મહાન અનુભવી વિદ્વાનોજ શક્તિમાન છે. છતાં અન્યજનોએ એ મુજબ વગર સમજવે વર્તશે તોપણુ ફાયદો થશેજ.

આ પુસ્તકનું લખાણ મુર શિષ્યના સંવાદરૂપ દ્રષ્ટ કલ્પીત છે. જેથી તેમાં વાર્તારૂપ અનુપ્રાસોની પદ્ધતિમાં અધીકાઈ રાખી નથી કારણુ એ લખાણ રચવાનો કર્તાનો મુખ્યભાવ એના અર્થ ભેદોના ઉપદેશ માટે છે. માટે દરેક સજ્જન વાંચકોએ વાર્તારૂપ પદ્ધતિમાં મનના રાખતાં તેનામાં

આવેલા જ્ઞાતનેજ મહત્વ કરવા તરફી લેવી.

ગુરુ શિષ્યના સમાગમ તથા તેમનાં કરેલાં કામો ત્રાહીત પક્ષથી લેખકના વાક્યરૂપથી જણાવે છે. ગુરુજીની નોંધ યુકતમાંનો નોંધેલો રાગ-જીના સાંભળવામાં આવેલ હેવાલ તેમના એકાન્તમાં બનાવેલ હોવાથી ઉપદેશરૂપ તથા આત્મ વિચારરૂપ બનેલ છે. રાગજીના સદેહ નિવારણ માટે તથા રાગ્ય સુખાર્થ નોંધ યુક શિવાય પણ અન્યવીશય ગુરુજીનો તાત્કાલિકનો રચેલો છે. જેથી સરળ વાર્તા રૂપમાં પ્રશ્નોત્તર કોણે કર્યા તેનો દર વખતે દેખાવ કર્યો નથી.

જ્ઞાનરૂપ ગુરુજી છે જીવરૂપ રાગજી છે. દેહાદી ઈંદ્રિયો રૂપ રક્તપત તથા રાગ્ય છે. વીભોગ ભોગરૂપ શીકાર છે. અજ્ઞાન મનુષ્યોએ નર્કમય કરી નાખેલ દુનીયા અરણ્યરૂપ છે. અજ્ઞાન જીવ વીભોગ શીકારમાં બમે છે. જ્ઞાન રૂપ ગુરુજી પોતાના સદ્ગુણથી અલૌકિક ભુમી કરે છે. કારણ આ જીવરૂપી જણાવેલ રાગજીના મધજરૂપ રાગ્યમાં તેને બીજા જીવોના મધજરૂપી રાગ્ય કરતાં સુંદર જગ્યા જણાવાથી આનંદાશ્ચર્યના પામે છે. જીવરૂપ રાગજીના પાટનગ્ર રૂપ હૃદયમાં જ્ઞાન ગુરુનો નિવાસ થયેલ છે. સુષ્ઠ જ્ઞાન પોતાના શુકર્તવ્યોથી જીવરૂપ રાગજીને પોતાના તરફ ખેંચાણ કરી પોતાની આજ્ઞાનુસાર વર્તાવે છે જેથી દેહ ઈંદ્રિયો રૂપ સર્વમાં બુદ્ધ શાન્તી મળે છે. એક મનુષ્યના પ્રમાણે અનેકના અધીકારી રાગ્ય કર્તા પણ તે પ્રમાણે વર્તવાથી સ્વર્થ મોક્ષ સુખ પમાડે છે. અલંકારીક રમનાથી તેમાં વાર્તારૂપ છે.

આ પુસ્તકમાં લૌકિક પરલૌકિક માર્ગ છે. વિષયી જીવોને લૌકિક સાચા રસ્તા જણાવાથી સુખ થઈ પરલોક મળશે. મુમુક્ષુઓને પરલૌકિક સાધનો મળશે પણ અર્ધ દૃષ્ટનો ઉપાય દેવાથી આપ મત રાખવો છોડે તોજ અંદર રહેલા બાવ જણાય.

હાલ જેઓ ભક્તિ કરવામાં ઉત્તમ વખત કે જે નામદાર સરકારની સલાહ શાન્તી ભરેલી નિગાહને સુખી હાલતમાં શોખ એકનમાં સર્વ સરસ સસ્તા સાહીત્યોના ગ્રંથો સંગીતોનાં વાદ્યો, ભક્તોના વૃદ્ધો ધણી દુરથી પણ મળી શકવા જાણી શકવા તથા અત્યંત લાભ લેવા પશુના સુર્ક્ષ્મતા ભરેલા વખત જેવો વખત હાલ પહેલાં કળિયુગના જમાનામાં મળી શક્યો હોય તેમ જુવો તો નથીજ. અને થાય તે પણ અસંભવીત છે. માટે તેવા વગર સુધરેલા જમાનાના મદત ભક્તોએ પોતાની તેવીજ હાલતમાં જે કામ બજાવ્યાં છે તેનો કાંઈ ખ્યાલ લઈ શોખીન શ્રીમાન સંજ્ઞાઓએ પણ સંખ્યાસનમાંજ સુવામાં વખત ના ગુમાવતાં વિદ્યા દેવીના આશ્રીતોના જ્ઞાન નેત્ર દ્વારા નીરખેલા. અદ્ભુત ઇશ્વરો ચમત્કારો તે યાદ કરી ઉંનત થવા તત્પર થવું.

✽ આવા ચિન્હથી જણાવેલા આ ગ્રંથમાં આવેલા કેટલાક સંસ્કૃત શ્લોકો તથા ગુજરાતી બાધાના દોહરા તેમના ખરા કર્તાની સત્ય શોધ જાહેર ના કરતાં પણ તે અત્યંત બોધક અને જ્ઞાનદાઈ હોવાથી તથા તેવાનો ઉપયોગ જરૂર હોવાથી તથા પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા જેવા હોવાથી લેખો તેને અત્રે રજુ કર્યા છે. તે બાબત તેના કર્તાઓના લેખકસહ વાંચક મંડળ આભારી છે.

આ પુસ્તક બહાર પાડવા સંબંધમાં લેખકનો ભાવ મહતાઈ, વિદ્વતાઈ, બાહોશી કે એવા કાંઈપણ બીજા કારણ માટે નથીજ છતાં તેની અંદરના રહેલા જે ભાવ છે તેને કર્તા ભોક્તા થાય તેમ છેજ, એમાં કાંઈ ચાલે તેમ નથી. મનુષ્યમાત્ર જીવને પાત્ર છે તો તે જીવનો આરોપ ઉઠાવવા લેખકની લાયકી નાલાયકી ના જોતાં તેનેજ દેવો. સારાંશ ભામના ભોક્તા

(૬)

ભગવાનના ભકતો તસવાય નથી. વિચિત્ર વાંચનને વિચિત્રજી જાણે તેમ તેના જુદાજુદા ભાવોનું જુદુ થતાં જે જાહે રહે તેજ જગતવંદનિય છે. ઉત્તરોત્તર ભાગોના વાંચનથી શંકા નિવૃત્ત થશે જેથી લેખકપર રહેમ રાખી આધરા બનવું નહિ.

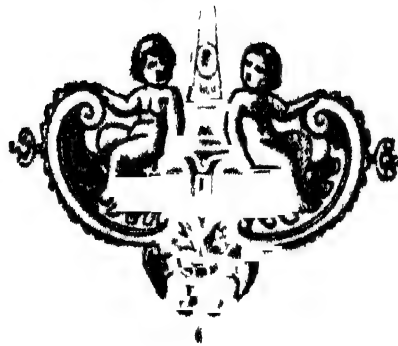
(દોહરો.)

એક દેશીની આગળે, બહુ દેશીનો બોધ;
લેખામાં લેવે નહિ, કરે કારમો કોધ.

અંથ કર્તા,

ત્રિવેદી મગ્નલાલ ગણપતરામ

સાઠોદરા નાગર પ્રાદ્યાણ.

(૧૦)

વિ સ સિ .

(દોહરા.)

- વાચક જુદા શરોમણી, મુજપર કરીને મહેર; ૧
દોષ કોપના દેખતાં, સમજી જ્યો શુભ પેર.
વિશ્વ સકળનો દાસહું, હરિની મુજને હામ;
દુઃખ,નિંદા,સ્તુતિ નાણુતો, મનુષ્યધર્મને કામ. ૨
દોષ પાત્ર તો દેખીતો, લખી જણાવ્યું જોડ;
પ્રભુ ઇચ્છા પુરણ કરે, તહાંસુધી સૌકો કહે, ૩
માર મારજો મુજને, દેજો બહુ વિષ ગાળ;
આગ અધિક ચઢાવીને, (પણ)પુણ્ય બેદનેભાળ. ૪
દુરિજન દોષ મુકે નહિ, એવી નહિ કો વસ્ત:
ગાંડુ ડાહ્યું જે બને, ધરો પ્રભુને હસ્ત. ૫
જુઠા બોલી જમત તે, જાણે જુઠું સર્વ;
તે શું યાદ કરે કદા, ભકતમટી રહે ખર્વ (ખર). ૬
અન્ય વિષય આલેખનાં, ન ધરે કોજન ઝેર;
ભકિત રસના જન શું, આપે માર્યાં વેર. ૭
દુરીજનને ડોલાવવા, નવ ધારે કો મન્ન;
ભકત કરે બીખ માગતા, કાઢે વગડે વન્ન. ૮
અર્થીજન દુનિયા વિશે, શ્રીમંત સૌમાં શેર;
ભકત થયો તે આપડો, બને ટકનો તેર. ૯
ભકતો ખાંધવ માલ્યરા, રહેજો સૌમાં શુર;
પ્રભુ મળતાં પહેલાં કરે, તમને હાડકાં ચુર. ૧૦

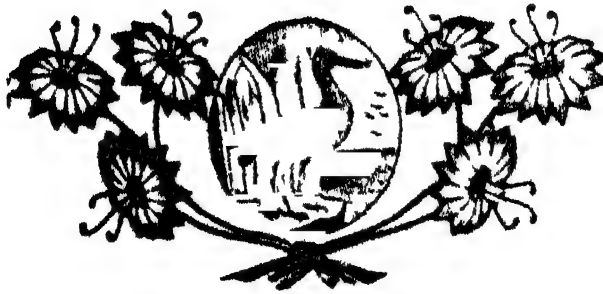

- ભક્ત શકિત જો આપને, નાસ્તિકજનને પાઓ; ૧૧
 તે હીંમત ના હોયતો, જઈ જંગલ પ્રભુ ગાઓ.
 વીવાદ કરતાં વેદવું, પડે અનિશે દુઃખ;
 પ્રભુ પ્રતાપ પહોંચતો, જન્મો કો મા કુખ. ૧૨
 તાંત્રિક વિદ્યા તાદ્રશી, તેને માને સત્ય;
 ભક્તિયોગના માર્ગમાં, મુઠ તણી નહિ ગત્ય. ૧૩
 પેટ ભરવાને પશુ સમો, રહે નીશદીન વ્યગ્ર;
 અહ્યા વિષ્ણુ મહેશનાં, ન મળે તેને નગ્ર. ૧૪
 જ્ઞાન પ્રેમને તીતીક્ષ્ણતા, ભક્તિથી શુદ્ધ થાઓ;
 ભક્ત પ્રભુના ભેદને, દીલથી તે દીન ગાઓ. ૧૫
 મુર્ય સમીપે સર્વન, ઉલુક નવ દેખે આપ;
 અહુ વિધ અકવા જો કરે, કમચકલને પાપ. ૧૬
 રામ નામ નીશદીન રટે, મગ્ન તેહનો દાસ;
 તેહ તણી સેવા તણી, અહુ વીધ હૃદયે આશ. ૧૭
 ભક્ત તણુંદુઃખ ભાખીને, ડરતા જોહ અમુખ;
 ભક્ત કાંચનને નાવતા, તેમ તેમ તે શુદ્ધ. ૧૮
 ભક્તજનો ભગવંતને, ભજજો દીનને જમ;
 નીંધ કર્ગ નિરખાવજો, પાપ પ્રત્યને કામ. ૧૯
 નમે જન્ન તે પુણ્ય લે, નિંદે તે લેપાપ;
 ખુશી દીલગીર થાજો નહિ, રહો આપને માપ. ૨૦
 પાપ ઘટે દુઃખ ભોગનાં, સુખથી જાઓ પુણ્ય;
 એથી અચળ રહી હરી ભજો, રહે નહિ કાંઈ તુન્ય. ૨૧
 દુઃખથી ભક્તિ સાંભજો, સુખથી ભક્તિ જાય;

જાણે તે જન સુખ તણ, ધણા દુઃખને ચલાય.	૨૨
દુઃખ આપી પ્રભુજી મને, યાદ કરાવે મન	
તે જન માનું મુજ હદે, તાંન મન તે ધન.	૨૩
ભક્તિ બુલું જે કહી, થાણે મુજપર કૂર;	
મનુષ્યાદેહ બુલામણો, ખુવે દેવનું નુર.	૨૪
રામ નામ રટતે રહો, જળલગ ન મીલે રામ;	
લછમી દેકર બુલવે, પકડ હસ્ત ધનસ્યામ.	૨૫
દીલમાં રોશ રખો નહિ, જોવું હોય હરિ નુર.	
જાતે જાણો જે બનો, દાતા ભક્તા શુર.	૨૬
પ્રભુ નામ અમ પાસથી, લેના હો સો લે;	
તેરા કુછ ચઇએ નહિ, કંગાલાંકુ દે.	૨૭
છપ્પન ભોજનો છાપ આ, જાનોધી ગંભીર;	
પરખી પુરો પચવશે, એવો નર કો વીર.	૨૮
ભાત ભાતના ભોજનો, સ્વાદ સર્વાના બીન્ન;	
જોવાને જોવો મજે, થાયે તેમાં લીન્ન.	૨૯
ચડે ધાટુ જે ચેતીને, મજે મોક્ષ આનંદ;	
રાટ રીપુનું સેવન રહ્યું, પડે ફેરના કંદ.	૩૦
અરપું ઇશ્વર આપને, તાંન મનને ધન;	
ભમતાં બુલો નવ પકું, વીશયા શકિત વન.	૩૧
જડ જીવ હાથે જે બને, તેના કરતા રામ;	
વીના ગુર આ નિશ્વમાં, મનુષ્યની નહી હામ.	૩૨
સર્વે જાણે સર્વાનું, પરની પરીછ ન હોય,	
સર્વે સારને સમજશે, એવો વીરજો કોય.	૩૩

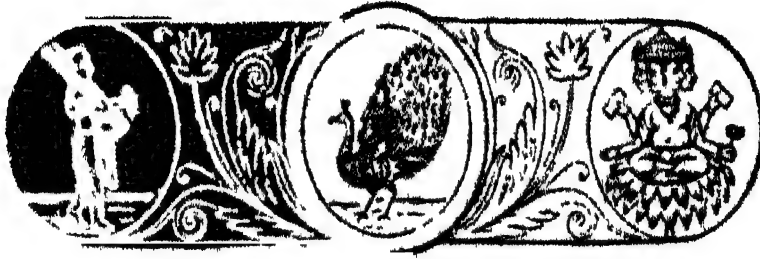
કૃષ્ણ કૃષ્ણ મુખથી કહો, કૃષ્ણ મળે જન આપ;	
સ્વરૂપ મુખને પામશે, પ્રલય થશે જવ પાપ.	૩૪
ભોગી ભોગી જગતમાં, સર્વ સર્વનું ભાન;	
ભોગી ભોગી જાળવે, પ્રભુ ભક્તિ વિદ્યાન.	૩૫
વાર ન લાગે વાંચનાં, વિચારતાં કંઈ વર્ષ;	
ભેદ ભણેથી ભવ્યતા, અને મળે બહુ હર્ષ.	૩૬
જે મારગનાં જે જનો, તેનું જાણે તેહ;	
વિરહ વાત વીલોકતા, ન ધરે તેમાં નેહ.	૩૭
ધર્માર્થ કામ મોક્ષના, મળવા ચારે ધામ;	
જણાવ્યું જેટલું તેટલું, જણાવવાનું કામ.	૩૮
ભક્તિ રસમાં ભિન્નતા, સૃષ્ટિ સુધારક વાત;	
દેહે દંત નવ હોતતો, ખાણું કેમ ખવાય.	૩૯
સર્વ પુષ્પને સુધતો, ભ્રમર ન રહે કો પાસ;	
ભક્ત ભ્રમર પ્રભુ ચર્ણના, પકળ કરતા વાસ.	૪૦
વિચાર કરીને વાંચીયે, વાંચી રખીયે પાસ;	
સર્વ સારને સમજનાં, જાગ્યોદયનો ભાસ.	૪૧
ચડ રીપુતણા સંબંધીઓ હૃદય વજ્રમય જેહ;	
કરણાસાગર કૃષ્ણજી, સાથ હોય નહિ નેહ.	૪૨
ભક્ત ભાળી ભવસાગરે, દુઃખ દુર કરીને નાથ;	
નીજ સુખ તે નીરખાવીને, મુસ્તક મુકે હાથ.	૪૩
ત્રયા વિશ્વમાં વૈતરા, કરી રહું હું વાસ;	
જે જે મારે જોઈએ, પ્રભુ તમારી પાસ.	૪૪
સ્નેહીજન મુજ હો તમો, મુજપર કરૂં આહો;	

શ્રીભાગવત ગીતા હરનીચ, દીન નામ મુંનાઓ.	૪૫
એ પુજી અમ પાસ નહી, મોટ ફરીએ આમ;	
સદા કાળ સાનિહરહું, (તો) આતમારામમાંરામ.	૪૬
અજ ટાળામાં આથડે, મતિદીન સીંદન બાળ;	
કર સાહો સીંહિ જહાં, તલપી મારી ફાળ.	૪૭
સત્યઅસત્યની સમજ નહો, દુરીજન દુનીયાંજોહ;	
સજ્જન બધુ માહરા, રાખો ન તેશું નેહ.	૪૮
દુરીજન સેં ડરીયે નહી, કીજો અપના કાજ,	
નમો તેહ નીત્યે મીલે, કૃપા સીધુ રઘુરાજ.	૪૯
કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરદમ કહે, ખરી કીમત એ ખાણ;	
હરી નામ ભુલ્યો જદા, મગ્ન સમજ નબ હાણ.	૫૦

આ પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું,
ત્રિવેદી મગ્નલાલ ગણપતરામ
સા ઠોઢ રા ના ગ ર આ ભ ભ,
ઠેકાણું—અ ભ પુ રી
મુકામ—ચાણોદ, (રેવાજી).

જ્ઞાનોદયિ

ૐ

શ્રીકૃષ્ણકાન્ત.

પ્રકરણ ૧ હું.

અંથ પ્રયોજન—મનુષ્ય ધર્મ.

અહાહા ! ઇશ્વર કૃતિ શું ખુબીદાર છે ! હે પ્રભુ !
 આપના અર્ચાવિદને સેવન કરવા, મુમુક્ષુએ
 અત્યંત ઉત્કંઠીત હોવા છતાં પણ જ્ઞાનચક્ષુ વિનાં
 આપના પ્રકાશને બાણી શકવા છતાં દેખી શકતા
 ન હોવાથી, અધીર બની નિરાશ થઈ, માયાના
 દેખીતા અંધકારનેજ સત્ય માની ગોયાં ખાતા જામે છે; એક

નાં ના સાથે અથગાય છે, લટે છે, કોઈ ડુંગરે ચઢવા બાય છે, કોઈ કુપમાં પડે છે, કોઈ ખીણમાં ગરબડે છે, તો કોઈ નદી; વૃક્ષો, શસ્ત્ર, પશુ, પક્ષી, ઝેરી, પ્રાણી વિગેરે હાખલારૂપના ભોગ થઈ પડે છે ! તાત્પર્ય તેઓના જ્ઞાનચક્ષુ વિના સુલભ થઈ દેખાવામાં ન આવવાથી વ્યર્થ; અમુલ્ય જન્મ ગુમાવી જેને ચીંતામણીરૂપ માનેલ; (ચીંતામણીમાં એવો ગુણ છે કે તેની પાસે સુચવેલી સર્વે ઇચ્છીત વસ્તુ તે આપે છે.) મનુષ્ય દેહ તેને પાશાણથી કનીષ્ઠ બાંધી દે છે.

માયાના અંધકારમાં ગેશમાં ખાતા પ્રાણીઓને સુલભ ઉપાય ક્રૂતા બેજ છે, તે ઉપાયના સંબંધથી ઇશ્વર જગત્ કરનારને મળવા પામે છે, જે દેખવા પામે છે, તેમાંથી કોઈ-કંઈ પરોપકાર વૃત્તિવાળા વિરલા જન્મ માયાના અંધકારમાં અત્યંત સંકટ સહીને પણ પોતાના જ્ઞાનચક્ષુથી પરોપકાર કરે છે. એ ઉપાય પ્રથમનો એજ કે સૂર્યના તેજ જેવા અંધકારને નાશ કરનાર, ઇશ્વરી કુદરતના ચમત્કારો હોવા છતાં અંધલોક સર્વત્ર અંધારૂં જુએ છે. પણ ઇશ્વર ઉજેશને કુદરતી જ્ઞાન જેને પૂર્વ જન્મના સારા પુરુષાર્થોના બદલામાં મળેલ છે, તે મનુષ્ય દેખે છે. બીજું નેત્ર વૈદ્યરૂપ ખરા પરોપકારી, મહાન જ્ઞાની, પુરુષ કળાશિલ્પી, અંધને દીવ્યચક્ષુ બનાવે છે, પણ નેત્ર વૈદ્ય જુએ અને નેત્ર સાફ કરવાનાં સાધન તીક્ષ્ણ પ્રથમ અતુળીત દુઃખકર નીવડવાથી તેને સેવન કરનાર, કોઈકંઈ અને અંધકારમાં વધારો કરવાને સાધનની જરૂર નથી. છતાં સાધનો અતિશય હોવાથી સર્વત્ર અંધકારમયજ બાણી અતિ કષ્ટને પ્રાપ્ત થઈ, મનુષ્યો ચીંતામણીને પાશાણ બનાવે છે.

સર્વ શક્તિમાન જગત્કર્તાને સર્વ સમદ્રષ્ટિરૂપ છે, પણ તે અજ્ઞાન મનુષ્યો પોતાના દોષને ન દેખતાં ઇશ્વરને શીર દોષ ધરે છે.

ઇશ્વરને જાણવા, માટે ખાસ આત્મજ્ઞાનની જરૂર છે, જેને આત્મજ્ઞાન છે, એજ સકલ વસ્તુ નિપજાવી શકવા સમર્થ છે. ગુરુઓના ગાંભીર્ય હીતોપદેશને પણ આત્મજ્ઞાન વિના ગ્રહણ કરી શકતો નથી. જ્ઞાન એ વસ્તુ નથી, જે જે કામ કરવા ધારીએ તે એનાથી સપૂજી નીવડે છે. જ્ઞાનના પ્રકારો ઘણા છે, તેને સંપૂર્ણ પામવાને જે શક્તિમાન બન્યો એજ જ્ઞાની, અને તેણેજ સર્વ મેળવ્યું. જ્ઞાનનો પ્રારંભ જીવ ઉત્પન્ન થતાં છે અને અંત ઇશ્વર મળતાં છે, તો આત્મજ્ઞાન કોનામાં કેવા કારણોથી નીપજી શકે છે? તે પ્રથમ જાણવું જોઈએ. નહીંતર વિદ્વાનોનાં વાક્યરૂપ અજ્ઞાન નિશાથી ઘેરાયેલાં તેમાં કાંઈ પણ જણાય નહિ. જ્ઞાન દેખી શકાતું નથી, પણ તેનાં કર્તવ્યો દેખી શકાય છે. જ્ઞાનનો અંત ઇશ્વર મળવામાં સમાયેલો છે, એવા અમુલ્ય જ્ઞાનને મેળવવા શું ઉપાયો કરવા. એ સંબંધમાં આ સાધેના સાહિત્યોથી, સંગીતોથી અલંકૃત આ જ્ઞાનોદ્ધિ ચત્કિંગીત સમજાવશે અને જ્ઞાનોદ્ધિ પોતાના જ્ઞાનમાં રહેલા કાંઈક ધાર્મિક વિષયો જણાવશે.

પ્રકરણ ૨ જી.

વિંધાટવીમાં ગુફા શિખ્યનો સંવાદ.

દાહરો.

જ્ઞાનગુરુ જીવરાજવી, દેહ રાજ્ય પરમાણુ;
વાંચી વર્તે તો મને, સ્વર્ગ મોક્ષના દહાણુ.

શ્લોક.

* પરીક્ષકાયત્રન સન્તિ શો નાર્ચન્તિરત્નામિસ્ર-વ્રજાનિ ।

આમીરદેશેકિલ ચન્દ્રકાન્તં દ્વિમિર્વરાટૌર્વિપજન્તિગોપાઃ ॥

ભાવાર્થ:—જ્યાં રત્નોની પરીક્ષા કરનાર લોકો હોતા નથી, ત્યાં સમુદ્રમાં પાકેલાં અમુલ્ય રત્નો યોગ્ય કીંમત પામી શકતાં નથી. દાખલા તરીકે-ભરવાડ લોકો ચંદ્રકાન્તમણિને તેની કીંમત ન સમજતાં ફક્ત બે દોડીમાં વેચી દે છે.

[૫]

શ્લોક.

* કુસ્મસ્તબકસ્યૈવદ્વે વૃષ્ણિતુમનસ્વિનઃ ।

સર્વેષાં પુષ્પે વાતાતેત વિશીર્યેત વનેઽથવા ॥

ભાવાર્થ:—ઉમદા મનુષ્યની પુષ્પના ગુચ્છાની માફક બે પ્રકૃતિ હોય છે, કાંતો સર્વના શિરોમણી થઈ રહેવું અથવા વનમાંજ પોતાના શરીરનો પરિણામ કરવો. જેમ પુષ્પ પોતાનો યોગ્ય શ્રાફક મળેથી તેના માથાપર જઈ બેસે છે, નહિ તો વનમાંજ મુકાઈ જાય છે.

શ્લોક

* કચિન્દ્રુમૌશાયી કચિદપિચપર્યેકશયમઃ ।

કચિચ્છાકાહારી કચિદપિચશાલ્યોદનરુચિઃ ॥

કચિત્કંથાધારી કચિદપિચદિવ્યામ્બરધરઃ ।

મનસ્વીકાર્યાર્થી નગણતિદુઃખંનચસુખમ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—ઉદાર ચિત્તવાળો પુરૂષાર્થ સાધન કરનાર મનુષ્ય કોઈ વખત ભૂમિ ઉપર સૂવે છે તો કોઈવાર છત્રપદ્મંગ-પર સૂવે છે. કોઈવાર શાક (ઝાડ પાલો) ખાઈ નિર્વાહ કરે છે તો કોઈ વખત ઉત્તમ ડાંગરના ચોખા ખાય છે. કોઈ વખત પ્લાટીપુટી ગોઢડો ધારણ કરે છે તો કોઈવાર ઘણીજ ઉમદા ક્ષીરમતના સુંદર વસ્ત્રો પહેરે છે. અર્થાત કંમે કરીને દુઃખ અને

સુખ આપનારી વસ્તુઓમાં આસક્તિ રાખી દુઃખ સુખ ગણ-
તો નથી.

તઃકાળના સૂર્યોદયથી વિંઘાટવીનાં શિખરો
સુષુર્વમય હોય તેમ જ્ઞાન્તિને આપી રહેલાં
છે. વિવિધ પ્રકારથી અનેક જાતનાં પક્ષીઓ
પોતાના રહેઠાણપર જાગૃત થઈ વૃક્ષોને પોતાનાં

ના સુસ્વર શબ્દોથી ગજાવી રહી કલોલ કરી રહ્યાં છે. હજી
પર્વતોની ખીણોમાંથી નિશાદેવી પોતાનો સથવાસો સમેટી રહી
નથી. મધુર મંદ ઠંડી સુવાસના ફેલાવથી પ્રવાસીઓના મગજ-
ને પ્રપુલ્લ બનાવી દેવાને પ્રરકી રહી છે. પુણ્ય સસ્તિ શ્રીન-
ર્મદાળના પ્રવાહમાં લહરી, વિંઘાટવીના પ્રદેશને પોતાના કિલ-
કિલાટથી ધ્વનિમય કરી રહ્યાં છે. નીલમણિ સમાન સ્વચ્છ જળ
તરંગોની માંહે આમતેમ ઉછળી રહ્યું છે. એ સમય એ જગો-
પર એક યુવક કે જેની પાસે પોતાની નાંધખુક તથા પહેરેલાં
કપડાં હતાં. તે પરથી અનુમાન થાય કે, તે એક નગરનો
રહીશ છે, તે સિવાય તેની જાતપર કોઈ એવું વિશેષ ચિન્હ
નહતું, કે જેથી કોઈ ધારી શકે કે તે કેવી જ્ઞાતિનો, કેવા
આચરણવાળો, કેવા સ્વભાવનો, કેવા ગુણનો, કેવા કુળનો, કેવા
જ્ઞાનને ધારણ કરનાર હશે; પણ તેની મુખાકૃતિ તથા શારિરિક
છટાથી, કોઈ ધીમંત હોય તો ધારી શકે કે, તે કોઈ ઉત્તમ

વણુને ચોગ્ય છે. મહાન લોભ, મત્સર, અહંકાર, ક્રોધના આધિન રહી કેવળ પૈસા પૈસા અને પૈસાજ રાત્રિ દિવસ રટયા કરે છે; જેથી આલોક કે પરલોક કોઈ પ્રદેશનો અનુભવ જાણ્યો કે, અનુભવ્યો નથી. એવા કે જેને ભારતાધિશ મહાન્ યોગેન્દ્ર શ્રી ભર્તૃહરી મહારાજે કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

* યેવાંનવિદ્યાનતપોનદાનં જ્ઞાનંશીલંનગુણોનધર્મઃ ।
તેમૃત્યુલોકેભુવિમારભૂતા મનુષ્યરૂપેણમૃગાશ્ચરન્તિ ॥

ભાવાર્થ:—જેઓમાં વિદ્યા, તપશ્ચર્યા, પુણ્ય, જ્ઞાન, સદ્-ગુણ, સદ્ધર્મ, ઇત્યાદિ કોઈપણ લક્ષણ હોતા નથી; તેઓ મનુષ્ય લોકોમાં પૃથ્વીના બોલારૂપ માણસનારૂપથી પશુઓ સરખા કરે છે. વળી—

શ્લોક.

* સાહિત્યસંગીતકલાવિહીનઃ સાક્ષાત્પશુઃપુચ્છવિવાળહીનઃ ।
તૃણં નભાદન્નાપિ જીવમાન સ્તદ્ભગધેયઃપરમંપશુનામ્ ॥

ભાવાર્થ:—કાવ્યાદિક, જ્ઞાન તાન અને કળા કૌશલ્ય જાણ્યા વગરનો મનુષ્ય પુંછડું તેમ શીંગડાં વગરનો ઘાસને ન ખાતાં ઢોર સરખો પણ જીવનને ભોગવે છે; તે પશુઓનું મોટું ભાગ્ય છે, કારણ તે મનુષ્ય જે ઘાસ ખાતો હોત તો,

[૮]

પશુઓને આરની તંગી પડત. તેવા માણસોથી ઘેરાયલા, પ્રજાની સંખ્યામાંથી તે ખોટો પડેલ રૂપીઓ હતો, તેની મુખાકૃતિ એવો ભાસ દેતી હતી કે ?

શ્લોક.

* ઉદારસ્ય તૃણં વિક્તં શૂરસ્ય મરણં તૃણં ।

વિરક્તસ્ય તૃણં નારી નિસ્પૃહી તૃણવજ્રગત્ ॥

ભાવાર્થ:—ઉદાર મનુષ્યને દ્રવ્ય, શૂરવીરને મરણ, તેમ વિરાગીને સ્ત્રી તણખલા સમાન છે; અને કોઈપણ ઇચ્છા નહિ ધરાવનારને, જગત પણ તણખલા સરખું છે.

શું ત્યારે એ કોઈ મૂર્ખ હતો કે, તેને લક્ષ્મી, વૈભવ, આયુષ્ય ઇચ્છા, રતિ વિલાસ કે; દુનિયાની ખબર ન હતી, ત્યારે તે જગતનિયંતાના બનાવના કાયદાઓનો દ્રોહી હતો કે જડ હતો, કે તેની લાગણીઓ નષ્ટ થઈ હતી, કે તે પ્રેમ શૂન્ય હતો; હશે, જે હશે તે હશે પણ તે કાંઈ દૂર રહે જણનાર નથી. કહ્યું છેકે:—

શ્લોક.

* નજારજારજાતસ્યલલાશ્વઙ્ગં કુલપ્રસૂતિનચપાણિપદ્મં ।

યદાયદામુચ્યતિવાક્યવાણં તદાતદાજાતિકુલપ્રમાણં ॥

ભાવાર્થ:—હલકા કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા, મનુષ્યના કપા-

જામાં, કાંઈ શીંગડાંનું ચિન્હ હોતું નથી; તેમ ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા, માણસના હસ્તમાં કમળરૂપ ચિન્હ હોતું નથી. પણ જ્યારે જ્યારે તે વાણીરૂપ બાણ મૂકે છે; ત્યારે ત્યારેજ તેની જાતિ અને કુળની પરીક્ષા થાય છે.

પણ હે મન ! તું ધૈર્ય ધર, હાલ જાહેર ન થતાં થોડો વખત ગુપ્ત રહી તપાસ કર. તે યુવકે પોતાનાં કપડાં દૂર મૂકી વીરકચ્છ પહેરેલ બદને સ્નાન કરા, શુદ્ધ વસ્ત્ર શુકવી, પહેરા દેહ-મનને શુદ્ધ કરી, પ્રપુલ્લ વદને પ્રયાણનાં પગલાં શરૂ કર્યાં.

જ્યોત્સ્નાબદ્ધ અને ઉદારતા, હાપણુ શૌર્યજ પ્રીતિ;
સમાન સુખ દુઃખ સત્યતા, એજ સજ્જનની રીતિ. ૧

અન્ય જનાળીએર રૂપ સજ્જનો, જેતાં તે દેખાય;
ખેર રૂપ બીજા બધા, ઉપરથી શોભાય.

જ્ઞાસુ જન ! તું પણ પાછળ ચાલ કે તને તેની મુલાકાત થાય, હા, હવે જણાય છે કે, સમય મધ્યાહ્નનો થયો છે, વસંતઋતુના બીજા પ્રહર સુધીના સમયને ધન્યવાદ છે. કહળી વૃક્ષો, આમ્ર વૃક્ષો, સાગ, સીસમ, નગોડ, વડ વૃક્ષ, ખીપળ, સીમળ, કદંબા, રાયણો, ફણસો, આસોપાલવ, આમલીઓ, મહુડા, નાળીએરીઓ, વાંસનાં અલેદ્ય જીથો, તાડનાં ઘાડાં જીથો, જામપૂળીઓ, સીતાફળીઓ, દાડમડીઓ, એન્જીરો, અખોડ, બદામનાં તથા ચારોળીનાં વૃક્ષો, કમળીઓ તથા દ્રાક્ષ વિગેરેની લતાઓ, સોપારી, ઇલાયચી, મધુર

ચંપા, ચંબેલી, ગુલાબ, મોગરા, બાઈ, પારિજાતક, જુઈ, કેવડા, વિગેરે તથા અનેક જાતનાં ફંદરાઓને લગતી, મહાન પશુ પક્ષીઓના સમુહને નિવાસ કરાવી રહેલી, અલૌકિક ઇશ્વરી ચમત્કારને જણાવી અનેક ત્રિવિધો તાપને રૂમરણુમાત્રમાં નાશ કરનારી, તથા પ્રહ્લાનંદને દેનારી વિંદ્યાટપીની અદ્ભુત ઝાડી પ્રવાસીના તાપને શાન્તિકર નીવડી, જેથી પ્રહ્લાનંદમાં આવી સંગીતાનંદ કર્યો.

(મજલ)

કરજોડીને કરું વિનતી, નીજ ભકતપર લાવો દયા;
નીજ ભકતપર લાવો દયા, કેમ કૃષ્ણજી અળગા થયા....કરજોડી ૦ ૧
કળિકાળ માયા મળ, બાળ બચાવી શરણે લીજીએ;
હું અનાથ નાથ નિભાવી, નિર્મળ પ્રેમભક્તિ દીજીએ;
છો રંકના પ્રતિપાળ, બહુ વીધ સંતવાણી કહી ગયા....કરજોડી ૦ ૨
ધરી માનુદેહ વિપત્તીઓની, જાળ જે લાગી ખરી;
ધનસ્થામ સિતારામ નામની, હામ મમ હરે ઠરી;
ભમતાં લક્ષ્યોરાશીના ચક્રમાં, કંઈ બ્યર્થભવ બહુ વહી ગયા. કરજોડી ૦ ૩
મોલ પાસ કામદ ખાસ, મત્સર, લોભ, મન વધી રહ્યા;
ધરી ત્રાસ આયુ નાશ ત્રિવિધ, તાપ તન્ન ધરી સહ્યા;
હવે મગ્ન દીન થઈ વિનવે, મેં ગુણ આપના નાલહ્યા...કરજોડી ૦ ૪

શું ત્યારે તે ઇશ્વર ભક્તિને ચહાય છે ? તેવી વિપત્તિ-ઓના સપાટાથી બચવા માગે છે ? કામ, ક્રોધનો તેને અનુભવ છે ? આલ તો તો તેની પાસે જઈ વધુ વાત કરવીજ. કુદ-

રતિ ખેંચાણુ થયું.

(ગીતી)

* ધાતુ મળે ગળવાથી, (સોના) પશુપક્ષી તો નિમિત્ત કંઈ પડતાં;
(વીગેરે)

ભવ લોભેથી મુરખા, સુજન મળે છે જરા નજર પડતાં

(રાહરો.)

હે મન ! યાગ, દાન, તપ પાઠતો, કરી શકે કદી કોય;
ધીર સત ક્ષમા અલભતો, મહાત્મ વણુ નવ હોય.

(છંપો)

વળી, ધૈર્ય નિપત્તિની માંછ, ક્ષમા સંપત્તને અવસર,
પશનો પ્રતિદીન લોભ, શૈર્યતો યુદ્ધ સમયસર;
વાણીની ચતુરાઈ, સભામાં શોભે સારી,
વિદ્યા શાસ્ત્રો તણું, વ્યસન દીલ જેને ભારી.
જન મોટા જે કહેવાય છે, તેઓનામાં તો નકી;
ગુણ સમ્રાજા આ શોભી રહે, સ્વાભાવિક રીતિચક્રી.

મળવાની ઉત્કંઠા થઈ. કહ્યું છે કે:—

*ગુણી સંગે ગુણી ખેલે, ગુણહીણ સંગે નહિ ગુણી મુખ પામે;
બેઠ વસે પાસે પણ, અત્રિ દુર વનથી જન્ય કમળ કામે.

જીસાસુ જાહેર થયો; દર્શન માત્રથી આનંદને આપવા-
વાળા આનંદ મૂર્તિને નમસ્કાર.

નમસ્કાર, મહાશય, આપનાં દર્શન કલ્યાણકારી હો. આ-
પનાં દર્શન માત્રથી જણાય છે કે, આપ કોઈ રાજછત્ર ઓળ-
પણ વધુ તૃપ્તિ જાણવા માગે છે કે, પોતે કંઈ ધરણીને બાહુ
બળ પાસથી બંધન કરેલી છે. મહાનુભાવ, આ દેહને વીર-
સિંહના નામથી સર્વ ઓળખે છે, આ મુલકનું રક્ષણ કરવા
મારી ફરજ છે, અહીંથી દશેક ગાઉ ઉપર, મારું પાટ નમ્ર છે.
હું શિકારે નીકળેલ, તે અરસામાં આપના દર્શન માત્રથીજ
આપના સત્સંગની જીસાસાએ, આપના તરફ લાવી દીધેલ
છે; આપને કાંઈ અડચણ ન હોયતો, આપની હકીકત જાણવા
આ દાસ આતુર છે, તો તેને સંતુષ્ટ કરવા કૃપાવંત થશો.
આપની આટલી યુવાવસ્થામાં, સાદા વેશે અરણ્યમાં આવવું
એ ઘણુંજ ગંભીર કારણ છે, જેથી તે જણાવશો !? આપના
દર્શનથી આપની સંગતનો લાભ લેવા હું ઘણો ઉત્કંઠીત
છું; કહ્યું છે કે:—

*જમ્મ સમુદર ડુબીએ, મરીએ મહા વીખ ખાઈ;
મુરખ મિત્ર ન કીજીએ, જામે નહીં ચતુરાઈ.

પણ, *સજ્જનકી લાતાં બલી, જસો મુરખકી ખાત;
લાતાં સે સુખ ઉપજે, ખાતાંસે પત જાત.

યુવક મનમાં વિચાર કરે છે કે:—

*રાજા જોગી અગત જલ, ઉસડી ઉલટી રીત;
ડરતા રહીઓ પરશરામ, યોડી રખીએ પ્રીત.

પણ ફીકર નહિં એ રાજા છે, પણ યોગીને કોઇ પહોંચી
શકે એમ નથી; તેમ છતાં.

*શ્રીમડા આંખ મુખ હસતુ, પ્રીતિ વાતમાં વળી મધુર વાણી
અધિક રનેહને આદર, અનુરક્તની એજ રીતિ જાણી.

એવાં ચિન્હો હોવાથી, દ્રઢ વિશ્વાસને જણાવે છે, જેથી
આપણો મનોવિચાર જણાવવા, કાંઈ અડચણ નથી, તેમ
એઓની મુખાકૃતિ સુર અને વિદ્વતા ભરેલી જણાય છે. જેમ,

કવિત.

*નારેડી જ્યોતમે ચંદ્ર છુપે નહીં, સૂર્ય છુપે નહીં બાદલ છાયો,
રાત પડે રજપુત છુપે નહીં, દાતા છુપે નહીં મંગલ આયો;
ચંચળ નારીકો નેન છુપે નહીં, પ્રીત છુપે નહીં પીઠ દેખાયો,
કવિ ગંગ કહે સુન શાહ અકબર, કમ છુપે નહીં બલુત લગાયો.

માટે ખાસ એમને જણાવેજ;

રાજશ્રી આપનું કહેવું યથાર્થ છે, યુવાવસ્થામાં રનેહી,
સંબંધી, મુખ સ્મૃત્તિ છોડી જંગલમાં નાગરીક મનુષ્ય નજ
આવે; પણ આપ એમ ન ધારશો કે ઉમ્મરજ, વૈરાગ્યને લાવે
છે, પણ અનુભવની ખારીડી એજ માડૂ અત્રે આવવાનું કારણ છે.

પણ મહાનુંભાવ, આપને આ જંગલમાં મનુષ્ય ધર્મના કર્તવ્યો કરવાને શું સાધન મળી શકશે, આપની જીંદગીનું સાફલ્ય કરાવા વરતીની જરૂર છે.

યથાર્થ છે, રાજ્યશ્રી આપનું વચન સત્ય છે, પણ જ્યારે આપ મારા જવાબો સાંભળી તૃપ્ત થશો, ત્યારે આપને મારી સ્થીતિનો ખ્યાલ થશે. હે નરાધીપ ! જ્યારે આપની સાંભળવાનીજ ઇચ્છા છે, તો હું તે આપને જણાવીશ; આપ એમ નહીં ધારતા કે, હું કોઇ આપત્તિનો ભોગ થઇ પડેલ છું; કે દેવાના ડુંગર તળેથી બચવા બહાર નીકળેલ છું; અગર ગુન્હેગાર છું; યા તો નિરૂદ્ધમી, નિર્ધન બીનઆવડ છું, એમ નથીજ પણ ફક્ત ભારતભુમિમાં ચાલતા વિચિત્ર ઝપાટા એજ. મારા મનપર વૈરાગ્ય વૃત્તિ લાવી. ભવાટવી ચક્ર-પર રાખેલ છે, આપ જેવા નરેશને આવી બાબતનું ખ્યાન સંભળાવવા, મને કોઇપણ બાતની સંકોચતા નથી. કહ્યું છે કે:-

શ્લોક.

*દુઃખિતે મનાસિ મક્તિ । દુઃખી તે સત્સમાગતઃ ॥

દુઃખિતેઽનુભવેત્સર્વે । તસ્માત્તત્સુખતોઽધિકમ્ ॥

ભાવાર્થ:—દુઃખ પ્રાપ્ત થવાથી મનમાં ભકિત ઉપજે છે, તેમ દુઃખ પ્રાપ્ત થવાથીજ સાધુ પુરૂષોનો સમાગમ થાય છે, દુઃખથીજ સર્વ બાબતનો અનુભવ થાય છે, માટે દુઃખ એ સુખથી વધારે શ્રેષ્ઠ છે.

એ વાક્યને યોગ્ય અનુભવ્યું છે, અને તેને હું ખમવા ખુશી છું.

મારું મન,

સ્તોક.

*एकोदेवो केशवो वा शिवो वा । एको मित्रो भूपतिर्वा यतिर्वा ॥
एकानारी सुन्दरी वा दरी वा । एको वा सोपत्तने वा बने वा ॥

ભાવાર્થ:—એકજ દેવ કાં તો વિષ્ણુ અથવા શંકર તેમ મિત્ર પણ એકજ રાજા વા સંન્યાસી વળી સ્ત્રી પણ એક કાં તો રૂપ ગુણવાન સ્ત્રી યા તો પર્વતની ગુફા. તેમ નિવાસ પણ એકજ શહેરમાં કે વનમાં. અર્થાર્થ કાં તો ભોગપક્ષનો સ્વીકાર અથવા તો ત્યાગપક્ષનો સ્વીકાર.

એ વાક્ય પ્રમાણે દ્રઢ છે.

માટે *કહો, ક્યમ હુઃખની પ્રાપ્તિ વિના, ગુણની પ્રાપ્તિ થાય;
વીંધાઈને ખંવાય તો, સુમન સુગુણ થઈ જાય.

વળી *મનુષ્યરૂપી શુભ રોપજો છે, સંપત્તિ મેઘ થઈ સીંચે છે;
વિપત્તિનો સૂર્ય ન જો પ્રકાશે, તો કાઢીને નીર્મુળ થાશે.

અને ૧કાપુસ પુંજ તુલ્ય સર્વ વિપત્તી માનો,
અંગર તુલ્ય શુરવીર, પુરુષ જાણો,
તે આરપાર નીકળે, કરી માર્ગ મોટો,
માળી કરે વિપત્તીને, ઝટ ભસ્મ ગોટો.

એ વાક્યને હું અનુભવું છું, અને સત્ય કરવા અભિમાન રાખું છું, તે બાબતમાં “ દેહં પાતયામી વા કાર્યં સાધયામી ” એ મારો દ્રઢ હેતુ છે.

મહાનુંભાવ આપે એ કામ ઘણુંજ વિકટ અને અશક્ય થાયું છે.

નરાધીપ મનુષ્યને કંઈપણ વસ્તુ અશક્ય નથી, અશક્ય એ શબ્દ બળ બુદ્ધિહીણ મનુષ્યોના હૃદયમાં રહે છે. કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

*ઉચ્ચમં સાત્ત્વં ધૈર્યં । બલં બુદ્ધિ પરાક્રમં ॥

વહેતે यस્ય દ્યૌતે । તસ્માત્ દેવો પિરાંકતે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—ઉદ્યોગ, સહસ્રા કાર્ય, ધીરજ, બળ, બુદ્ધિ, પરાક્રમ, એ છ બાબત જે પુરૂષમાં હોય. તેનાથી દેવ પણ શંકાવાળા રહે છે. એટલે ભયભિત રહે છે.

તો અશક્ય શું ચીજ છે, પણ.

*અલ્પ બુદ્ધિનો પુરૂષ જો, હાથે ખાલી થાય;

ગ્રીષ્મે હસરીતા પડે, કપૂર્ન કરાવ્યું જાય.

મહાનુંભાવ, આપે સર્વનો ત્યાગ કેમ કર્યો, આપનો મુળ હેતુ શું છે, તે નિશંકપણેથી જણાવો. સાંભળો,

*આપનિ પરી હોયે તે સમયે, મીચા ખગ જાણીએ,
દેવામાં સમગ્રય દાનત ખરી, યદ્યપે શુરો માનીએ;
વેળા દુખની માંય જણાય, સઘળાં સાચાં મગાં હોયતે,
પુંજ ઓછી થએ જણાય, જલદીભાર્યા ખરી હોયતે;

વળી : ઓચ્છવ દુખ દુકાળમાં, રાજદાર મસાણુ,
દેશ બંડમાં નવ તજે, તેને બાધવ જણુ;

તથા *દુરીજન ગણી અંગર રૂપ, ન કરો પ્રીતિ સંગ,
ઠંડો કર કાળે કરે, તાને દાઝે અંગ;

વળી *જે ડેકાણે માન નહીં, નહીં જીવીકા નહીં મીત્ર,
વળી વધાની પ્રાપ્તિ નહીં, તજવું તેજ ખચીત;

તથા *ભય લજ્જા વ્યવહારને, ડહાપણને વળી દાન,
એ પાંચે જેમાં નહીં, ત્યાં વસવું ન નીદાન;

એવું છે કે, સદસ્ત્ર અવસર શોકતા, સો ભયના દીન દીત,
પંડીત તે તો કાંઈ નહીં, પણ મુઠને જે મનીહીન;

એ વાક્યનો અનુભવ લઉં છું.

માટે *તૃષ્ણાનિ તજી તો પછી, કોણુ ગરીબ ધનરાય,
તૃષ્ણા લક્ષર પેસતાં, દાસપણુ શીર થાય;

રાજન ! આ *લોક દુરગુણી તૃષ્ણા નીરમુળને માટે છે.

જીવો કે ઉચ્ચ તૃષ્ણા એ માણસને ઉચ્ચપદ આપનાર છે, તે મને ઘણીજ છે, છતાં મારા અનુભવે મને ખાત્રી થઈ છે કે ગમે તે હાલતમાં પણ મારી તૃષ્ણા ઇશ્વર મને સફળ કરાવે છે અને કરાવશેજ નેથી મને દુરાગૃહી અંધમોહ કમી છે અને અડચણ શું છે કે—

શ્લોક.

* પરોપકરણં યેષાં । જાગ્રતિ હૃદયે સદાં ॥
ન ચાન્તે વિપદસ્તેષાં । સંપ દઃસ્યુ પદેપદે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—પરોપકાર વ્રતી જેઓના હૃદયમાં નીરંતર રહે છે. તેઓની સર્વ વીપત્તિઓનો નાશ થઈ પગલે પગલે સર્વ સંપત્તિ મળે છે.

હું અહેવો છું કે—

નગરનું ઓશીયાલા પેટ ભરા, પરોપ જીવીકા પર નેહ,
સાચુ કહેતાં ખમચે, ખમચ્યા ન રહે સ્વતંત્ર પર છે નેહ;

માટે હે રાજન ! મારી આપને કાંઈ પણ જરૂરીયાત હોય, અને આપને મારા વિષે કંઈપણ કારણ હોય, તો તે ખુશીની સાથે જણાવો; તો તેને મારી શક્તિ પ્રમાણે યોગ્ય બળવીશ, ખાંચો ખાનાર નથી.

રાજા મનમાં વીચાર કરે છે કે. વિદ્વાનોનું વાક્ય છે કે—

[૧૬]

શ્લોક.

* અધમા ધન મિચ્છતિ । ધનં માનંચ મધ્યમઃ ॥
ઉત મામા નમિચ્છંતિ । માનર્હે મહતાં ધનમ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—કનીષ્ઠ મનુષ્ય કેવળ ધનને ઇચ્છનારા છે અને મધ્યમ વર્ગના માણસો ધન અને માન બન્નેને ઇચ્છે છે અને ઉત્તમ પુરુષ તો કેવળ માનની ઇચ્છા ધરાવે છે. કારણ કે, માન એજ મહત્ પુરુષનું મહાન ધન છે. અને

શ્લોક.

* અક્રોધવૈરાગ્યજિતેન્દ્રિયત્વં । દયાક્ષમાશાન્તિર્જનપ્રિયત્વં ॥
નિર્લોભદાતામયશોકહર્તા । જ્ઞાનસ્યચિન્હાનિદશલક્ષણાનિ ॥

ભાવાર્થ—ક્રોધ નહિ રાખવાપણું, વિષય વાસનાનો અભાવ, જીતેન્દ્રિયણું, દયા, માફ આપવી, શાન્તી, લોકપ્રીયતા, લોભ નહિ રાખવાપણું, દાતારપણું, ભીતીને અને શોકને દુર કરવાપણું, આ જ્ઞાનનાં દશ લક્ષણો છે.

એ ચીન્હ જણાય છે તો,

શ્લોક.

* શૈલેશૈલેનમાણિક્યં । મૌકિકંનગજંગજે ॥
સાધકાનંસર્વત્ર । ચંદનંનવનેવને ॥

ભાવાર્થ—દરેક પર્વતમાં માણેક પાકતાં નથી. તેમ દરેક હાથીઓના ગાંડસ્થળમાં મોતી પાકતાં નથી. તેમ સર્વ જોગોએ સાધન પ્રાપ્ત કરનારા હોતા નથી; કારણ કે ચંદન વૃક્ષ દરેક વનમાં હોતાં નથી.

માટે ચુકવું નહિ; કારણ—

શ્લોક.

* પિનાપ્યથૈર્વીરઃસ્પૃશતિ । बहुमानोन्नतिपदम् ॥
 समायुक्तोप्यथૈર્પરિભવ । गङ्गात्तेज्जणाः ॥ ૧ ॥
 સ્વભાવાદુદ્ગતાંગુણસમુદયાવાપ્તિવિષયાં ॥
 યુતિર્સિદ્ધીર્કિશ્વાધૃતકનકમાલોપિભતે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—ઉદાર મનુષ્ય દ્રવ્યના સાધન વગર પણ ઘણા-જ ઉન્નતિના સ્થાનને મેળવે છે. પણ કૃપણ ઘણાજ દ્રવ્યવાળો હોવા છતાં પણ દરેક વાતથી પરાભવ પામે છે. ઘટે છે કે, સ્વાભાવિક રીતેજ પ્રાપ્ત થએલી ગુણના સમુદયને પ્રાપ્ત કરવાના વિષયવાળી, એવી જે સિંહની કાન્તિ તેને સુવર્ણની માળાને ધારણ કરવાવાળો કુતરો શું પ્રાપ્ત કરી શકે ? (અર્થાર્થ ન પ્રાપ્ત કરી શકે) માટે લાવ, પુછી જોઉં.

મહાનુંભાવ ! આપની પાસે આ જે પુસ્તક દેખાય છે, એ જ્ઞાનું છે ?

હે રાજન ! કહ્યું છે કે—

શ્લોક

* કાવ્યશાસ્ત્રચિનોદેન । કાલોગચ્છતિર્ધીમતા ॥
વ્યસનેનચમૂર્ચાણાં । નિદ્રયાકલહેનવા ॥

ભાવાર્થ—કવોતા અને શાસ્ત્રાવલોકનના આનંદથી બુદ્ધિ-
માન પુરુષોનો કાળ નિર્ગમન થાય છે. પણ મૂર્ખ માણસોનો
સમય કેવળ વ્યસન, નિદ્રા અને કલ્પેશમાં નિગમન થાય છે.
તે પ્રમાણે મારા વખતનો એ ઉપયોગ છે, તેમાં ઘણું ગંભીર
ભેદ ભરેલું ધાર્મિક લખાણ છે,

રાજા મનમાં વિચાર કરે છે કે—

શ્લોક.

* સંપદિ यस્ય ન હર્ષો । વિવાદો રજંચ ધીરત્વં ॥
તં ત્રય ભુવન તિલકં । જન યતિ જનનિ સૂતં વિરલં ॥

ભાવાર્થ—સંપત્તિમાં જેને હર્ષ ઉત્પન્ન નથી થતો અને
વિપત્તિમાં જેને ખેદ નથી થતો. એવા સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળના
તિલકરૂપ કોઈ વિરલા પુરુષને માતા જન્મ આપે છે.

શું ઇશ્વર કૃતિ છે માટે,

દાહરો.

*જાહેરી જાડ મંસારને, મધુરાં કળા બે હોય;
કાવ્ય મન તો આખતું, મુજન સમાગમ સોય.

માટે વધારે વિવેચન કરવાની જરૂર છે ખરી !

મહાનુભાવ, આપના આ ધાર્મિક વિષયનો લાભ મને
આપશે, એમ મારી નમ્ર પાર્થના છે.

હે રાજન ! એક ચીતથી શ્રવણ કરો અને કંઈપણ શંકા
રહે તો, જણાવશો તો તેનું નીવારણ કરાશ.

આ દુનીઆપર જન્મ ધરીને, દરેક માણસે ફક્ત પોતાની
ચાર પ્રકારનાં, ફરજો બજાવવાની છે. તે એકે, ૧ ધર્મ, ૨ અર્થ,
૩ કામને, ૪ મોક્ષ. ૧ ધર્મ શબ્દનો ખરો અર્થ એ છે કે,
આ દુનીઆપર જેમ આપણા ઘરમાં, ઘણાં માણસો હોય
છે, તે દરેકે સવારથી ઉઠી રાત્રે શયન કરતાં સુધીમાં ઘરનાં
તથા કુટુંબના રક્ષણ, તથા વૃદ્ધી, ઉચ્ચ પદવી અને સરસાઈના
સાથે, તન, મન, ધનથી, ઉદ્યોગમાં મંડ્યા રહેવું જોઈએ પછી
ઘરનો ડાસો હોય કે, પત્નિ હોય કે, પુત્ર હોય કે, પુત્રી
હોય કે, ભાઈ બેન હોય, અગર ગમે તે કુટુંબી હોય તે
દરેકે પોતાનું કામ બજાવવું જોઈએ. તેમજ મનુષ્યે, આ
જીંદગીમાં આવી દુનીઆની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, લયના કારણોના
વાકેફ થઈ, તેને શુદ્ધ, અશુદ્ધતામાં ફેરવી દુનીઆને ઉત્તતિ,

પર ચઢાવવામાં પોતાનું જીવન, ધન, ગુમાવવું એને જ્ઞાનવે-
તાઓ, મનુષ્ય ધર્મ કહે છે કે, જેથી સઘળી દુનીઆ સુખી
રહે પણ એકલ સ્વાસ્થર્થી થઇ જવાથી, દુનીઆ ચાલે નહીં
માટે પરોપકારી થવું, એજ ધર્મ, એવી માનુષ ધર્મને બજા-
વવાની શક્તિ મેળવવા બાળપણેથી મનુષ્ય,

શ્લોક.

* દેશાટ્ટણંપંડિતમિત્રતાચ । વારાંગનારાજસમાપ્રવેશઃ ॥

અનેકશાસ્ત્રાણિવિલોક્યતાનિ । ચાતુર્યમૂલાનિભવંતિપંચ॥

ભાવાર્થ—દેશાંતરની મુસાફરી, પંડિત મનુષ્યોની મીત્રાઇ
વારાંગનાઓનો સમાગમ, રાજસભામાં બેસવું, અનેક શાસ્ત્રોનું
અવલોકન, એ પાંચ ચતુરાઇનાં મુળ છે.

એવાં પાંચ સાધનોથી કેળવાઇ રહ્યા પછી તે ધર્મજ્ઞાનને
લાયક થાય છે. ગ્રાહ્યજ્ઞોનો ધર્મ કે, સુવિચારોને શોધી, સારા
રસ્તા બનાવી અન્યવર્ણોને પરોપકારથી એપર લાવી, એક ધરમાં
ધરડા માણસનું એ કામ છે.

ક્ષત્રિનો ધર્મ કે, સંસારમાં સુધર્મને એટલે ઉન્નતિને
પાટલે પહોંચાડનારને, સાશન દેવા પોતાના પ્રાણની પરવા
કરવી નહિ અને માર્ગ નિષ્કંટક બનાવી આપવો, ધરના દાખ-
લામાં પુરુષનું એ કામ છે.

વૈશ્યનો ધર્મ કે હુમ્મર, વેહેપાર, ખેતી કરી બ્રાહ્મણ તથા ક્ષત્રીઓના આધીન રહી, તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવું, ઘરમાં સીનું એ કામ છે.

શુદ્રનો ધર્મ કે કેવળ મહેનત કરી, ત્રીવર્ણોના આધીન રહી, હાસત્વ સ્વીકારી જીવન ગાળવું અને ચાર વર્ણોના ધર્મ કહે છે, બચ્ચાંઓનું અજ્ઞાન અવસ્થામાં એ કામ છે.

અનેક વાતાવરણોના તથા સંસારના અનુભવોથી, વાકેફ થયેલા વૃદ્ધ વડીલોની આજ્ઞા ધરના તમામ માણસોએ પાળવી જોઈએ અને તેજ પ્રમાણે વર્તવાથી, સુખી જીવન બની શકે કેવળ એમજ નથી કે, પુરૂષ, સ્ત્રી, છોકરાઓએ વૈત્રુંજ કરવું, જ્ઞાન સંપાદન ના કરવું, પણ ઉત્તમ કેળવણી વૃદ્ધ વડીલો પાસેથી તેમની સેવા બજાવતાં, મહુણ કરવી, જેથી કાળે કરી તે પણ ઉપદેશક થવા સમર્થ બની ઉત્તમ પદ મેળવે; તદનુસાર સાંસારીક વિષયમાં હાખલો લઈ જગત એક ઘર ગણી ચાર વર્ણો તેના કુટુંબી થઈ તે જગતને આબાદીથી ઉત્તતી પર લાવી, મોક્ષનો માર્ગ નીષ્કંટક કરી દેવો; તેજ ધર્મ, ધર્મના કામમાં દાનનો રીવાજ થવાનો મુળ હેતુ ગરીબ નીરાધારને મદદ કરવાનો છે, નહીં કે તે બળતામાં બળતું અગર સાટાપાટી કે કામના બદલાથી યા નામને ખાતર કરવું, ષટકર્મનો મુળસાર, વિદ્યા, મક્ત બણાવવી અને આતિથ્ય સત્કાર કરવો નહીં કે વીના ખર્ચે, ઢાંગ કરી દાન લેવા કે, મોટા પદની પદવી કહેવડાવવા કરવું, રાજ્ય-કેવળ-રેશતને

સુખી કરવા વિક્રમસેનની માફક કરવું, નહીં કે, જખર જતીથી ઝકડી પશુઓપર સ્વાર થઇ લહેરમાં ફર્યા કરવું.

શુદ્રોએ સેવા ભકતી જ્ઞાન મળવા સારુંજ કરવી. નહીં કે, તેમાં અંધપણે મનુરીમાંજ જન્મ ગુમાવવો.

આસુરી પ્રકર્તીના મનુષ્યોને પણ પરમેશ્વરના ઉત્પન્ન કરેલા છે એમ સમજી આંખો આડા કાન કરી તેનાં કર્મ તે જાણે, એમ કહી દાનનો ખોરાક આપી વધારવા નહીં, કારણ તેનો ખોજો દરેક પૃથ્વીના પર આવેલી, હરકોઇ વસ્તુને કે પ્રાણીને છે. દાખલો એક માલતું વહાણ પરમુલકથી આપણા મુલકમાં આવતાં ખુડે, તેના માલનો ભાવ દરેક ખરીદનારને શીર વધે અને તંગો વેઠવી પડે, માટે તેના બચાવની મહેનત દરેકે કરવી. ન ધારવું કે તે તેનો માલોક કરી લેશે. તે મુજબ દુષ્ટ લોકના વધવાથી જગતના તમામ જીવ-જંતુ વસ્તુનો નાશ થઇ, અધોગતીનો પાયો મજબુત થાય છે. જેથી મોક્ષ જતાં ઘણાં સંકટો આવે છે. દાખલો એક પિતાના ચાર છોકરા હોય છતાં તેમાંના નાદાન નીચજે તો તેને શામ, દામ, ભેદ, કે દંડથી સુધારવા, નહીં તો બીજને દુઃખી કરી પાયમાલ કરે, એને ધર્મ સમજવો અને તે બ્રાહ્મણોના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તી ક્ષત્રીએ સંપૂર્ણ બળવવા, પોતાના જન માલની પરવા કરવી નહીં. કારણ ધર્મમાંથીજ અર્થ લાભ થાય છે, અર્થ લાભથીજ કામ લોગ મળે છે, કામ, લોગથી નીવૃત્ત થએલ જીવનેજ મોક્ષ મળે છે.

અસલ મનુષ્યોની કોમોના પ્રકાર ચાર જાતના ઠરાવ્યા હતા. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય અને શુદ્ર આ ચાર જાતો પોતાના સ્વભાવની પરીક્ષાથી ગણાતો. શુદ્ર જાત બ્રહ્મકર્મોના વિષય કળીભુત કરતા તો તેને રૂપીપદ મળતુ, બ્રહ્મર્ષિના કુળમાં ઉત્પન્ન થએલ જ્ઞાન હીન થતા તો તેની તેના જ્ઞાન પ્રમાણે જાત ગણવામાં આવતી, એવું સત્ય અને અદ્વૈતથી સંપ, શાન્તિ, જાળવો, સુખી જીવન ગુજારવામાં આવતું કાળ જતાં તેમાં ફેરફારી થઈ અને કર્માધીન જાતોની નીમણુક કરવાની બંધ થઈ અને વંશ પ્રમાણે જાતો ગણવામાં આવી, જેથી અસત્યનું મુળ અને સત્યાનાશના ગણેશ બેઠા, અધર્મ, કુસંપ, પાપ-માલીનું બીજ રોપાયું તેને ઉછેરતાં વખત ગયો નહીં; ત્યાં તો રૂપીઓ શુદ્રની માપક માયાધીન થયા, તથા શુદ્ર બ્રહ્મર્ષિ થવા લાયક હતા, તેની સાથે દ્વેષથી ટંટા ફીસાદો મત્તામત ચાલુ થઈ, પોતાના કર્તવ્યોમાં ખામી પડી, અને ચાર પુરુષાર્થોની પાપમાલી થઈ, અનાજનો ગ્રાસ નાકમાં ઘાલે, અને સુગંધ પુષ્પો કાનમાં સુંગાડે, પાઘડી પગે બાંધે અને પાદુકા મસ્તકે ધરે, તે જેમ કામ આપે તેવાં આ વગર પરીક્ષાએ અધીકાર પામેલા મનુષ્યોએ કર્તવ્ય કરી પોતાનો દોષ ન ગણાતાં, કળીયુગને વગોવવા માંડ્યો. અસત્યનો ઉદય થયો સત્ય ડુબતું ગયું, યોગયજ્ઞ જેવા અતિ પવિત્ર ઇશ્વર પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયોગોની બીનઆવડ મનુષ્યોના હાથથી અકળતા થઈ અને તે બુઢી કરી પોતાનાં જેવાં કર્તવ્યો દોષ તે પ્રમાણે જાતીનો દહાવ લઈ શકાતો હતો અને તેથી ઉત્તમ વર્ગમાં

જાળવા મહા પ્રયાસ કરી સદ્વર્તનથી લોકો ઉંચ પદવીએ ચઢતાં જેથી સત્ય ધર્મને ઉત્તેજન મળતું ધર્મનો મુખ્યભાવ સત્યમાંજ સમાતો. સત્યાચરણ ઇશ્વરોપાસના માયાત્યાગ એજ પ્રાદ્ધણના અલંકારો હતા; એવી શુદ્ધ ઉપાસનાથી પ્રદ્ધર્ષિઓ વચન સિદ્ધિ જેવી મહાન સિદ્ધિ મેળવતા અને તેથી ઇશ્વર સાક્ષાતરૂપ થઈ જવામાં અદ્વૈતતા થતી પોતાના તપના બળે કરી, નવી સૃષ્ટી પેદા કરી શકે તેવા સમર્થ હતા. એક વચનથી પ્રલય કરી શકે તેવા હતા, જેથી માયા રહીત જગલી સ્થિતિના ડોળ, તુંગવાળા, પણ ઇશ્વરાંસી ભુદેવોને રાજાઓ ઘોડશોપચાર પુજન કરી કૃતાર્થ થતાં જમાનાએ ફેરફારી કરી ત્યારે ધર્મોપદેશક પ્રાદ્ધણો ઉપદેશ કરવા લાગ્યા કે ધર્મ એટલે રૂપાઆ, જમીન, દાણા, વસ્ત્ર, પશુ, પ્રાણી, રાચરચીલાં વિગેરે પ્રાદ્ધણને આપવું એનું નામ ધર્મ, માટે અમને આપો તેથી તમારૂં કંઈપણ થશે, જો જો દુનિયાના ભુદેવોનાં ભાષણો. ક્ષત્રી કહે છે કે, “તુમ પકડ લાવ હુમ શીર કાટતે હે” ને વર મરો કે કન્યા મરો પણ ગોરનું તરભાણું ભરો, વૈશ્ય શુદ્ર તો કંઈક જ્ઞાની હતા, ને કંઈક અજ્ઞાની હતા, એટલે કોઈપણ જાતનો રસ્તો મારી શક્યા નહીં. વૈશ્ય, શુદ્રો પોતાના ફરજિયાત કામોમાં ઘણે દરજ્જે ચઢતા થયા, પણ તે તત્ત્વજ્ઞાનને લાયક થઈ શકે તેવાઓને હલકીજ જાતોમાં ગણ્યા, તથા પ્રાદ્ધણ, ક્ષત્રીઓ, વૈશ્ય, શુદ્રનું પણ કામ નહીં જાણનાર તે તત્ત્વજ્ઞાન કયાંથી જાણે, તેવાઓએ આગેવાન ભાગ લીધો જેથી પ્રાદ્ધણો તથા ક્ષત્રીયોજ પોતાના કામમાં પછાત હોઈ પોતાના

તાબામાં આવેલ હરકોઈ વસ્તુની પાયમાલી કરવા રૂપ બન્યા
જેથી રાજ્યશ્રી, મારી નોંધખુકના વિષયમાં તેમના પ્રત્યે
ઉદ્દગાર જણાવવા પડેલ છે તો તે તેવા હશે, તેનેજ લાગુ થશે
સુઝને માટે તે નથીજ ધર્મમાં અર્થ પ્રાપ્તિ, કામ પ્રાપ્તિ,
મોક્ષ પ્રાપ્તિ, જેમ બને તેમ બીનહરકતે સર્વને મળી શકે
એવા રસ્તા તૈયાર કરી, ચાલુ રાખવા એજ ધર્મને તેના
અધીકારી ધર્મગુરુને નીમાં, હાથ નીચે બ્રાહ્મણોને રાખેલા
પણ “ ગુરુ લોભીષ્ટ શીષ્ય લાલચુ દોનો ખેલે દાવ, દોનો
ખુડે બાપડે ખેડે પથ્થરકી નાવ ” તેમ દાન, દક્ષણા અને ભેટ,
ભોજનો ઉડાવી ફક્ત દીવસ રાત્રીનું પણ ભાન ન જાણનારા,
બ્રાહ્મણો મનુષ્યોના ચાર પુરુષાર્થરૂપી સુખની આહુતીઓ
આપી રહ્યા છે.

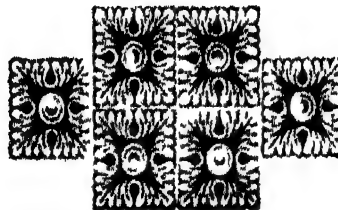
૨ અર્થ પ્રાપ્તિ માટે જગત્ કરતારે ઘણુંજ સૂજેલું છે,
પણ ધર્મ જ્ઞાન વીના દળીદ્ર, દુઃખ ભોગવે છે.

૩ કામ મનુષ્ય ધર્મ તથા અર્થાદિકથી તળયેલ લોકોને
શુદ્ધ કામ ભોગ કેમ ભોગવવા, તેનું સ્વપ્ને પણ ભાન હોતું
નથી. તેમાં વળી સુખ વિદ્યાહીન લોકો પોતાના બાળકોને
પોતાની મરજી કેવળ ધન કે નામને ખાતરજ સંબંધ કરાવે
છે અને તે અજ્ઞાન વયમાં કરે છે. તેથી અનુદ્રોગ, કુસંપ,
નિર્માલ્ય, નિસ્તેજ, નિર્વીર્ય, અદ્વિપાયુષી પ્રજા નીવડી દુઃખો
જીવન ગુન્તરી અધોગતિને પ્રાપ્ત થાય છે.

૪ મોક્ષ, ધર્મ, અર્થ કામનાં ખરાં રૂપકને નહીં પામી દુઃખથી કંટાળી વૈરાગ્ય લેવા ઇચ્છે છે, પણ તેને આધી, વ્યાધી, ઉપાધી લાગી વધારે દુઃખ આપે છે. કારણ તેની વાસના ભોગ ભોગવીને, તૃપ્ત થએલી હોતી નથી અગર વિદ્યા મેળવો ઇશ્વર પ્રત્યેની ભક્તિની કે પ્રાંક્ષજ્ઞાનની લાગણી કરી શકી નથી. જેથી મોક્ષ મેળવવાને પણ તે ફળીભુત થતા નથી, જેથી ॥ નર્દરીદ્રી પુનરેવપાપી ॥ એ વાક્ય મુજબ દરેક નવા નવા જન્મે દાલીદ્ર દુઃખમાં ડુબકાં મારતા નીપજે છે અને તેને ધર્મગુરુઓ વધારે મજબુતાઇથી દુઃખનું પલાણ બાંધી આપે છે, તે ઉપર દૃષ્ટાંત આપું છું.

આવો ધાર્મિક વિષય સાંભળી રાજા આનંદાશ્ચર્ય પામી, શુદ્ધાંતઃકરણથી, સદગુરુ કહી નમસ્કાર કરવા લાગ્યા.

ગુરુજીએ રાજાજીનો હસ્ત ઝાલી બેસાડી કહ્યું. રાજન, હું અદ્વૈત આટલા માનને યોગ્ય નથી. માટે મારી સાથે પ્રકૃત, વિદ્યાપરજ પુજ્યભાવ રાખી, ભ્રાતૃભાવથી વર્તશો, એવી મારી વિનંતી છે.

પ્રકરણ ૩ જી.

યા મલિક જમાના ફીર ગયા રસ્તા સુજતા નેહ.

ધર્મार्થ, કામ, મોક્ષના નાશનાં કારણો.

સરળ સમજ.

વેદાન્ત સમજ.

૧ પુરૂષરૂપી ક્ષત્રિયને જીંદગી-
માં મહત્વનાં કાર્ય કરવાનાં ફક્ત
ચાર છે. તે એ કે. ધર્મ, અર્થ,
કામ, ને મોક્ષ એ પ્રમાણે ચાર
રાજ્યો જીતવાનાં છે. એવું શાસ્ત્ર
સિદ્ધ છે, એ ચાર રાજ્યો જે મહાન
જાનરા કિલ્લામાં આવેલ છે, તેને
જીતવાને માટે પુરૂષ રણવીરને સ-
ખળ મદદગાર સાધનરૂપ પોતાના
લાભ અર્થે, જોડથી ત્વરીત અને
સુલભતાથી જીતી શકવા.

૧ આત્મા પુર્વ સંચીતથી
પૃથ્વીપર આવેલો છે તેને. (અગર
સગુણભોગના ઉપાસક જીવને).

૨ (સ્ત્રી) રૂપ મહાન તેજ
અશ્વ છે, એ અશ્વની સહાયથી એ
કીલ્સા પાર પાડી શકવા પુરૂષ વીર
સમર્થ છે, અને તેટલું સમજી પુરૂષે
લગ્ન સંબંધ કરવા તત્પર થવાની
જરૂર છે. હાલે એ લગ્ન કરવાને
માટે શું કર્તવ્ય પુરૂષે કરવું તથા
જાણવું જોઈએ

૩ સ્ત્રી રૂપ અશ્વના શાસ્ત્રી
કોકદેવજી કહે છે, કે રણવીર પુરૂષ
એ અશ્વને કામુમાં રાખવા, તથા
માલકીના હક રૂપ કકત સાધન
એકજ છે તે એજ કે

૪ “સપુર્ણ શુદ્ધ નૈસર્ગિક
પ્રેમરૂપી લગામ.” એ લગામ ત્યાં
અક્ષય છે, ત્યાં સુધી અશ્વ તારા ક-
બળમાં રહેશે, માટે લગામને ઘસારો
પાડી કે હવડ રાખી તુટી જવા
દેખશ નહીં.

૫ કોકદેવજી કહે છે કે જેમ
અશ્વ એક જાતના નથી, તેમ સ્ત્રી-
ઓ પણ એક જાતની નથી. પણ
એકદર એટલું તો ખરું જ કે, ‘મુની-
યાદ અશ્વ કુટેવોથી નષ્ટ હોય છે,

૨ આત્માજ્ઞાન બુદ્ધિ સાત્વીક
બુદ્ધિ (લગ્ન) આત્માને બુદ્ધિની
જરૂર.

૩ ધર્મગ્રંથોના મહાન પુરૂષો-

૪ ઇશ્વર નામ સ્મરણનો દ્રઢ
સત્ય પ્રેમ.

૫ બુદ્ધિના પ્રકારો ઘણી જા-
તના છે.

પણ કયાયદના ખેલો જેવા કે ફેકી
જામ લાંબે સુધી પહોંચવું, ઝાડ
થવું, સ્વાલ, કદમ, પાટી, ડાઘાધના
મેદાનમાં સ્વારને શત્રુપર ફવવા
હાવ લાવી દેવા, શત્રુના ફટકાના
મારાથી બચાવ કરવો, છુટી લ-
ભામથી પણ ચેતન રહી સમજી
કામ કરવું, સ્વારની મરજી જાણી
વર્તવું, સ્વારથી છુટા ન રહેવું,
સ્વારના જન બચાવવા માટે જન
જોખમમાં દેવો, શત્રુના સાથે કાફ-
રપણું કરવું જીવ જતાં સુધી કામ
વખતે ન કંટાળતાં તત્પર રહેવું,
દુઃખ, ભુખ, તરસ, કામ વખતે
નાગણકારવું, સ્વારના શત્રોથી સા-
વધ રહેવું, શત્રુ સાથે દુશ્મનતાથી
વર્તી ઉદ્ધતાઈ રાખવી, સ્વાર સાથે
ઘણીજ સરળ નમ્ર અને નીખવસ
રીતથી રહેવું, વિગેરે સદ્ગુણો પુ-
રૂપ સ્વાર શીખવેતોજ આવી શકેછે.

૮ પછી એ સદ્ગુણોના પાત્ર
રૂપ લાયક ખુનીઆદ અથ જોષએ
અનેલાયક અથનેલાયક તાલીમખાજ
સ્વાર જોષએ, તે બે મળી સદ્ગુ-
ણોના ખેલોનો પાત્રે અભ્યાસ કરી,
દર્શાવેલ ચાર મહાન રાજ્યોને જીતો

૬ સત્વગુણી પુદ્ધિ.

૭ આત્મા પુદ્ધિને કેળવે તો
જ તે જીજવલ્ય રહે.

૮ સાત્વીક પુદ્ધિ બ્રાહ્મણ દેહ.

શકવા સમથ બની શકે.

૯ ઉપર મનાવ્યા પ્રમાણમાં કોઈપણ જાતની ન્યુનતા હોય તો તે રાજ્ય જીતી શકતા નથી અને સંસારરૂપી રણક્ષેત્રમાં સંસારને વગોવવાને પોકાર કરે છે, અગર તો તમારો મારી ગાત્ર રાતા દેખાડતા હોય તેમ કરે છે, પણ જ્ઞાણપ્રેક્ષકોની ધ્યાનમાં તેઓનાં કર્તવ્યો છુપાં રહેતાં નથી.

સ્વાર નખજો, નાલાયક હોયને અશ્વ ખુનીઆદ હોય તો પણ કેળવણી નહીં પામેલ હોવાથી, તે કિલ્લા સર કરી શકવા અસમર્થ થાય છે, એ ની.સંશય છે.

સ્વાર લાયક હોય ને અશ્વ ખરાબ હોય તો તેનાપર કેળવણી નહીં ચઢવાથી, તે પણ રાજ્યો જીતવા અશકત નીવડે છે.

૧૦ સ્વાર નાલાયક ને અશ્વ નાલાયક, એ જોડી તો રાજ્યો સંપાદન કરવાની ઇચ્છા કરવા જતાં, એવાની નાલાયકીનો દોષ ન જાણતાં,

૯ વર્ણો તથા બુદ્ધિના જોડામાં ન્યુનાધિકપણું પૂર્ણતાને આપી શકતું નથી. નીચવાળું મનુષ્યને ઉત્તમ બુદ્ધિ સર્વાપંગી કરી શકતા નથી; કારણ તેનામાં નુન્યતાજ છે. ઇશ્વરના ઘરની આપેલી, તેવીજ રીતી ઉત્તમને નીચબુદ્ધિ વીગેરે.

૧૦ અધમ દશાના જીવોને ઉત્પન્ન કરે છે.

સુઝ સંસારને વગોવવાને, દુઃખી
બનાવવાને, શુરવીરોને કાયર બના-
વવાને, પુનીઆદ અશ્વોને વિધ્ન કર-
વાને અને દુઃકામાં નાલાયક, નિર્મા-
લ્ય અશ્વો (સ્ત્રીઓ) તથા નાત્રાયક
નિમાલ્ય સ્ત્રીઓ (૯ પુરુષો) ને
ઉત્પન્ન કરવાને, તથા સંસારના
સુઝ અમૃત વૃક્ષોનો લય કરવાને,
તથા વિષ વૃક્ષોને ઉત્પન્ન કરવા,
મહાન પાપો નાખવા રૂપ બને છે.

૧૧ જેમ અશ્વની ઉમ્મર થોડી
હોવા છતાં, પણ તે બળને ધરાવે
છે. તેમજ સ્ત્રીઓનો દાખલો છે.

૧૨ જેવકુદ્ધ સ્વાર પોતે સુઝ
અશ્વના સારી ચાલના વેગ ઉપર
ટકી થકવા અસમર્થ હોવાથી, તે
અશ્વનો વેગ નરમ કરવા; ધાસ,
પાણી, ચંદી, માવજત કાઢી નાંખી
દુઃખ દેહ શુષ્ક બનાવા, બીન કૌવત
કરી નાખે છે.

૧૩ દુનીયાદારીની અધેર,
અધેર, રસીથી જકડાઈ ગયેલ
અગ્નિ પશુ, લાચારીથી મુખ સ્વા-
રની મરજીનાં કર્તવ્યોનો ભાગ થઈ

૧૧ પુદ્ધિમાં જીવ સહજ
વિચાર કરે તેથી તેનું કર્મ બધાય
છે. એવી સત્તાવાન છે.

૧૨ ઉચ્ચ પુદ્ધિને મંદ પાડવા
અગ્નિની જીવ આલસ્ય વિગેરે કરી
નરમ કરી નાખે છે.

૧૩ અગ્નિના માણસ (રસી)
માયીક કામોમાં પુદ્ધિ મંદ થઈ
રહે છે ત્યારે પોતે શાંતીવાળો તથા
નમ્રમાં ગણી પ્રલો અને મહાનરૂપ

ખડે છે, અને મુખ સ્વારો એમ કરવાથી પોતાને મહાન રૂપ ગણે છે, પણ તેથી એટલું તો દેખીતું જ છે, કે

૧૪ તેઓ ચાર કિલ્લા જીતી શકતા નથી.

૧૫ તેમ તે મુખ સ્વારને તે કિલ્લા જીતવાની આપણી ફરજ છે, તેની ખબર હોતી નથી.

૧૬ કેટલાકને હોય છે, તેઓ તમારો મારી રાત્રી મોડું રાખી કહે છે કે, અમે જીત્યા છીએ, તે તેઓને પુછીશું કે કયા કિલ્લા જીત્યા ? તેના જવાબમાં જણાવશે અમે ઘોડા ઉપર બેઠા છીએ, ‘પશુ વાંચના’ ઘોડાવાળા કહેવાઈએ છીએ ગામ પરગામ માત્ર લાધી પહોંચાડીએ છીએ, “ધર ધ’ધાનાં કામ કરાવીએ છીએ.”

૧૭ આ જવાબથી સુઝો સમજે છે કે એમનું મહાન રાજ્યને પ્રાપ્ત કરવાનું કાર્ય ફક્ત ઉપરના આવમાં સમાયેલું છે.

ગણે છે.

૧૪ ધર્મार्થ, કામ, મોક્ષ તેને મળી શકતાં નથી.

૧૫ ગુપ્ત મગજના જીવને કીલ્લા જીતવાની ખબર હોતી નથી.

૧૬ કુતરાની માફક લયકો ધાન ખાઈ પરામથી તૃપ્ત રહી, અગર પારકાને તાબે થઈને પણ સંસારી કહેવરાવવા મથે છે.

૧૭ સુઝ જાણે છે કે, એ આવતા જન્મે નર્ક દર્યાનેજ લાયક થયો છે.

૧૮ સ્વાર નાલાયક અને અશ્વ નાલાયક હોય, ત્યાં તો કોઈ વાતની ખામી રહેતી નથી.

૧૯ લોકો તેને અંધાર દોરી ખાંધવા જાય, “રૂઢીની દહેશત.”

૨૦ પાણુ એવી લાખો અંધાર દોરીઓને તે ગણે ત્યારે ને સ્વારની ધાસ, ચઢી વિગેરેની તે દરકાર થું કામ રાખે.

૨૧ અને કુટેવોના સમુદાયથી સ્વાર સ્વારો કરી શકતો નથી.

૨૨ સ્વારી કરવા જતાં કરડે લાત મારે, પુસ્તં ઝાડે, પછી માથે ચઢી બેસે, નાસી જાય, વિગેરે વિધાઓ કરી.

૨૩ સુસ્ત પુનીઆદ અશ્વો પાસે આવીને તેને પણ પોતાની વિદ્યા બણાવે છે, એટલે

૨૪ પુનીઆદ અશ્વો પણ પોતાના સ્વારોને પટકે છે.

૧૮ જીવ જાતે નીચ થોનિ નો, નીચ વર્ણનો અને બુદ્ધિ નીચી તામસી.

૧૯ સદગુરુઓ બ્રહ્મજ્ઞાન, ધર્મજ્ઞાનની મર્યાદા ઉલ્લંઘન ના કરવાની દહેશત.

૨૦ જીવનેજ નીચબુદ્ધિ વશ કરે, તેના કબજામાં ના રહે.

૨૧ નીચબુદ્ધિ પ્રખળ થવાથી તે તેના માલીકના હાથમાં રહેતો નથી.

૨૨ કબજે રાખવા ધારે તો બેભાન બનાવીને પણ તે પોતાનું ધાયુ કરે.

૨૩ નમળી બુદ્ધિના માણસો નો સહવાસ સારી બુદ્ધિનાને જલદી બીગાડે છે.

૨૪ સારાં વર્ગના માણસો ખરાબ થાય છે.

૨૫ જો સ્વાર હોશિયાર હોય
તો તે કાંઈ પડે નહીં.

૨૬ તોપણ રણક્ષેત્રમાં તેને
સાચવવાના કાર્યમાં ગુથાઈ, લડા-
ઈમાં શત્રુના સામે ટક્કર લઈ શકતો
નથી અને થોડું થાણું કામ કરી
શકે છે નાલાયક અશ્વો ધાંધલ
મચાવી મુકી, ચતુર સ્વારો, તથા
ચતુર અશ્વોને પણ સંગ્રામ ભુમીમાં
મહાન વિઘ્નકર નીવડે છે. એ-
માંથી બચવાને તથા રાજ્યો પ્રાપ્ત
કરવાને સ્વાર અશ્વોને અતિમ મં-
કષ્ટ તથા પ્રયાસ કરવો પડે છે
અને એટલામાંથી પસાર થઈ શકે
તોજ રાજ્યોમાં જીત મેળવી શકે.

૨૭ હવે નખજો પટકેસો, સ્વાર
નખજો અશ્વોનો માલીક તે પ્યાદળ
ચાલતા, અશ્વોની ભાળ જોતા અ-
શ્વોના ગુણ દોશના માહાત્મ્યાર
ચતુર વાર પુરોની ચેષ્ટા કરે છે.
તે પોતાના મનથી મહત્ કાર્ય સ-
મજે છે, પણ સંજ્ઞન સમુદાયમાં
એ વચનો મુખ પણાની પરિક્ષામાં
પસાર થવા સમગ્ર સાધન થઈ
જાય છે.

૨૫ ધણો વિદ્વાન કશ્વરો
અંશ હોય તો રસાય નહિ.

૨૬ દુરગુણી જનસમાજમાં
રહી પુરુષાર્થ કરતાં પાછો પડે.

૨૭ પેટ માટે વધત્રા તથા
બીખારચાટ, સદ્ગતિ મેળવવાને
માટે જીવન ધન ગુમાવ । પુરુષને
હલકા ગણી ચેષ્ટાઓ કરે છે.

૨૮ સ્વાર લાયક ! અને અશ્વ નલાયક, ' એવું સ્વાર ખરીદ કરે નહીં પણ સમયાનુમાર કદી આપણને એ નાલાયક શું કરશે. એમ ધારી બીનલગામે સ્વારી કરે તો, ' લગામ તો નાલાયકને વાયક સ્વાર કદી ગદાવેજ નહીં, એતો ની સંશય છે. જો ચઢાવે તો સ્વાર લાયક ના સમજવો, એ પણ સત્ય છે. (સ્વાર તુકશાત્રીમાં આવતો નથી. એતન રહેતો, તોપણ તે કાર્ય પ્રાપ્ત કરવામાં સફળ નીવડતો નથી.)

૨૯ ગાર મહાન રાજ્યોના અબીલાસી ચતુર વીર સ્વારોને લાયક અશ્વ ના મળે તો બહેતાર પ્યાદલ ચાલી કિલ્લા સર કરવા.

૩૦ કષ્ટ તો પડશે, ખોલ કામથી ઘણું કષ્ટ પડશે, પણ મહાન કિલ્લા જીતવા સમર્થ થઈ શકશે. પણ મહાન કિલ્લામાંના ફક્ત બેજ જીતી શકશે, તે એજ કે, એક ધર્મનો કિલ્લો અને બીજો મોક્ષનો કિલ્લો એ બેજ મહત્વના છે તે જીતી શકવા સામર્થ્યવાન થશે. પણ અર્થનો અડધો અને

૨૮ ઉત્તમ કુળનો માણસ નીચી બુદ્ધિના માણસો સાથ કરે રહે પણ તેમની નીચબુદ્ધિ પોતાની કરેજ નહિ અને પોતાના ઇશ્વર સ્મરણમાં (લગામ વખત) તેને યાદ પણ ના કરે તોપણ તેવીજ સ્ત્રી-ત્રિમાં વધારે જીવન ગુજરે તો પોતાના સદેહમાં ચાર પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ

૨૯ સદબુદ્ધિ ના મળે તો બહેતાર પણ ઇશ્વર સ્મરણરૂપ લગામ પાસે રાખી બીન બુદ્ધિએ પણ ઇશ્વર ભજવા.

૩૦ બુદ્ધિ વિના પ્રભુ ભજનાંદુખતો હુંગર નડવાનોજ છે પણ નકરી તેઓને સહાય થઈ ધર્મ તથા મોક્ષ પ્રભુ આપશેજ. કામ તથા અર્થમાં અર્થ પેટ પુરતો તથા કામ બીલકુલ નહિ મળે.

કામનો ખીલકુલ પ્યાદલવાલા ચતુર
વીરનાથી જીતી શકાનાર નથી.

૩૧ પણ કદી તે ધારે તો
ખીનસ્વાર અશ્વો આગર નાકાયક
સ્વારોને પટકી તે અશ્વોપર સ્વાર
થઈ, અર્થનો, તથા કામનો કિલ્લો
જોઈ શકે ખરા; પણ તેને એ કિલ્લો
જીતવાની શાખાથી ન મળે તથા
મોક્ષનો કિલ્લો જીતવાને વિશેષ
મહેનત પડે.

૩૧ ઇશ્વર સ્મરણ પ્રતાપથી
પ્રભુતા મળ્યે, અજ જગોને દ્રસાવ
પણ તેથી તે પોતાનું કર્તવ્ય ચુ-
કનાં મોક્ષ મેળવી શકવા અશકત
થાય.

વધુ સમજ.

દ્રષ્ટાંત.

સરળ સમજ.

૧ ચાર મહાન રાજ્યોને જીત-
વાને ઉત્સાહી વીર નર કોકદેવજીના

૨ શિક્ષણથી વાકેફ થઈ.

૩ (બી) અશ્વ શોધવાને ની-

વેદાન્ત સમજ.

૧ પુર્વ સંચીત ભોગવવા
આવેલો બ્રહ્મ વર્ણુ જીવ.

૨ કુદરતથી ધર્મજ્ઞાન લાખી
અવતર્યો.

૩ અહંબ્રહ્માસમી આત્મ પ્ર-

કલ્પો. કારણ તે મહાન કાર્યમાં સખખ મદદગાર નીવડે, એ પુરૂષ લાયક બુનીયાદ અશ્વને અત્યંત ખુશાલીથી

૪ પ્રેમરૂપી લગામ ચઢાવી, અશ્વને પોતાની ખુશાલીથી તે ગ્રહણ કરી.

૫ ત્યાં એક તમાસો થયો. તે અશ્વનો બીજો માલીક આવ્યો.

૬ તે કહે તું કોણ છે. વીરે કહ્યું હું આ અશ્વનો માલીક છું. તું કોણ છે.

૭ આવનાર કહે તું માલીક શાનો માલીક તો હું છું.

૮ વીર કહે તારી માલકીનો શો મુદ્દો છે. આવનાર કહે રાખ બતાવું છું. એમ કહી બીજા ઘણા માણસોને બોલાવી લાવી પંચ કયાસ કરી સાક્ષીઓ બતાવ્યા, તે સાક્ષીઓ કહે કે આ માણસ એ

દીપ્ત જ્ઞાન બુદ્ધિ મેળવવાની શોધમાં આવ્યો; કારણ તેની જરૂર ઠેક ધારી અજ્ઞાન વિષયોને તોડવાની ધણી છે.

૪ ભકિતરૂપ બુદ્ધિને ધમ્મર સ્મરણરૂપ લગામ ચઢાવી.

૫ મોહરૂપ ગુણ. ભકિતને ધાળીપણું કરી તે જીવને ભકિત ચુકાવવા લાગ્યો.

૬ મોહ કહે તું કોણ છે. જીવ કહે હું આત્મજ્ઞાનનો સાચવનાર એ ભકિતનો હું માલીક છું. તું કોણ છે.

૭ મોહ કહે ભકિતનો માલીક હું છું.

૮ જીવ કહે તારી પાસે કંઈ સાબીતી છે. મોહે ચાલતા જમાના ના મોહક ભકિતને લાવી બતાવી પચકયાસ કરાવ્યો. તે પંચો કહે, એજ ભકિતનો મુખ્ય છે. આત્મ જ્ઞાન ભકિતવાળા તમો કોણ છે.

અશ્વનો માલીક છે. તમને માલીક કોણે બનાવ્યા.

૯ વીર કહે માલીક કોઈનાં બનાવ્યા બને એતો આજ તમારા લોકોના મોંઢેથી સાંભળવામાં આવ્યું. નહીં તો માલકીનું તાદ્રસ્યપણું જોવું હોય તો, આ મારી પ્રેમ લગામ ચઢાવેલી છે, તો તેનાથી એ અશ્વ મારીજ આજ્ઞા માનશે.

૧૦ પંચો કહે અમારે લગામ બગામની જરૂર નથી. લગામનો રીવાજ અમારે ત્યાં છેજ નહીં. અહીંયાં તો ગદ્દા મોરી (દ્રવ્ય આપી ખરીદવું) ચઢાવે તે માલીક થાય છે.

૧૧ (ગદ્દા મોરી મધેડને દોરી-થી મોંપર આંટી મારી કબજે રાખવાનું સાધન લગામના ઉપયોગ માટે) અને તે અશ્વ નાનો હોય છે. ત્યારથીજ ચઢાવી દેવામાં આવે છે.

૯ જીવ કહે કોઈ લોકો ભક્ત ભક્ત કરી મોટા દરોવે એ તો તમારા આજકાલના આશ્રીતોનોજ ખેલ છે. નહિ તો તાદ્રસ્યપણું જોવું હોય તો નીચે તર ધશ્વર ચમરણુ (લગામવાળાંને) મનેજ તેનાં કળ મળશે.

૧૦ મોલક ભક્તો કહે અમારે મરીને મોક્ષ લેવો નથી. અમારે ધશ્વર ચમરણુ (લગામ) ની જરૂર નથી આજકાલ તો ડાંગ, દંભ અને ભપકો તથા સાશ્રીતોથી લોકોને ધુતીને સરવે પેટ ભરવું, અને ચાલુ કામમાં મોજ કરવી તેવી (ગદ્દામોરી) નું કામ છે. ને તેવાજ ભક્તોને ઘર ઘરના માણસો ગાય છે.

૧૧ ભક્તો, આચાર્યો તથા બીજાઓના વંશના ગાળકોની પ્રશ્ન સગીર વયમાં હોય ત્યાંથી તે સાહેબી માન તથા ખાનપાન ભાગવે છે.

૧૨ ને પછી તે મોટા થતો જાય છે. તેમ તેમ બીજા એવા તાબે કરેલા અશ્વોનો દાખલો બતાવી લોકાચારૂપી અંધાર રમીથી જ-કડી બાંધીએ છીએ

૧૩ માટે તમે તમારે રસ્તે આત્મા જાય અમો ધણા છીએ તમે એકલા છો, વળી રાજાઓ પણ અમારી વાત ધ્યાનમાં લેશે, અમારા જેવા ધણા માણસોના મતથી તે પણ અમારી ધારણા પ્રમાણે જ થવા દેશે.

૧૪ અને તમારા જેવાનું કંઈ આલતું નથી.

૧૫ વીર પુરૂષ તો દીંગ થયો મહા મુલ્યવાન અશ્વ શોધવાનો વખત નિષ્ફળ ગયો અને અમુલ્ય ત્રેમરૂપ લગામ નકામી થઈ. કારણ

૧૨ તે પછી મોટી ઉમ્મરે થતા જાય છે તેમ તેમ તેમના પરંપરાના નિયમો કે કોઈના બનાવેલા ઉપદેશનાં પુસ્તકોથી કે શાસ્ત્રીઓ રાખીને મોટા બનાવીએ છીએ. (અંધારરસીરૂપ) કાઠમાઠ અને લપકાથી પદવી જળાવી રાખીએ છીએ.

૧૩ આત્મજ્ઞાની બકિતવાળા દિમાલસ જાઓ અહીં તમારું કામ નથી, અમો ધણા છીએ તમે એકલા છો અને રાજ કોરટોમાં દ્રવ્ય ખરચવાથી અમને ન્યાય મળશે. અને તમે તો પીંગરઅસ્ત પોપટ માફક જેલમાં જશો. કારણ રાજાઓ અમારા કલ્લા પ્રમાણે જ માને છે.

૧૪ કળીયુગના પ્રભાવે આત્મજ્ઞાનીઓ પોતાનો જ બચાવ મુશીબતથી કરી શકવા ધારે.

૧૫ આત્મજ્ઞાન બકિતથી ઉદય કરવા ધારેલી સૃષ્ટિમાં પોતાની સત્તા નહિ જામે એમ જાણવાથી ઉદય થઈ પોતાની અપુર્ણતાને લીધે ઇશ્વર રમરણરૂપ લગામ તથા તેમાં ગુમાવેલો વખત તેને

નિર્ગળ જણાયો તેથી દીલગીર થયો.

૧૬ જેમ મધરના મોંઢામાં આવેલ ચિકાર પકડેલો છુટતો નથી, મધર મરી જાય ત્યારે પણ તે પોતાનો જાતે છોડી શકતો નથી. તેમ ઉભય સ્ત્રીમાં લાયક માણસોના વચ્ચે. પડેલ પ્રેમમાં છુટી શકતી નથી. તોપણ બળાત્કારને તાબે થયેલ. અશ્વ દુરજનના અધારકોટમાં લાચાર થયો.

૧૭ તેની સાથે વીર પણ તેને છોડી શક્યો નહિ.

૧૮ અશ્વના દુઃખના દેખાવો જોઈ દુઃખમાં ભાગીદાર તો ન થઈ શક્યો, પણ દુઃખ તેને મમણું થઈ વલગ્યું.

૧૬ બ્રાહ્મણ અને વળી કુદરની આત્મજ્ઞાન બુદ્ધિ. એ જીવનાથી છુટી ના શકતાં અનેકોના મનરાવવાથી અપુર્ણ જીવ બુદ્ધિની જોવા થઈ ગયો અને જો કે જેવટ સત્યજ તેજ બુદ્ધિનો માલીક છે. તાત્કાલીક બુદ્ધિ મોહરૂપી ભકતોના માં ગઈ અને તેઓ લાકેર કરવા લાગ્યા.

૧૭ દેહધારી જીવ આત્મજ્ઞાન યોગાભ્યાસ બુદ્ધિ વિના (દેહનાથી અગર રહેલાજીથી) તેનાથી દુર જાય તો દુઃખી થઈ અધમદશાને પહોંચે. કારણ જીવ બુદ્ધિથીજ મહત્ છે. નહિ તો કેવળ આત્મા પોતેજ પોતાનો પ્રકાશ જોઈ ખુશી રહે પણ અનેકને તે બતાવી શકે નહિ.

૧૮ મોહ ભકતોના લાથ ગએલી ધશ્વરી બુદ્ધિની ગાહોળવાડી થઈ નહિ અને તે નબળી પડી જતાં ભક્તી વગોવાવા લાગી. તેમાં તે કાંઈ પરાક્રમ કરી શક્યો નહિ.

૧૯ જેથી તે બોલ્યો. “યા માલીક જતાના ફીર ગયા, રજતા સજતા નૈ હે.”

૨૦ લોકો તેને ગોડા ગણવા લાગ્યા, મજકરીમાં ઉડાવવા લાગ્યા, ચેષ્ટાળીયા કરવા લાગ્યા, વીર પુરુષ પણ દુઃખને પામ્યો. વીચાર કયો કે, “લેન મહા પુત્ર ને ખોઆઈ ખસમ.” પણ ફીકર નહિ.

૨૧ “જે અશ્વની રમૂતી રહે તો જીવવાની આશા નથી, ને જે વીરમ્તાત થાય તો જીવવાની ઇચ્છા નથી.”

પણ સૃષ્ટિના અધારમાં ભક્તિની વગેરેમણાનું દુઃખ તથા પોતાનાથી તે ફીસાદમાં પડી આત્મબળ ના ચલાવ્યાથી દુઃખના કુંગર તળે દબાયો.

૧૯ હું પ્રભુ યુગ ફરી ગયો રસ્તો આપના વિના નથી.

૨૦ તેને માથે કાંઈ થવું જાડી રહ્યું નહિ પણ આત્મા સત્ ચિત આનંદ હોવાથી “ભાગ્યું ભાગ્યું” તો પણ ભગ્યું” એ કહેવત પ્રમાણે પોતાનો અડગ ટંક ચુક્યો નહિ.

૨૧ ખુદ્ધિની મળેલા લિંગ દેહ, છાયા દેહ તથા સ્થુલ દેહ ખુદ્ધિની ગેરહાજરીમાં આપણાથી રાખી શકાનાર નથી અને ખુદ્ધિ ભુલી જવાશે તો, દેહ પડ્યા પછી (જ્ઞાન થએલું છે અને ઇશ્વર પ્રભાવથી એક આત્માનું સુખ અનુભવેલું હોવાથી) દેહની દરકાર નથી. (સાત્વીક ખુદ્ધિ વિના તેના દેહો નકામા છે. (ધાંધળથી જડતા ભરેલી તા-

૨૨ આ મુજો માર કેમ સ-
હન થઈ શકે અને તેનો બચાવશું.
આવા વીચારમાં તે મુંઝાતો હતો
તેને જોઈ ત્યાંના લોકો,

૨૩ એની પાસે અશ્વ લાવ-
વાની ગદ્દા મોરી નથી, માટે દુઃખી
થાય છે, એવો ખ્યાલ કરી, ગદ્દા
મોરીથી અશ્વવાળા છે. તેથી ખુસી
થઈ પુલાશો મારવા લાગ્યા.

૨૪ તેમાંના એકને વારે કહ્યું,
બાઈ તમે અશ્વવાળા છો ? તે મા-
ણસ કહે હા,

૨૫ અમારે ત્યાં તો સરસ બે
ઘોડા છે. શું તારા જેવાજ દેખેછે?
વીરે કહ્યું બાઈ મને દેખાડશો ?

૨૬ તે માણસ કહે ચાલો
મારી સાથે, બે જણ ચાલ્યા. ઘોડા

મસ ખુદ્ધિ) સાત્વીક ખુદ્ધિની પાદ
ગીરી રહે અને ના મળે તો. અને
સાત્વીક વિસ્મૃત થઈ તામસીક
મળે તો (જીવવાની આશા તથા
ધમ્મજા નથી).

૨૨ પણ અધવચનું દુઃખ
અનુભવી જાણે.

૨૩ મોહક ભકતો જાણે કે
આ શુન્ય જેવાને ખુદ્ધ નથી, તે
ભાળ્યા કરે છે તે આપણે કેવા
પંકાઈએ છીએ.

૨૪ એક મોહક ભકતને
કહ્યું કે બાઈ ! તમારી પાસે ખુદ્ધ છે.

૨૫ ભજન કરવાનો ધર્મી
છે ને યજમાન વૃત્તિ છે.

૨૬ તે માણસે ટીલાં તાણી
ચરીખ લોકોનાં ટાળાં ભગાં કરી

દેખાડ્યા. એક ઘોડો જોયો તે બી-
ચારાનામાં પોતાનું શરીર ડિઝાડી
શકવાની શક્તી નહોતી, તેને દુ-
ખજો બનાવી ખોરાડી બંધ કરી
કામ કરવામાં મારમારીને વળગા-
ડેલો, જાતે ઘોડો સારો હતો, પણ
તેને ગદ્દા મોરીના માલીકના હુકમથી
ઉપર કહેવા પ્રમાણે સુખ હતું. તે
ઘોડો વીરને દેખીને દુઃખના પોકાર
તથા અશ્રુપ્રવાહ વહેવડાવવા લાગ્યો,
વીરના દુઃખમાં વધારો થયો. બીજો
ઘોડો જોવા ગયા, ત્યાં તો એક ત-
માસો થયો. ઘોડાએ તે માણસને
જોયો કે, તે તેનાપર ધસ્યો; ખુબ
કરડવા લાગ્યો, લાતો મારી પાડી
નાખી, ખુબ માર્યો નથી

૨૭ વીરે વચમાં પડી, ઘોડાને
કળે કળે સમજાવી, વશ કરી પેલા
માણસને બચાવ્યો. પેલો માણસ
“મીયાં પડ્યા પણ ટંગડી ઉંચી”
તે પ્રમાણે ખેલાવા લાગ્યો કે, અરે
શું એ ઘોડું ખસેલ છે. એમને
તો ગાંઠતુંજ નથી; પણ એના ગૂરૂ
બીજ છે, તેઓને દેખતામાં એ
બકરી થઈ જાય છે. તમારે જોવું
હોયતો, તેમાંના એક માણસને

શ્રદ્ધાવાન માણસોને નચાવી કંઈ
ઉપદેશ, જ્ઞાન કે નામ સ્મરણનું*
ખરું રૂપક પ્રજ્વલીત ન કરી દ્રવ્ય
તથા દાણા લીધા. બીજી બુદ્ધિ ય-
જમાન વૃત્તિ કરવાને ગયો. તે જોવા
ગએલ દૃષ્ટ આત્મજ્ઞાનીના દેખવા-
માં આવ્યું કે, તેના યજમાનોએ
તેની ધુળ કાઢી નાખી, ગદ્દા વધ-
તર કરતાં પણ અર્ધ મુલો થયો
ને મળવામાં હજમગીરી.

૨૭ જ્ઞાની જીવે ગોરપણાની
બુદ્ધિમાં દુઃખ પામેલાને સ્વસ્થ કર્યો.

ખોલાવી લાવું.

૨૮ વીરે કહ્યું તેમનું કાંઈ કામ નથી, પણ તે કોણ માણસ છે. તે મને કહો. એટલે બસ, પેલો માણસ ખોલ્યો; એક તો મારા બાપા, બીજો મારા કાકાનો છોકરો, ત્રીજો મારો નોકર અને મારા બીજા ભાઈમંધ છે અને તે વીના બીજા હરકોઈ એને વશ કરે છે. પણ એ મનેજ ગાંઠતો નથી. એ શું હશે? તેનમે જણો છો બાઈ? વીરે કહ્યું. “ગદ્દામોરીના માલીક છે એટલુંજ કારણ”

૨૯ ત્યાંથી ચાલી વીર કામ તથા અર્થ એ બે કિલ્લાની લઢાઈ જેવા દુર બેઠો.

૩૦ ત્યાં તેના જોવામાં આવ્યું કે, કેટલાક લોકો અશ્વોને દોરીને (સાથે લઈને) ચઢાઈ કરવા આવ્યાછે.

૨૮ અચ્ચાની યજમાનોને “લાડ, લાકડાં ને ખેડાવાળ-કોહ-વાડા” એ કહેવત પ્રમાણે તેમને કોઈ કોઈ બળે કળે વશ કરનાર હોય છે ખરા, એમ જણ્યું.

૨૯ કામભોગ રાજસીગુણમાં વીરોષ, ક્ષત્રિઓ સુખી હોય છે અને અર્થનું કામ પૈશ્યનું છે.

૩૦ કામ ભોગમાં સર્વ અચ્ચાન છે અને અર્થમાં પુસ્તકદારા, પોપટીયા તથા પારકાપર આધાર રાખવો. પરતાએ દાસ થઈ જીવન મુજબનું બીજા માગવી. મુશામતો કરવી. લોકોને મુંડવા. પૈસા ધાલવા બાહ્યો થઈ ખેડૂત કર્મ કરવું. તથા તેથી પણ હલકું કે જે દરેક

૩૧ કેટલાકોએ ચંદીના તોખરા ચઢાવી, ઘોડાને પકડી રાખ્યા છે, કેટલાક ઘોડાને આંખોએ અંધાર પાટા (ઓજલ પકડા) બાંધ્યા છે, કેટલાકના પગમાં તથા શરીરપર મોટાં મજાનુ વજન (ધરેણાં અને છોકરાં) ટાંચ્યાં છે; કેટલાકને સાંકળોથી જકડી બાંધી. (સંબંધીયોની દેખરેખ નીચે) લાવેલા છે, કેટલાક ભુખ તરસ દુઃખથી નીરમાલ્ય બની ગયેલા છે, કેટલાકની પીડે અતુળીન બોળે (કામ) છે, કેટલાકને રક્ષણ કરવા માણસો ચાંમેર વાટાયલા છે. (બંધનમાં) વાદ ખુબી આવા ઘોડા ઉપર ગદ્દામોરીયાળા માલીકો લટવા આવે છે. જોવાની મઝા છે; વગર પૈસે કારસોનો ટોટો નથી. કેટલાક તો આવતાં આવતાં ડગલે ડગલે પટકાય છે. વળી ખખેરી પાછા બેસવા જાય છે, કેટલાકના સાંધાથી ઘોડા છુટી જઈ બીજાને છોડાવી દે છે, ચંદીના તોખરાવાળા તોખરા સાથે (ધરેણાં સાથે) બીજા સ્વારોના હાથ થાય છે, કેટલાક અંધાર

રીતે ચાર પુરુષાર્થ કંરનારને નાલાં-સીવંત છે. તેજ જોવામાં આવ્યું.

૩૧ સુર સરકારને તથા બુદ્ધિ મંત્ર ધર્માધિક્ષાને સતકર્મ કરતાં ચુકવવા (કારણ સતકર્મ કરવામાં તેઓજ આગળ વધે પણ તેમને બીજાના છાંટાએ ખરડાવું પડી વધી શકે નહિ.) ફીસાદોના ફેંસલા ચુકવામાં હોકીસીમાંજ જીવન ગુજરાવી. તેમનું પણ ઐશ્વર્યલોપ કરાવવું. કારણ ત્રિકાળદર્શી વાના અસત્ય નાજણાતાં પણ ગુન્હો બીન ગુન્હો વીના પ્રકામેથી શિક્ષા થાય. જોકે તેઓ કેવળ સત્ય પુરાવાજ બોળ કરી સત્ય શોધી કહાડે છે. પણ કળીયુગી લોકના શિક્ષણમાં તેમાંથી છટકવાની ઘણીજ ચતુરાઈ હોય છે તેથી તેમાં કોઈ સજા થઈ શકતા નથી.

પાટાવાળા અંધારીયાં કરે છે અને એવા કેટલાક ઘોડા માર તોફાન કરી બીજાઓને પણ ઝાડાવી દે છે.

૩૨ એમાં ખુનીયાદ દુખળાં, જેને તોફાન કરતા નહિ આવડે એવાં સપાટામાં આવી કચરાય છે. ને તે કિલ્લા છતરાને તો ઉપયોગી નથી, પણ તોફાની ઘોડાને પકડવાના તથા તેમને વગ રાખવાના અનેક જાપતાના ભોગ થઈ પડી, વધારે દુઃખી થઈ મરી જાય છે.

૩૩ જેથી એમાંના એકપણ માણસ અર્થ, કામ, માંનો એકે કિલ્લા સર નથી કરી શકતો, તેપછી ધર્મ મોક્ષ જેવા જગરા કિલ્લાઓની તો આશાજ ક્યાંથી હોય.

૩૪ ત્યાં તો પુષ્કળ ધમાલ મચી રહી છે; હોદારા હોદાર આવી રહી છે, આપટા, વોચડા, ફાંદા, ગોળીબારોથી હાર કરવામાં, ઘાયલ કરવામાં, વીગેરે કબજે લાવવામાં સાધનનો સમુદાય લઈ માણસો દોડાદોડ કરે છે.

૩૨ સત્યવાન કે જેને પ્રપંચ ના આવડે તેવા મારખાય છે પણ ખરા, તથા ખુદ્દિ વીના નીંધનતાથી દુઃખી થઈ મરી જાય છે.

૩૩ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય, શુદ્ર કોઈમાં સત્ય ૬૬ ખુદ્દિ ઇશ્વરી ન હોવાથી ધર્મ, અર્થ, કામ મોક્ષ કાંઈ પામતા નથી.

૩૪ દુનીયાંતરીના ઋધડા તથા દુઃખના ક્રમેલા મનુષ્યો ખુદ્દિ મેળવવા તથા દ્રવ્ય મેળવવા તથા મુખ્ય મેળવવા મારા માર કરે છે.

૩૫ તેમાં કેટલાક છુંટલાં ઘોડાં
ઓ ઉપર ચડી ઉડેલા ઉપર ધસે
છે, તે તથા તેના માણીકની તક-
સાર ચાલે છે.

૩૬ દુઃખમાં કિલ્લો લેતા જતા
પહેલાં તો ઘોડાંને કાચુમાં રાખવા-
નેજ મરણુ તુલ્ય થાય છે. કિલ્લો
તા પેલે જન્મ લે ત્યારે, આ ધાં
ધળમાંથી કેટલાક ચાકીને પેલો
વીર ન્યાં જોવા બેઠેલા છે ત્યાં
આવ્યા. વીરે પુછ્યું 'ભાઈ, આ
લઢાઈ થતા પહેલાં. તોફાન કેમ
ચાલે છે, આ વાત ચાલતી હતી
ત્યાં,

૩૫ કોઈની મહેનતનો કોઈ
કબજા લઈ લે

૩૬ ધર્મ, અર્થ, કામ મોક્ષ
મેળવતા જતાં પહેલાં તો ખુદ્દિલીન
થઈ જાય છે તે માટે ખોરાકી દવાની
જરૂરીયાતોમાં કાગદી જીવાન બને
છે અને ગર્દવનાથી નીચદશા ભો-
ગવે છે. કારણુ ગર્દવને પકવાન
ભોજન ઉકરડા ખોતરવામાં છે. તેના
તેને ટોટા નથી નિદ્રાને માટે નિ-
શ્ચંત રહે છે અને સ્ત્રી પુરુષોને
પ્રત્યેક ઉભયની અપ્રાપ્તિ નથી.
ભય દ્રુક્ત ઉફળી પડે, તેનો તે
ગર્દવને હોય નહિ નો અદાર
નિદ્રા તથા મૈથુન કે જે નર્કમય
જન્મમાં પણ મળે છે, તેને પણ
આ મનુષ્ય દેહ લોકો મેળવી શકતા
નથી. (ત્યારે શું લાવતો મનુષ્ય
દેહ નર્કથી અધીક હશે ?) મનુષ્ય
દેહ મેળવ્યાનું કાર્વ્ય દ્રુક્ત આત્મ
જ્ઞાન કે જે સર્વ સીદ્ધિ મુખથી
અત્યંત મુખપદને આપે છે. તે ના
મેળવ્યું તો પછી ચોરાસી લક્ષ્યોની
કે જે જળચર, નભચર, વનચર,

ભુયર તથા અરીગદ્ર વૈર્ય, કાચી તથા આહાણુની છેવટ મળી હે ચ પદના અંદાડ ભાગમાં જવાને લા-યક થવાય તેવું વહાણુ મળ્યા છતાં જેઓ પોતાની તૃષ્ણા નર્કમય સુ-ખમાં રાખી તેમાં પણ અદ્વિતીય થઈ કેવળ મહત્ જ્ઞાનીયો કે જેમણે ભવિષ્ય ભાષેલાં છે. તેમ થતાં દા-ખલા જેવામાં આવે છે જેથી તેમના વચનો સત્ય માન્યા નિના છુટકો નથી તેમના જણાવેલા યમ ક્રંડો, જે નીચ લોકો પોતાની નીચ ક્રતોં સખ્યે માનતા નથી તેને પામવાનાજ.

૩૭ એ વીરના ઘોડાવાળો બીજે માલીક આવ્યો. તે કહે શું તમને ખબર નથી આ કળી-યુગમાં લઢાઈમાં જીતે એવો કોણુ છે. આ ઘોડાં પણ કળીયુગના જ-માનાનાં જોયાંકની. લઢાઈ કરતા અગાઉ તો એમની લઢાઈ ચાલી. હુતો ધાઈ છું કે કળીયુગમાં કોઈ પણ ઘોડું સાઈ નહિ હોય.

૩૮ વીરે જરા હસી જવાખ આવ્યો વાત તો ખરી છે. પણ

૩૭ મોહ ભક્ત અદ્વિતીયતા થઈ અપમાન પામી આત્મજ્ઞાની જીવ પાસે આવ્યો તે કહે આજના વખતમાં યોગ, ભક્તી કળેજ નહિને આજકાલની બુદ્ધિમાં તો વિવાદ કની વધવુ એજ છે તે અંધડા ચાલે છે અને મોટા થવા અનેકાને દુખી કરે છે.

૩૮ આત્મજ્ઞાનીએ કહ્યું તમે મંહતાઈ મેળવી છે પછી કેમ કરો

તમારી ગદામોરી છે, પછી કેમ
ડરો છો પેલો માણસ કહે તે તો
ઘેર કામ લાગે, પણ આતો હજારો
ધોડાં રીડાં, એટલે ગદામોરીને
કોણ ગાંઠે, મને તો જે વાંઝાંટોને
ભાઈ તે મારા આવરદાના બળે
આ તરફ બચી આવ્યો, નહિ તો
રામભાઈની સ્વારીમાં જતો.

૩૯ બીરે કહ્યું, ઇળીયુગને લા-
વનારજ, તમારા જેવા ગદામોરી-
ઓનાથી માલીક થઈ ઘોડે બેસનાર
છે. એમ નક્કી માનજો.

૪૦ તે માણસે કહ્યું હા બાપ,
તમારી વાત મને પ્રથમ ખબર
હોત તો હું આ કામ કરત નહિ.
કારણ, તમને ફળ ના થવા દીધું.
અને હું તો લઈ શક્યો નહિ.

છા. મોલીક ભકત કહે તે તો અ-
જાનીયોમાં આવે પણ આતો મારાજ
મન કામે તેવાઓમાં તે મારી
મોલીક મુદ્દિ નાજ પામી ગઈ. (અ-
ર્થાર્થ, ઘટપણથી હર્ષ થઈ વ્યા-
ધીથી નીરવળ થઈ ગયો.)

૩૯ આત્મજ્ઞાનીએ કહ્યું કે
આ દુનીયાની અવમત્ત્યા કરાવનાર
નાસ્તીકપણને વધારનાર તમારા
જેવા દબથી મદંત થઈ મોહમાં
ફસનારજ છા.

૪૦ મોહે કહ્યું તમને જે
ઉપદેશમાં આગળ કર્યા હોત તે
આ દરેકની દુર દશા થતે નહિ.
કારણ અમોએ તમને પણ ફળ ના
થવા દીધું અને અમારાથી લેવાયું
નહિ આત્મજ્ઞાની કહે તમારી જે-
હાજરીએ ઇશ્વર એ ફળ અમારેજ
હસ્ત કરશે. (અર્થાર્થ સતયુગે સ-
ત્યજ તરશે તેજ ઉપદેશક થઈ સર્વ
સુધારશે.)

આ વાત ચાલતી હતી તે અરસામાં, રાગજની સાંચના સહ-ચરો તે સ્થળે આવી ચઢ્યા સમય થયેલો હતો, જેથી રાગજની સાથે રાખેલા પવિત્ર સાહિત્યમાંથી ગુરુજીએ રાગજીએ તથા અન્યજનોએ ભોજન કીધું, ત્યારબાદ અસ્થ થઈ મોક્ષ કથા ભાગ ચાલુ કર્યો.

હે રાગજ ! અજ્ઞાનમુદિ પ દુર ગુણી સ્ત્રીને છે, આપી સત્ય પ્રેમરૂપ આત્મજ્ઞાન મુક્તિને રાખે છે. જેથી આ અગુણદેહ અમ્મર થઈ તે આત્મ મય પત્ની મુક્તિ અને આત્મા સાથે એક એકના અનુકૂળ રહી દીવ્યરૂપ થઈ, પાતાના પ્રેમનંદ ચીરકાર ટકાવી અમ્મર યુગલ બતાવે અને તે સમાધી વિના સાધન વિના ધારેલાં કૃત્યને (દશ્વર સત્ય હોવાથી.) વચન મીઠિ પ્રાપ્ત કરી ભાગવે એવો રમ્તો બતાવુ તેને સેવન કરે કે જેથી જન્માન્તર પાવુ સકળ થશે. કારણ જેની જેની જેની શક્તી મત્ત કરી માનજે છે, પાપ, પુણ્ય, વિના, ધર્મ, પ્રેમ, રૂણ, વૈર વિગેરે કાર્યો જન્માન્તરે દેહધારી બનવન પ્રાપ્ત થયા વિના રહ્યા નથી માટે દેહ પડતા ગુણી સત્ત્વ ધર્મ સદ્વચનની આપણા રાખી દશ્વર સ્મરણ કરવું એ મનુષ્યનું પામ છે. ન ધારવું છે, હવે કોના માટે. તેજ જન્મ મેળવશે તો આપો આપ તે પણ મળશે, સર્વ વાસનાથી પૂર્ણ થયેલ મોક્ષ લાયકને તે નથી તેને ફક્ત દશ્વર ધ્યાન

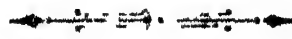
માલીની છંદ.

નથી નથી નથી જગમાં જીવતું જે વીચારી,
 મથી મથી મથી મરતાં મુખમની સહજ ક્યારી;
 ચતુર ચપળ એની ધર્મને ધારી ધીરા,
 પરવર પરભાતે મોક્ષને માર્ગ વીરા.
 કહણુ કમ કરતો કુર કળી કાળ આવ્યો,
 સજ્જન શત્રુનો સાથ મૈ સાથ લાવ્યો;
 ગુણીજન પ્રીયબધુ ગાઘ ગોવિંદ ગીરા,
 પરવર પરભાતે મોક્ષને માર્ગ વીરા.
 ભટકે ભડભડતા ભુખથી ભોમ્ય પ્રાણી,
 વગર કિંમત તેને ના મળે સહેજ પાણી;
 દેહ દુઃખે દુઃખયો પિંજરે જોમ કીરા (પોપટ);
 પરવર પરભાતે મોક્ષને માર્ગ વીરા.
 દેહથકી દુઃખીયો આત્મા તું મગ્ન કલાવે,
 એ દેહ સુખ સાટે ઘર સખધી ફસાવે;
 અદ્ભુત સુખસારે ભુકી ભગવાન હીરા,
 પરવર પરભાતે મોક્ષને માર્ગ વીરા.

પ્રકરણ ૪ થું.

ભોક્ષ દ્વાર.

શ્લોક.

રાત્રિર્ગમિષ્યતિમત્રિષ્યતિસુપ્રભાતં ।
 માસ્વાનુદેષ્યતિહમિષ્યતિપંકજશ્રીઃ ॥
 इत्थंविचिन्तयान्तेकोशगतेद्विरेफे ।
 हाहन्तहन्तनलिनीगजेउज्जहार ॥

ભાવાર્થ:—ભાવીના પ્રબળથી એક ભ્રમર કોઈ સુંદર કમળ
 માં સૂર્યાસ્ત સમય પહેલાં થોડીકવાર આગમન બેઠેલો હતો.
 ઇન્ધર કુદરતથી સાચકાળે કમળનો કોશ બંધ થઈ જાય છે
 તે પ્રમાણે બંધ થયાપછી કમળ કોશમાં રહેલો ભ્રમર મનમાં
 વિચારે છે કે, રાત્રિ વહી જશે ત્યાર પછી સુંદર પ્રાતઃકાળ થશે
 ત્યાર પછી સૂર્ય ઉગશે અને તે વખત સૂર્યના કિરણોથી કમ-

ગોની શોભા ખીલશે. અરે ! આ પ્રમાણેજ વિચારતાંજ એક કાળરૂપ હસ્તી આવી જેમાં તે ભ્રમર બેઠેલો હતો. તે કમલીનીને ઉખાડી લઈ પરિણામ કરી ગયો. અર્થાત કર્મબંધનને લીધે દેહરૂપ કમળમાં આવેલો જીવ તેનો કાળરૂપ હસ્તી કયારે બક્ષણ કરશે, તેનો ભરોસો નહિ હોવાથી મનુષ્યે પોતાનું કર્તવ્ય કરવા ચુકવું નહિ.

નચુરજી રાજજી પ્રત્યે ઉપદેશ કરે છે. સૃષ્ટિ કર્તા કોણ, તેની સાબીતી—જે જે વસ્તુઓ આપણા જોવામાં આવે છે તથા કવિકલ્પીત આપણા સાંભળવામાં આવે છે, એ સર્વનો કોઈ પણ માલિક કોઈ પણ આકારમાં કોઈપણ નામમાં હોવોજ જોઈએ. કારણ કે કુદરતિ નિયમ છે કે, હલકેથી

ભારે વસ્તુ સુધીનો કર્તા આપણા જોવામાં અગર સાંભળવામાં આવે છે, તો મહાન કાર્યો જેવાં કે પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, તેજ, આકાશ તથા તેના સંમીલનના અનેક વિભાગના જે કર્તા અગર માલિક તેજ સર્વ શક્તિમાન ઈશ્વર. અજ્ઞાની મનુષ્યો તેના ઉપકારોને ભુલી, જગત પંચભૂતનું બનેલું છે, ને તેમાંની હરકોઈ વસ્તુઓ એ ભૂતોના સંયોગથી બને છે ને તેનો કોઈ કર્તા કે માલિક નથી એમ માને છે, પણ તેઓની ભૂલ છે.

દાખલો—એક માણસ રાજના દુર્ગુણો બતાવી, હું તેના તાખાનો નથી એમ જણાવે, તે નભે નહીં. કારણ રાજદ્રોહી માણસને જેટલી શાન્તિ રાજ ભોગવવા દે, તેટલીજ તે ભોગ વી શકે, નહિ તો તેના જાન માલનો પણ રાજ માલોક છે. વળી બીજું કુદરતિ નીચમથીજ જગતકર્તા છે, એમ જણાય છે; કારણ જે જે માણસો જે જે દેશોમાં જેવામાં આવે છે, તેઓ લિપ્તલિપ્ત ભાષાઓથી બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રકારેથી પણ ઇશ્વર પ્રત્યે ભાવ ધરાવે છે, પણ જેઓને આ દુનિયામાં કેવળ દુષ્ટ કર્મો કરી ચાલવું છે, તેઓ ફક્ત ઇશ્વરને જાણી શકતા નથી. કારણ તેઓ દુષ્ટ કર્મોના દેહધારી રૂપ હોવાથી ચોર, બુગારી, લુંટારા વીગેરે રાજ છે એમ સમજે છે, તો પણ તેને માનતા નથી. તે પ્રમાણે દુષ્ટો વર્તે છે, પણ જગતનાથના રાજ્યથી બીજા રાજ્યમાં રહેવાને તથા તેનાથી છુપા રહેવાને એકે ઠામ નથી. એવું તેઓ પોતાની દુષ્ટપણાની ચઢતી હાલતમાં જાણી શકતા નથી. તેઓ તો પ્રકટ એમજ બકે છે કે, પંચભૂતથી આ દેહ થયો અને તે ભાગા ગયો, તેણે જે જે કામ કર્યું તેમાં પૂન્ય શું અને પાપ શું, એ તો કુદરતિ નીચમ છે કે, જખરો, નગ-જાનો ઉપરી તે ધારે તે કરે. દેહ તે તો ચંત્રરૂપ છે, સંચો બગડે તો લાશ જઈ મરી ગયું કહેવાય, પછીબીજો જન્મ શો, ઇશ્વરને ત્યાં ન્યાય શો, એતો બધું તુત છે, ઠગી લેવાના તથા જખરાને નખળા બનાવવાના રસ્તા છે. કાંઈ નહિ, શરીર સંચો ભાગી ટુટી લાસ ગયો, પછી કોને જવાબ લેવાનો કે દેવાનો, બધું ખોટું. ખસ, જે સાઈ અને સહેલું લાગે તેજ કરો; એજ

આપણું જ્ઞાન છે. બાકી ડર્યા તો છતી સત્તાએ દુખી થઇયું.

અરે ! કેવળ દુષ્ટ લોકો તે આવાં ભાષણ કરનારાજ, બીજા નહીં, કારણ તેઓનામાં સુઝ જ્ઞાન નથી, એટલે તે નર પશુજ છે. તેને મનુષ્યનો દેહ મળ્યો, એમાં શું અહાર, નિદ્રા, ભય, મૈથુન પશુમાં હોય છે, તેમજ તેઓનામાં છે, ફક્ત ઇશ્વરીજ્ઞાન રૂપાં મનુષ્ય દેહના અલંકારરૂપ સર્વે સદ્ગુણોના સંબંધરૂપથી તે તબાએલ છે, એવા દુષ્ટ જનો ઉત્પન્ન થવાનાં કારણો પણ આપને હું જણાવીશ. હાલ આપણે ચાલુ વિવેચન કરીએ.

એ નરપશુઓ પૂર્વજન્મના દુષ્કર્મોથી તથા નીચ માતા પિતાના અંશથી ઉત્પન્ન થઇ, નીચ સંયોગોમાં ઉછરી દુરાચર-ણોના અધિષ્ઠાતા થયા, તેને સદુપદેશ ક્યાંથી હોય, કે જે તેના કાન-આંખો ખોલાવે. ઇશ્વર જ્ઞાનને લાયક થવાને ઘ-ણીજ મન, વચન, કર્મની, ઐક્યતાથી શુદ્ધતાની જરૂર છે. વિચાર કરો કે, રાજદરબારમાં સન્માન પામવા કેટલી પાયરી મેળવવી પડે છે તો આ મહાન રાજાના દરબાર માટે કેટલા ગણી મે-ળવીએ તો સફળતા પામીએ ? વિચારો કે ચાંડાળ રાજ દરબારમાં જઇ શકે ખરા ? જુઓ કે, ઇશ્વરી દરબારમાં ચાંડાળ તે ચાંડાળ ગણાતા નથી, પણ ત્યાં તો તેનાં કર્મો ઉપરથી કર્મ ચાંડાળને માટે મનાઇ છે. એવા કર્મ ચાંડાળો પૃથ્વી ઉપર સારા માણસો તરીકે ગણાઇ શકે છે, માટેજ દિનપ્રતિદિન તે-મના વંશજોની વૃદ્ધિ થાય છે અને સતપુરૂષોને દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે. ખરી રીતે જોતાં દેહચાંડાળના અડકવામાં છોછ

રાખવા કરતાં, આવા કર્મ ચંડાળોથી ઘણેજ દરજ્જે વધારે તેઓનું નામ પણ શ્રવણ ના પડે તેમ રહેવું જોઈએ, એમ નથી થતું, અને ઉલટ વર્તન થાય છે તેથી આ એક જગતની વિપત્તિનું મહાન કારણ છે જ્ઞાનીઓ સમજે છે, હવે ચાલુ થાત કહું.

એ કર્મ ચંડાળો-દુષ્ટો કહે છે કે, દેહ યત્રરૂપ છે. પણ તેઓને જીણી ખુદ્દિ ક્યાંથી હોય કે, યંત્ર તેની મેળેજ આપ અક્ષલે કામ કેમ કરી શકતું નથી ? જેથી તેનાપર માણસની જરૂરીઆત પડે છે, ને તે માણસજ તેનો જોખમદાર છે. તેમજ મનુષ્ય દેહમાં જે દેહથી થતા સુખ દુઃખને પોતાની સાથે સંબંધ રાખે છે. તે જીવને પોતાના કામ પ્રમાણે પારીતોશોક ક્યાં તો શિક્ષા મળે છે. એન્જનો અથડાયાં, રેલવેને જોખમ લાગ્યું, માણસોની ખુવારી થઈ, એ સર્વનો જુમ્મો જેમ ડરાઈ-વરને શીર છે, આ તેમજ દેહથી કરેલ દરેક સારાંખોટાં કામો નો જુમ્મો અંદર રહેલા જીવને છે; કારણ તેજ દેહનો ભોક્તા છે. નહીંતર દેહ તો જડ છે, તેને સારાં ખોટાં કર્મો કરાવનારજ ડરાઈર છે, ને તેથીજ તેને શિક્ષા મળે છે અને તેમ ના હોય તો દુષ્ટ લોકો દુનિયાના સત્પુરુષોનું મૂળ કાઢી નાંખે, પણ ઇશ્વરી કાયદામાંથી બચવા દુષ્ટો માટે સદાચરણથી વર્તવા વીના બીજો એકે માર્ગ નથી.

વળી હું ચાલુ ઉપદેશથી દૃઢ કરી બતાવીશ કે, તેમને ઇશ્વરને બાણવા શું શું વર્તીયે તો સફળ નીવડીયે જેમ મુર્ખ

માણસને પંડીત કરવા તેનાં માત, પિતા, ઘર, ગામ, પૈસો, સ્નેહી, સખંધોથી, દુર કરી વિદ્વાન પોતાની સાથે રાખી, સદા-ચરણોની પૂરજ પાડી શામ, દામ, ભેદ, ઢંડથી તેની અજ્ઞાનતાને દુર કરે છે. તેમ દુનિયાની અધારીમાં રહેલ દુષ્ટ અજ્ઞાની લોકોને યોગી પુરૂષોના નિયમોથી ગુરૂ પોતાની કૃતિથી જ્ઞાની બનાવે છે, પણ એ મુર્ખ જેમ તેના માખાપોના સમક્ષ બેવં-કુદાઈ છોડી શકે નહિ તેમ વીશયી જીવો માયીક વસ્તુઓના ભોક્તા રહી જ્ઞાની બની શકે નહિ, તે તો કોણ અને કે જેને આત્મજ્ઞાન રહેલું છે અને જેનો વિશ્વાસ સંપુર્ણ છે અને જે સિદ્ધના વચનો ઉપર મુકાબલો લઈ સ્વાનુભવથી વરતે છે, તેને ગુરૂના શિક્ષણ યા વિષયોના ત્યાગની પ્રથમથીજ જરૂર પડતી નથી તેઓ જેમ ગાઇડપરથી જ્ઞાન લઈ તથા આત્મ જ્ઞાનથી વધી જઈ, કોઈ પણ વિદ્યા, ગુરૂ વીના શોખી શકે છે. તેમ પુર્વ સંચિતથી જેનામાં કુદરતી જ્ઞાન છે, તેને સર્વ સાનુ કુળ છે, તેને વધુ પરિશ્રમની જરૂર પડતી નથી તથા તે માયા લુપ્ત રહેતો નથી. જેમ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ પોતાની ખુશીથી પોતાના શિક્ષકને સજી કરી દે, તેવો રસ્તો પકડે છે. તે પોતાનું હીત જાણી બીજા વિષયોમાં ચીત ન રાખતાં, અભ્યાસ કરી, વિદ્વતા પામી અજ્ઞાનનો નાશ કરી સંસાર સુખો ભોગવે છે, તેમ આત્મજ્ઞાની પણ સંસારી વસ્તુમાં મગ્ન્યો રહી, પોતાના કર્તવ્યોનેજ ચાહી, છેવટ ઇશ્વર પદ ભોગવે છે. પણ તેવા આત્મજ્ઞાનીનો દાખલો લઈ, મૂર્ખો પણ સંસારના ખા-ડમાં રહી, જ્ઞાન મેળવવા માટે પોતાની હોશિયારી દેખાડે છે,

તેથી તેને કાંઈ પણ જ્ઞાન મળી શકતું નથી અને વીશયી જીવ નર્કયાતના ભોગવે છે, તેમ મૂર્ખ છોકરો પણ વિચીક્ષણ છોકરાની લાયકાત ન જોતાં, તેના માળાપ વિગેરેની સમક્ષ રહી અભ્યાસ કરીશ એમ કહી, વસ્તવાથી અભણજ રહે છે. એવા મૂર્ખને માટે તો ઉપર કહેવા પ્રમાણે, તેનું વતન તથા ઘર ગામ સર્વ રનેહી સહોદર છોડાવી, વિદ્વાન ગુરૂની આજ્ઞાને તાબે કરી વર્તાવે તો, કાળાંતરે પડિત બને, ઘેર રહે તો કશું બને નહિ. તેમ વીશયી જીવો ઇશ્વર જોવાને, મોંઢાના ઢાંગ કરી જ્ઞાની થવા અગર કહેડાવવા મથે, પણ તેથી એવા ઢાંગી દુષ્ટોનો સમુદાય વધી અને અજ્ઞાનતાથી પરમેશ્વર છેજ નહિ, એમ સાબીત માની સ્વેચ્છાચારી બની, દુનીયાના સુજન સતોને તથા દુનીયાને ડુબાડવાને, પથરાડપ બને છે અને ધર્મને નામે ધર્તીંગો ગોઠવી, પેટ ભરવાને સંસારમાં રહેનારા મનુષ્યોને અનેક પ્રપંચ કરી છેતરે છે. તેવા અનેકોના છેતરાવાથી, સત્પુરૂષો તથા ઇશ્વરને મળવાના અભિલાષીઓની વૃત્તિઓ નાસ્તિક થવા પામે છે. તેથી ઇશ્વર છેજ નહિ, એવું માની દુષ્ટ કર્મો કરવા પાછી પાની કાઢતા નથી. તે નર પશુઓ પોતાનાં જાતે રોપેલા આંખાનાં ફળ પોતેજ લેવાં જાઇએ, તેવા મૂર્ખતા ભરેલા, વનસ્પતિઓના દાખલા આપી, પોતાની પુત્રી, બહેન વિગેરે સંબંધી રનેહીઓથી ભોગ કરે છે. કોઈના પર દ્રવ્યને હરે છે અને જીવની હીંસા કરે છે, ને કહે છે કે તે સૌ પોતાનુંજ છે, પણ એ કેવળ દુષ્ટ છે. વીશયી છે, પ્રહ્મના ડાળ જેવો ભાસ કરે છે, પણ પ્રહ્મ સર્વત્ર પ્રહ્મપણુંજ જીવે છે, તે ભય, અહાર, નિદ્રા,

મૈત્રુનથી, વિરકત હોય છે અને આ નર પશુઓ તેમાં ગરક હોય છે, તેજ તેમનો દેખીતો દોષ છે. કેવળ પ્રજ્ઞાજ્ઞાનીઓ સંસારીક વીશયી લોકની દૃષ્ટિએ પડતાજ નથી, કારણ તેઓ સદ્વર્તનથી પરમ પદને પહોંચ્યા, બદ આવા પ્રપચી લોકોના સમુદાયમાં આવવાની ઇચ્છા રાખતા નથી; કારણ કે રાગ દ્વેષથી રહીત છે અને નીરપૃહાથી ક્ષણિક સુખી વિષયોને મનમાં ઘાટ કરવા ખુશી નથી તો, નયણે જોવાને અત્રે વીશયીજનોમાં શું કારણ આવે, અહીં આવવાથી તેની વૃત્તી ફરી જવાથી, ધ્યાન ચુકી અધર્મીઓથી હાર પામે માટે, મુમુક્ષુને તેવા પ્રજ્ઞજનો કેટલીક વિપત્તિઓથી પાર ઉતાર્યા બાદ, મળી શકે છે અને તે ભકતોને મુમુક્ષુઓની નીંદા તથા હાસ્ય કરનાર, તથા અનેક પ્રકારે સંકળે આપનાર, દુષ્ટોના મારાથી બચાવી, સદ્ માર્ગે વળાવી પરમપદ પહોંચાડે છે. પણ અહીંયાં દુષ્ટ લોકો તેવા મુમુક્ષુઓનો વિનાસ થયો જાણી અને તે દુઃખી થયા જાણી, પોતે દુષ્ટ કર્મોથી સુખી છે, એમ સમજી અહોભાગ્ય માને છે. એ તેમની કેવળ મૂર્ખતા છે.

મુમુક્ષુઓએ, દુનિયામાં ઘણાંજ વિષમ સંકળોનો જરા પણ મનપર અસર ના કરતાં, પ્રજ્ઞાનંદથી મગ્ન રહેવું જોઈએ; કારણ તેઓ દેખીતા દુનિયાના વૈભવ વિષયોથી દુર રહી, દુનિયાદારીમાં દેખીતા દુઃખી હોય છે અને જ્ઞાનેન્દ્રિયોને તૃપ્તિ થયાવિના તથા પરમપદને પહોંચ્યા વિના વિષયેન્દ્રિય તથા જ્ઞાનેન્દ્રિય તથા પ્રજ્ઞ કોઈનું પણ સુખ ન મળી શકવાથી અધીરા

બની જાય છે. પણ તેવા પ્રસંગે ધીરજ રાખવી, જ્ઞાનનો વધારો કરવા ચુકવું પડે. જેમ ખટરસમય ભોગોમાં રોગ ભરેલા છે. ભલે તે સ્વાદીષ્ટ થોડી મુદત માટે જણાય, પણ ઔષધ ક્ષણભર દુઃખકર નીવડી અક્ષય અમ્મરપણું આપે છે, તેથી ઔષધ જેવા વિશમ યોગને ધારણ કરવો જોઈએ. મુમુક્ષુઓએ સાત્વીક ભોગ લેવા જોઈએ. સાત્વીક એટલે જેનાથી કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, અને મત્સર આવી ન શકે એવા દુષ્ટ લોકોને ઇશ્વર ક્યાંથી જણાય ? કોલસાની શાહીથી મોઢું ધ્રુવે અને ઉજળું થવાની આશા રાખે, તે પ્રમાણે દુષ્ટ કર્મો કરો ઇશ્વર જોવાની ઇચ્છા રાખે તે કેવા રીતે પાર પડે. વળી કેટલાક માણસોએ પોતાના અતિ સંકટોથી મેળવેલા કોઈ પણ હુંતર વિદ્યાનો તેની શાયે બીન અનુભવી વિવાદ કરે અને તે પોતાનાથી તેમ ન થવાથી તે હુંતર વિદ્યાથી થતા પ્રયોગોને ખોટા માને, તેમ ઇશ્વરને જાણનારાના પ્રત્યે દુષ્ટ લોકો ઇશ્વર નથી એમ કહે; તે નીચેના દાખલા પ્રમાણે છે.

મોતીના કહારનારા માણસો જે પ્રયોગોથી મોતી કહાડે છે, તેને દરીઓ દાઠો ના હોય તેવા માણસો તે પ્રયોગોને ધરના ખુણામાં બેસી મોતી મેળવવાનો લાલ મેળવી શકે ખરા ? સુવર્ણની ખાણોની તથા જવાહીર વિગેરેના તથા ધરતીનાકસ જાણનારા આકાંક્ષાનું જ્ઞાન જાણનારા, સાયન્સ વિદ્યા વિગેરેના પ્રયોગોથી થતા ફાયદાનો જંગલી લોકો કેવી તરેહથી ખ્યાલ લેઈ શકે. તે તો જ્યારે પરિશ્રમ કરી અતિ સંકટો વેઠી વિદ્યા સંપાદન

કરે ત્યારેજ, તેનાં મહાન કૃષ્ણોને પ્રાપ્ત કરી શકે નહિતર જંગલી અવસ્થામાં એતો બધું ખોટું છે, એમ માને તે તેઓની જ ભુલ છે. પરમેશ્વરની ઓળખ થવા માટે અત્યંત સંકટોથી દેખીતા સુખોનો ભોગ આપી પરિશ્રમ કરશે તોજ સફળ નીવડશે, તેનાં કૃષ્ણ પણ મધુરાં છે.

કોઈ માણસ કે જેણે પોતાના ગામની બાજોળ છોડી નથી. તેને અનેક દેશોમાં મુસાફરી કરી આવેલ માણસ મળે, અમર કોઈ કોલેજમાં વિદ્યાભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થી ભુગોળનો વિષય સમજાવી, કહે કે પૃથ્વીપર અમુક ખંડો છે, આટલા સમુદ્રો છે, આટલા દેશો છે, આટલા ઇલાકા, આટલા પ્રાંતો, આટલા જીલ્લા, શહેર, ગામ, ગામડાં, ઘરો, નદીઓ, સરોવરો, પહાડો, વનસ્પતિઓ, જાનવરો, તથા તરેહ તરેહના માણસો, રીતિ રીવાજો, ભાષાઓ, હવા ફેર, જુદા જુદા દેશમાં જુદા જુદા વાતાવરણથી માણસને પોતાનો જન્મ બીજો ધર્યો હોય એમ લાગે છે વિગેરે અનેક વાર્તાઓ કરે, તે પેલો “કુપ મંડુક વત્” જંગલો પશુ જેવો માણસ ખગચરની માફક અનેક દેશોની કૃતિના માહીતગાર વિદ્વાનની વાત હાસ્યમાં ઉડાવી દે, પણ ચક્રવર્તિ રાજા જાણ્યો ન હોય, જાણવાની ઇચ્છા ન હોય, પણ ગુનડેગારને દેશાંતરમાં રહીને પણ સજા કરી શકે છે. તે તે અજ્ઞાને સમજતો નથી. પણ મુઠ બાણ છે કે, જે જે વસ્તુ તેનો કોઈ પણ કર્તા ભોક્તા હોયજ, તેમાં જે વધારે શ્રેષ્ઠ તેનામાં ઇશ્વરી શક્તિ રહી, માટે તે ઇશ્વરાંશ. પૂજ્ય છેજ

એવા અનેક ઇશ્વરાંશના ઉપરી સંપૂર્ણ પદને પામેલા, અનેક નામોમાં જણાવેલા, પણ હાડ જાંડાએ માનેલ “શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર” નું નામ પુરુષાકૃતિમાં અદ્ભુત શક્તિ સાથે ધ્યાન ધરવું તે નાનપણમાં સ્લેટપર ઘુટેલા અક્ષરો આગળપર હાથ ચઢી જવાથી, મહાન કર્તવ્યો કરો વિદ્વાન લોકો કામ બતાવી શકે છે. તે પ્રમાણે ઇશ્વરાંશમાં ચીત્ત પરોવા, તેને ભુલી ગએલા યાદ લાવવા અજ્ઞાનીને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરાવવા, પૂજ્યભાવથી મનને શાન્ત કરવા, દેહનું સાદૃશ્ય માનવા તેમની અનેક માણસોએ એકાગ્ર શુદ્ધ વિચારોએ દ્રઢ નિવાસ કરાવેલી શુદ્ધ પ્રતિમા રૂપને પૂજ્યભાવથી સેવન કરવું જોઈએ, પણ તેનાપર યોગ્ય વિચાર વાપરવા.

કોપઈણ ચીજનો ઉપયોગ સારો અગર ખોટો, એ તરેહથી થાય છે, માટે તે ચીજનો દોષ નથી પણ કેવળ, તેના ઉપયોગ લેનારનોજ છે, માટે દરેક જ્ઞાન વાળાનુજ છે. અજ્ઞાની તો ઉધુ કરી નાખે, માટે એ કામમાં શુદ્ધતા લાવવા જ્ઞાનથી તૈયાર કરેલા કાયદાઓને અમલમાં લાવવા અને તેના સંબંધમાં આવેલ માણસો અગર વસ્તુઓનો યોગ્ય નિયમસર શુદ્ધ ઉપયોગ કરાવવો, તોજ સારું; નહિં તો પ્રતિમાથી એક ઇતર મહાન ઝઘડો મચી રહે છે.

આ વિશય સંપૂર્ણ થતાં સૂર્યાસ્તનો સમય થવા આવ્યો હતો, જેથી રાજાજીએ ગુરૂજીને પોતાની રાજધાનીમાં આવવા ઘણોજ આગ્રહ કર્યો. કેટલાંક સકારણને લીધે ગુરૂજી તે માન્ય

રાખ્યો. રાખણની સાથે આણેલા વધારાના અંગે ઉપર આ-
રુંદ થઇ ગુરુજી, રાખણ તથા બીજા માણસો રાજધાનીના
રસ્તે ચાલ્યા. રસ્તે ચાલતાં રાખણએ પ્રશ્ન કર્યો કે, મુમુક્ષુ-
ઓને અહંકારની જરૂર ખરી કે નહીં ?

ગુરુ—તે કોને, કેટલી મુદત સુધી, કેવા પ્રકારના અહં-
કારની જરૂર તેનું દ્રષ્ટાંત સાથે તમને વર્ણન કરો બતાવું.

ધર્મ દ્રઢતા તથા “ ધર્માભિમાનનો જરૂરીઆત ”.

અભિમાનને કેટલાક મનુષ્યો, અહંકાર તથા હું પદના
નામથી ઓળખે છે. એનાં રૂપ બે પ્રકારનાં છે. અભિમાન એ
એક મહાન શક્તિ છે, તેનાથી જે કામ કરવા ધારીએ તો તે
પાર પાડી આપે છે પણ તે સાફ છે અગર ખોટું છે, એવું
વિચાર કામ અભિમાન માંથે રાખતું નથી. એતો પૂકત ગમે
તેવા કાર્યમાં સંપૂર્ણ પહોંચાડી આપે, જેમ એન્જીનમાં રહેલી
વરાળ શક્તિ ફક્ત ચલાવવાનુંજ કામ કરે છે, પણ એન્જીન
ડરાઈવર પૈડાંના સંચાને આગળ વધવા કે, પાછળ હઠવા પો-
તાની મરજી પ્રમાણે પ્રથમ કળ ફેરવી પછીથી વરાળને હુકમ
કરે એટલે તે એમ જોવા ન રહે કે, આગળ જાડું છું કે
પાછળ, એતો ફક્ત સંચા ફેરવ્યા હોય તેવી લાઈનપર કામ
કરે. તેવીજ રીતે અભિમાન પાપ કે, પૂણ્યના રસ્તાને જોતું
નથી, પણ તેને સંપૂર્ણ કરી આપવા તે શક્તિ ધરાવે છે,
તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો તે માણસને માથે જુમ્મો છે માટે

અભિમાન ખોટું કામ કરાવે છે, એમ નથી. અભિમાનથી પરમ પદને પહોંચી શકાય છે, પણ તેને યોગ્ય કેળવેી જાણે તોજ. સત્ય ધર્મ પ્રતિપાલકનુંજ અભિમાન, એકવચન અને દ્રઢતાથી વંદનીય થાય છે.

૭૨૫

એક વચન કે કાજ રાજ હરિશ્ચંદર હાર્યો,
એક વચન કે કાજ દશરથે રામ વિહાર્યો;
એક વચન કે કાજ બીષ્મ શીશ્નને કાટ્યો,
એક વચન કે કાજ અભિમન્યુગીયરણુવાપ્યો;
એક વચને દેહ પાડતાં દેવાંશી નર ના ડરે,
નાલાયક નર કંપતા સત્ય મગ્ન શ્રીધર વરે.

સત્ય વચન પરતાપ પાપ સાં પ્રલ્લે થાયે,
સત્ય વચન પરતાપ મુનીજન અમ્બર કાયે,
સત્ય વચન પરતાપ બાણુસે બાણુ ડગાવે,
સત્ય વચન પરતાપ આહ્મણુ આપ લગાવે;
કવીજન સૌકો નમે સત્ય વચન પરતાપમે,
એક વચનને જનગણો મગ્ન મળે હરી આપસે.

એક વચન પરતાપ ઇંદ નક્ષત્ર સદ આગ્યો,
એક વચન પરતાપ પ્રભુ(નું)મુખઆહ્મણુ કંગાગ્યો;
એક વચન પરતાપ (મેળવવા) સમાધિ ચક્રજ ભેદ,
(આહ્મણુ)

એવ વાત પાતાપ મેળવવા (કર્ત્રીયો)નીજ શી રહેલે-

(દેવતા)

(પ્રસન્ન)

(કરીબલી)

(આપવા)

તેમ વડી મન જાગ્યે કળે વચન પ્રાપ્તે રે,
મન કળે એ વીણ ભંડા શ્રાવ થકી ભુંડા મરે.

માટે “ જોલ જોલાડુના ને ઘોડા અશ્વારના ” અહુકારને
દરેકે વાપરી જાણ્યો, એ ઘણુંજ હોંશોયારીનું ગમ છે. જેવો
વિચાર કરો પછી અભિમાનને તે પાર પાડવા સુચવાએ, તો તે
કંઈ પણ મહેનત જાણાવા દે નહિ; એ એનામાં અતુલિત શક્તિ
છે. હાવે તે કેવું રાખવું, અને તે કેવું ના રાખવું, તેના
પ્રકારના દાખલા.

એક છોકરાએ પોતાના પિતાની શાહુખાશી મેળવવા અ-
ભિમાન રાખવું પણ તેને મારી શકવા માટે નહિ.

એક સ્ત્રીએ પોતાના પતિના હૃદયમાં સ્થાન મેળવવા
અભિમાન રાખવું પણ તેને તાબામાં લેવા નહિ.

એક વિદ્યાર્થીએ પોતાના શિક્ષકના જેટલી પાયરી મેળવવા
અભિમાન રાખવું, પણ તેને મોટા થઈ ન ગાંડવા માટે નહિ.

તેમજ હું પરમેશ્વરને પૂર્ણ મેળવીશજ અને ત્યારે સં-
તોષ મानीશ. એવું અભિમાન, દ્રઢતા અને તૃષ્ણા રાખવાં

અને તે પરમેશ્વરના પ્રતાપજ ઘણે, એમ સવ માનવા. એમાં હુંજ તે કરી શકવા સમર્થ છું. એમ ધારે તો તે દેખાતો થાય; કારણ એમાં જે પ્રકાર છે. હું મારી શક્તિમીજ અત્યુત્ક્રમ કરી શકીશ એ આસુરી અભિમાન કહેવાય છે.

જેમ કોઈ રાજાનો નોકર ગુન્હેગારને શિક્ષા દેવાના ફેંસલામાં કાયદાની રૂઠંએ, જાણવી શિક્ષા કરે, તો તે ગુન્હેગાર નથી અને પોતાના બળથી એમ ઠરાવ કરે છે, એમ વળે તો તો તે આત્મદોષથી શિક્ષા કરે છે, એમ થાય તેનજ વળી પરમેશ્વર કગવે છે, ને કરે છે, મારે કાંઈ લેવા દેવા નથી. એવાં વાક્યની વર્તણુકની વાતનો ભેદ ઘણો ગભીર છે. તેને નહીં જાણનારા અને તેથી વિરુદ્ધ વર્તનારને એકદમ બીન પરીક્ષાએ દુર્જનમાં ગણે છે પણ તેમાં ભેદ આવી તરેહના છે. કેટલાક માણસો હું ઇશ્વરથી બુદ્ધો નથી. એકજ છું, એમ જાણાવવા બોલે છે, કે પ્રભુની આવી મરણ છે, ઇશ્વર આમ ધારે છે, પ્રભુનો આમ હુકમ થાય છે એવી વાતચીતનો સંવાદમાં ઉપયોગ લે છે. એમ વર્તવાનું કારણ, તેઓ નીરાભીમાનીમાં ગણાવા, તથા હું ઇશ્વરથી બુદ્ધો નથી, એમ ગણાવા સાફ હોય છે. પણ પ્રભુની આવી મરણ છે, ઇશ્વર આમ ધારે છે, એમ જાણાવનાર માણસ કોઈ બીજા માણસની સહાય બળની વાત કરે છે, એ વાત સ્પષ્ટ છે અગર તેમ નહિતો પોતે પ્રભુ હોય. તેમ ન જાણનાં પણ એમાં વર્તન કરવાં કંઈકને યોગ્ય પણ હોય છે, એટલે દરજ્જાના દુનીઆની વ્યવહારીકીમાં ભાગ્યેજ હોય છે, કોઈ પણ માણસ

એમજ વર્તે કે ઇશ્વર ઇચ્છા હશે તો આમ પ્રજીભુત થઈશજ. એ કાંઈ અભિમાન કહેવાય નહિ, મારે કાંઈ લેવા દેવા નથી, હું તો ઇશ્વરે આપેલી બુદ્ધિએ કામ કરું છું. એ વાક્ય વિરકતપાત્રું, તથા બેદેહી સુચવે છે, તેનો દાખલો:—

એક શેઠના કામ બાબત અગર એક વડીલ, વા-ઉપરીના કામ સાડ, આપણે એમ જણાવીએ કે, હું તો ચાકીનો ચાકર છું. મારે કાંઈ લેવા દેવા નથી, મને તો પ્રરજ છે, માટે કામ કરું છું, એમ વર્તે તો તેનાથી, શેઠનું, ઘરનું કે ઉપરીનું ખરા અતઃકરણથી કામ પાર પાડે નહિ અને તે બેપરવાઈથી, બળાત્કારથી કરતા હોય એમ જણાય અને તે ઉપરીઓના પ્રીતિ મેળવવા, તથા અંકયપાત્ર ધરાવતાં અલગજ રહે તો પછી વ્યવહારીક વિષયમાં પોતાની લાયકા વિના ઇશ્વરને આડમાં ધરી પોતે નિષ્કપટી કહેવડાવવા, ઢોંગ કરવો વ્યાજબી નથી. પણ એક સરકારી નોકર એક ઘરનો માણસ અને એક શેઠનો નોકર કદી પોતાનુંજ કામ સમજી ડહાંતથી અભિમાન ધરાવી સાડ કામ વધારે કરે તો તે શેઠ તથા પિતા અગર અધિકારીને વિરૂદ્ધ લાગે નહિ અને તેઓના દર્શાવેલા અન્ન-દાતાના અંકયરૂપ થઈ જાય; કારણ જ્યાં સુધી એક છોકરો પોતાના વડીલની પરીક્ષામાં સફળ નિવડ્યો નથી, ત્યાં સુધી, કોઈપણ નોકરીનો ઇચ્છનાર અમલદારની રહેમીઅત મેળવી શક્યો નથી, ત્યાં સુધી અને કોઈપણ સ્ત્રી પોતાના પતિની સંપૂર્ણ પ્રીતિ મેળવી નથી, ત્યાં સુધી, તેમણે હું પદ ધરાવી તે સ્થાન મેળવવા, સખત તૃષ્ણા રાખી મગ્યા રહેવું જોઈએ.

ધમ્મીત ફળ મેળવ્યા બાદ તેઓ અભિમાન નહિ રાખશે તો ચાલશે; કારણ તેઓની ઝંકયતા સંપૂર્ણ જાગી ગયેલી હોવાથી તે તેઓનાથી બીજા નથી. એક બાળક છોકરાએ, લાપક ઉમ્મર થતા સુધી વડીલોના નામથીજ અહંકાર ધરી કામગીરી બજાવવી. પાકી ઉમ્મર થયે, તે પોતાના વડીલના બદલાનું કામ કરી, તેની કામગીરીનાં સહી પણ ઘણા જોખમના કામમાં પોતે બજાવી શકે, તે પિતાના ઝંકયતાને પહોંચી ગયો છે. પછી અન્યજનો પાસે તેને એમ જણાવવું ન પડે કે, તેમના કરાવ્યાથી કંઈ છું. તેવાજ રીતે ઘણા જન્માંતરથી ઉદ્ધોગને મચી રહેલા, પેનશનખાતા નિષ્ક્રમ ભક્તિ કરવાવાળા એટલે પોતાનું જ કામ છે, એમ સમજનારાઓનું દૃષ્ટાંત નોકરી કરનારથી લેવાય એમ નથી; કારણ તેઓએ મનુષ્ય ધર્મ વિગેરે બજાવી, પછી ફક્ત ત્યાગી થઈ મુન્ય લઈ મોક્ષનું પેનશન મેળવ્યું છે. પણ જેઓને હજી નોકરી કરવાની છે, તેમણે પેનશનવાળાઓના જેવો રીવાજ પકડેથી બની શકે નહિ, માટે તેઓને દરેક કામમાં અભિમાનથી ધમ્મરને આધીન રહી વર્તવું.

કેટલાક લોકો કે જેને, કોઈ ઉપદેશક એવો સખત મળે કે તેઓના દુષ્ટ કર્મોનું આબંહુમ ગ્યાન કરી વિધનકર નીવડે તેને તેઓ એમ કહેવાના કે, તમેજ અભિમાની અને અહ-પણું ધરાવનાર છો નિદ્રીક છો, એટલે અધુરા છો, એમ કહી જે પેનશનને પહોંચી ગયેલા, અનેક ભકતો તે જેઓ સાત્વીક મૂર્તિઓ થયા હતા. તોપણ જગતને જાણાયા ન હતા.

કેવળ તેઓના નાશ પામીથી, તેઓનાં કર્તવ્યો જાણી, આંખો ખુલેલી તેઓનાં દૃષ્ટાંતો આપી; દહેશન બતાવવાના અને કહેવાના કે, તમે તો કેવળ દુષ્ટ છો. પણ તેઓને કયાંથી વીચાર હોય કે, મનુષ્ય ધર્મ બજાવનારને તો કેવળ સખળપણાની જરૂર છે. દૃષ્ટાંત:—

સંસારરૂપી રણક્ષેત્રમાં લડવા ગએલાએ કેવળ નીરાશિ-માનરૂપ નિર્જાળપણું ધરાવ્યું, તો કેવી રીતે અજ્ઞાન શત્રુને પારપહોંચી શકાય, અધર્મી આમુરીજને. દુષ્ટ ફેલાવોના કિલ્લા તોડવા, મનુષ્ય ધર્મને બજાવનારને તો ઉપદેશકરૂપ સરદારી લઈ તીવ્ર વચનોરૂપ હુથીજાગ્યી ગોતાના દેવી સેનાનીઓને બળતું શૌર્યો તેનું જ્ઞાન કરી લટાવવા. તોજ આખી સૃષ્ટિનો ઉદય થશે. નહિતર તે આમુરી પ્રકૃતિના મનુષ્યો આગળ નીર્માલ્ય બનેથી બચવાના નથી અને નહિજ બચીએ તો સત્કર્મ કરવા સાદૃલ્ય કેમ નીવડીશું. બાળકને લાણવાની જરૂર છે, યુવાનને ઘણી હોંસથી કામ કરવાની જરૂર છે. વૃદ્ધ ને તો નર્ચીજ, એતો દેખીતુજ છે માટે મોક્ષ રસ્તો નિષ્કટક બનાવવા માટે ખાસ મરણીયા ધ્યાની જરૂર છે.

એક શિક્ષકને, છોકરાઓ ઉપ. વેગની દુર્ગુદ્ધિ ટળાવવા કડકાઈ રાખવાની જરૂર છે. નહિ તો (મહેતાજી મારે નહિ ને લાણાવે નહિ) એવા ઉપદેશકો ફક્ત નરમ રહો એજ ધર્મ બતાવે છે, પણ નથી સમજતા કે, દુર્જનો તથા પાપના પુંજો ના સમુદાયની અંદર ફેસેલા માણસો નિરાશિમાન ધરવાની

રીતિથી નિર્વિય થઈ જઈ તેનો પરાજય કરવા સમર્થ થઈ મોક્ષ ગતિ મેળવી શકનાર નથી જે ત્રાણ વરનના એક ધારાનુ માં રહેલા જુના વિદ્યાર્થીને જોઈ નવા વિદ્યાર્થીએ પણ અભ્યાસ કરવો, અંધ રાખવો નહિ; કારણ તેણે આગળથી કરેલી મહેનતથી જ્ઞાન, ગુણ તથા પાયરી મેળવેલી છે. ને તું તો હજી નવોજ શીખાઉ છે, માટે મહત્ જ્ઞાનીઓ કે કેવળ જે નિષ્કામ ભકિતના ભોક્તા થઈ ગએલા છે. તેમનું જોઈને મારીક જીવો પોતાની વાટ સુધારતા નથી, તો પોતે તથા બીજાઓ દુઃખીજ રહે છે. વળાં કહે છે કે, શિક્ષક ભણાવે, ત્યારે તેમને જ્ઞાન હોય તો નોકરી શું કરવા કરવી પડે. પણ તે ધારતા નથી કે, એજ શિક્ષણમાંથી પૈસા મળશે. શિક્ષક પેન્શનનો પરવાનો મેળવવા સાફ જ નોકરી કરે છે, તેમજ ઉપદેશકો સ્વાર્થને ન રાખતાં પરમાર્થના ખાતરજ આ અતિ દુઃખકારક દુનિયાના સમુદાયને મળતા રહી ઉપદેશ કરે છે. નહીંતર તેમને પોતાનું સંભાળવાની તો શક્તિ છેજ માટે અતિ દુઃખથી અંધ થઈ ગએલા સેનાનીઓની રણપાંડિત્યોએ આગેવાની ધરી અત્યંત માર્ગ પહોંચાડવાને, સખત પાણી ચઢાવવા અભિમાન રાખી ઉત્તેજિત આપવું અને તે કામમાં પોતાના સાથીઓને પણ અભિમાનનોજ ખોરાક આપવો, નહીંતર નિર્જાન થઈ પાયમાલ થશે.

હું કાંઈ નથી, મારાથી શું બનવાનું છે, આપણે કોણમાત્ર છે, એવા ઉચ્ચારો કેવળ વૃદ્ધ-સમજી નહિ પણ આગકાલના જીવાનીઆ પણ વહે છે, તેની અંતરથી પરીક્ષા કરી જોશો તો

તે ધર્મી કે ઇશ્વર પાસ પહોંચેલા, નિષ્કામ ભક્તિ કરનાર કે મોક્ષપદે પહોંચેલ કે ગાદ્યા નહિ જણાય પણ ખરેખર કારણ તપસતાં પાતામાં માણસ રૂપને પ્રબળ કરનાર આયુષ્યને વધારનાર અનેક વિટંબણાઓને દુર કરનાર, સખગ સત્વરૂપ શુદ્ધ તેમણે બેહુદ ગુમાવેલું હોય છે, જેથી તે ધરડા, નીઃસત્ત્વ નિર્માલ્ય અને સાત્વીક જેવા દેખાય છે, પણ તે જુદું છે. તેમને જ્ઞાન નથી અને તેવા વખતમાં ઉપદેશકોનો નિરાભિમાન રાખવાનો ઉપદેશ સાંભળવાથી, તેમાં વધારો થઈ અદ્વૈતાયુષે વ્યાધી ભોગવી કાંઈ પણ ધર્માર્થ, કામ, મોક્ષની કામગીરી બળવ્યા સિવાય ચમદ્ધારને પહોંચી જાય છે.

સત્કાર્યમાં જેટલું અભિમાન ન રખાય તેટલું ઓછું છે. એ પ્રબળ શક્તિ છે. ઇશ્વર કૃપા હું પ્રભુના સેવનથી મેળવી શકીશજ. અંતે કરી શકીશજ, હું જીવ ઇશ્વરાંશમાં ભળવા લાયક થઈ શકું, કારણ બાલક કેળવાઈને મોટો પંડીત થઈ શકે એવા દ્રઢ, શુદ્ધ, તીવ્ર વિચારો ઇશ્વરની સહાયતાના બળે ધારી કરે તો તે દોષ-પાપ નથી, પણ તે સફળ છે અને નિરાભિમાનથી સહેલ વસ્તુ પણ નીપજી શકતી નથી. નરમ વિચારો નરમ દશાનેજ પહોંચાડે છે. એ સત્ય છે (વૃદ્ધાનારી પતિવ્રતા) એવાના બોલવાથી અગર તેવા માણસોની વર્તણૂક સાચી જાણી નિર્બળતાને લાવવા નરમાશ રાખવી નહી. જેનામાં શક્તિ છે એજ સર્વ નિપજવી શકશે, માટે ઇશ્વરની પેનશન મળતાં સુધી વૃદ્ધ થએલા હોઈએ, બીમાર હોઈએ પણ સખત નોકરી બજાવીજ, ઇશ્વરને કાંઈ શરીરની નબળાઈનાં

મનુષ્યો વહાલાં છે એમ નથીજ. તેઓને તો ફક્ત આંતરજુની, પ્રેમની તથા પૂજ્યની લાગણી ધરાવનાર બધા બાંહેધ અને બળવાન, ગુણવાન, રૂપવાન ગમે છે.

જીવો કે, પોતાના ભક્તોને અનુગ્રહમાં, પોતાનાજ જેવું સ્વરૂપ આપી વૈકુઠ વસાવે છે. (ઇતી શાસ્ત્ર સિદ્ધ) બલે તે પહેલાં નકામા જેવા દુનિયામાં કેમ ન હોય !

કોઈ કહે છે કે, આપણી પ્રીતિ પરમેશ્વરને છે, પણ તે મને ક્યાં બળર હોય કે, ઇશ્વરે તો ક્રીકર ટાળવા સઘળાં સાધનો આપેલાં છે અને હાવે તે તમારી હોંશીઆરી જીવે છે તેમાં તેને કોઈ વહાલા અળખામણી નથી પણ જેનાં જેવાં કર્તવ્યો તે પ્રમાણે સકટ દૂર કરી સત્ય સ્થાનકેજ પહોંચશે, તેમાં ઇશ્વરને ખરી અરજ વીના લેશ પણ વચ્ચે પડવાની જરૂરીઆત હોય એમ નથી, તે તો ખેલ જીવેજ અને શુદ્ધ અંતઃકરણથી મદદ માગનારની સહાય કરે.

મોક્ષ મેળવવાને લાયક મનુષ્યોને જ્યારે સંસારીક કે સ્વર્ગીય કોઈ પણ જાતની ઇચ્છાનો ત્યાગ થાય અને કોઈ પણ કામમાં આસક્તિ રહે નહિ અને દરેક કામ પણ બધ પડે દરેક પરથી જીવની ઇચ્છા દૂર થઈ જાય. કશું કરવું કે કરાવવું નથી ગમતું તે મોક્ષના રહેઠાણની જગ્યાએ રહે છે અને કેવળ શાન્તિનુંજ મુખ ભોગવે છે.

દાખલો—એક વૃદ્ધ કે જેને ઘણીજ ઉમ્મર થયેલી છે

અને સંસારીક કોઈ પણ સુખ ભોગવવાની તેને નુન્ય રહેલી નથી, સંપૂર્ણ તૃપ્ત થઈ રહેલ છે. તેની ઇચ્છા કેવળ એક અંધારીઆ ગોરડામાં જ્યાં કંઈ પણ વસ્તુની પ્રબળતા ન હોય ત્યાં રહેવાની થશે અને તેને કોઈ દુનિયાનું અમુક સુખ ભોગવવાનું કહીશું તે તેને વિહવળ કરનાર નથી, જેથી તે કેવળ શાન્તીનેજ લાયક થયો છે, એ નક્કી છે પણ જે મનુષ્યોને સ્વર્ગ ભોગવવાની પણ ઇચ્છા છે. તેઓને સકામજ અને સંકલ્પીતજ કર્મકરવાની જરૂર છે અને તેમને બળ, સાતુર્ય, ભક્તિ વીગરની અવશ્ય જરૂર છે. જેની મન કામના સંપૂર્ણ થયેલી નથી, તેવા કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને અભ્યાસની જરૂર છેજ. પેન્શનવાળાને નથી, જેથી ચતુર્થાશ્રમ પાળી સંન્યાસનો ભાવ લેવાય તો મોક્ષને લાયક થવાય, નહીં તો કર્મ પ્રમાણે ભોકતા થવાના.

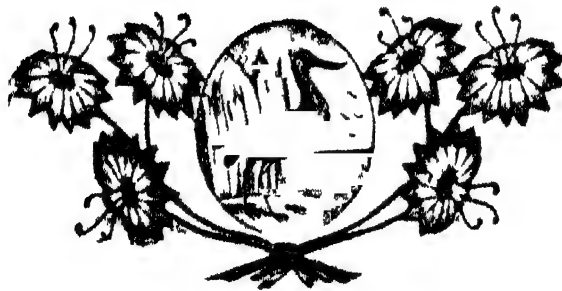
ઇશ્વર ભક્તિથી પોતાના જેવા વિચાર હોય તે પ્રણીભુત થાય છે, જેને જેવી વાસના હોય તે ફળે છે, પણ વાસનાના વિચારો કરનારે સત્ય પરોપકાર તથા નિખાલસ દીલથી ઇશ્વર ભાવ ભક્તિ કરેલા ન હોય તો તેના વિચારો શેષસદ્દીની માફક બની જાય છે; કારણ ફળ ભોગવવાના બદલામાં સત્કર્મ સિવાય બીજી કોઈ પણ રકમ ઉપયોગમાં આવતી નથી અને જેને સ્વર્ગ સુખની ઇચ્છા નથી, તેવા કેવળ જ્ઞાની ત્યાગીજ મોક્ષને લાયક છે પણ સ્વર્ગ સુખ પરમેશ્વરના ચરણાવિદ્માં રહેવું વિગેરે ઇચ્છાઓ વાળાને ત્યાગી થવાની જરૂર નથી. તેઓએ સકામભક્તિ કરી, વિચારથી ઇશ્વરને અરજ અને ફળ

ખન્ને રજુ કરવાં તો તેની લાયકાત હશે તો તે બરોબર મેળ-
વશે. કલેશ, કંકાસ અને આશક્તિમાં ગરદ દુશ્મનો ૧૦
નાર તેવીજ હાલતમાં દેહ છોડે છે, તો તે પિશાચ યોનિને પ્રાપ્ત
થાય છે અને નર્ક લોગવે છે.

છાંપો.

આહાર ધન તેહ જોહ દશ કષ્ટ કીધો,
આહાર ધન તેહ અગન્તે સાગર પીધો,
આહાર ધન તેહ મમન મરતા ના મુકે,
આહાર ધન તેહ ચેહમાં ચતુરિ ચુકે.
આહાર ધન તેહના જોહથકી પ્રભુજી મળ્યા,
મન કહે અવળો કરી વળો(વા)નીયે દાધા બળ્યા,

આટલો વાર્તાલાપ પૂર્ણ થતાં સર્વ મંડળ રાજધાનીમાં
પહોંચ્યા (અર્થાથ ધ્યાનગ્રસ્ત જીવ જ્ઞાન સાથે દેહાદીકમાં
ચેતન થયો, મગજમાં આવ્યાથી બહારના વિશયો દ્રષ્ટિગોચર
થયા.)

પ્રકરણ ૫ મું.

—** **—

મોક્ષ મંડપ.

કહેા.

મધ્યમ મહેલ મધ્યે રહયા, જ્ઞાનગુરુ જીવ જુપ,
ભાવ બકિનથી ભીજવાં, જુપ ગુરુ તદ્દપ.

યિક અનેક વિકારથી ભરપુર રાજધાની પા-
ટનગરમાં રાજ મહેલની સોભા નિહાળતાં
ફક્ત જ્ઞાનગુરુ વિના અન્ય કોઈપણ માણસ
તદ્દરુપ બની જાય એમાં નવાઈ નહિ પણ
સાત્વીક જ્ઞાન ગુરુજીના પ્રભાવથી રાજસીક
ભાવન તેજાંધ બન્યું. રાજાજીએ ગુરુજીને
એક સુંદર મહેલમાં સ્થાયીક મુકામ આપ્યો તથા તેમનો અ-

નુકળતા જાણવા સારૂ પ્રશ્ન કર્યો કે, પૂજ્યશ્રી, આપને લાયક કાંઈ પણ નથી છતાં, ખાન, પાન ભોગ વિગેરેમાં આપને જે ઇચ્છા હોય તે સેવકને જણાવશો, જેથી આજ્ઞા થતાં તુરંતજ હાજર કરી આ દાસ કૃતાર્થ થશે.

જ્ઞાનગુરુ— (હાહરે)

ગંગા યમુના સરસ્વતી, સાત સિંધુ ભરપુર.
ગુલસી ચાતક કે હદે, ખીનસ્વાની સખ ધુળ.

રાજ્યશ્રી ! આપનો ભાવ યથાર્થ છે; કારણ આતિથ્ય સત્કાર કરનારને એમ વર્તવું જોઈએ પણ આપ જાણો છોજ કે, જે જે સુખ સમૃદ્ધિથી આપ ભરપુર છો, તેનાથી પણ અધીક જાહે સ્વર્ગ-વૈકુંઠ-મોક્ષ જેવાં અનહુદ પદને સર્વ જગત જન સહેજમાં મેળવી શકે તેમ કરવું. એ વિચારથી મારા લાયક વૈભોગ મને મલતા મે ત્યાગ કરેલ છે. જો કે, તે તમો જાણુવા અશકત છો, પણ સહવાસથી જણાશે કે હું ખાસ મારાજ સ્વાર્થને ચાહું તો જે લેખનો મુદ્દો હજું આપને જણાવ્યો નથી, તે લેખના પૂજા આપનાર તત્વને સાધ્ય કરી મારાજ સ્વાર્થને પૂર્ણ કરી શકુ પણ તેમ થતાં અનેક વિધ્નો છે જે વધું વિવેચનથી જાહેર થશે તો તે સાધ્ય થવા માટે સહેલ પડે તેવાં કાર્ય કરવાં એમાં આપનો મને મહાન આધાર મળેલો છે માટે આપની મદદ એટલીજ માગવાની છે કે. આપે મારી પાસે ફક્ત દિવસમાં ઓછામાં ઓછા પાંચ કલાક નિવાસ

કરવો, એટલી તસ્દી લેશો, જો કે તે ફરજરૂપ નથી, તો પણ આપને ખાસ મારાજ રનેહી તરીકે શ્રમ આપના સાહસ કર્યું.

આપને રાજ્ય ધર્મ સંપૂર્ણ ખબર હશેજ કે, જે મુખને આપણે ભોગવાએ છીએ, તે સર્વ પ્રજાને મળવું જોઈએ, તો ધર્મ અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થોને સહેલ કરી આપવાં, એ પ્રાક્ષણ, ક્ષત્રીનોજ ધર્મ છે. નહિતર દેહ છુટ્યા બાદ, જગતનિયંતાને ત્યાં સ્વાર્થપરાયણ શું જવાબ આપે ? જે ઇન્દ્રવરને તથા મનુષ્યોના કર્તવ્યને બાંલકુલ જાણતાંજ નથી. તેઓ પોતાનું તથા પરનું શું હિત કરે, તો તેને જેણે જાણ્યું હોય તેણે અન્યને જણાવવું, એ મનુષ્ય ધર્મ, પહેલો મનુષ્ય ધર્મ બજાવવો, કારણ તેમાં અર્થ સુલભતા છે. અર્થ ધર્મથી કામ સુલભતા છે, કામ તૃપ્તથી, મોક્ષ સુલભતા છે, તો અમારી પાસે ઉપદેશ-જ્ઞાનરૂપ ઉત્તમ ભોજન પદાર્થ થાય તેવું વગર પકવેલું (સીધું) અનાજ સરસામાન સહિત્ય છે. પણ તે ખુલા મેદાનમાં વાસણ બળતણ વિના પકાવી શકનાર નથી. ઇશ્વર ઇચ્છા ! આપશ્રીનો સમાગમ થયો, જેથી આપણા અનુયાયીઓને જમવાનું નોતડું આપી, તેઓ તથા આપણે સર્વે મળી ખુબ પરિશ્રમ કરી, એ અનાજનો પાક બનાવી, અન્યજનોને પેલી પંગતે બેસાડી જમાડી, બાદ આપણે જમવું, તેમ છતાં રાત્રી પડી જાય, (કાળ થાય) નિદ્રા આવે તો આવતી કાલે (બીજા જન્મે) તેનો ઉપયોગ કરી જમીશું, કારણ પાક પદાર્થ (ઇશ્વર રમરણરૂપ જ્ઞાન તથા બ્રહ્મજ્ઞાન) બગડી જવાની ધાસતી નથી અને દિવસ છતાં જમશે તો

પૂરી જમણુ પડે, તેન અતૃપ્તિ રહેનાર નથી. (મોક્ષ) એકલા માટે જનાવીશુ તો, તેમાં અમૃતસમ મીઠાસ વહિ આવે અને તેને માટે અતિશય મહેનત કરતાં પણ ફળ મળે એ શંકાશીલ છે; કારણ એમાસાના દિવસથી લિની જમીન તથા લિના બલતણુથી આપણે જનાવતાં હેરાનગતી પહોંચશે અને પકવ પાક ઉતરનાર નથી, માટે સુલભતા સાડ હુ નકશે. આપું તે પ્રમાણે પાકશાળા બંધાવો, તથા તે થયા બાદ રચત જનોને તેમાં મળતા મિષ્ટ મેવા મીઠાઈ જમવા નિમત્રણ કરો.

રાજસી, પ્રકૃતિના ભોગથી આનંદને માનનાર, રાજજી સાત્વીક જ્ઞાન ગુરૂના વચનથી પાતાના આનંદ માનેલા કાર્યોમાં વિઘ્ન થશે, એમ જાણી સહજ મનોવિકારને પામ્યા. (વચિક્ષણુ ગુરૂ તેઓને કહેવા લાગ્યા કે, હે રાજન ! એમ નહિ ધારતા કે, આપ આ વંભોગો ત્યાગ કરોતોજ, મારા જાણાવેલા કાર્યોમાં ફતેહ પામો. જે ભોગ ભોગવો છો, એથી વિશેષ થવા સાડજ માડું શિક્ષણુ છે; કારણ મારા ઉપદેશમાં ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ, એ ચાર પદાર્થ ભોગવવાના કહેલા છે, કેવળ ત્યાગ-વૈરાગ્ય નથી. જુવો કે, ત્રિગુણ જ્ઞાનમા સાત્વીક અધીકાઈને ભોગવે છે. તે સાત્વીકની અધીકાઈ હોવા છતાં પણ તે સાત્વીકનો અદરથીજ ભાવ રાખેલ તથા રાજસીક, તામસીકને બહારથી રાખેલ એવા પણ મારા માણસો હોય છે.

રાજજી—મહાનુભાવ ! ત્યારે, ત્યાગ માર્ગ કેમ જણાવ્યો હશે ? તેનો ભેદ જણાવો.

રાજ્યશ્રી ! હાલ આપણે વખત વિદેચન કરવાને પુરતો ન હોવાથી, તે ખ્યાન આવતા દિવસે કરીશું. આપ સ્વર્ગ-વૈકુંઠપુરની નમુનારૂપ દેવાલય, અમારા બનાવેલા સચિ-સ્તર ખ્યાન પ્રમાણે બનાવવા યોજના કરો.

રાજાજી તેનો નકશો તથા વિભાગનો લેખ લઈ, પ્રધાનજીને તે મુજબ બનાવવા ફરમાવે છે.

હાહરો

પરાક્રમી જન જેડ છે, તે મળે તેનો બાળુ,
દીવસો કહાડી દાસ સુન્ય, કરે પગકમ પાદાલુ.

ત્યાગ.

૦૦૦ ૦૦૦

ત્યાગ એટલે તજી દેવું. ખરે ત્યાગ એટલે વાસના તજી દેવી; એવી વાસનાને તજી ગએલ ત્યાગી-સિદ્ધ લોકોને ગમે તેટલું દુઃખ કે કોઈ પણ વસ્તુ અનાડ કરી શકતી નથી. તેને અગ્નિ ન લાગે, મરે નહિ. દાખલો “પ્રહ્લાદજી ત્યાગી હતા”. ત્યાગના માર્ગનો ખરો મુદ્દો એ છે કે, સંસારી ચીજો મેળવવા માટે ઉમ્મરનું તથા સત્કર્મનું ધન ગુમાવવું પડે છે, માટે તેને ન ગણકારતાં કેવળ એકતરફી ભકિત કરવી, તેજ ત્યાગ, કારણ માયિક ચીજો વ્યગ્ર ચિત્ત કરાવે છે, ભકિતને વધવા દેતી નથી તેથી જ્ઞાનીઓએ એ માર્ગ લીધેલો, પણ તેના ખરા રુપકને નહિ જાણનાર તથા પોતાનાથી તે પ્રાણીભૂત કરી શકવાની સામર્થ્યતા નહિ, એવા ફક્ત કોઈ વખતના દુઃખના ધક્કા લાગવાથી અગર ઉદર ભરવા એ નિમિત્તે ધુતી ખાવા અગર ન મળ્યાના જોગી. ઉપર ઉપરથી ગરીબાઈ તથા ખોટા ત્યાગીના આજ્ઞા કરી બતાવે છે, પણ તેના વાસનાઓ છુટેલી ન હોવાથી તેને અગ્નિમાં નાંખ્યો હોય તો ચીસ પાડી નાસવા માંડે.

શરીરની વાસના છુટેલા યોગીને તે કાંઈ અનાડ કરી શકતું નથી, માટે સમજી સુજ્ઞ મનુષ્યોએ, ઇશ્વર જે આપણને પૂર્વ સંચિતના ફળમાં દીધું હોય તે બેશક એની આપે છુટી જ્ઞાન પેદા થાય ત્યાં સુધી તેનો ઉપસોગ કરવો, પણ તેનો

ઉપયોગ નગ્ન કમળવત્ કરવો. સાત્વીક રીતે જે મળે તે લોભવતું, અનિશ્ચયોક્તિ ન કરવી; કારણ ખરા માર્ગને ભૂલી જવાય.

મનુષ્ય દેહને ચાર આશ્રમો લોભવવાના છે. ૧ બ્રહ્મચર્ય ૨ ગ્રહસ્થ ૩ વાનપ્રસ્થ ૪ સન્યસ્ત એ દરેકના રંગ ભણતર ભાળનારા જીવને લેવા ભેદએ. કેવળ ઉંચ પદવીને પહોંચેલા માટે તે નથી. જે ભણતર ભણ્યા, તેને ભૂલવું નહિ, તેમ ફરી તેને ભણવું પડે, તેમ તેમાંના તેમાં બેસી રહેવું નહિ, આગળ વધતા જવું.

પુરેપુર જ્ઞાન પામ્યા સિવાય જે માણસો હરકોઈ ચીજનો ત્યાગ જોર જીલમથી કરે છે, તેની વાસના તૃપ્ત ન થએલી હોવાથી, તે દુઃખી થાય છે અને ઇશ્વરની વિસ્મૃતિ પામી જાય છે, તંદલાજ માટે કળે કળે, લોભવિલોભ ક્રિયાથી અને જ્ઞાન દીપકની જ્યોતથી ત્યાગ માર્ગ આત્માનો કરી નાખવો. જીવ ત્યાગી થએલાને દુઃખ સુખ નડતું નથી, તેની તદાકાર વૃત્તિ ઇશ્વર સાથે રહેલી હોવાથી, ખોલીઆને કાંઈપણ જણાતું હોય તે જીવને ધતું નથી અને તેના ખોલીઆને પણ ઇશ્વર ખચાવી લે છે અને તે ઉપરથી ત્યાગના ડોળ ઢોંગવાળા ઘણા દુઃખી થાય છે; માટે જોર જીલમથી કોઈ ચીજનો ત્યાગ કરવો નહિ.

દાખલા—“સતી પોતાના દેહમાંથી અગ્નિ ઉપાર્જિત કરી બળે, તેને દુઃખ નથી, પણ તેના જેવા દાખલા લઈ પાછળના

મૂર્ખ લોકો બળાત્કારે બાળી મૂકત," તે હું ખી થતીયો નામદાર સરકારે ઘણીજ ગંભીર બુદ્ધિથી, તેના દોષનું ખરૂં રૂપ બહી; કાયદેથી તેચાલ બધ કરાવ્યો, તોપણ હાલ બળાત્કારે વિધવાનો ડોળ કરાવી અનેક હુલ્યા/કુકર્મોનો રોજગાર અંધ હિંદુઓ ચલાવે છે. જો ખરા પ્રેમી, દુષ્ટની હોય તો તે પોતાના પતિ પાછળ તુરતજ આપે દેહ તજી બચ, તેને કોઈ ઉપાય કરવા પડે નહિ અને કરવા પડે ત્યારે તે કામના પણ નહિ.

સદગુરુઓ ઘણી વિદ્યા તથા આત્મબળ અને સ્વાનુભવના પ્રતાપે કોઈ પણ જીવને તુરતા તુરત મોક્ષ કરી દેવા સમર્થ છે, પણ પારસમણિ કોઈક જગાએજ મળે.

કેટલાક લોકો મહાત્માઓના દૃષ્ટાંતોની કથાઓ કહી દર્શાવે છે કે, તમે તેવા થાઓ એટલે તેઓએ જે પદ મેળવ્યું છે, તેને લાયક થાઓ, પણ તેઓને ખબર નથી હોતા કે, દરેક મહત્ત્વપૂર્ણ બાળપણમાં નર સ્વરૂપેજ ઉછરી મોટા થએલા છે, તો તેના જીવન ચરિત્રનો ઉપદેશ કરીએ કે તેઓએ શાં શાં કર્તવ્યો કરા એ પદને મેળવ્યું.

હાલના ઉપદેશકોને કેમ સુધારવું, તેનો કાંઈ પણ વિચાર નહિ કરતાં, ફક્ત તેમની વાતોજ કરી બતાવે છે. એથી કોઈ મુમુક્ષુજન સખળ શક્તિમાન થતો નથી, માટે તેઓને તેનાં પગથીયાં બતાવવાં જોઈએ કે, તેઓ પ્રથમ આવી તરેહના

હુતા અને આવાં કર્તવ્યો કરવાથી આટલો દરજ્જો પહોંચ્યા, તેમ તમે કરો. તેમાં આવાં વિઘ્ન છે, આટલો ભય છે, આટલું સુખ છે, તેના રસ્તા પોતે જાણતા નથી, તો બીજાને શું શિખવે. પ્રકૃત કોઈ ઇચ્છાવાન હોય તેને પ્રબળ શક્તિવાળા મહાત્માનું દૃષ્ટાંત આપીને તેની ચઢતી કમાન ભાગી પાડી કેવળ દાન દેવાનું કે અંધ શ્રદ્ધાથી સેવા બજાવવાનું પૂછડું પકડાવે છે અને ખરાં કારણ બતાવી દોષ જાહેર કરનારને અનેક દૃષ્ટાંતો આપી દુર્જનમાં ખપાવી દે છે; તેઓનાથી સખળ વિચારવાળા જ્ઞાન ધરાવનારાઓએ ડરવું નહિ.

સ્ત્રી અને પુરૂષો કેવળ ત્યાગીજ હોત તો મૃત્યુલોક સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ હોવી અસંભવિત થાત. ત્યાગ દેવાનું બીજું કારણ મોક્ષ માર્ગમાં તથા સંસારી વિભવ ભોગના માર્ગમાં ઘણા કોતરો, ટેકરા, ડુંગરા, ઝાડી, જંગલ વધી ગયેલું છેકે, જેથી ત્યાં આગગાડી, હાથી, ઘોડા, પાલખી, ઘોડાગાડી વિગેરેમાં ખેસી જવા ઇચ્છા ધારીએ તો જઈ શકાય નહિ, માટે વિચારવતે રીત શોધી કહાડી કે, જ્યારે સંસારથી સ્વર્ગમાં સુખ વધારે છે અને સંસારનું ઓછું છે અને સંસારી સુખ મેળવવા મહેનત વધારે છે. વળી તે સુખ દેહ સારો આખાદ રહે ત્યાં સુધી જ તેમાં પણ આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ (મનનું, તનનું અને ધનનું) દુઃખ રોજે પીડા કરી સુખે ઠરવા દેનાર નથી, માટે સંસારની વાટે શુ કામ જવું. આપણ પગે ચાલીને સ્વર્ગને રસ્તે પડા કે, જેથી વહેલુ મોડું પણ પહોંચાશે અને

તે અક્ષય સુખને મેળવશે. પણ જેને પૂર્વ પુણ્યના પ્રતાપે વિમાન બેસવા મળ્યું હોય (એટલે વિના પ્રયાસે વૈભવ ભોક્તા થએલ હોય) તેણે તો અચુક સંસાર નગ્રમાં મહા-લવુજ એવા ઘણા ભકતો કે જેની સંખ્યાનો પાર નથી, તેવા સંસારમાં રહી સુખ ભોગવી પાછા ઇશ્વર ભક્તિ કરી સ્વર્ગ સુખ લેવા ગયા છે. પણ ઇશ્વર સ્મરણને સાચળું નહિ તો જગત સુખની બહોળલાલીમાં ફસેલા કોમળ જનને વિકટ રસ્તો કાઢવો કઠણ છે, માટે ઇશ્વર સ્મરણરૂપી પ્રબલ શક્તિ વિસારવી નહિ. સમગ્ર બુદ્ધિથી વિચાર કરો કે, શું પોતાના માળાપત્ની સેવા કરવામાં પાપ છે કે, પોતાના સત્-ધર્મથી મળેલા દ્રવ્ય, મહેલ, ખાગ, ખંગલા કે રાજ્યરિદ્ધિ ભોગ-વવામાં પાપ છે કે, શુદ્ધ પ્રેમી સ્ત્રીના સંબંધમાં પાપ છે કે, માણસ દેહ ધરી જીવવું તેમાં પાપ છે. ખરો વિચાર કરશો તો એ બધાં સ્વર્ગથી ઓછાં પણ તેવાંજ સાધનો પુણ્યનાં પારિતોષિકરૂપ છે; માટે તેનો ઉપયોગ કરવો. ઇશ્વરાજા ઉલ્લં-ઘન નજ કરવી અને જ્ઞાન, વિદ્યાથી દરેક પ્રેમી સંબંધીઓએ ઇશ્વર ભક્તિથી ઉત્પન્ન થએલા ઐક્ય વિમાનમાં બેસી જવું અને એક વિમાનમાં બેસી આવવું તો, એકજ પ્રકારને ધર્મ પાળનાર રનેહી મનુષ્યો મરણથી પણ વિખુટા પડનાર નથી. માટે પોતાના પ્રેમીજનોમાં અધ્યાત્મિક જ્ઞાન ભક્તિ અને કુટુંબ પ્રેમનો વધારો કરો તો તમો કોઈ કાળે દિલગી-રીમાં આવનાર નથી પણ ચોવીશ કલાક અંતીમ સંકટનાં વહીતરાં વહી અર્ધ પેટ પુરતું ભોજન મેળવનાર ઘડપણ સુધી

સ્ત્રીની અભિલાષામાં રહી, છેવટ મેળવવાને માટે અંતીમ પ્રયાસ કરતાં મરનાર રહેવાને માટે કદી છાજતું છાપડું ન હોય, સગું સખંધી, કોઈ દ્રવ્ય, જમીન, ન હોય તેવાએ ઇશ્વરને ન જાણી કુડ કર્મથી સાડું કરવા મર્યા રહેવું, તેજ દોષ; કારણ તેને એ મેળવવામાં પાપ કરવું પડે છે અને ઇશ્વર નહિ ભજવાથી ભવિષ્યકાળમાં અતિ દુઃખ થશે, એવા દુર્ભાગી જીવો બીજા જન્મમાં એથી અધમ દશા (ઉછાળેલો રથરનો બોલ જેમ ઉછળા બીજી ત્રીજીવાર ફરી ઉછાળ્યા વિના તરમ પડે તેમ) પામવાના, તેથી એવાઓની વસ્તી વધવાની અને તેવા માણુઓનામાં ઇશ્વરી જ્ઞાન કદી હોવાનું નહિ અને તેમના નસીબે દુનિયાનું વાતાવરણ પણ ગદલાઈ જવાનું; કારણ દુઃખ દેવાને માટે પરમેશ્વર સરવે સારા ચીજ કમીજ નીપજાવે. તેવા કમી ચીજો અને સુખ વસ્તુની સંકોચ ના પડવાથી એવો કોઈ કરોડોમાં એકજ જડવાનો કે આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, દુઃખથી અજાણ હોય. હાલ એ ત્રિતાપના તપેલા અનેકો છે માટે તેઓને કેવળ ત્યાગી થઈ ઇશ્વર ભજવાની જરૂર છે, પણ તે મરી જશે પણ સદ્ધર્મનો રસ્તો પકડનાર નથી અને દરિદ્ર, દુઃખ વ્યાધિ વિગેરે અનેક દુર્ગુણોમાં પણ વિષયોને તૃપ્ત કરવાની તૃણાઓમાં મરી જવાના અને એવા અનેકોના વધવાથી તેમના શત્રુ ગણો કે મિત્ર ગણો પણ. પાપના પિત્રિઓ, કળીયુગના કામદારો, ચમરાજના અમલદારો, જે મહાન લોભ, ક્રોધ, ગર્વ, કામ, મદ, મોહ, મત્સર, કે જેની પાસે તે હોય તેને ખોટા દેખાડે છે. તેવા દુર્ગુણો હાલ જે-

નામાં હોય તે ઘણા બુદ્ધિશાળી, ડાહ્યા અને હુશિયારમાં ગણાય છે, જેથી તેવા લોકને ઉત્તેજન મળે છે. તેના પરિવાર દારિદ્ર, કુસંપ, નિંદા, અસત્ય, ચોરી, ચાડી, હિંસા, નિર્દયતા, તૃષ્ણા, પાપ બુદ્ધિ, નીચી વાતોમાંજ મન પેદા થઈ પોતાના વસ્તારને વધારી સંસારની શુભેચ્છાનો રસ્તો એવોતો વિકટ બનાવ્યો છે કે, જેમ એક મકાનના સળગી ગયા પછી, તેના ધણીથી પણ તેનું દાટેલું દ્રવ્ય શોધી કાઢવા ફળીબુન થવાનું નથી; તો નવો મેળવનાર શી રીતે મેળવી શકે, માટે સઘળા જન્મનાજ દુઃખી દેખાય છે. ભલે તેમને અઘલ ટાંચી તેથી કુતરાના કરતાં સહુઝ ઘણો અધમ અવતાર લોગવતાં પણ સમજી ઇશ્વરી સહાય માગતા નથી.

અરે ! પ્રભુ ! આ દશામાંથી મનુષ્યો શી રીતે પોતાનું ગુજરાન કરે અને શી રીતે સ્વર્ગે જાય. સંસાર સુખનો રસ્તો તથા તેનાથી કરોડ ઘણો સ્વર્ગ અતિશય દુર્ગમ કરી નાખ્યો છે, તેને નિષ્કંટક બનાવવા ફક્ત સ્ત્રી કેલવણી તથા અધ્યાત્મિક જ્ઞાનની જરૂર છે, નહિંતર ખોટા ઢાંગી લોકોની આગેવાનીનું શિક્ષણ પાચમાલ કરી નર્કમાં ઠેલે છે અને ઠેલશે પોતાનું મકાન જ્યાં સુધી ઘણું સાફ બનાવ્યું નથી ત્યાં સુધી ઘરઘણી-એ વિશ્રાન્તિ લઈ દુર્બલ અવસ્થા લાવવી નહિ; કારણ આમા-સામાં વરસાદ પડશે તે વખતે, અગર તડકો કે ઠંડી લાગશે તે વખતે વિશ્રાન્તિ રહેશે નહિ, દુર્બલતા દુઃખી કરશે અને સુખને સાટે દુઃખ થશે, જેથી તે ઘરને યોગ્ય સુધાર્યા બાદ મોજ, શોખ કે વિશ્રાન્તિ લેવી. દુરસ્ત કરતા સુધી મહેનત,

સખનાઇ પ્રવૃત્તિ, કષ્ટ, વિગેરે રાખવાંજ. દુરસ્ત થએ શાંત થશે, પછી કાંઇ નડનાર નથી, તે મુજબ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ સંસારી રસ્તા સાફ થએથી ઇશ્વર ભજતાં દુર્ગુણો આપે નાશી જશે પણ રસ્તા સાફ કરનારને મનુરની માફક મહેનત કરવાની જરૂર છે, પછી આગગાડીની માફક ચાલુ રોડ થઇ ગએથી શોખીનપણે દરેકથી સહેજ પહોંચી શકાશે.

ત્યાગથીજ મોક્ષ મળે છે, એ સિદ્ધાંત “ મોક્ષ મહેલ ” પ્રકરણમાં જણાવીશ.

વિભોગ ભોગથી અન્યલોકને પ્રાપ્તિ મુખ મળે પણ ઇશ્વર સ્મરણ અધિક હોય તો !

પ્રેમ.

૦૦૦૦૦૦૦

પ્રેમ ! પ્રેમ ! ! અરે ! અલૌકિક સર્વ પોષણ કરનાર
પ્રેમ ! અરે ! અમુલ્ય અદ્ભુત પ્રેમ ! તારી કીમત કોઈ
જાણતા નથી પણ તે બે પ્રકારથી. એક પ્રકારનો કે, જેઓએ
તારી શક્તિ અનુભવી છે, તે તારા અવર્ણનીય ગુણોમાં લીન
થઈ, આભારી થઈ અને તારા સ્વરૂપમય થઈ તારી કીમત
કરવા અશક્ત બન્યા છે. જ્યારે તારાથી અજ્ઞાન એવા બીજા-
ઓને, તારી કીમત તુંને દેખ્યા વિના જાણતી નથી પણ જેણે
તુંને મળવ્યો છે, તેઓ તુંને ઘણીજ પ્રિય સરસ્વતી દેવીના
કાવ્યાલંકારોથી પૂજન કરી પોતાની પૂજ્યભાવના સાપૂલ્ય
કરી કૃતાર્થ થયા છે. મહાન જ્ઞાન વિના મહાપુરુષ સતજન
તુલસીદાસજી મહારાજ પોતાની જીવ્હાએ ઉત્તાર કરી
ગયા છે કે:—

હૃદય.

પોથી સૌ યોથી બની, પંડીત બયા ન કોય,
અદાઈ અક્ષર પ્રેમ કે, પદે સૌ પંડીત હોય.

આ દોહરો ઇશ્વરી પ્રેમનો છે, છતાં સાંસારીક પ્રેમને
યજ્ઞ સંસારનું ફળ આપે ત્યારે પંડીત થવા સાર આખી

ઉમરનું ધન ગુમાવી ધરડા જેવા થઇ જતાં એ રસ્તો કેમ પકડતા નહીં હોય ? પ્રેમની નિશાળ તો કંઈ જોવામાં આવતી નથી ! ત્યારે શું પ્રેમ ભણેથી પડીત નહિ થવાનાં કારણો માટે; એ નિશાળો નહિ હોય ? નહિ, નહિ, પ્રેમની નિશાળોના માદાન ભુવનો આગળના જમાનામાં ઠેર ઠેર હતાં. એ પુસ્તકો જણાવે છે તો શું તેનાથી ગેરપ્રાયદા થવાથી તે બાંધ કરીને નવીન બનતી નિશાળો અટકાવવામાં આવે છે ? તેનાથી ગેરપ્રાયદા થાય છે, એમ કહેવું એ પાયમાલ થવાનું વચન છે, ત્યારે તે તો ઠેર ઠેર સાંભળવામાં આવે છે, ત્યારે શું પાયમાલી પાતાળમાં લઇ જશે ? સ્નેહી કુટુંબીઓને છોડી દેહાન્ત થવો, યા પેટને માટે પરદેશ વેઠવો, શોકાગ્નિમાં દગ્ધ થઇ જઇ નિસત્વ કીકા ચહેરાવાળા બગ, બુદ્ધિ, દ્રવ્ય વિના દુઃખી થતા જીવો નીપજવા, એ પ્રેમ તારા વિનાજ છે. સ્વાર્થ માટે કીસાદો થવી, તોપણ પ્રેમ ! આપની તંગીનાજ કારણે ઉદાશીના ઉદધિમાં ડુબવું, એ પણ પ્રેમ પરમેશ્વર ! આપની નીધા વીનાજ. દલ, ક્રોધ, લોભ, અભિમાન, અદેખાઇ, એ પણ પ્રેમ પ્રભુ ! આપના વિનાજ. વિધવા સ્ત્રીઓની સગયા વધવી, બાળહત્યાઓ થવી, સ્ત્રી પુરૂષોને અણબનાવ થવો, એ પણ પ્રેમ પ્રભુ ! તારા વિનાજ, શું શું વર્ણન કરું ! પ્રેમરૂપી સમુદ્રના પાણીમાં રહેલા માણસરૂપી જળચર પ્રાણીઓ.

પ્રેમ ચાર પ્રકારથી દેખાય છે. તેનો દાખલો—જળચર પ્રાણીઓ ચાર પ્રકારથી જળમાં નિવાસ કરે છે. એક તો મીન

(માછલાં) બીજે દાદુર, (દેડકા) ત્રીજી જળકુકડી, મોટા મગર, એ પ્રમાણે ચાર બીજા વસે છે, પણ તેનનામાં બેઠ ઘણો છે, માછલાંઓનો શુદ્ધ પ્રેમ જળ સાથે એવો છે કે, તેને સહજ દુર કરતાં તે જીવી શકેજ નહિ. દેડકાને મેલુ, થોડુ પણ પાણી જોઈએ, તેટલું હોય તો પણ તે જીવી શકે. જળકુકડી તો ફક્ત પોતાના પેટ ભરવાના સ્વાર્થનેજ ખાતર પાણીમાં રહે છે. નહિતર તેને પાણી વિના સારી રીતે આવે અને મગર એ પણ પાણી વિના રહી શકે, પણ તે પોતે પાણીના પ્રાણીઓમાં મુખ્ય ગણાયો તેમ હોવાનેજ કારણે ના છુટકે અંદર રહે છે. તેવીજ રીતે દુનીઆના માણસો એક બીજા સાથે આવા ચાર પ્રકારથી પ્રેમ કરે છે. મીનવત પ્રેમ-વાળાઓજ પ્રેમના ખરા રૂપને બાણે છે, તેઓને કંઈ સુખ અલભ્ય નથી. દેડકાવત પ્રેમમાંથી મીનવત બની શકે પણ દુરજનની દૃષ્ટીને ન પામે તો દાદુરવત પ્રેમ બીજા નંબરનું સુખ આપે છે. જળકુકડીઓનો જગતપર ટોટો નથી, પણ તે પેટ ભરાયા પછી ઝાડ ઉપર બેસે છે. મગરના પ્રેમ જેવાં લગ્ન ગાંડથી જોડાએલ સ્ત્રી પુરૂષો ન છુટકે દીવસે લોકોની દહેસતે પાણીમાં રહે છે. બીનવસ્તી વખતે અગર સત્રીએ પાણી બહાર નીકળી રહે છે. જળકુકડી સ્વાર્થ સાડ પ્રેમનો દેખાવ બતાવે છે. મગર એ પણ સત્ય પ્રેમ વિનાજ ના છુટકે પાણીમાં રહે છે, જેથી એવા પ્રેમમાં સુખ નથી. મગર જળકુકડીવત પ્રેમને બાણનાર, અનુભવનાર, જગતપર ઝાઝા છે. મીન-મંદુકવતને પાયમાલ કરનાર, પણ તેજ છે. જેથી આગળ જાણવાં તે

કરનાં અગણીત આપતિઓનાં સંકટો આવવાનું કારણ પ્રેમ પ્રભુ ! તમારા વિનાજ છે. આપના સત્ય ભક્તને આપ જે શુભ પ્રજા આપો છો તે મળ્યા બાદ તેને કોઈપણ બાબતની તૃષ્ણા રહેતી નથી અને તે સુખની સીમાએ પહોંચે છે.

શ્રી પુરૂષની આત્મગ્રંથીને ઐક્યતા આપનાર સ્નેહ સમાગમનો સમય સદાકાળ નહિ પણ સુવાસીક પુષ્પવત્ છે. જેમ પુષ્પકળી પ્રથમ નયન સુખ આપે છે. ત્યારબાદ તે થોડીજ મુદતમાં વાસનાથી વ્યાપ્ત થાય છે. પછી તુરંતજ અદ્ભુત અનુભવની આગી સુકોમળ સુવાસીક સુમન (પુષ્પ) સન્નિવન સમુદાયને શાન્તકર નીવડે છે. ભોગી ભ્રમરોને ભ્રમણચિત કરી તુરંતજ ભુમીદાહને પ્રાપ્ત થઈ નામાવશેષથી પણ નીરમુળ થઈ જાય છે. તેજ પ્રમાણે મનુષ્ય દેહની સ્નેહ સમાગમને સન્નિવડ કરનાર બાલ્ય, યુવાવસ્થા, ચલીત ટુંકી મુદતનીજ છે. માટે મનુષ્ય દેહ મળ્યા છતાં મૂર્ખાઈથી અસાધન ભ્રમરાની માફક સુમનની સુવાસ લેવામાંજ મસ્ત રહેવું. એ વિદ્વાનવીર વનીતાઓને વ્યાજબી નથી, પણ અદ્ભુત પ્રેમરસમાં પચી રહેલ કોમળ કળીને અનામત રાખી અપત્તિના યંત્રમાં ઉકાળી અવિનાસી અત્તર બનાવી લેવું કે જે પુષ્પની પાયમાલી પછી નજરે નહિ જણાવા છતાં પણ વિચારવંત વિદ્વાનોનો વાસનાને વાયુરૂપ વાક્યવિનોદથી વ્યાકુળ બનાવી વિસ્મરણ થયો તે વખતને વર્તમાન કાળ કરી આપે, તો પછી અત્તરના અધિષ્ઠાતા તે એ લાલ સુધામય કેમ ના હોય ? પણ પુષ્પને પાયમાલ કરનાર મૂર્ખ મનુષ્યો અગમ્ય અત્તર બનાવવાની

આવડ નહિ હોવાથી દિન દિન નવ નવીન પુષ્પને ખરીદ કરવામાં ભમે છે, સુકાયેલ પુષ્પોનો પુંજ વધી જાય છે. નવીનની તંગી પડે છે અને અવિનાશી અત્તર રહેતું નથી.

કવિત.

પ્રેમ ક્રીયા તેહ જાણ પ્રાણ ગએ છુટે નહિ,
પ્રેમયોંકી નેમ સખ નેમસં બી ભારી હે;
પ્રેમકી ઇંગુધા બેલ ખાનેસેં ખુટે નાહી,
કદી તુટે બચન જીકે (તો)બરછી બહોત કારીહે.
પ્રેમ મુઝા દીલ દોર પ્રેમીયોંકા તુટે કબી,
મરનેસેં બહોત સુખ જીંદગી અકારી હે.
સત્ય પ્રેમ નેમ અહી રહી દુઃખ મધ્ય આપ,
પ્રેમી કાજ પ્રેમીઓંને જીંદગાની હારી હે;
પ્રેમકર પીછાન કોઇ ચતુર સત્ય બચન સંગ,
તો તો વો રીત સખ સાધનાસેં ન્યારી હે.
પાત્રકં ઇ પાત્ર મિસે પુરે પુર મનકે કોડ,
ના પાત્રસં નેહ કીયા ઉતે જખ મારી હે,
મજ્ન કર પીછાન આન હૃદયમેં ઉચ્ચ બુદ્ધ,
સત્ય પ્રેમીયોંકી જોડ પ્રભુજીને તારી હે.

રાજજી ! આપના સાંભળવામાં આવ્યું હશે કે, ઘણા ખરા લોકો તુલસીદાસજીનાં વચનનો ઉપયોગ કરી કહે છે કે,

દુહા.

પર ધન પત્થર ઝળીએ, પરસ્ત્રી માન સમાન;
દંતેનું દરી ના મીલે, તુલસીદાસ જમાન.

આ દુહાથી જે ધન પૂર્વજેએ ગમે તેવાં કર્મો કરી મેળ-
વેલું, તથા કુકર્મો કરી સાચવેલું, તેનો ઉપયોગ કરતાં મુઠ
માણસો બીજાને શિખામણ આપે છે તથા એ ધનથી એક
પશુની માફક વેચાણ લાવેલ સ્ત્રીના માલકીપણાને ટકાવી
રાખવા તથા એ ધનને લોગવવા એ દુહાને મહાન અક્ષર
બ્રહ્મ ઝંકારની માફક ઉપયોગ કરો જ્યાં ત્યાં અડાવે છે, પણ
વિદ્વજ્જન તુલસીદાસજીના અંતરવૃત્તિના ઉઠાવને તે યથાર્થ
સમજતા નથી. દ્રવ્ય એક જડ વસ્તુ છે. જેની જગતના
લોકોને જરૂરીઆત હોય છે, તેથી બીજાની પાસેથી પોતાની
માલકી રૂપ કરવા, તન, મનથી મહેનત કરી, તેના બદલામાં
પોતાનું કરી શકે છે. ભેડે, પોતાનો દેહાન્ત થવાનો સમય ન
હોય, તોપણ બીજા પાસેથી જોર જીલમથી યા છળ ચોરી કરી,
લક્ષ્મી લેવી એ અધર્મમાં ગણાય ખરી, પણ કેટલાક જીવો
મર્જી પામતા હોય અને એ લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કરેથી તેમના
જીવ બચતા હોય એમ છતાં જો ધનાઢય પુરૂષ પોતાની પાસેથી
તે દ્રવ્યનો પરમાર્થ ખાતર યોગ્ય વ્યવસ્થા નાકરે તો, તે મુંજીનું
ધન ધર્મને જાણનાર ક્ષત્રીકોમના માણસો અનેકોના જાન
ગચાવવા ખાતર એકલશુરા, સ્વાર્થી, તે ધનના ધણીને દેહાન્ત
દાંડ દેઈ પરમાર્થ સાફ ઉપયોગમાં લેવું. દેશોન્નતિને સાફ અનેક

કળાં નિપુણ, પુરૂષો ઉત્પન્ન થાય છે, પણ તેઓને ખર્ચ સાંરે દ્રવ્ય ન હોવાથી આગળ ના વધતા નાબુદ થવું પડે છે. જ્યારે મૂર્ખ મસ્તાનો એ દ્રવ્યનો અવળો ઉપયોગ કરી પાયમાલીનો પાયો મજબુત કરે છે. એક વીધવા સ્ત્રી પોતાના ધણીના મર્થ પછી તે ધણીની પ્રીતિ વિના જીવન ટકાવી અન્ય પુરૂષોથી ભોગ ભોગવી તેનું સંપાદન કરેલું, દ્રવ્ય શોખ સાહેબીમાં શુભાવે છે. જ્યારે બળવાન, બુદ્ધિવાન, કળાકૌશલ્યવાન મહાન પુરૂષોને પેટ પુરતું અનાજ પણ નથી મળતું, એ ઉન્નતિને ઉચ્છેદન કરનાર (ટકે શેર ભાજી ટકે શેર ખાજી) જેવા ધારાઓના કારણને લીધેજ. નહિતર મહાન પુરૂષો એવા ભૂમિભારરૂપ અધર્મવર્ધક વૃક્ષોરૂપ જીવોને નિરમુજ કરી, પોતાનો એ દ્રવ્યથી જમાવ કરી, મહાનપદ મેળવે અને જગત બાહોજલાલી કરી મુકે. સ્ત્રી એ સજીવન માણસ છે. દુનિયામાં, પુરૂષ, તથા સ્ત્રીના હક સરખા છે. પુરૂષ સૂર્યની માફક ઉજ્જ્વળ શક્તિવાન છે. સ્ત્રી ચંદ્ર માફક ઠંડી શક્તિવાન છે. એ બે પ્રકારના સંયોગથી જગતનું મંડાણ છે. પ્રેમરૂપ અંતર વૃત્તિના સંબંધથી તેઓના જીવ ઐક્યતાને પામે છે. દેહ જુદા દેખાય, પણ જીવની ઐક્યતાથી તે પ્રેમરૂપ પરમેશ્વરના અનુયાયી અદ્વૈત બ્રહ્મરૂપ યુગલ દંપતિઓ કોઈપણ સુખ મેળવવા અશક્ત થતાં નથી. એ પ્રેમરૂપ સંબંધથી એક થવું, તેને લક્ષ કહે છે. એ પ્રેમી લક્ષથી, સ્ત્રીરૂપ માણસ પુરૂષનું અને પુરૂષરૂપ માણસ સ્ત્રીનું પર મટી પોતાનું કહેવાય છે. પ્રેમી યુગલોને અન્યોઅન્ય મિલાપ વિના અન્ય કંઈપણ વસ્તુની

ઈચ્છા થતી નથી. જેથી તેઓ જ્યાં સાથે હોય ત્યાં સ્વર્ગપદ
 સુખમાં રહે છે. એ પ્રેમની પરિક્ષા કરવાને સ્ત્રી પુરુષને કેળ-
 વણીથી સદ્ગુણ મેળવ્યા બાદ સંપૂર્ણ પ્રેમ પરિક્ષા પામી,
 પ્રેમગ્રંથી પડતા સુધીના વખતની જરૂર છે, તેમ થાય તોજ
 તેઓ મોનવત પ્રેમગ્રંથીથી બંધાઈ સાથે દેહ છોડે છે. એ
 પ્રમાણે વર્તવાથી વિધવાઓ દેખવામાં આવતી નથી, તથા
 પરસ્ત્રી પરપુરુષપર દૃષ્ટિ ન કરે, એમ શિખામણ દેવાની
 જરૂર રહેતી નથી. અધર્મના અધિષ્ઠાતાઓ એવા કારણોથી
 અજ્ઞાન હોઈ અજ્ઞાન બચ્ચાઓને પોતાની મરજી મુજબ લક્ષ
 કરાવે છે. તે કારણથી અધમ દશાએ દુનિયાં પહોંચે છે.
 ગંભીર વિચાર કરતાં ખરૂં કારણ એજ છે, એવા અલ્પમતિ
 અધર્મવર્ધક મંડળના અનુયાયીઓ કોરટોમાં ચઢે છે, તે
 વખતે ત્યાં સ્ત્રીને કબજે લેવા બાબત હું પોતે તેનો ધણી છું,
 એમ સાબિત કરવા પુરાવામાં મેં આટલા રૂપેયા ખર્ચ્યા છે,
 ચોરીમાં અગ્નિ અને ગુરૂની સાક્ષીથી હાથ પકડ્યો છે, શાસ્ત્ર
 પ્રમાણે કર્મ કરી તેના માખાપના હાથથી દાન લીધેયું છે,
 એવાં અનેક કારણો બતાવી, સુજ સરકારને પોતાની સ્ત્રી મેળવી
 આપવા ફાજદારી કોરટના નિયમ પ્રમાણે સજાઈથી માગણી
 કરે છે. આહાહા ! શું આશ્ચર્ય છે કે, જનુનીનો જાયો કોઈ
 પણ આવા કામનો યોગ્ય ઉપયોગ કરતો નથી. શું તેમના
 મગજમાં નહિ આવતું હોય કે, કાયદામાં જણાવેલ “બળા-
 ત્કાર સંભોગ” આવી રીતે માગણી કરી ભોગ કરનાર કે
 બીજા કોઈ પુછડાંવાળા હશે ! સ્ત્રીની મરજી વિરૂદ્ધ સંભોગ

એજ બળાત્કારનું રૂપ છે તો મરજી સંબંધ હોય તો કોરટ
પાસે બુલમી માગણી થું કામ કરે ! અરે ભેદ ! અધુધી જોતાં
હાલ એક લાખ લગ્નીક જોડામાં એકસોથી પણ ઓછાં પ્રેમી
સંલોગપદ ભોગવતાં હશે, શિવાય બધા બળાત્કારજ છે, તો-
પણ સ્ત્રીજાતિ શાંત સહનશિળ, શરમાળ, અજ્ઞાન, અબળા
એકલી જાતે જીવન ગુજારવા અશક્ત વિગેરે કારણને લીધે
જાહેરમાં વધારે જણાતી નથી.

શ્લોક.

* આસન્નમેવનૃપતિર્ભજતેમનુષ્યં ।
વિદ્યાવિહીનમકુલીનમસંસ્કૃતંવા ॥
પ્રાયેણભૂમિપતયઃપ્રમદાલતાશ્ચ ।
ચત્પાર્શ્વતોભવતિતત્પરિવંપ્રયન્તિ ॥

ભાવાર્થ :—પોતાની હબ્બરમાં રહેનાર મનુષ્યોનેજ રાજાઓ
ચાહે છે. કાં તો તે મૂર્ખ હોય વા નીચા કુળનો હોય વા કોઈ
પણ જાતના સસ્કાર વગરનો હોય; કારણ કે, ઘણું કરીને
રાજાઓ, સ્ત્રીઓ અને વેલીઓ જે કોઈ પોતાના સમીપમાં
હોય તેનેજ વીંટાય છે.

એ થું વિદ્વાનની દૃષ્ટિથી અજાણ્ય હોય છે ! વિક્રમરાજ
જેમ દેશોદેશ ફરી, અચુરોએ ઉપાડી લાવી પોતાના મહેલમાં
બળાત્કારથી રાખી મૂકેલી સ્ત્રીઓને છોડાવી લાવતા, તેમ

હાલના જળજળ સમાન પ્રેમ શુન્ય યમદુત અગુરોના પાસમાં પડેલ, પ્રેમાળ બાળાઓની બહાર કરવા કોઈ ક્ષત્રિજન્યો દુનિયાપર નથી ! જીવો કે, કામ, ધર્મ વિરૂદ્ધ નથીજ, એ સ્વાર્થ પરાયણ અમુરો કહે છે કે, એ મારી માલકીની છે, તે માલકી થવા તેના બદલ પ્રેમરૂપ કીંમત તેણે આપેલી નથી. તે માળાપની આપેલી લીધેલ છે, એમ જણાવે છે તે માળાપ કાંઈ તે સ્ત્રીના શરીરનાં માલિક નથી; કારણ તે શરીરનો માલિક તેનો જીવ છે. જીવ ગયા બાદ તેનાં માળાપ કેમ બોળીયાનો ભોગવટો કરી કામ આપી શકતાં નથી. ધર્મશાસ્ત્ર તથા ગોરને નામે બળ બતાવે છે તે સુસ સરકાર પુજત ઉભારનાં માણસોના હાથ દસ્કતની સહીથી કબુલેલા કરાર પાળે છે અને આવા બાળક વયમાં જે લાપાને, તેનો મિથ્યા લવારો કરનાર ગોરજ જાણતો નથી કે અંદર શું ભેદ છે, તેવા કે જેની સમજ ન પડે તેવી અન્ય ભાષામાં કબુલત કરેલી માન્ય ગણી અનાથ અબળાઓ યમદુતોને સોંપે, એ ઘણું આશ્ચર્ય છે. વળી મોટા ખેરીસ્ટર સાહેબો પણ એવી બાબતના ગુન્યવાડામાંથી પોતાના અસીલને છોડાવી શકતા નથી અને પૈસા ખરચ્યા છે, એમ બકવાદ કરનારના ભાષણોથી શુન્ય હૃદય બની જાય છે. એ શુ ! પણ હા, તેઓ વિદ્યા ભણ્યા છે, પણ તત્વજ્ઞાનને જાણતા નથી. તેઓ 'બોળીયું' પંચતત્વનું બનેલું છે, એમ માને છે પણ બોળીયામાં રહેલો જીવ છે, તે તેનો માલિક છે. એ બાબતથી તે અજાણ્યા છે. (હે રાજન ! એ જ્ઞાન હું “ મોક્ષ મહેલ ” લખાણમાં જણાવીશ)

તેઓ એક હલકી રકમ દાતાળ કે જે જુગ ઉપયોગની છે, તેને ખરીદ કરવા જતાં ખારીક દૃષ્ટિથી કેટલીક તપાસ કરે છે અને લગ્ન જેવી ઉત્તમ ચીજ ગ્રહણ કરતાં, જેના પર પોતાના દેહ સુખનો, સંતતિનો, કુટુંબનો, ન્યાતનો, ગામનો, દેશનો અને ઉન્નતિનો આધાર છે, તેવા કામમાં જે હોય તે, જે આવ્યું તે ઉપયોગ લે છે, એ કેટલું દુઃખ કરે છે. વિચારવત ને તે વ્યાજખીજ લાગશે કે, અવળો રીવાજ હાલ થોડીજ મુદતથી ઉદય થયેલો છે. આ કામ સામે ઘણાજ લોકો પોતાનાં દલીલો રજુ કરે છે પણ તેં ટુકી દૃષ્ટિએ જોનારનેજ માટે છે, નહીંતર સત્ય સાર સર્વ સુખ સાધનનું મુળ પુરાતની પાયા પર છે. તેઓ ઘણીજ પ્રકારના હતા. જેવા કે, ગ્રાહ્યલોમાં લગ્ન માતા પિતાનાં મરણથી થતાં પણ તે વખતના બ્રહ્મ ઋષિઓ સ્વપ્નનીની ઇચ્છાનુસાર અલૌકિક વસ્તુ ઉત્પન્ન કરી શકવા સમર્થ હતા.

દાખલો:—જોનારે એજ માતા પિતાના હસ્તે થતાં લગ્ન ને ખરાં બનાવનાર પ્રાચીન ઇતિહાસો જોવા કે, જેના મતને અનુસરીને તેઓ હાલ વર્તે છે. ક્ષત્રિ લગ્ન, કન્યાની સમતીથી થતું. તેમાં રૂપ, ગુણ, બળ, પરાક્રમ વિગેરેની પરિણાના ગમ-દાયોના સાહિત્યોથી પૂર્ણ પરીક્ષા આપતાં થતું. વૈશ્યમાં વિદ્યાઓ તથા લક્ષ્મી. શુદ્રને ભરણપોષણ. આ સિવાય પણ ઘણા પ્રકાર હતા પણ તે મનુષ્ય દેહની સુખાકારીથી વિરુદ્ધ. હાલ આમાંના પ્રકારોમાંથી જોવા જતાં શું છે, તે થોડી વિચાર કરી

એ તો જણાય કે, ગણપતિનો દેહ મનુષ્યનો અને મુખાવિંદ હાથીનું, તે પ્રમાણે બ્રાહ્મણ નામ ને અતિ શુદ્ધથી અધમ કામ છે, તેમાં સાચા બોલનાર સર્વના શત્રુ થાય તેમ છે. સર્વ સત્યાનાશનું મૂળ પ્રકટ આજ છે, સત્ય માનો. હાવે તુરત આજ જમાનામાં હરિ મળે તેવો ઉપાયનો ભાવ સાંભળો:—

દુહો.

ધન સમ ધુળ સમ જાણીએ, સ્ત્રી મમ જન દરામ,
શુદ્ધ હીલસે હરી ને ભગે, મગ્ન મીલે ધનસ્થામ.

હે રાજન ! ઇશ્વરને ભજવામાં તદાકાર એક વૃત્તિથી શુદ્ધ હીલની જરૂર છે, તો પોતાનું ધન પણ મોહ પમાડે છે અને જમાનાની જળરાઈની પોતાની સ્ત્રીઓ પણ મગજ ખાઈ જાય છે. મહત્ પુરૂષ તુલસીદાસજીના સમય વખતને આજનો સમય સરખાવતાં તે હીવસની પરસ્ત્રી હાલની પોતાની, તે વખતનું પરધન અને હાલનું પોતાનું ધન; પણ પરથી પોતાનું વધારે મગજ ભ્રમણ કરી નાખનાર છે. સાર એજ કે, શરીરસત્ત્વ તથા મનોબળને ઇંતર જવા ના દેવાં અને પોતાનાથી સંતોષ માની સૃષ્ટિ સર્જનહારનું સદાકાળ સ્તવન કરવું, જેથી તેજ પ્રણે પણ હાલ મહાન રાજની તીજેરી ઠારકુન તે દ્રવ્યને પથ્થરજ નાણે છે અને પોતાના એક પૈસા માટે ઉમ્મર ગુમાવે છે અને પરસ્ત્રીના અભિલાષીના મગજ કરતાં આપની સ્ત્રીના ધણીના ભેજાં ભૂકા થઈ ગયેલ છે તાત્પર્ય

તો એજ કે, તેથી કોઈ ચુખી, સત્ય ધર્મવાન કે, ઇશ્વર પદને
અવલોકનાર નથી. એ તો સૃષ્ટિના જીવન ટકાવવાનાજ રસ્તા;
નહિ તો એમાંથી ઇશ્વર પામવાના હાલના જમાને ઉપાય શોધન
કરનારને ઉપરનો દુહોજ યોગ્ય છે, પણ અજ્ઞાનો તેમ નહિ કરે.
પ્રેમને પણ નહિ જાણે, કહેલું પણ અવળું માનશે તથા ચાલુ
વર્તનથી પોતે પતિ પરમેશ્વર થવા મળશે તેઓને પરમેશ્વર
થવા દે. જો કે, તે કેવા થાય છે ! જેમ નારદજી સ્વયંવરમાં
જવા પરમેશ્વર થયા હતા, તેમની કેટલા પાયરી અને આપની
જોઈ જીવ છોડ પ્રપંચ !

હરો હીરાનો કીંમત જાણી સેવન કરો.

હરકોઈ વસ્તુને તેનો આહુક તેના ગુણ દોષ જાણ્યા સિવાય રાખે છે, તો તેને ગુમાવી દેનાં વાર કરતો નથી. તે પર દૃષ્ટાંત:—

શ્રી નર્મદાજીના કિનારે વયોવૃદ્ધ થએલ એકવચ્છ ત્રવાડી નામના પ્રાદ્યુષે પોતાના જન્મ સાક્ષ્યતાને માટે યજ્ઞ કરી પોતાની પાસે સ્પર્શમણી હોવાને લાંઘે, તેનાથી નીપજવેલ લોહનું કાંચન અતુલિત ઘણું અનેક પ્રાદ્યુષોને દાન કર્યું. સંતતી ન હોવાથી અજ્ઞાન એવા પોતાના પ્રજ્ઞ્ય જાણેજને તે સ્પર્શમણી દાનમાં આપી કૃતકૃત્યતા માની સતોષથી યજ્ઞ કાર્યમાં ગુંથાયો. નર્મદાજીના કિનારા પર આવેલ એ યજ્ઞ ભૂમિમાંથી મૂર્ખ છોકરો બહાર રમવા ધનાઢ્યનાં છોકરાંઓને થયેચ્છ સ્વચ્છંદી વર્તતાં મૂર્ખાઈ કરતાં પણ અર્ધીક મનુષ્યો મહત્ત ગણી તેજાંધે બને છે, કહ્યું છે કે:—

શ્લોક

* મૂર્ખોપી શામતે તાવત સમાયાં વસ્ત્ર વંસ્ત્રીતા ।

તા યચ્ચ શામતે મૂર્ખો યાવત્ કીર્તીત માસ્યતે ॥

ભાવાર્થ:—વસ્ત્રોશ્રી શણગારેલો મૂર્ખ પણ સભામાં શોભે છે; જ્યાં સુધી એક પણ વચન બોલ્યો નથી, ત્યાં સુધી,

શ્લોક.

* હેલક્ષ્મીક્ષણુકેસ્વભાવચપલેવીદવસ્તુર્વીમત્મરા ।
નાહંમત્સરણીનચાપીચપલામૂર્ખોનમેવલ્લભઃ ॥
મૂર્ખેશુદ્રવ્યંદદામીસતતંતત્કારણંશ્રુયતાં ।
વિદ્વાનસર્વજનંશુપુર્જીતતતુનુંમૂર્ખસ્યકાસ્યાદગતી ॥

ભાવાર્થ:—હે લક્ષ્મી ! ક્ષણિક અને સ્વાભાવિક ચંચળતા, સ્વભાવવાળી તું વિદ્વાનો સાથે કેમ વેરવાળી છે. લક્ષ્મી કહે છે કે, હું વિદ્વાનો સાથે વૈરવાળી નથી, તેમ મૂર્ખ મને પ્રીય પણ નથી, પણ હું મૂર્ખ મનુષ્યોમાં વિશેષ દ્રવ્ય આપું છું. તેનું કારણ સાંભળો:—

વિદ્વાન સર્વ મનુષ્યોમાં પૂજ્ય શરીરવાળો હોય છે, તે પછી મૂર્ખાઓની શું ગતિ થાય !

આધુનિક પ્રાદ્યુષોમાં પ્રદક્ષિણ, રૂપજ્ઞાન, કેવળ સ્વાર્થ, દંભ, દ્વેશ, મૂર્ખતા, મશ્કરી, ઢાંગ વિગેરે દુર્ગુણોનું હોય છે. તેઓએ પેલા ઉચ્છ્રંખલ છોકરાને ચઢાવી કહ્યું કે, અમેને તારા મામાએ કેટલું દ્રવ્ય આપ્યું અને તું કે, જે તેનો સગો ભાણેજ તેને આ પથ્થરો આપ્યો ? અમેને તે આપ્યો હોત તો પાણીમાં ફેંકી દેત, આવાં વચનોથી ક્રોધ પામી તે છોકરાએ નજીકમાંજ આવેલા નર્મદાના ધરોમાં તે મળી નાખી દીધો. આ ખમર વચ્છ ત્રવાડીને મળવાથી પશ્ચાતાપ પામી શોધ

કરાવી, પણ નિષ્ફળ ગયા.

આ દૃષ્ટાંત બનેલ બનાવ છે, તેનો ભાવાર્થ એજ કે, કિંમત જાણ્યા વિના અમુક વસ્તુને અજ્ઞાન માણસોના ગ્રહણ કરવાથી પણ તે નકામી છે. વળી,

દૃષ્ટાંત—એક શ્રાવક વાણીઓ વ્યાપારાર્થે બહારગામ જતાં રસ્તામાં એક મહાન જંગલમાં આવ્યો, ત્યાં તેના જોવામાં આવ્યું કે. એક મહાન વડવૃક્ષની નીચે એક પારધી પોતાની જાળ પાથરી, તથા તેની દોરી પોતાના હાથમાં રાખી દુર બેઠેલો હતો, જંગલમાં પક્ષીઓ જાળમાં રહેલા દાણાને ખાવા માટે બેસતાં હતાં, તેને પકડીને તે પારધી પોતાને ત્યાં લઈ જઈ મારી નાખતો. એ બનાવ વાણીઆના જોવામાં આવ્યાથી તે અહીંસા ધર્મને જાણનાર વણીક દુઃખને પામ્યો. ગભીર વિચાર કર્યો કે, જો એ પારધીને સમજીતથી, દ્રવ્યથી કે દંડથી એ કામ અટકાવવા ધારીશું તો તે વ્યર્થ છે, માટે કાંઈ બુદ્ધિ ચલાવવી. વધુ વિચાર કરી તેણે એક પોપટ પાળ્યો, તેને ફક્ત એકલું મુખપાઠ કરાવ્યું કે, “ભાઈઓરે જંગલમાં જઈએ નહિ, જો જઈએ તો આડપે બેઠીએ નહિ, જો આડપે બેઠીએ, તો જાળમેં ગીરીએ નહિ, જો જાળમેં ગીરીએ તો, ચુન ચુનકે દાણા ખાઈએ નહિ, જો ખાવોગે, તો મરજોગે.” એટલાં વાક્ય પોપટ હરનીશ સ્મરણ કરતો થયો, ત્યારે તે વણીક અત્યાનંદસહ તે પોપટને પિંજરામાં લઈ પૂર્વ જંગલના વડ પાસે ગયો. પારધી પણ તે દીન મુજબ

હાજરજ હતો. વાણીએ મનમાં ધાર્યું કે, આજથી પારધીનો નિર્વાહના માટે હિંસા કર્મનો વેપાર બંધ પાડું છું, એમ ધારી તે પોપટને પિંજરામાંથી છોડ્યો. તુરતજ તે ઘણા દિવસનું ઘેરાએલ પંખી ઉડી તે વડપર બેઠું. જે શબ્દો મુખે પાઠ કરાવેલ છે, તેનો મોટા સાદે પાઠ કરે છે. વાણીએ વિચાર કરે છે કે, ઝાડ ઉપર બેસવાની મનાઈ મેં શીખવી છે, છતાં એ કેમ બેઠો. હોય ! વખતે ઉપદેશ કરવાને અજ્ઞાન પંખીઓમાં જવું પડે, તેના ઉપદેશ શબ્દો સાંભળતાં છતાં એક પછી એક પંખી જાળમાં પડવા લાગ્યાં. જાતે તે પોપટ પણ ઉચ્ચાર કરતો કરતો જાળમાં પડ્યો. તથા દાણા ખાવા લાગ્યો, વણીકની અજાયબી સાથે તે પારધીની દોરી બેચાથી, અનેક પક્ષીઓ સહુ તે પોપટ ઝલાયો. તેને લઈ પારધી પોતાના રહેઠાણ ઉપર ગયો. સારાંશ પોપટની માપૂક ધર્માર્થ, કામ, મોક્ષના ખરા કારણોને નહિ જાણનાર ઉપદેશકો, અન્ય જનોને જ્ઞાની લોકનો બનાવેલ ઉપદેશ ભેદ જાણ્યા વિના કહે છે, પણ અધર્મવર્ધક પાયમાલી પારધીના પંજામાં આવી ફસાયાજ કરે છે. જોકે, હરી સ્મરણનો શ્રેય ફેકટ જતો નથી પણ જ્ઞાનથી ગ્રહણ કરતાં તેનું સાક્ષ્ય છે. તે પર વિવેચન:-

“ હિંદુ ધર્મમાં ગાયને પાળવાની પ્રવૃત્તિ. ”

હિંદુ ધર્મના અભિમાનથી સુજ્ઞ જનોને દહેશત દેખાડનારા તથા ધર્મપદ્ધિના અધ્યક્ષોને હાલ આપણે કહીશું કે, ભાઈઓ ! ગૌહત્યા થતી અટકાવો, અને જે ગાયો ઘાસ વિના

મરી જાય છે તેને પાળો. ત્યારે એવા ધર્મના નિમિત્તે ઉદર ભરનારા કહે છે કે, અમને તો ખાવાનું મળતું નથી, ને અમારે માથેથી તકરારનો નિકાલ કરવાનો દમ નથી, તે અમે એ ધર્મને શી રીતે સાચવીએ. કલિયુગ આવ્યો છે, તેથી ગૌ-પ્રાદ્યણુને દુઃખ છેજ, એ કોણ સમાવે. અમે અમારું કરીએ કે, ગાયોની પૂીકર રાખીએ !

એવા મૂર્ખ ધર્માધ્યક્ષોને સર્વજ્ઞ ધર્મોપદેશક વૈદિક ધર્મ કર્તાના અંતરવૃત્તિના ખરા લખાણથી આજ્ઞાઓનું જ્ઞાન ક્યાંથી હોય કે ગાયનેજ પાળવાથી સર્વવસ્તુ મળે છે. તેપર દૃષ્ટાંતઃ—

એક નગરમાં એક ધનાઢય વણીક પોતાની સ્ત્રી સાથે વસતો હતો, તેને પેટે કંઈ પણ સંતાન ન હતું. તેની અઢળક લક્ષ્મીમાં વિશેષરૂપ સ્પર્શમણીનો વાડકો તેની પાસે હતો. ઉત્તર અવસ્થાથી મરણ દુઃખને જાણી વણીકે તે વાડકાને પુણ્ય દાન કરી દેવા વિચાર કર્યો એવા વખતના અનુસાર એક નિર્માલ્ય પ્રાદ્યણુ સ્ત્રી સાથે ભિક્ષાર્થે ફરતો તેના ઘર આગળ આવ્યો. તે પ્રાદ્યણુને લાયક જાણી વણીકે તે સ્પર્શમણીના વાડકાની અદર એક મિષ્ટ લાડુ તથા એક સુવર્ણ મહોર મૂકી તે પ્રાદ્યણુને દાન દીધી. પ્રાદ્યણુ તે લઈ ચલ્યો ગયો. લાડુનો અહાર કરી સુવર્ણ મહોરનો પણ વ્યય થઈ જતાં તે ભીશુક ભીક્ષા માગતો થોડાક દીવસ પછી તેજ શેઠને ત્યાં આવ્યો. વણીક પત્ની તે પ્રાદ્યણુને દેખતાંજ તથા તે પોતાના દાન કરેલા સ્પર્શમણીના વાડકાને જોઈ આશ્ચર્ય પામી પોતાના

પતિને તે હેવાલ કહ્યો. તે વણીકે બ્રાહ્મણને કહ્યું કે, “ પાર-
સમણીને વાડકે ભટજી લાગે ભીખ ” અર્થાર્થ-હે ભટજી !
સ્પર્શમણીનો વાડકો કે જે લોહાને અડકાડતાંજ તેવું સુવર્ણ
ખની જાય, તે વાડકામાં દાણા ઉઘરાવે છે એ નવાઈ જેવું
છે ! ભટજીને ભેદ સમજાવ્યો, જેથી લોખંડનું સોનું ખનાવી
ભટજીએ દારિદ્ર ટાળ્યું. તેમ ગાયને પાળવાથી ખને છે ગા-
યની લાગણીની ખાતર નહીં પણ તમારા સુખની ગરજે ગાયો
ને પાળો. જુવો ગાયને ખાવા પરમેશ્વરે ઉત્પન્ન કરેલું ઘાસ
વિના કીંમતે મળે છે, તેને તમોએ કપાસ વિગેરે વાવી ઉગતું
બંધ કર્યું તે કપાસથી ઝીણી નજરે જોતાં જણાશે કે, જે
નુકશાન થયું છે; તેવું કોઈ પ્રાચીન આસુરોએ કર્યું નથી.
ગાયરૂપ અમૃતદાતા મશીનને મેળવવા લાખો કરોડો રૂપીઆ
ખર્ચ થતા નથી. અનાજ પકવવા તથા વાહન સારૂ બળદોને
તે આપે છે. જે માણસ એક શેર દુધ હમેશાં ખાય તેના શ-
રીરમાં જે બળ આવે છે તેનો અનુભવ લીધા પછી વિચારવું
કે, કરોડો ગાયો જે આર્ય પ્રદેશમાં છે, તે સઘળીનું દૂધ,
દહીં, માખણ, ઘી વિગેરે પુષ્ટિક પદાર્થ સચવાય તો કેટલો
નિપજે, તે પદાર્થ કેટલી જુજ કીંમત વિના સર્વને મળે. તે
અમૃત પાકના ભોક્તાનું કેટલું બળ, બુદ્ધિ તથા આયુષ્ય વધે,
બળ-બુદ્ધિવાનને શી વસ્તુ મળવી અશક્ય છે. ખોરાકથી આ-
સ્તિક્ય મળેલા નર વિરોને-ભીમનેન, આમુંડરાયનાં પરાક્રમે
હાલના નિર્વિર્ય કાગદી જવાનોની માપૂક આશ્ચર્ય ન પમાડે
તથા જુઠ્ઠા ના લાગે પણ તેનાથી વિશેષ કરી બતાવવા સમર્થ

બને. પુષ્ટ ખોરાકથી વ્યાયમ કરેલ દેદિપ્ય ઝદનવાળા પુરુષોને કપડાંના કાળને બનાવેલા પોશાકોથી આધુનિક વેષ્ટિન રમકડાં જેવા મરદો થઈ રહેવું ન પડે તથા તે વૈદ્યોને દલેલ કરવા બાય નહિ અને સખીમદો થઈ દાળિદ્ર દુઃખમાં જન્મ ગુમાવે નહીં. આ તાદ્રશ્ય ફળથી અનંત ફળ ગાય આપનાર છે. તે ધર્મથી પાળવા લાયક દૈવી પ્રાણી છે, તેનામાં રહેલા ધાર્મિક ગુણો દિવ્ય દ્રષ્ટિ વિના જાણવા મુશીબત છે, જેથી જ્ઞાનવેત્તાઓએ ગાયનું પાલન કરવા ફરજ પાડી. તે ન પાળવાથી થતાં દુઃખ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે પણ અજ્ઞાની મનુષ્યો સમજતા નથી. સમજદારની વાતને ગ્રહણ કરતા નથી, જેથી નીચેના દ્રષ્ટાંત મુજબ બને છે.

એક ચામાચીડીયું દૈવ ઇચ્છાથી દિવસના પ્રકાશમાં દેખતું થયું, ત્યારે તેણે પોતાના જાતિ ભાઈઓને કહ્યું કે, દિવસે સૂર્યનારાયણ તથા બીજા અનેક વસ્તુઓ એવી તો સુખાકારી જણાય છે કે, તેની મજા કહી શકાય તેમ નથી. એવા વિચારોના ઝોલવા પરથી તેના જાતિ ભાઈઓ તેની વિરૂદ્ધ મત કરી વિવાદ કરવા લાગ્યા; કારણ તેઓ દિવસે દેખી શકતાં નહોતાં. એ તકરાર વધી જેથી નિશાચર પ્રાણીઓના અધિકારી વાગોલો પાસે તેઓ ગયાં, ત્યાં પણ તેનો ન્યાય ન થવાથી સર્વે મંડળ નિશાચર પક્ષીરાજ ધ્રુવડ પાસે ગયું. ત્યાં તે સર્વનું ખ્યાન સાંભળી દિવસે નહિ દેખી શકનાર ધ્રુવડે તે દિવસે દેખનાર ચામાચીડીયાને, એને વાયું થવાથી ગાંડું થયું છે ઠરાવી ડામ દેવા હુકમ કર્યો. લાચાર ણિચારા ચામાચીડીએ દહેશત પામી

પ્રપંચ કરી હસી દેઈ કહ્યું કે, હું તો ગમત માટે એવું કહેતું હતું, તે બધું બુદ્ધ છે એમ કહ્યું, જેથી તેને છોડી દીધું પાણી હે રાજન ! હમ ઋષિલોક પ્રભુ ભક્તન કૈસે હેં. સુનો:—

દોહરા.

ભક્તનકા મન નમ્ર હે, યોગીકા મન વજ્ર;	
ભક્ત ક્ષમા દેકર સહે, યોગી જલાવે નજ્ર.	૧
પ્રભુ ધ્યાન ધરશે નહીં, ચિત્ત જ્ઞાનોદધી નાહી;	
અંતકાળ વેળા થશે, મગ્ન સંભારે તાંહી.	૨
જગ લીલા જોઈ ઘણી, તેહ તણું એ તપ્ત;	
ભાવે ભજો ભગવંતને, ગુમાવશે નહીં વપ્ત.	૩
હું જે કામ કરી શકું, તેવા તમ કદી થાવ;	
વેગલમ્ભ અમ સારીખો, ગોવિંદના ગુણ ગાય.	૪
કરવું ફરવું સહેલ છે, કઠણ કાઢવો પ્રાણ;	
પરમારથમાં પાડવા, સમજો મગ્ન મન લડાણ.	૫
જગત ભેદ ઝાઝા સહું, પ્રભુએ ભરીઆ શીશ;	
બીજા કંઈ કીધા નહીં, જન્યુ મોક્ષની દીસ.	૬
ગુપ્ત ભેદ જ્ઞાનોદધી, સમજો સ્વર્ગે જન્ય;	
હિલટ અર્થ મનમાં કરે, તો તે વિચ્છી થાય.	૭
દેહ તણા કૃત શુભને, દેહ કરે છે કામ,	
મગ્ન પ્રભુથી મેળવ્યો, અંતર આત્મારામ	૮
કર્મ કારણ આ દેહના, સદસ્ર ભાગ કદી થાય,	
મગ્ન મગ્ન મનમાં રહી, ગોવિંદના ગુણ ગાય	૯

[૧૧૨]

દંભી કોંઘી હું નથી, નામ અર્થ કદં સત્ય;	
ને જન જેવા ભાવના, તેવા તેના પ્રત્ય.	૧૦
વેશ ધરે નાટ્યાગ્રે, સ્ત્રી જોગી કે રાય;	
કો પ્રેક્ષક પરખી શકે, અસલ જનત આ થાય.	૧૧
ને પાડ આપો પ્રભુ, પૂર્ણ ભગવંતે દાસ;	
અધીપતી સદેશનર રહે, પહોંચાડે સહુ આશ.	૧૨
જગત મુખને કારણે, સત્ય દરાવા દાન;	
આત્મા સાર્થક સારવા, ન ગણુ મુખદુખ દીશ.	૧૩
જ્ઞાન ગુરુ કીરણ થકી, પામ્યો જોઈ પ્રસાદ;	
મગ્ન પ્રેમ ધરી વાળુવે, કાવ્ય તણો નહીં નાદ.	૧૪
જગત જાણાવું જાણે, ધારી એવો ભાવ;	
ને જન જુકને જાણશે, દીધા મગ્ન મન દલાવ	૧૫
એક ધ્યાનથી ઓચર, મોક્ષ કથા રસ ભાગ;	
દધે પારા નીરખવા, લેશે નહીં કંઈ રાગ.	૧૬
પ્રેમ ભક્તિ પ્રભુના કરી, સ્વર્ગે જવા ચાહો;	
જાનોત્તમી હુમકી દા, પુરણ પ્રેમે નાહો	૧૭
જેશે નહીં જન મુજને, કાવ્યે રાખો ભાવ,	
મુંને પછીથી પેખજે, તહાં મુખી દુર રલાવ.	૧૮
થાકે રાદ પ્રભુ તણો, દીટેકટીવ દરબાર;	
તે દોહીને તાડ તો, કે સમજાવું સાર.	૧૯
અમમાં વેશ રહ્યા ઘણા, કરીએ બહુધા દાવ;	
દરો હુકમ હૃદયે ધરી, લઈએ પુરણ દલાવ	૨૦
દેખા દેખી અમ તણી, કરે કદી કો જન,	
અજાને હુખ ભોગવે, રઝજે વગડે વન.	૨૧

હું સેવક શ્રીરામનો, તેના દાસનો દાસ, પુણ્ય ભાવ હૃદયે ધરું, પહોંચ્યાકુ મન આશ.	૨૨
કોટયાધીપતી કો થયા, સુખ વૈભવને સાહી; આયુષ કમ્ભર અદ્વિપછે, રામ ભક્તે મુજ ભાઈ.	૨૩
એક ચિત્તથી આદરો, પ્રભુ ભક્ત છું ભાવ. શુભા ચર્જન સાચવો, તુર્ત તેજ તમ થાવ.	૨૪
જાનાદધી ગુણ ગ્રાહીને, વરને તેલ પ્રમાણ; ધર્માર્થ કામ મોક્ષને, સહજ મેળવેજાણ.	૨૫
મનુષ્યા દેહને જાણવા, સકળ સારનો સાર. કેદન કાઢી એહમાં, ભર્યો ન કીધા ભાર.	૨૬
વાંચા વંત વીગતે કરો, તારો ભવમાં નાવ, મગ્ન મગ્ન મનમાં થશે, આવી લીધા લદાવ.	૨૭

શોપાઈ.

મત્ત્ય ભક્તને નામુ શીશ, એજ મતી આપી જુગનીજ, રામ ભક્તના હૃદયે રહે, મગ્ન મુરખી તેને કહે.	૧
જોયું નહીં હું જાઓ વેપ, સત્ય હશે તે તેને કહેશે, મોટમ હાઈ અંગતક નાહી, મહંત પદ કદી ગેહા લેહ.	૨
સત્ય વિના નવ નામું શીશ, જગત ભક્તને કરતી રીપ, કરગરી રહું હું પ્રભુની પાસ, તેલ તણા દાસાનુ દામ.	૩
અન્ય સાથ અકડ થઈ રહું, દુરીજન પાસ આવે નહીં બહું, હુટ જનોનો કેકુ દામ, એવી હૃદયે રાખું લામ.	૪
આલ્લ ક્ષત્રી શુદ્ર કે વૈશ્ય, સરવેની ગત આપી દય,	

સત્ય દરાવા શ્રી જુગદીશ, કંઈ નહીં કદી જાણે શીશ.	૫
જે જન અતીષે ઢાંગજ ધરે, તેમાં સહુ અંગજ મરે;	
ઢાંગી થઈ દુનીયામાં રરી, નાખી ભક્તિ ઉધી કરી.	૬
અત્ત કર્મ ઉપદેશજ કરે, કાત્રી ધર્મને માટે મરે;	
દૈત્ય ભક્તિ પ્રભુ સેવા કરે, શુદ્ધ દાસ એ નામજ ધરે.	૭
જેહ વિભુતી આપે ઇશ, તેમ પ્રકાશ વધે તે દીસ;	
એમ પ્રભુ રસ પાછ પીશ, સમજી જન નવ કરશે રીશ	૮

હરિ હીરાનો કીંમત કહી શકાય તેમ નથી.

ઘણે ખરે ઠેકાણે સાંભળવામાં આવે છે કે, ઉપદેશકો હરિ ભજો ! હરિ ભજો ! ! એવા શબ્દોનાં આવર્તનો કર્યા કરે છે, છતાં તેને પાળનાર જવલ્લેજ થાય છે તથા તે પાળનારા દુઃખીયારા જેવા દેખાય છે. વળી કેટલાક તો ભક્તિ તથા ઇશ્વર સ્મરણનું નામ લેતાં બાણે પોતાને દુઃખના દરિયામાં ડુબવું ન પડતું હોય ! તેમ નાસે છે. આવાં કારણોનો ખરો તપાસ કરતાં સત્ય મૂળ હાથ આવ્યું કે, ઉપદેશકો અમુકુઓને વૈરાગ્યનોજ ઉપદેશ કરે છે, જેથી અર્થ, કામાદિક થી આનંદ માનનારા મનુષ્યજનો ભક્તિ ઉપદેશકનું નામ સાંભળતાંજ નાસવા માંડે છે અહાહા ! શું મૂર્ખતા ભરેલું છે કે, સર્વ સુખ વસ્તુના ભંડારરૂપ ઇશ્વરનું નામ લેતાં અને તેમના દરબારમાં જતાં દુઃખ કેમ ભાસે ! જેની પત્ની લક્ષ્મી કે જેની પાસે તે સહજ હોય તો આનંદ-આનંદ કરે છે તો સપત્નીક ઇશ્વર સર્વ સદ્ગુણ સુખમય કે, જેને મેળવવાને માણસોને કુદરતિજ ખેંચાણ હોય છે, તેવા ઇશ્વરને ભજવામાં દહેશત, દુઃખ કેમ આવે ! તેમાં કાંઈ દુઃખ પડતું જણાતું નથી, છતાં પોતાના અજ્ઞાન બળે તેમાં અવળું જોઈ દુઃખી થાય છે.

હાલ આપને આ વિષયથી પુરતો ભેદ સમજાઈ શકે નિવારણ થતાં વિશમ લાગશે પણ મારા આ ગ્રંથના પુરા લખાણના લેદો મગજમાં આવેથી નિઃશંક મગજ આપોઆપ થશે તથા શું કરવું અને શું ન કરવું; તે મર્મ સહજ સમજાશે.

ઇશ્વર અવતારોથી માંડીને, અદ્વય જીવ મુખી હરકોઈને સુખનીજ ઇચ્છા હોય છે. દુઃખ મળવાની હોતી નથી. મારા લખાણમાં આગળ (પ્રકાશ શું છે.) નો વિષય ધ્યાનમાં લેશે, ત્યારે આપને તુરત સમજાશે કે, ઇશ્વર સ્મરણ કરવાથી આપણે જે ઇચ્છા ધારીએ તે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ અને એનાં અનેક રૂપથી થએલી સુખની શાખાઓ સફળ થાય છે. તેના ખરાપણાનો મુદ્દો આગળનું લખાણ ધ્યાનમાં લીધે જણાશે અને ત્યારેજ ખબર પડશે કે, અનેક ભકતો આવા દુર-ગુણી હતા, તે પણ આવી ગતિને પામ્યા. એમ ઉપદેશકો કહે છે, તે સત્યજ છે. પણ હાલ આગળ મોઘમ રહેલા લેખનો ઉપદેશ કોઈને નહિ ખબર હોવાથી, અનેક આખ્યાનો તથા લેદોને સત્ય લાગતાં શંકા આવે છે. ઇશ્વર સર્વ ઠેકાણે છે, સર્વ જગ્યામાં છે. પણ કોઈ જગ્યામાં વધારે સખળ અને કોઈ જગ્યામાં આછા હોવાનું કારણ માણસનું ભક્તિભાવથી થવું છે. ઇશ્વરને ભજતાં જે ધારો તે મળે છે, તેની શંકા નિવારણ થશે.

વિધાને ભજનારો વિદ્યા મેળવે છે. લક્ષ્મીને રાત દિવસ

મેળવવા ઇચ્છનારો તેમાં ફળીભુત થાય છે. હુન્નર, કામ, ભવ્યતા, બુદ્ધિ, બળ, વિગેરેના ઇચ્છનારની તે વિષયના ભગવાનની વિભૂતીઓ પ્રત્યે ખરી ભક્તિ હોય છે, તો તે પશ્ચ તેને પ્રાપ્ત થાય છે. કલેશ, દુઃખાર્દ, શોક, નીચ વસ્તુતે ભજનારાને તે પ્રાપ્ત થાય છે. એ સર્વ ઇશ્વરો કૃત છે; છતાં દેવી, આસુરી, (સાંઝ-ખોટું) એવા બે ભેદ છે. જેથી દેવી વિભૂતિના અભિલાષીઓને તે વિભૂતિઓ પ્રાપ્ત થઈ હરનીશ વૃદ્ધિ પામી શાક્ષાત પરમ પુરૂષને મેળવે છે.

જ્યારે આસુરી વિભૂતિઓને ચહાનાર, અસુરરૂપ થઈ દુઃખ ભોગવી અતે નાશ પામે છે. એવા અસુરો કે, જેઓના હૃદયમાં ભકતોને અત્યંત આનંદને આપવાવાળા શ્રી રામ તથા શ્રી કૃષ્ણના સ્વરૂપ બે કે, પ્રાણના નાશની ધાસ્તીરૂપે અંખનામાં જામી ગયાં. તે મર્ણુ વખતે તદાકાર ઇશ્વરને અંખનારા રાક્ષસો મોક્ષનેજ પામ્યા; કારણુ બ્રહ્મમાં જીવ જતાં જે વાસના પ્રબળ હોય છે, તેજ સપૂળ થાય છે.

રાક્ષસો કે, જેઓ કેવળ આસુરી પ્રકૃતિનો વિચાર રાખી ઇશ્વર સ્મરણ કરી વરદાન મેળવતા કે, જે વરદાન આપે તેનેજ મારવાની વાત, તો પણ તેમને તેમના શ્રમની સફળતારૂપ “ અસ્તુ ” કહી વરદાન આપતા અને તેના દુનિયાને તથા ચોતાને નડતર કરતાપણાને રાખવા, તેને ક્ષય કરવા વરદાન આવથી નવીન અવતાર (સ્વરૂપ) હાઈ તેમનો સંહાર કરતા. તો ઇશ્વરને ભજવામાં શું ન મળી શકે એમ છે, માટે હર-

કોઈ ઇચ્છાવાળાએ પણ ઇશ્વર સ્મરણ નાણું ખરચવું, તોજ બીજો માલ મળશે. કલિયુગના મહાત્મના કારણના લીધે, સત્-ધર્મના મનુષ્ય સમાજમાં તથા ધર્માલય, દેવાલય, તીર્થધામ વીગેરે જગ્યામાં સત્ધર્મ તે નાશ કરનાર સળળ અસુરો ધર્મ પદ વિના અધિષ્ઠાતાની જગ્યાઓએ દેહધારી થઈ રહેલા હોય છે, જેથી તેઓના દુષ્ટ કર્મો જોવામાં આવ્યાથી, કેટલાક મુમુક્ષુ-જનો ટુંકી દૃષ્ટિના કારણથી દહેશત ખાઈ તે પુરાતન ધર્માલયો ધર્મક્ષેત્રોનો ત્યાગ કરે છે.

દેવ મૂર્તિઓમાં દેવાતન આવવું, તીર્થમાં પાપ નિવૃત્ત થઈ શકે એવો ગુણ આવવો, એ સર્વ મનુષ્યનાજ સદ્કર્મનું કારણ છે. એક જગ્યાપર ઇશ્વર સ્મરણના સંગીત વાદ્યોથી થતા ઘોશોથી તે જગ્યાનું જે સદસ્વરૂપ થયું હોય તે જગ્યા-એ રડાપોટ-કલેશનો વાસો થાય તો તે જગ્યા પૂર્વ સ્વરૂપ બદલી કેવળ સ્મરણરૂપ થઈ જાય છે. મહાન પવિત્ર સ્વચ્છ રમણીય દેવાલયની જગ્યામાં હીંસાર્થીજન વસે તો તે જગ્યા નર્કકુંડરૂપ ધારણ કરે છે. સદ્વિચાર સદ્આચારથીજ માણસો પોતાના શરીરનું તેજ, ઐશ્વર્ય, બુદ્ધિ, બળ, પરાક્રમને વધારે છે. નહિ કે, તે ખોરાકથી યા મૂર્ખતાથી ભોગવતા વૈભવોથી બને. અદ્વૈતિક રમણીય ભૂમિ નજરમાં પડતાં મહા-ત્માઓ તે જગ્યાપર નિવાસ કરી પોતાના સદાચરણોથી તે ભૂમિની ભવ્યતા, તથા પવિત્રતામાં વધારો કરતા, જેથી અન્ય દોષીત મનુષ્ય તે જગ્યાપર આવવાથી, પોતાના હૃદયને પવિત્ર કરવા સાક્ષ્ય થતાં તે જગ્યાપર પણ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ,

મદ, મત્સર (દ્વેષ) ના સ્વરૂપમય આસુરી મનુષ્યો ધાર્મિક પદવીના વારસાઈ હુકો ધરાવી વસ્યા. તે ક્ષેત્રના ખરા સ્વરૂપને નહિ જાણી દુરાચરણોથી, પોષાણ કરવા ધંધારૂપ ધમાલ મચાવી જે કર્તવ્યો કરાવવા લાગ્યા, કે જે આપશ્રીની નીધા બહાર નહિજ હશે ઇશ્વર કુદરત મનને પવિત્ર કરનાર અસૌક્રિક પદાર્થોની પાયમાલી પ્રવૃત્તિ ઉત્પાદક માયીક વસ્તુઓનો જથ્થો તે જગ્યોપર રજુ કર્યો, જેથી ધર્મ ક્ષેત્રોનું મુખ્ય તેજ નાશ પામ્યું. કુસંપ, કલેશ, દાગિદ્ર દુઃખનું નિવાસસ્થાન થયું. એવા દેવભૂમિ ભારતક્ષેત્રમાં ઋષિઓને સમાધીસ્થાન, ક્ષત્રીઓને યજ્ઞાદિક ઉપાયો, બીજાઓને પૂજન સાહીત્યો. મળવાનાં મુશીબત થયાં, જેથી મહાન તત્ત્વવેત્તા ત્રિકાળ દર્શી વેદ પુરાણ કર્તાનો આજ્ઞાનુંસાર કેવળ ઇશ્વર સ્મરણ-માંજ સફળતા રહી, જે કરવાને દરેક જગ્યો દરેક વખત અનુકુળજ છે, પણ પવિત્ર દેહ મનથી, એકાગ્રભાવથી તે તાત્કાલીક સાફલ્યતા આપે છે, તો તેવું મન કરવા પ્રયાસ કરવો.

ઇશ્વર સ્મરણના મહાન ગુણને નહિ જાણનાર, તે ઇશ્વર સ્મરણ કરવાની પહેલા વર્ગની નિશાળના એવકુટ્ર નાદાન વિદ્યાર્થીઓને જોઇ તેના દુર્ગુણોને ધ્યાનમાં લાવી અનેક મુશ્કેલીને તે દુર્ગુણનું બ્યાન કરી તે નિશાળમાં ભણવા જતા અટકાવે છે અને મહાંતે બનાવેલુ વાક્ય કે (જ્યાં લાગી આત્મા તત્ત્વ ચિન્ત્યો નહિ ત્યાં લગી સાધના સર્વ જુડા) એ વાક્ય કહી પોતે બ્રહ્મ પદવીને પહેંચેલ હોય તેમ મિથ્યા

વિતડા વિવાદ કરે છે. તે દાંભીક, હૃદયશુન્ય ઇશ્વર સ્મરણના ખરા ગુણથી અજ્ઞાનજનને કયાં ખબર છે કે, એ જણાવેલા વાક્યમાં સાધના બુઢી એમ જણાવે છે, તો તે સાધના કરનાર કર્મકાંડ યોગવાળાઓને માટે આત્મ ચિન્હવાનું વાક્ય છે, પણ ઇશ્વર સ્મરણ કે તેને માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

શ્લોક

* અપવિત્ર પવિત્રાંવા સર્વાવસ્થા ગતોપિવા ।

યઃસ્મરેત્ પુંડરીકાક્ષં સવાહ્યાખ્યંતરઃગુચી ॥

ભાવાર્થ:—અપવિત્ર અથવા પવિત્ર એવી ગમે તેવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થએલો હોય તો પણ જે કમલના સરખા નયન વાળા શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનું સ્મરણ કરે છે, તે બહાર અને અંદરથી પવિત્ર છે, તો બાહ્ય તથા અખ્યંતર (બહાર તથા અંતરથી) પવિત્ર થવા સારૂ પુંડરીકાક્ષ ભગવાનનું સ્મરણ કરો.

આવાં અને વાક્યોથી ભરપુર વેદ તથા પુરાણો ફક્ત ઇશ્વર સ્મરણનેજ સર્વોપરી ઠરાવે છે, છતાં પેટનું પુરૂં કરવા ભીક્ષુક ભટો તથા દાંભિક દૈત્યો તેને ચત્કીચિત વિષાદમાં ન લેખવતાં કર્મ માર્ગને આગળ કરી તે પણ સફળ નહિ કરી બતાવી ભીક્ષા લોજનો તથા દ્રવ્ય ધુતી ખાઈ, મસ્ત થઈ, અપાર અધર્મો કરી પોતે તથા અન્યને દુઃખી કરે છે.

ઢાહરો.

અધ જન ભેગા મળી જોવા ગયા ગજરાય,
કોયે પુછ કરે ગ્રહ્યું કોયે જાલ્યા પાય.
પેટ પંપાળ્યું કોજને કોયે જાલ્યા કાન,
કોટો દંત હસ્તે ગ્રહ્યા ચક્ષુ વિના નહિ શાન.
હોડ સાથ કો ફેરવે કોમએ જાલી મુંદ.
એમ તપાસી આવતાં વઢ્યા વાટે મુંદ
કો કહે હસ્તી થાંભલો કો કહે હસ્તી સાપ,
મુંદિયા કોસ સો કો કહે મોઘમ જેનું માપ.
લક્ષડિયો કો બોલતા કોહી કહેના કોય,
હોઠ વાળો કહે આમડું કો કહે મુપડું હોય.
હરિત તણાં એ જુજવાં જાલ્યાં હાથે અગ,
સરવે જાણે સરવનું નહિ સાથીના ઢગ.
આતુર જનકો ચુકવે ન્યાય નિરખીને તેણ,
અધ આપ મનિયા ઘણા વઢતાં વાંકાં વેણ.
એ માફક આ જગતમાં ભગત વેદાન્તી વાદ,
ધર્મી અધર્મી આચડે દેખે નહિ કોમ દાદ.
જુજવી રચના જગતની સંગ્રહ કરતાં સાર,
ધશ તણી એથે રહી મગ્ન પહોચવું પાર.

ઈશ્વર સ્મરણમાં દ્રવ્ય ઉપાર્જિત થતું નથી તથા પોતાના
પાસે હોય તો વાપરે, તેમ કરતાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાથી રાગ,
દ્વેશ, લોભ, માયા, મમતા, અહંકાર નાશ પામતાં ભકતજનને

અહાર કરવાને પણ પુરતું મળતું નથી; કારણ એ માર્ગમાં કેવળ લકિતજ છે, દાન લેવાની જરૂર છેજ નહીં. દ્રવ્યની ક્ષીસાદ ધાલનાર ઢાંગી સમજવો. એવો વૈસાગ્યને પામેલ ભક્ત પોતાની વાસનાઓ તણ પરપ્રહ્મને મળવા લાયક થાય છે પણ દુર્ગુણ તેજમય દુનિયાના ચક્રમાં ભ્રમણ કરતા જીવોને તેની કૃતિ દુઃખકર જણાવાથી પોતાના સ્નેહી સંબંધીઓને તે માર્ગે જતાં તેનો પ્રત્યક્ષ દાખલો બતાવી રોકાણ કરે છે પણ એવા દેખીતા નિઃસ્તવ અનેક ભક્તોની સહાય ઇશ્વરે અદ્ભુત કૃતિ થી કરી છે, તે નજર પ્રત્યક્ષ અનુભવનારને પોતાની નીચગતિના કારણથી સત્ય લાગી નથી, તેા હાલના તેના વંશજોને તે કેમ સત્ય લાસે ? ચોર વાસના હોય તો પણ ભજન કરો, જાર વાસના હોય તો પણ ઇશ્વર સ્મરણ કરો, હિંસા, નિંદા, જુઠ, દુર્વ્યસન વિગેરે અનેક દુર્ગુણો હોય તો પણ તમે આ અલૌકિક ઔષધિનું સેવન કરવાથી નિવૃત્ત થશોજ. દુઃખી હો, દલિદ્રો હો, વ્યાધિગ્રસ્ત હો, ભયાનક હો, ભયગ્રસ્ત હો, શોઠાતુર હો, દુર્ભંગ હો, દીલશુન્ય હો, કઠોર હો, અપંગ હો વિગેરે અનેક દુર્ગુણ દુઃખમય હો, તો પણ ઇશ્વર સ્મરણ સમુદમાં લાભલ્યો, સુખી હો, સંપત્તવાન હો, સદાચરણી હો, સાલાસ હો, સત્યવાનહો, શુભેચ્છાવાન હો, સ્વરૂપવાન હો, સદ્ગુણવાન હો, શોખીન હો વિગેરે જેવા હોય તેવા પણ ઇશ્વરસ્મરણમાં ભજો:—

અદ્ય દૃષ્ટિ મનુષ્યો કહે છે કે, સ્ત્રીપુરૂષો સાથે અનેક સ્થળમાં લકિત ભાવનો જમાવ કરતાં વિકારને વશ થઇ દુર્ગુણ કર્મ શીખે છે, પણ એવાઓને કયાં ખબર છે કે, જ્ઞાન,

વૈરાગ્ય ભક્તિના ખરા ઉપદેશ હૃદયમાં જામી ગએલા સુરા ઉપદેશકની નજર તળે કોણ મનુષ્ય કામ, ક્રોધના આધીન રહી શકે, એવા ઉપદેશકની આવા અજ્ઞાન સમાજમાં જરૂર અચુક જોઈએજ; કારણ કે, જેઓના ઉપદેશ કર્તાવ્યોથી ઇતર જગ્યાઓમાં પણ કોઈ મનુષ્યો કૂર વર્તન કરી શકતા નથી. નહિ તો ધર્મ જ્ઞાનને નહિ પામેલ દુર્ગુણી માણસો શું કરવા પછાત રહે છે. સત ધર્મની પ્રજ્ઞેથી વશ થએલ ન હોય તો; અન્ય કોઈ પણ મનુષ્ય અધર્મવર્ધક વસ્તુને હઠાવી શકવા સમર્થ નથી, દુર્ગુણ માણસોમાં ઉત્પન્ન થવામાં મૂળ ખરાં કારણો પાછળ જણાવ્યાં છે, તથા આગળ જણાવીશ. તેની જટા નાખુદ થશે તો રામરાજ પ્રમાણે બનશે અને તે નહિ સુધરે તો વિભોગથી અતૃપ્ત અને ધર્મજ્ઞાનને જાણનાર મનુષ્ય શું નહિ કરે તે આત્મબુદ્ધિથી વિચારી લેવું; કારણ અધર્મી મનુષ્યો ધર્મના નામથીજ અધર્મ ફેલાવે છે. તેના ખરાં દૃષ્ટાંત સિદ્ધાંતને ન જાણતાં અનેકને દુઃખી કરે છે, માટે એવાઓનાથી દુઃખી થએલ સજ્જનોએ પણ સુખની આશા મૂકી ઇશ્વર સ્મરણ કરવામાં તત્પર રહેવું. ઇશ્વર સ્મરણની નિશાળોમાં જેમ જેમ તમને જ્ઞાન પેદા થાય તેમ તે ઉપરનાં ઘોરણોમાં દાખલ થજો

દુનિયાપર દેખાતા મનુષ્યો એક સરખાજ મનુષ્યના નામથી ઓળખાય છે, પણ જેમ તેમનાં મુખ કોઈ કોઈને મળતાં આવતાં નથી, તેજ માપૂક તેમની કૃતિઓમાં તફાવતહોય છે, કોઈ કાંઈ કામ કરે છે, કોઈ કાંઈ કામ કરે છે. તેમાં જે આંખોએ જોટલું

જણાય છે અને પંચઇન્દ્રિયોએ જેટલું ભોગવી શકાય છે તેટલુંજ ખર્ચ એમ સ્થુળ વસ્તુનો ઉપયોગ કરનારા સ્થુળ બુદ્ધિ જીવો માને છે અને તે પણ અજ્ઞયર્થી પામીને પણ હે રાજન ! જે કામ આંખો મીઝ્યા પછીનું છે, તેની ચિંતા કરનાર સ્થુળ વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરવામાં પડેલા પ્રવૃત્તિવાન જીવોને છે. કોઈના સુખને જોઈ પોતે તેમ કરવા ધારી અથડાય છે, પણ તે પોતાની મેળવ્યા વનનાની લાયકીએ પછાત રહી દુઃખી થાય છે. જે ગઈ સાલમાં ધાન્ય પકવેલું છે તે આ સાલમાં ખાય છે આ સાલ પકવનાર આવતી સાલ ખાશે, પણ નથી પકવેલું નથી પકવાતું અને અંત્રીયાળ ઉઘરાવી ખાનારને આથડવાનુંજ છે. સર્વ જીવો જગતનિયન્તાને સમાન છે. આ બાબતનો સુગમ ખુલાસો આગળ થશે; પરંતુ હાલ આમ જાણીને હરિ હારાને ભજો.

ભક્તિ.

ભક્તિ એટલે શુદ્ધ અંતઃકરણથી ભાવ રાખી દ્રઢ પ્રેમ ધરી મનન-સ્તવન કરવું તે. એ ભક્તિથી શું શું ફાયદા થાય છે, તેનો ભક્તિ કરનાર ઘણા માણસોના સમુદાય હોય, તેઓનાં અંતઃકરણો પ્રપુલ્લ, આનંદો, નિષ્કપટી, આતૃ-ભાવી, કેમળ, ગંભીર, ઉદાર, તદ્દાકાર, નિર્દોષીત, નમ્ર, મા-યાળુ તથા સર્વ વાતે પોતાને તથા અન્યને સુખકર હોય છે. જેથી દુનિયાના તમામ જીવ તથા પદાર્થો તેઓની ઉત્તમ માન-સિક શક્તિથી ઘણાજ સુખી રહે છે. વળી જેઓ એક બીજા સાથે હાળીમળી ભક્તિ રસના કાવ્યો સંગીત વાદ્યમાં જમાવી એક ચિ-તે આનંદ કરે છે. તેઓનો પ્રહ્લ જીવ શું સુખ ભો-ગવે છે, તે બીજા અનુભવીને જણાવી શકવા તે દેખાડયા વિના બીજી મારી બુદ્ધિ નથી. ભક્તોના જગતપર હોવાપણાથી દુનિયાને કેટલો પ્રાયદો છે, કે કુસંપનો, કંઠધનો, બુદ્ધાધનો, હલકાશનો, દંભ-દ્વેષનો અંશ રહેતો નથી તથા અહુકાર, લોભ, ખોટાઈ સ્વાર્થીપાણું વિગેરે અનેક દુર્ગુણો નિકળી જઈ, સર્વત્ર એકપણું આતૃભાવ લાવે છે, જેથી દુનિયામાંથી દુર્ગુણો ની જડ જતી રહે છે, જેથી દુઃખને ઉત્પન્ન થવાને સંભવ રહેતો નથી. દુર્ગુણો માણસ અઢળક દ્રવ્ય વિલાસ ભોગથી સુખી થતો નથી, તેનાથી ભક્તિ રસના મનુષ્યો એક દ્વણમાં

અનંત ઘણા સુખને મેળવે છે અને તેને દ્રઢ કરી સ્વર્ગપદને પહોંચે છે.

તેના દાખલા નજર પ્રત્યક્ષ હજારો કરોડો જણાય છેજ કે, ભક્ત લોકો કેટલા આનંદી અને સુખી હોય છે કે, જે-ઓના પ્રતાપથી ઇતર વાતાવરણ પણ સુખી પદ્ધતિમાં સુધરે છે, આસુરી પ્રકૃતિના મનુષ્યોના નામથી આપણા અંતઃકરણમાં કેટલો ખેદ ઉત્પન્ન થાય છે, તેનો ખ્યાલ જાણનાર તે જાણે છે કે, તેઓ પોતાના નીચપણના મલીન કર્મોથી દુનિયાનું કેટલું વાતાવરણ ફેરવી નાખે છે, તેનો તાદ્રસ્ય ચમત્કાર એજ કે મોટા મોટા હોંશિયાર માણસો પોતાના બળ-કળથી દુનિયાને સખ્તાઈથી સ્વાધીન કરી રાખતા ન હોય તો, લોહીની નીકો દુષ્ટ લોકો વહેવડાવી નાખે, તોપણ નજરે લોહી નીકળતું ન જોવા છતાં પણ શરીરમાંથી બળી જતું અટકતું નથી, તથા તેને લાવવાને સાધનનો નાશ દિનપ્રતિદિન વધતો જાય છે. દુકાળીયા જેવા દુખીઆરા, અજ્ઞાન મનુષ્યોનો તોટો નથી, જેથી કુસપમાં, દેશમાં ટંટા ફિસાદ, દગલબાજી કરવામાં યાછી પાની કહાડતા નથી અને અનેકને દુઃખી કરી પોતે થણ થાય છે. તેઓ એમ સમજે છે કે, જેમ બને તેમ આપણો સ્વાર્થ સાધી લ્યો, વખત ખોટો છે. એવું સમજનારા વધારે નીકળવાથી પરોપકાર, ઉદાર, સંપ, સ્નેહ વિગેરે જગતના સ્થંભ નાશ પામ્યા. ભક્તરાજ તુલશીદાસજીએ પોતાનાં કાવ્યોમાં જણાવ્યું છે કે:—

દોહરો.

“જનની જણો તો હરીભક્ત કાં દાના કાં શુર,
નહીં તો રહેજે વાંઝણી મત ગુમાનીશ નુર.”

અર્થાર્થ:—દુનિયાની ઉન્નતિના મજબુત પાયા આ ત્રણ ગુણના પુરૂષોમાં રહે છે અને એવા પુરૂષોથીજ દુનિયા ચાલે પણ કમનશીબે એ ત્રણ ગુણના પુરૂષોનો નાશ કરવાનીજ દુર્બુદ્ધિ હાલ દરેક જણને હોય છે. તેઓના રક્ષણાર્થે કાંઈ પણ સાધન નથી. તેઓને ટેકાડપ ન હોય તો ભલે પણ તેમને નાબુદ કરવામાંજ મહત્તા ધર્મપણું સમજી ગૌમુખા; વાઘ કે જે ઉંદરની માપૂક અંદરથીજ પોલાણ કરવાવાળા તેઓને આશ્રય આપે છે, પણ તેવા લોકોને આશ્રય આપી જેમ હુબરો બકરીઓ પાળે પણ એક વાઘનું કામ બને નહીં, તેમ સતપુરૂષો વિના મહત્કાર્ય કરવા કોઈ સામર્થ્યવાન થતા નથી. એ પણ ધર્માર્થ, કામ, મોક્ષના નાશનું મજબુત કારણ છે. કેટલાક સુરાતનવાળા માણસોએ ધર્મને માટે બળ વાપરી સુધર્મ સ્થાપવા જનની પરવા કરી નથી. કેટલાક દાતાઓએ દ્રવ્યની મદદથી ધર્માર્થ, કામને ઉત્તેજન હીધું તથા દેવાદિક પ્રદાન મનુષ્ય ભક્તોએ દુષ્ટ રાક્ષસોને સંહારવા ઇશ્વર સ્તવન કરી ક્ષિર સાગરમાંથી પ્રભુની વરદાન વાણીથી સંતોષ પામી ભક્ત થકી ઇશ્વર અવતારો ઉત્પન્ન કરાવી, દુષ્ટનો નાશ કરાવી સુધર્મવેત્તાઓને સુખ અપાવ્યું, એ ત્રણ જાત સિવાયના દુનિયાના બીજા કોઈથી મહત્કાર્ય બનેલું નથી અને બનવું અશક્યજ છે.

હે રાજા ! અત્યંત ગંભીર અને ઉત્તમ જ્ઞાન સાંભળો.

આપણે જે દેહધી જે સૃષ્ટિમાં રહીએ છીએ. તે મૈથુનિક સૃષ્ટિ છે; કારણ કે તેમાંના પદાર્થો સ્થુળ વસ્તુના પ્રયાસ કરવાથી નીપજી શકે છે. એ શરીરમાં જે જીવ રહે છે તે ઘણોજ સમર્થ છે. જેમ એક માણસનો બાળક નાનો હોય તે માણસ કહેવાય, પણ તે પંડીત કહી શકાય નહિ, માટે અજ્ઞાન છોકરો માણસનો અંશ ખરો પણ જ્ઞાની થાય તો માણસ બને, નહિ તો નરપશુ કહેવાય. તેમ દેહધારી જીવ એ પરબ્રહ્મ થવાને લાયક બને તો ખરો પણ માયારૂપી અજ્ઞાનથી મૂર્ખ રહે તો, જીવ નીચગતિને પામે. એ જીવની કેળવણી કરવાથી તે મહાન થવા શક્તિ ધરાવે છે. જેના દાખલા નજર આગળ થાય છે પણ બુદ્ધિ વિનાના માણસો તેનો અર્થ-કે, તેના કર્તવ્યોને ન બાળતાં સ્વપ્નવત્ કરી નાખે છે. આપણે જે સૃષ્ટિમાં રહીએ છીએ તે સૃષ્ટિમાં થોડું તથા સ્વર્ગાદિકમાં વધારે માનસિક વાતાવરણ હોય છે. વાતાવરણ એટલે આપણે જે વિચાર કરીએ તેનો આકાર હવામાં બંધાય છે, તે આકાર આપણે મૃત્યુલોકના સ્થુળ દેહમાં રહી કમી બુદ્ધિના સંબંધે દેખી શકતા નથી, પણ તેના દાખલા જેમ કે, વિચારના મોટા વાતાવરણમાં દેહધારીરૂપ બધાઈ જેનાપર વિચાર અજમાવ્યા હશે, તેની પાસે જઈ તે તેના જીવાત્માને ખબર કરશે તથા તેનું કૃણ આપશે.

એ વિચારો જો ખરી દ્રઢતાથી તથા એક મનથી કર્યા કરે તો તેનું પરિણામ તે ઘણા મજબુત તથા દીર્ઘાયુષી મોટા રૂપધારી બની અત્યંત મજબુત કામે પાર પાડી શકે. જે વિચાર નજીવા કરે, તે તુરતજ જન્મ ધરી નાશ પામે, પણ જેની માનસિક શક્તિ મજબુત હોય તથા જે દ્રઢતાથી અંતઃકરણની તિવ્રતાથી વિચાર કર્યા કરે તેનાં રૂપ મહાન બને તથા વાણી કર્મથી કરે તો તે ઘણા મજબુત થાય. તેઓને હમેશાં એ વિચારરૂપી સ્તવન પાઠરૂપી ખોરાકી મળે તો તે જીવી શકે છે, નહીંતર તેઓ પોતાની શક્તિ ઘટી જતાં નાબુદ થઈ જાય છે.

દાખલો:—જે વિચાર જાગૃત અવસ્થામાં માણસ કરે છે, તે વિચાર સ્વપ્ન અવસ્થામાં માણસ નિદ્રા લે છે ત્યારે પોતાના સ્થુળ દેહને છોડી જીવ બહાર નીકળે છે. ત્યારે તેના વિચારોના રૂપને તે સાક્ષાત્ દેખે છે. એવા વિચારો અત્યંત મજબુતાઈ પકડે છે, ત્યારે તેના કર્તા પુરૂષને મૃત્યુલોકના સ્થુળ દેહમાં જાગૃત અવસ્થામાં પણ દર્શન આપે છે તથા તેને ઘેરી લઈને તેને તેજ વિચારો કરવાની પ્રજ્ઞ પાડે છે અને તેને તેવાં કર્તવ્યો કરવાની ફરજ પાડે છે, માણસ જીવ ઓછી શક્તિનો હોય તો તેના પર તેઓ ઘણીપણું ધરાવી દે છે અને પોતાના ગુણ પ્રમાણે તે જીવ માણસને બનાવી દે છે. એથી તે માણસ પરતગ્ર બની જાય છે તથા તેનું શરીર પણ તે વિચારોના કબજે થઈ તેના ગુણ જેવુંજ દેખાય છે. મલીન વિચારો દુઃખ આપે છે. ઉત્તમ વિચારો ઉન્નતિ આપે છે અન્ય પુરૂષોની બનાવેલી એવા વિચારોની આકૃતિઓ આ દુનિયામાં અદ્રશ્ય કે જેને કभी બુદ્ધિવાળા

દેખતા નથી, તેવી પ્રેર છે. તેઓનાં રૂપ તેના બનાવનારની મરજી પ્રમાણેનાં હોય છે. તેઓને જે પોતાનો ભક્ત મળે તો તેને તે પ્રસન્ન થઈ જાય છે, એમાંની આરી કે ખરાબ પણુ ગમે તેવી આકૃતિઓ હયાતી ભોગવે છે. જેને મેળવવાને તેઓનાં મંત્રરૂપ સ્તવનો હોય છે. એ મંત્રરૂપ સ્તવનોનો થયા-વિધીથી ઉપયોગ કરતાં તે પ્રત્યક્ષ થઈ દર્શન આપે છે. એમ જેણે એ આકૃતિઓ ઉત્પન્ન કરેલી હશે તેના બનાવેલા હોય છે. તેના બનાવનારને તે ઘણોજ ચિત્તભેદક હોવાથી તાત્કાલિક આકૃતિ ઉત્પન્ન થઈ જતી, પણ હાલ ભાષામાં ઘણી ફેરફારી થવાથી તેજ મંત્રના અર્થ આધુનિક માણસને સમજાવાથી ચિત્ત તદ્દાન ન થઈ શકવાથી તે આકૃતિઓ પૂર્ણીભુત થઈ શકતી નથી અને એકલા વાચ્યા તથા કર્મથી કરેલા પ્રયોગો નિષ્પ્રજા જાય છે; કારણ મુખ્યત્વે મનની કલ્પનાજ સફળ છે.

દાખલો — પરભાષામાં આપણને કોઈ ગાળ દે તો તેને ગુરસો આપણને થાયજ નહિ; કારણ તેનો હેતુ આપણા જાણવામાં નથી, તથા ભરભાષાનાં બીજાં ભાષણો આપણે સાર જાણ્યા વિના બોલીએ તેના આપણને દુગુણ ના જણાવાથી લાગણી થાય નહિ. તેવીજ રીતે મંત્ર ફળાભુત તેના ખરા હૃદયભેદક સાર જાણ્યા શિવાય થઈ ન શકે. તેની આકૃતિઓ બતાવી શકે નહિ, તેમજ પ્રથક પ્રથક અનેક દેવ-દેવી વિગેરેના મંત્રો હયાતીમાં હોવા છતાં સફળ થતા નથી. સુર વિચારોની આકૃતિઓને દેવીરૂપ કહે છે અને નીચ દુષ્ટ વિચારોની આકૃતિઓને રાક્ષસી આકૃતિઓ કહે છે. રાક્ષસી આ-

કૃતિઓનું બળ દેવી આકૃતિ કરતાં નરમ હોય છે. જેથી તેઓનું જોર આખરે ઘટી પરાજીત થાય છે.

ઋષિ-મુની લોકો એકાગ્રચિત્તથી દેહમાંથી જીવને જીવે પાડી વિચારોનું વાતાવરણ બાંધતા તેઓને પોતાની શક્તિથી ઉત્પન્ન કરવા યોગ્ય હોય તો પોતાનાજ કરેલા મનરૂપને ઉત્પન્ન કરતા, નહીંતર બીજાઓએ બનાવેલી આકૃતિઓની આરાધના કરતા, જેથી તેઓને તે પ્રત્યક્ષ દર્શન આપી ઇચ્છીત ફળ દેતી. એમ હરનીશ મનોબળને ખોલવાનાં તેઓ પોતાના મનોશક્તિથી સ્થુળ પદાર્થરૂપ વસ્તુઓ બનાવી શકતા, ને તેને લાયક કરવાને શક્તિમાન થતા.

બ્રહ્મ એ શું છે. ઝીણી બુદ્ધિથી તપાસો કે, બ્રહ્મ એ એવો ઇષ્ટ છેકે, જેપોતાના મનોવિચારથી ઉત્પન્ન કરેલ જીવોને જ તે જીવો બ્રહ્મજ્ઞાન એટલે આવા વિચારના તત્વને જાણે તો તેના તે વિચારના અનુસાર આકૃતિ ધરી તેના પ્રગળે સફળ કરેછે. જેમ એ બ્રહ્મરૂપ વિશ્વરૂપ દર્શન પ્રભુ પોતાના વિચારથી અનંત સૃષ્ટિઓ જીવો વિગેરે પેદા કરે છે. તેમજ પોતાના ભકતો કે, જેઓ દેવા વિચારો એટલે દરેકને સુખ થાય એવા વિચારો કરે છે. તેને તે સપૂળ કરી આપે છે, કારણ મુનીજન પોતાના માનસિક બળથી શું ઉત્પન્ન કરી શકતા નથી, એટલે એ બ્રહ્મરૂપજ થાય, એ નિર્વિવાદ છે. આસુરી વિચારોવાળા એકાગ્ર ચિત્તથી બ્રહ્મને સેવે છે, માટે તેને પણ તેઓના ધારવા પ્રમાણે થાય છે, છતાં તેઓના સ્વાર્થી તથા દુષ્ટભાવ હોવાથી બ્રહ્મ

ભગવાન તેઓને પોતાનારૂપ કરતા નથી અને દુષ્ટકર્મો કરતાં દૈવી પુરૂષોની સાથે તકરાર વહોરતાં નાશ થાય છે. પુરાણો વેદો વિગેરેનો ભાવાર્થ આજ છે પણ તેનો અર્થ કોઈ સમજતા નથી અને તેમાં ભેદ ગુહ્ય રહેલો હોય છે. જેમ પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ વિશ્વ રૂપ બ્રહ્મ ભગવાન પોતાની મનોશક્તિથી સર્વ ઉત્પન્ન કરે છે, તેમજ એકાગ્રચિત્તથી વિચાર કરનાર મુની પણ પોતાની મનોશક્તિથી જે ધારેતે ઉત્પન્ન કરી શકે. ઋષિઓ તેજ પ્રમાણે કરતા, તેથી વિષયી મુખ ભોગવનારા દેવોને ન ગાંઠતાં બ્રહ્મપદો મેળવતા, જેથી બ્રાહ્મણ કહેવાતા. સ્થુળદેહની સુખાકારી છોડતાં જે વિચારમાં આખર તક્લીન થાય, માટે ઋષિઓ સમાધી ધરી દેહને મુખ ના આપતાં જીવનેજ કેળવતા, તે બ્રહ્મ-બ્રાહ્મણ. હાલના ટેલીઆ ભીખારી તથા દંભી, દ્વેશી, વિષયો, માયિક, મૂર્ખા લાડુભટો બ્રાહ્મણ નહિ. સમાધી કરી કરવાનું કર્તવ્ય ખરું એજ છેકે, દેહથી જીવને અલગ જેવો રાખી વિચારમાલા વાતાવરણ બાંધવું તેજ. એ પ્રમાણે નહિ થવા છતાં પણ નજીવા વિચારો દેહમાં જીવ હોવા છતાં બને છે. તેઓ પણ પોતાના બળ મુજબ કામ કરે છે, તો એકચિત્તથી કરે તો સપ્રગતા થતાં વાર લાગે નહિ. હાલ જમાને તો જેને તે માણસો બાણે મહત્તજ્ઞાની હોય અને શાસ્ત્રી હોય તેમ દરેક સ્વાર્થીની બાળતમાં (શાસ્ત્રમાં છે એમ કહીને) શાસ્ત્રને બાને અજ્ઞાનોને અંધ બનાવે છે. જેને તે બ્રહ્મજ્ઞાની એટલે કર્તવ્યમાં કરવાના એજ કે, નીચ આચરણવાળા, નીચ વિચારવાળા નીચ સાથે ઐક્યતા ધરવાનો ધર્મ, કહાડી પોતાના પવીત્ર વિચારોને ગુમાવી જ્યાં ત્યાં દેહ કપ્ટને

માટે ટંટા ફીસાદો તથા નીચ વિચારો ઉત્પન્ન કરી તથા આસુરી વાતાવરણને વધારી તેને કબજે થઈ તથા બીજાઓને પણ પોતાના આસુરી વિચારોના મહાન ટંટાના લશ્કરમાં તારીને અસુર બનાવે છે. જેનું પરીણામ દુઃખી જીવત દુનિયા થઈ જાય છે. માટે પોતાને જો ઉચ્ચ વિચારનું પ્રજા આપવું હોય તો સ્વચ્છ જગ્યોપર ઐક્યાસનથી ખેસી ઉચ્ચ વિચાર કરે તો જેવા ભાવથી જે વિચાર ઉત્પન્ન કરે, તેનું ફળ મળે. ઇશ્વરને મળવાનાજ વિચાર સમજીએ કરવા જોઈએ અને તેના માટે દયા, નમ્રતા, નિષ્કપટી વિગેરે સદ્ગુણો રાખવા. પ્રથમ આચરણ કરી શુદ્ધ થવું જોઈએ તોજ ફળીભુત થવાય.

બીજો ઉપાય આનંદ ઉત્સવથી એકાગ્રચિત્ત થઈ વિચારોની આકૃતિઓ ઉત્પન્ન કરવા સારૂ હૃદયભેદક વૈરાગ્ય, જ્ઞાન, પ્રેમ વિગેરે અદ્ભુતરસોથી ગંભીર જ્ઞાનના સમાવેશથી ચાલુ ભાષામાં બનાવેલ કાવ્યો જે ઉત્તમ સંગીતના રસથી જ્યાં એક ચિત્તે સંગીત દોષ શિવાય ચાલે છે ત્યાં દેહમાંથી જીવ પોતાનું કર્તવ્ય કરવા ઘણોજ સફળતા પામી અત્યંત વિચારની મૂર્તિઓ નીપજાવી શકે છે. તે આકૃતિઓ પોતાની દિવ્ય શક્તિ તે કર્તાને તથા પ્રેક્ષકોને દેખાડે છે.

સંગીત.

—*—

સંગીત—એ એક વાતાવરણનું શાસ્ત્ર છે. વાયુને અનેક રૂપમાં લોભ વિલોભ કરી તેના આકારોના ધ્વનિઓની આકૃતિ ઓ કરવા તેને સંગીત કહે છે. જેમ અક્ષરના ઉચ્ચાર સ્વર બાર અને વ્યંજન ચોત્રીશ છે અને ગમે તે ભાષાઓના અક્ષરોનો પણ એટલામાંજ સમાવેશ થાય છે. તેમ સુર ફક્ત સાત છે. તેને ત્રણ રૂપમાં એટલે જાડા, મધ્યમ તથા તાણુ એવા ત્રણ ગ્રામમાં લેવાય છે. તે સાતમાંથી મૂળ ખરજ તથા પંચમ એ બે આખાજ રહે છે. બાકીના પાંચનાં અડધોયાં થાય છે, જેથી તેઓ વધે છે. વળી તેના પા ભાગ, બે આની ભાગ પણ થઈ શકે છે. એવા સુરોનાથી વાયુને ગતિ આપવા, જેમ ગળામાંથી પેટનો વાયુ બહાર નીકળતાં ગળાનું છિદ્ર નાનું મોટું થવાથી એ વાયુના નિયમોને નાનાં મોટાં રૂપ આપે છે, તેમ ધાતુના તારો, પતરાં, લાકડાંના વિગેરે અનેક વાજી-ત્રો પોતાના રણકાથી પોતાના જેવા જેવા અવયવોના નાના મોટા ભાગ સંગીતકાર કરે તેવા વાયુને રૂપ આપી શકે, તેથી વાયુમાં તેનો ધ્વનિ ઉભો થાય છે. એ ધ્વનિ ઇશ્વર ભગવાનને પ્રિય હોવાથી ગદ્યવર્ણને હ્રમેશાં પોતાની સાથેજ રાખે છે. એ ધ્વનિના અદ્ભુત ચમત્કાર સંગીત શાસ્ત્ર જાણનારમાંથી કોઈક-નેજ ખબર હોય છે. તેઓ એક બીજા કરતાં જુદા જુદા રૂપ ગુણવાળા પુરુષ તથા સ્ત્રીની આકૃતિના બને છે. તેઓ પોતાનું

ફળ આપે છે. હાલ એ વિધાને પુષ્ટિ નહિ મળવાથી તથા દુ-
લાંગ્યે એવા ગુણીઓમાં કુદરતિ દ્વેષ હોવાથી તથા પ્રમાદ, બે-
પરવાઈ, તથા મનસ્વીપણું એવા સ્વભાવના કુદરતિ દુર્ગુણો
નીપજવાથી તથા અર્ધદગ્યોને વ્યસન વળગવાથી દ્રવ્યની તથા
ખુશખખતીની આવશ્યકતા ન હોવાથી તથા સુર પરીક્ષક ના
હોવાથી એ સંગીતનાં જે મહાન ફળો છે, તે મળી શકતાં
નથી પણ એકંદર એટલું તો હાલ પણ કરે છે કે, એક બંધ
મકાનમાં ઘટ્ટીકા યંત્ર વિના સુર મનુષ્યોને સાંભળવાને રાખી
સંગીતકારો રાગદારી કરવાથી તેના ફળોનો ભાવ જણાવી આપે
છે. પહેલો પહોર, બપોર, ત્રીજા પહોર, સંધ્યા રાત્રી, મધ્ય
રાત્રી, પાછલી રાત્રી, પરોઢ, સવાર, વસંત, મેઘ, વીગેરે રાગો
તે પોતાના કાળને પ્રત્યક્ષ કરી આપે છે. જ્યારે તે મકાન
બહાર નીકળવાથી ટાઈમમાં તફાવત લાગવાથી ઝાંતાઓ આ-
શ્ચર્ય પામે છે. એવી સંગીતની હાલ ચત્ક્રીચિત તાદ્રસ્યતા
પણ હજારોમાં એકજ કરી શકે છે. સીવાય તા બીજા રાહડા
રાગોટે છે. તેને પણ ખબર નથી, તેમ પરાક્ષકો પણ નથી.
જેથી કોઈ પણ રાગદારીને નહીં દર્શાવનાર કેવળ નિઃસત્વ
મર્કટી ગાણું આધુનિક પ્રજાને આનંદકર થઈ પડ્યું છે.

તાલ—એ સુરને કાલની એટલે આટલા આટલા વખતે
બોલવો, તે ગતિને જણાવે છે, તથા પોતાની ચાતુરીથી અનેક
વૈયાકરણ જણાવી અદ્ભુતતા દર્શાવે છે.

નૃત્ય—એ દેહને તાલ તથા મુરના ભાવ પ્રમાણે ઘણી વિધિના પ્રકારથી અનેક ચાતુરીની છટાવાળું કે, જે દેહના પ્રત્યેક અંગને પોતાના સંગીતના ભાવ, તાલ પ્રમાણે નચવવાની રીતિએ કરવું પડે તેમ છે. નૃત્ય જનની તથા મરદાની બે દળમાં થાય છે. એવા સંગીતથી પોતાને તથા પ્રેક્ષકોને આજેહુબ તદ્દાકાર વૃત્તિ પેદા થાય છે, માટે પોતાની જાતે એકલાનેજ સર્વોત્તમ મુખ લેવા કરતાં અનુકૂળ હોય તો ઉપ દેશકે સંગીત સાથે અનેકોને તદ્દાકાર કરવા.

ઉપદેશક.

—***—

ઉપદેશક એટલે કોઈ પણ જ્ઞાન પોતાને ખરૂં લાગી તેના થી કાચદો થયો હોય તેને જગતબદ્ધ કરી પોતાની ધર્મ ફરજ બજાવવા, જે મહેનત લઈ વાક્ય છટાથી કામ કરે તે ઉપદેશક. કેવળ પોતાનું જ લલુ કરવાની ઇચ્છાવાળા ઘણા હોય છે, પણ પરમાર્થી કોઈકજ નીવડે છે. તુકારામ સ્વામાએ કહ્યું છે કે, “ નલગે સુકતી ધન સપદા સતસંગ દેઈત સદા તુકા મળે ગર્ભવાશી સુખમે ઘલાવે અમાશી ” એમનો અભિપ્રાય એજ કે, માટે કેવળ મોક્ષ તથા દ્રવ્ય લઈને સ્વાર્થ સાધવો નથી. પણ હે પ્રભુ ! મને કેવળ જન્મોજન્મ સન્સંગ મળે એવી રીતે કરી પૃથ્વી ઉપર નાખો કે, જેથી સન્મગ રસ્તાએ જ્ઞાન ન ભૂલી જતાં અનેકોને દોરી હું આપના શરણુમા લાવી મુકું, એજ મારી વિનંતી છે.

જ્ઞાની સંતને દુનિયામાં રહી જ્ઞાન મેળવી બીજાઓને તારી પોતે તરવું એ ઘાણું કડીણું કામ છે, પરન્તુ તે દરેકથી બનતું નથી કેટલાક પોતાનો જીવ સાચવી શકતા નથી અને કેટલાક અનેકોને બચાવે છે. માટે તે કામ અમુક માણસનું કેમ ને અમુકનું કેમ નહિ, તેવી સ્પર્ધાથી બનતું નથી. તે જેનાથી બને તેજ બનાવે. શિવાયના બીજા તે શક્તિને લાયક હોતા નથી, માટે શક્તિ હોયતો સરદારી લઈ આગેવાન થવું, નહીંતર

મનનાની થઈ હુકમ માની વર્તવું. “જ્યાં નાં પહોંચે રવિ, ત્યાં પહોંચે કર્વી” એ વાક્યનો ખરો ભેદ એજ કે, અજ્ઞાનોના હૃદયમાં કર્વીના કાળ્યો શીવાય સૂર્ય પ્રકાશ કરી શકવા સમર્થ નથી.

શ્રદ્ધાવાન ધાર્મિક મનુષ્યોને જ્ઞાન દેવા ઉપદેશકની જરૂર નથી. પણ દરેક જમાનાના નવીન નવીન કેશનના અધર્મલોક સમુદાયના બહોળા ભાગમાં તેઓનાં અજ્ઞાન અંધારાને નાશ કરી શકે તેવા સૂર્ય માફક પ્રકાશીત અને સખત તેજસ્વી સર્વ ગુણ પ્રવીણ અડગ ઉપદેશકની જરૂર હોય છે. ઉપદેશક નમ્ર હોય તો અધર્મિઓથી હારે છે અક્રંડ હોય તો ગુધર્મ પછાત રહે છે. ભીક્ષુ હોય તો નીસ્તેજ રહે છે. ઉદાર હોય તેને અભીમાનીમાં લેખે છે. નીર્ભંગ હોય તો મદ્યન શક્તિઓ તેને વરતી નથી. આપળી થવા જાય તો મધ્વરાંશ શક્તિઓ દુરજ રહે છે, સાદાઈમાં કુરૂપ હોય તો ડાયા પડતી નથી સ્વરૂપવાન હોય તો મોહમાં પ્રસાદ જાય છે. તથા આધુનીક અજ્ઞાનો સ્વરૂપ તથા નુગુણવાનને ભક્ત ગણતા નથી. વધુ વાકવાદ કરે તો તપ ઘટે છે મુન્ય રહે તો પદવીનું કામ પ્રત્યક્ષ કરી શકાતું નથી. હાઠમાઠ શીવાય હોય તો સર્વ સીદ્ધિઓ વિના અજ્ઞાનોમાં અપમાન પામે છે. હાઠ ભભકામા રહે તો આત્મતત્વ અવલોકી શકાતું નથી. સીદ્ધિ સપાદન કરી બાદ ઉપદેશક થવા ધારે તો સીદ્ધિલોકને સાક્ષાત મધ્વર મળવા દુર્લભ થાય છે. શુક, સનકાદીક, નારદ વીગેરે દેવર્ષીઓની સમાન હાલ મૃત્યુલોકના ઉપદેશકોની

શક્તિ હોયજ નહિ, માટે તેવાઓ કે જેઓ નિઃસ્વાર્થ ધર્મક્રમજ
બજાવવા ધારતા હોય તેમણે ચક્રલાઓની માફક આશે ચાંચમાં
લાવી બચ્ચાંઓને આપી આખા દીવમે તેમનું પોષણ પુરતું
કરવું. પોતે તેથીજ તૃપ્ત રહેવું. ઇશ્વરી ક્રળાઓના ઉપાસીક
રહેવું. પોતે અનેક વિષયો કે, જે અલકારીક નવરંગો છે. તેના
સન્મીલનથી થતા હૃદયભેદક ચિતારની કૃતિઓ અન્યને નીર
બાવા ઇશ્વરી જ્ઞાનમાં રસ લગાડવા. પોતાનું બળ, પરાક્રમ,
આતુર્ય-છટાથી અનહદ ઉત્પન્ન કરવું અને તેથીજ સર્વ કામમાં
સફળ થવાય પણ યાદ રાખવાનું કે, પોતાના શારીરિક મો-
હને આધાન આપે થઇ જવું નહિ.

---

[૧૪૦]

દેવાલય.

—***—

સ્થુલ વસ્તુઓનું કૃત્રિમ સ્વર્ગ-વૈકુંઠભુવન.

પૂજ્ય પવિત્ર શ્રીનર્મદાજીના તટપર, વિંધપર્વતોની રમણિય ખીણોમાં કે, જ્યાં માયાક મનુષ્ય કૃત વસ્તુ દેવાલય કામમાં આવેલી પવીત્ર વસ્તુ સિવાય ન હતી. રમણિય અલૌકિક ઇશ્વરી બગીચો, કુદરતિ પશુ પક્ષીઓ, મહાન સરિતા, વહેળા, ઝરણોથી તે પ્રદેશ આદ્હાદમયજ છે. ત્યાં દેવાલય સ્થળ થયું, જેની આસપાસ મોટી મજબુત રક્ષણનીય દીવાલ ગગન ચુંબીત અભેદ પાશાણમય બનાવી હતી તેની અંદર મહાન વિસ્તારવાળું દેવાલય કે, જે શ્રીકૃષ્ણની પ્રતિમાથી જળહળી રહ્યું હતું. કેવળ આરસથી તેનો સભામંડપ તથા બેઠકો બનાવી હતી. મહાન સ્થંભ, તે પર કમાનો, તેપર ઉપલા માળના સ્થંભ, તે પર કમાનો, તે પર ત્રીજા મજલાના સ્થંભ, તે પર કમાનોથી વ્યાપ્ત કરેલા ભાગની અદર શ્રોતાઓને યોગ્ય બેઠકો તૈયાર હતી. તે મકાનમાં અસંખ્ય માણસો સાથે નૃત્ય વાદ્યથી સ્તવન કરી શકે તેવો સ્વચ્છ, વિસ્તારવાળો મંડપ મધ્યમાં હતો. તેની ત્રણ બાજુઓપર બેઠકો ત્રણ મજલા સુધી હતી. ચોથી બાજુ પ્રતિમા, અંતર ભુવન તથા અનેક દેવોની પ્રતિમાઓ ત્રણ મજલા સુધી હતી. એ દેવાલયમાં પવન

આવવા સાડે દીવાલોમાં ત્રાંસાં છિદ્રથી જાળીયા કરેલાં હતાં. પણ ડબલ દીવાલ તથા મથાળેથી હવા આવે તેમ ડબલ છત્રથી શીખર હતું. તે ધાતુનું બનાવેલું હતું. જેથી તે ખુલ્લું કરી આકાશી ભાગ જોવામાં પણ ઉપયોગી થતું. ખુલ્લાપણું ન રાખેલું હોવાથી મધ્યાન્હકાલે પણ મધ્ય રાત્રી સરખું તીમીર રહેતું. તેને ટાળવામધુર હાંડી ઝુમ્મર ગલાશ વિગેરેમાં રોશની થતી. એ રોશની સવારના પ્રથમ પહોર સુધીમાં સફેદ રંગના પાત્રમાં થતી. બીજા પહોર માટે પીળો ભાસ થાય, તેવા પાળા રંગના પાત્રોમાં થતી. ત્રીજા પ્રહરે કેશરી રંગના પાત્રોમાં થતી. ચોથા પ્રહર સંધ્યા સમયે લાલ રંગના પાત્રોમાં થતી. પ્રથમ પહોર રાત્રીએ લીલા રંગના પાત્રોમાં થતી. બીજા પ્રહર રાત્રીએ મિઠા સફેદ રંગથી રોશની થતી. ત્રીજા રાત્રીના પ્રહરે ભુરા વાદળો રંગથી રોશનો થતી. ચોથી પ્રહર રાત્રીએ શ્યામ તથા સફેદ રંગ મીશ્રીત રોશની થતી, કાચના આયનાઓથી સજ્જડ કરેલ તે હતું. ને મણી, માણેક, હીરા, પોખરાજ, રક્ષાટીક વીગેરે જવાહીરો મોકતીકય, સુવર્ણ, ચાંદી વિગેરે અનેક દ્રવ્યોથી આબેહુળ સૂર્ય, ચંદ્રની ભ્રાંતિને આપતી, અનેક દેવતાઓનાં અદ્ભુત ચમત્કારીક કૃત્યોના નમુના રૂપ પ્રતિમાઓ ત્યાં નજરે પડતી અનેક જાતના પુષ્પોથી ખેહક ભારી રહેલ તે દેવાલય દેહ ભાનને ભુલાવવામાં સાક્ષ્ય થતું.

સહજ અવાજ થતાં મહાન ઘોષને ગજાવી દે તેવું. એ સ્થળ સંગીતના કામમાં ઘણું મદદનીશ હતું. જ્યાં બ્રાહ્મવિષ્ણુ નારદી વિષ્ણુ, શારદી વિષ્ણુ, શૈદ્રી વિષ્ણુ તથા ગાંધર્વી વિષ્ણુ

મૃદંગ, નરઘા, જાંઝરી, તથા મૃદુ સુસ્વર ધ્રુવરા વિગેરેના એક અખંડ સુર આલ્યાજ કરતા. જે રાત્રી દિવસ એક ક્ષણુવાર પણ બંધ રહેતા નહીં તથા તે ચાલતા સુરથી બીજા સુર બદલવામાં આવતા નહીં. મહાન રાગ રાગણીના સ્વરૂપમય ગાંધવો તે વાદ્યોને પોતાની વિચિક્ષણુ ઢાળથી બળવતા દરેક પ્રહરે તેઓને બદલી બીજાની નિમણુંક કરવામાં આવતી, શ્રાતાઓને શ્રવણ કીર્તન કરવા સાડ એ દેવાલયમાં સ્થાન મેળવવાને લાયક થવા આગળ દર્શાવેલા નિયમો પાળવા પડતા.

- ૧ જે દિવસે ભક્તિ કરવા સાડ મંદિરમાં દાખલ થવું હોય, તે પહેલાં ચોવીશ કલાકથી ભોજન ત્યાગ કરવું પડતું.
- ૨ સ્વચ્છ વસ્ત્ર સુવાસિક પુખ્તો જે બહારના બગીચામાંથી નોકરોએ આપેલ છે, તેને શ્રી નર્મદાજીમાં સ્નાન કરી પહેરીને આપવું.
- ૩ ઘર કામમાં, ધંધામાં, બાળકોનામાં, જેનાં મન છે, તેવાં બાળકો સાથે લાવેલ વ્યાધિગ્રસ્ત, વ્યસની વિગેરે તથા જે ચાલતા કામમાં ભ્રમીત થાય, તેવાઓને દાખલા કરવામાં આવતા નહિ.
- ૪ ઇશ્વરી નામ સ્મરણુ જ્ઞાન, વિવેચન, વિના અન્ય ઉચ્ચાર તથા હસ્ત શરીરની કોઈ પણ વિચિત્ર ક્રિયા કરવાને મનાઈ હતી.

એ મંદિરના પ્રથમદ્વાર આગળ રાખેલા છડીદારો ઉપર જણાવેલા નિયમોને યોગ્ય બજાવી, સર્વને અંદર દાખલ કરતા, તે દ્વારથી કેટલાક અંતરે બીજું દ્વાર હતું. જ્યાંથી ત્રાંસા રસ્તાએ કેટલાક કદંમ ચાલતાં મહાન દેવાલયનો ભવ્ય દરવાજો આવતો. ત્યાંથી પચીસેક પગથીયાં ચડ્યા બાદ, ઝ્રાતાઓને ખેસવાની બેઠકોમાં છડીદારો યોગ્ય વ્યવસ્થાસર સર્વને બેસાડતા. સ્ત્રીઓને આવવા માટે બુદ્ધી બુદ્ધી જગ્યાએથી મોટો રસ્તો હતો. ત્યાં રાજકુટુંબ તથા અન્યજનોના સ્ત્રી મંડળ તથા હરકોઈ સ્ત્રીઓને આવવાની છુટ હતી, તે રસ્તેથી ત્રીજા મજલા પર રહેલો બેઠકમાં તેઓ જતાં, ત્યાં દરેક પહેરેગીર તથા વ્યાવસ્થાપક સ્ત્રી મંડળજ હતુ. તે સર્વની નજરે દૃશ્ય થાય તેમ શ્રી કૃષ્ણ સ્વરૂપની પ્રતીમા તથા ભજનાનંદી ચોક હતા. તે દેવાલય બહાર કોઈ મહાન અકસ્માત થાય તોપણ, અંદર રહેલાજનો તેના અબાણ રહે, તેવું તે ગભીર દેવાલય હતું. તે મંદિરની અંદરમાં ગુરૂજીને રહેવાને તેમની માગણી પ્રમાણે એ દેવાલયની સાથે આવેલા, પર્વતની ગુફામાં એક આ દેવાલયથી બુદ્ધી દેશનનું સ્થાન હતું. એ મહાન દેવાલયમાં પ્રદ્મર્ષિઓ પ્રથમ બેઠકે રહેતા, રાજર્ષિઓ બીજી બેઠકે રહેતા, અન્ય વર્ણોને તેઓના યોગ્ય સ્થાન મળતું, તથા તે દરેકનાપર છડીદારો, યોગ્ય વર્તણુક માટે નજર રાખતા ઉપદેશ આરંભ થતા, અગાઉ એક કલાક સર્વ મંડળને ત્યાં હાજર કરવામાં આવતું. ત્યારબાદ જેઓ સ્વસ્થ થઈ બેઠા છે, અગર જેઓને નૃત્યથી સ્તવન કરવું છે, તે દરેક પોતાના સ્વતંત્ર મંડળમાં હરિ નામ સ્મરણ લાભ લેતા ત્યારે

ગુરુ પધારતા. (ઈશ્વર સ્મરણ ધુનથીજ જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે.)
 ગુરુ પધાર્યા પછી યોગ્ય સ્થાનકે સર્વ બિરાજતા, ગુરુ
 તથા રાજા રેશમી વસ્ત્ર કટીપર ધરતા તથા ઉપવસ્ત્ર રૂતુ
 અનુકુળ રાખતા, તથા પુષ્પમાલા અને તુલસીમાલા આરો-
 હણ કરતા એક ચિત્ત થયેલ, શાંત સમાજ જ્યારે સ્વસ્થ થતો,
 ત્યારે ગુરુ ઉપદેશ યોગ્ય ધર્માર્થ-કામ-મોક્ષનો સત્ય ઉપદેશ
 કરતા. સાથમાં રાજા રહેતા તથા જ્ઞાનોપદેશથી વિદ્વાન થયેલ
 રાજા પણ ગુરુ આજ્ઞાથી ઉપદેશ કરતા, ત્યાં શા શા ચમ-
 ત્કાર થતા. એ કાવ્ય ચિત્રથી, પણ સમજાય તેમ નથી. તેજ
 પ્રભુ લજવાથી પમાય છે.

દોહરો.

સ્વર્ગીય મુખ સેવ્યુ હશે, સમજે તે સૌ સાર.
 પામ્મર પ્રાણી પારખી. કહે કથા રસ ખાર.

(કથા ખારી ખારી જણાઈ) દૃષ્ટાંત.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

શ્રદ્ધા, વૈરાગ્ય, ભકિત.

શ્લોક.

* કિં કવીશસ્ય કાવ્યેન કોદણ્ડેન ધનુષ્મતા ।
પરસ્ય હૃદિ સંલગ્નં નાઘૂર્ણં યતિ યચ્છિરઃ ॥

ભાવાર્થ:—કવીશ્વરના તે કાવ્યથી શું ફલ છે કે, જે
ગીબ (વાંચનાર) ના હૃદયમાં સ્પર્શ કરીને તેનું મસ્તક ધુ-
ણાવતું નથી અને ધનુષ્યધારીના તે બાણવડે કરીને ને શું ફલ
છે કે, જે શત્રુના હૃદયમાં વાગી તેને મુર્છાકાંત નથી કરી શકતું.

સ્તુતીરૂપ પદ.

(કળ સમરોગે રામ—એ રાગ)

પ્રણમું પ્રેમે કરી, વિનાયક, પ્રણમું પ્રેમે કરી,
ધ્યાન આરંભે ધરી, વિનાયક, પ્રણમું પ્રેમે કરી.

[૧૪૬]

અંધ સિદ્ધ દાતા, ગણના નાથા;
 વિધન બચેથી ડરી.....વિનાયક૦
 બાલ ચંદ્ર, લંબોધર સ્વામી;
 નામું નમન કરી.....વિનાયક૦
 મોદીક મેવા, કરીએ સેવા;
 દર્વા ખીનુકી ભરી.....વિનાયક૦
 વિધન હરણુ, મંગળકર મુસ્તી;
 મગ્ન હૃદય રહોડરી .....વિનાયક૦

૨

(ગઝલ)

પ્રણમું ધીયે શુભ કારીણી, કર વિણા પુસ્તક ધારીણી,
 કર વીણા પુસ્તક ધારીણી, કર વીણા પુસ્તક ધારીણી;
 પ્રણમું ધીયે શુભ કારીણી, કર વીણા પુસ્તક ધારીણી....પ્રણમું૦
 સમરણુ કર ધીયે સારદા, ટળે આપે અનન આપદા;
 સેવક અભય વર દાયની, માતું મયુરા વાહીની....પ્રણમું૦
 નામી સરસ્વતી પાયને, દાસ મગ્ન માગે સદાયને;
 મુજ મન રહો મા દાયની, પ્રગટે પ્રભુ ગુણ ગાયની....પ્રણમું૦

૩

(રાગ—કમ સમરોગે રામ)

શંકર ત્રિપુરારી, ભજે બાધ, શંકર ત્રિપુરારી.
 શીર ગંગા ધારી.....ભજે૦

[૧૪૭]

લાલ ચંદ્ર અર્ધાંગે ઉમીચ્યા, વૃષભ અસવારી....ભજો
 રૂંઢમાંળ ગજ ચર્મકો અંગર, ગુટ જટા ધારી....ભજો
 ભોલાનાથ સખ સાથ ભુતાવળ, બંગ ભભુત પ્યારી....ભજો
 સંખનાદ ડમરૂ કર બાળે, મહેશ મદ નારી....ભજો
 મઝ નમે વિશ્વેશ્વર શંભુ, હુસ્તર ભવ તારી....ભજો

૪

(મોરે તો મન રામ નામ દુસરા ન કોઇ)

વીઠલેશ વરણુ શું મધુરી કૃતી તારી,
 મધુરી કૃતી તારી, પ્રભુ નિરખું ધ્યાન ધારી....વીઠલેશ
 મોર મુકુટ માલ તીલક, કંઠે રૌસ્તુભ ધારી;
 કન કુંડલ મુકતાહાર, કટી મેખલ સારી....વીઠલેશ
 હીરા જડીત હસ્ત દડાં, ચરણ અંકર ભારી;
 કટી પીતાંબર જરકસી જામા, ઊભા છટ વારી....વીઠલેશ
 વામાંગે રૂકમાણી શોભે, દર્શન લાભ કારી;
 જુગલ જોડ નહિ ખોડ, મઝ લે ઓવારી....વીઠલેશ

૫

(ભૈરવી-રીસીલી તોરી અખીયારે જીઆ લલચાય-એ હળ)

અકળ છમ ન્યારીરે, વૈકુંઠરાય, મુરત મુખકારીરે....વૈકુંઠરાય
 દધી ક્ષીર શ્રીપતિ, શયન વીરાજરે;

[૧૪૮]

શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ ધારીરે.....વૈકુંઠરાય૦
 શેષ એસ ચતુર્ભુજ સુંદરીરે,
 પીતાંબર કટી ધારીરે.....વૈકુંઠરાય૦
 કીરીટ કુંડળ મુરલી મુખધારીરે,
 ધનસ્વામ હામ એક તારીરે.....વૈકુંઠરાય૦
 પાદાભ્યુજ કમળા કર ધારીરે,
 મન મગ્ન મુરત ઠરી તારીરે.....વૈકુંઠરાય૦

૬

(રાગ—પ્રભાતનો)

નટવરજનું નામ લેવા, સુલભ વખત કંઈ કહાડોરે;
 પ્રભાત પહોર રટણ કરો ભાવે, જય આનંદમાં દહાડોરે....નટવર૦
 કેશવ કૃષ્ણજી શેષજી શ્રીધર, ગરુડધ્વજ ગીરધારીરે;
 પુરૂષોત્તમ પરીબ્રહ્મ નારાયણ, વાસુદેવ વૃજ વિહારીરે....નટવર૦
 નારાયણ નરસિંહ નરોત્તમ, માધવ મોરલી ધારીરે;
 રામચંદ્ર રણછોડજી વીઠલ, દામોદર દુઃખ હારીરે....નટવર૦
 ભવ ભય ભંજન નામ નિરંજન, પ્રેમપંકજ પુર વાડીરે;
 મગ્ન આશ ધરે ચર્ણુ પાસ, પ્રભુ દયો દર્શન દહાડીરે....નટવર૦

૭

(મરાઠી સાખી)

પંદરપુરકી શોભા ન્યારી, માસ આસાડ જન્મ આયા;
 સયન એકાદશી ઉત્સવ ભક્તોએ ભજનાનંદ મચાયા,

વીઠલરાયા, સરણુ તુમારે આયા.....વીઠલરાયા૦
 મળી મેદની દર્શન કાજે, બાહુ વિધ માનુ કાયા;
 નૌતમ નામ ભજે વીઠલનું તજીને મમતા માયા....વીઠલ૦
 ધ્વજ પતાકા તોરણુ કદળી, મંડપ સ્થાન બનાયા;
 અમીલ ગુલાલ કુમકુમને કેસર પુષ્પ હાર લટકાયા....વીઠલ૦
 તાલ મૃદંગ વીણા તંબુર, ગજાત ધુધર પાયા;
 લગી ધુન વીઠલ કે નામકી, ગગન મેઘ ગરજયા....વીઠલ૦
 લક્ષ ચોરાસી ટળી સ્નાન, જળ ચદ્રભાગા તુ ન્હાયા;
 અષાઢી ઉત્સવ ખ્યાન ઉમંગે મગ્ને ખ્યાલ બનાયા....વીઠલ૦

૮

(રાગ—માઠ)

કમળ નયન કેશવ કરુણામ્બી, દાશરથી શ્રીરામ—ટેક.
 રઘુકુલનદન સહુ જગવંદન, જન્મ સારક પ્રીય નામ....કમળ૦
 સુર દુઃખ તારક નીસીચર મારક, ધારક ધરમીક ધામ....કમળ૦
 જનકો જીવન કૌશલ્યા સુત, કોટી જ્યોત રવી કામ....કમળ૦
 ત્રીભુવન પાળક, ભવ દુઃખટાળક, મધુર મુરત ઘનશ્યામ....કમળ૦
 મગ્ન વલાલ નીહાળી ન્યાલ, ચિત હોય હર્ષ દીનજનમ....કમળ૦

૯

(રાગ—દેશ)

સુધ લીનો અખ મોરી, શ્રી રઘુપતિ, સુધ લીનો અખ મોરી.
 આશ રહી એક તોરી, શ્રી રઘુપતી, સુધ લીનો અખ મોરી.

[૧૫૦]

લાગી ઝપટ માયાકી કરી. આલન નહિ બદ્ધજેરીરે;
રહી હે શુધ અબ ઘેરીરે, ધ્યાન ભક્તિ ગઘ મોરીરે,
એ.....ધ્યાન ધરં દેર તજી ઇ.....
મન મગન બમેા ઠરી ઠોરીરે,.....સુધ લીનો.

૧૦

નમ્ર સ્તુતિ.

(કયાંથી આ સંભળાય—એ રાગ)

ગરડાગામી અંતરયામી, નમી નમી નામું શિશ;
નમી નમી નામું શીશ, અમોપર મહેર કરો જુગદીશ.
પરમ કૃપાળુ દેવ દયાળુ, સન્મતિ આપો આપ;
સેવક જાણી કરણા આણી, ટાળો બાળ સંતાપ.
અમોપર મહેર કરો જુગદીશ, ગરડાગામી અંતરયામી;
નમી નમી નામું શીશ.....અમો પર૦
અહલ્યાનો ઉધ્ધારજ કીધો, રાખી સતીની લાજ;
મંજારી બાળક બળતાં બચાવી, ઉગાર્યો ગજરાજ....અમોપર૦
દુષ્ટ અસુર રાવજને મારી, કીધાં દેવનાં કામ;
વિભીષણભક્ત પોતાનો જાણી, આપ્યું અવીચળ ધામ....અમોપર૦
કરો મહેર કરણાનિધી અમપર, દયાસિંધુ રધુરાજ;
નાથ નેદ ધરી ચર્ણુચર્ણમાં, લીએ મગન ચિર તાજ....અમોપર૦

[૧૫૧]

૧૧

(રાગ—દોડી)

વિશ્વાધાર મારી વિનતી ઉર લીજે,
 નિજ ભકત જાણી કરણા નાથ કીજે....વિશ્વાધાર૦
 આવ્યો આપ શરણુચરણુચીશ નામી,
 કરો બહાર પ્રભુ પુણ્ય બ્રહ્મ સ્વામી;
 મુકત માયા કરી આપ શરણુ લીજે,
 નિજભકત જાણી નાથ કરણા કીજે....વિશ્વાધાર૦
 પતિપાવન જાણી આપ શરણુ આવ્યો,
 કામ ક્રોધ મોહ મદનો દાવ ન ફાવ્યો;
 ઉર ધારી સ્તુતિ મગ્ન દરશન દીજે,
 નિજ ભકત જાણી કરણા નાથ કીજે....વિશ્વાધાર૦

૧૨

(રાગ—આશાવરી)

પુરણુ બ્રહ્મ સચ્ચિદાનંદ સ્વામી, નામ ધુન નેત્રે ખંડ જામી;
 સ્વર્ગ સુખની રહી નવ ખામી, દેહ દુખની આક્રમ વામી. ૧
 વિકૃત વિકૃત જાહુ ત્રિધ ગાત્રે, સંગીત વાદ્યમાં તાલ બગાવે;
 ધ્યાન ઠરે પ્રભુ ગરડાગામી, ભકત મંડળી પુરણુનંદ પામી. ૨
 રાધા કૃષ્ણજી નામ ઉચ્ચારે, કર્ણ શબ્દ લગે અનિ પ્યારે;
 લગીલગી મગ્ન પ્રભુ પાવ નામી, રટણુ રામ રાખે નહિ ખામી. ૩

[૧૫૬]

૧૩

(રાગ—ઉપરનો.)

રામચંદ્ર રણુછોડણ વિકૃલ, શ્રીધર સુંદીર સ્યામ મોરારી;
દાસ આશ ધરી પ્રેમે પ્રણામે, દુઃખહરણુ દર્શન છબી ન્યારી. ૧
દામોદર દરશનથી નાસે, નટવર નામ સ્મરણુ એક વારી;
ગોવિંદ ગુણુ ગ્રહે સહેજે ઉરમાં, ત્રીકમ તુરત ત્રિવિધથી તારી. ૨
કેશવ કર્ણુ પડેથી ભાગે, મોહન મેહર થઇ ને સારી;
નીશદિન ધુન લગી જળ્મ ભારી, મગન દુઃખથી રહે કેમ ડારી. ૩

૧૪

(રાગ—મેરે તો મન રામનાંમ દુસરા ન કોઇ)

દીનાનાથ સુણો વાત આશરો નમારો,
સકળ જગમાંહી ફક્ત વિડલ ધણી મારો....દીનાનાથ૦ ૧
માત પિતા પુત્ર પરીવાર કાંઇ નાહી,
તણુ સર્વ ધરી ગર્વ ફરું જગત માંહી;
દુરીજન દેહ તન તો તો આપ હારો....દીનાનાથ૦ ૨
આપ ચણુ નયન કર્ણુ મન મુજ જોડયું,
કાંઇ રહ્યું કાંઇ ગયું સર્વ નથી છોડયું;
દેહ સખ્ત મન ભક્ત એહ હાલ મારો....દીનાનાથ૦ ૩
અહી દાંડ કરી વ્યંઠ શીર નથી બોડયું,
જોળી જાંડ ધારી પાંડ (મૃગ)ચર્મ નથી હોડયું;

[૧૫૭]

સર્વ નાદ કરી યાદ દડે પ્રભુ પોકારો....દીનાનાથ૦ ૪
કરી ઢાંગ પુર્ણ સ્વાંગ ફરે જગત માંહી,
જન નમે દુ.ખ શમે એ વિચારી નાહી;
મગન ધ્યાન લાગ્યું તાન મહું હાથ ત્હારો....દીનાનાથ૦ ૫

૧૫

(રાગ—દોંડી)

કરણા સિંધુ કિરતાર કબૂત કાપો,
આપ વ્યકત ભકત કરી મોક્ષ આપો....કરણા૦
માણું એજ પ્રભુ દેહ ત્રિવિધ તાપો,
શુન્ય હૃદય માંહી ભક્તિ પ્રેમ થાપો....કરણા૦ ૧
યુવાવસ્થા દીવાની દિલ્લ માંહી,
શુદ્ધ સાન નહી જ્ઞાન કામ માંહી;
ભર દરીએ બચાવો સાહો બાંહી,
વિકૃલનાથ આશ કો બીજની નાહી....કરણા૦ ૨
રજ તમ સત્વ દેહ માંહી આવે,
જેલ વખત જેનું રાજ્ય તેનું ફાવે;
હૃદય સત્વ રહેવાને ભકત કહાવે,
ભજન આપ તાણું કરી શકાય ભાવે....કરણા૦ ૩
એલ કામ માંહી બુદ્ધિ નહિ મારી,
વિકટ વાટ મુજ માટ કરો સારી;
દીન નીશ ભણું ઇશ ધ્યાન ધારી,
આપ ચર્ણ શર્ણ ચપ રહું આવારી....કરણા૦ ૪

[૨૫૪]

વિઠ્ઠલનાથ ગ્રેહેવા હાથ વેર થાશે,
શુભ પ્રેમ ભક્તિ રહે નહિ પાસે;
મગ્ન આપ ભક્ત જગનમાં મવાશે,
રઘુરાજ હાજ આપ તહીં જાશે....કરુણાં ૫

૧૬

(રાગ—ગર્ભવાસ રાખ્યોરે)

કેશવજી શું કહીએરે, હૃદયે રાખો હેત અતી;
દુઃખ દરિયામાં ડુબીરે, આપ સ્મરણ ના આલે મતી...કેશવજી
વિપરીત કાળ વિલોક્ષી નજરે, બન્યું બહાવર ચીત;
દેહ સુખ કે ભક્તિ કરવા, ન જડે એકે રીત.
હરવા વારો નાવેરે, થાવા ચહીએ જોગી જતી....કેશવજી
નિર્ભય હામ નજર નહિ પડતો, શાન્તિ યોગ સધાય;
જીવ જ્ઞાનમારગ મન ધડતો, તન દુરજન તળીખાય.
દેહ કષ્ટમાં રહીનેરે, સુકૃત કરવા ના આલે મતી....કેશવજી
સાધન સુખ શરીર ના સાડ, રજીં નહીં દશદીશ;
અમુજનોને સમજ પડે નહિ, સુઘ પુકારે ચીસ.
અકકરમી સુત એવારે, મરતા બુધે પુંજી છતી....કેશવજી
અધ્યાત્મિકને આત્મા જાણે, માણે સ્વર્ગનું સુખ;
જન ઝાઝા એવા નિપજેતો, લેશ રહે નહિ દુઃખ.
પ્રભુપદ પ્રેમને પીનારે, આનંદી અવશેકે દંપતી....કેશવજી
અધ્યાત્મિક ઇતિહાસ, ત્રિભોવન બાસ જેહથી થાય;

[૧૪૫]

સ્વર્ગ સુખનું સંગીત છોડી, ગુણ ગમાર ના ગાય.
મન અનુભવ કહેછેરે, વિનાશકાળે વીપ્રિત મતી....કેશવજી૦

૧૭

(મેરે તો મન રામ નામ—એ રાગ)

કૃપાનાથ જોડું હાથ લાજ રખો મોરી;
કરો મહેર આવું ઘેર સફળ ભક્તિ તોરી....કૃપાનાથ૦
કોઇ સાથ વિના નાથ ત્રિભુવન માંહી;
નહી આશ શ્રીનિવાસ વંદુ પાલી પાલી....કૃપાનાથ૦
સ્નેહી લોક સર્વ કોઇ અંતકાળ માંહી;
રઘુરાજ ધરો દાઝ વેર કરો નાહી....કૃપાનાથ૦
વિકૃલેશ હૃષિકેશ જગતે તગ્નવી;
મન નાથ ગ્રહી હાથ લીજીએ બચાવી....કૃપાનાથ૦

૧૮

(હેજી કહાન ખોલો મહારા—એરાગ)

વિકૃલજી તમે વિષુ નહીં કો, આશ હમારે;
ત્રિવિધ દવ દુઃખેથી ડરીને, રડ્યો આપ પાડે....વિકૃલજી૦
દીનાનાથ આપે જનપર, અધીક મહેર કીધી;
સકલ સુખ સ્મૃદ્ધિ વસ્તુ, ભારત ભોમ્ય દીધી
તે મલવવા આ જીવડો, આજે મુકી આશ હારે....વિકૃલજી૦

[૧૫૬]

અસુર જન શાસ્ત્રો માંહી, મહત જન કહેતા;
 ધરમાધ્યક્ષ ઢોંગ ધારી, ધણા આંહી રહેતા;
 ધર્મનામ અધર્મ કરીને, દીધા નર્ક ગારે....વિકૃલજી
 નીયંતા કૃતિ સુખ સૌ કો, વિના મુલ્ય પામે;
 વિભોગો ભોગવીને પુરણ, વાસના પામે;
 યથેચ્છે ઉપયોગ લેતાં, આવી આડકારે....વિકૃલજી
 સ્થુલ દેહ તણું મુખ જીવને, નહિ કાંઈ મળતુ;
 અધ્યાત્મિક અજ્ઞપ્રયુ મન તે, મેળવવામાં વળતું;
 કહે મગ્ન જન્મ મરણથી, જવે નહીં આરે....વિકૃલજી

૧૬

(પંચી પરદેશી—એ રાગ)

કરણા કરજો જુગદાદાર, જગતના સ્વા.....મી;
 દીલ ધરી વંદુ વારંવાર, સ્નેહે શીરના.....મી....કરણા

(સાખી)

કરો કૃપા કરણાનિધી, ગિરિવર ધારી અજ,
 રામ શ્યામ લક્ષ્મીવરા, કરો સદ્ગુણ અમ કાજ....દીલધરી.

દોષ ન જોશો દીનતા, આણી મનમાં રહેમ;
 પતીતપુરો પણ આપણો, મગ્ન લડો મન એમ....દીલધરી.

[૧૫૭]

૨૦

(કહાનાને રંગ રસકી બાંગા લુટી—એ રાગ)

જીવન જસોદા સુત, પ્રાણુસે ખ્યારા,
રમાપતિ રામ હૃદયકા ક્યારા.....જીવન૦
આસુર કુલ સંહારન કારન, લીયા માનુ અવતારા....જીવન૦
કૌશલ્યા સુત શ્રી રઘુનંદન, રાવનપ્રે જીને મારા....જીવન૦
આનંદકંદ ચંદ ચીત અહાવું, મગનનરખીયો ન્યારા....જીવન૦

૨૧

(મન માયાના ડરનારા—એ રાગ)

મહેર કુજીને અમો પે મોરારીરે,
નમ્ર અરજ કર ધરીને હમારી.
નમ્યા નેહ થહી જોહ નર નારીરે,
અહયા હાથ નાથ પ્રેમ કર ધારી.
રંક નરસિહ દુઃખ દરીએ મુદામા,
અજામેળ યમથી ઉગારી.
અર્થ સ્પર્શ આપતાં થીલા તણી અહલ્યા,
કીધી માનુંપ દેહ નારીરે.....નમ્ર૦
સાહય કરી શામળા સુપદ્મ પ્રેમ પામતાં,
આહ થકી ગજને નિવારી.

[૧૫૮]

આશ્રત અમરીય તણી કરી દુર ચક્ર ધરી,
લાજ દ્રોપદી તણી વધારીરે.....નમ્ર૦
અત્મદેવ તણી સ્તુતિ સુણતાં શ્રી શેષજી;
અમુર હણી કયાં કામ ભારી.
સ્તવે મગ્ન અમુર હજો અદા આ કાળના,
અલ્પ બુદ્ધ અરજ સુણી મહારીરે.....નમ્ર૦

ઉપદેશક પદો.

૨૨

(કલ્યાણ-તાલ દુપદ)

વંદન વિશ્વ વીભો કર લીજો, ધ્યાન ગાન ગુણપર દીજો,
એ.....એ.....એ.....વંદન૦
કોટી જ્યોત શશી સુર્ય પ્રકાશી, એક અખંડ અચળ અવીનાશી
પ્રેમ ભક્તિ રસ પુર પીજો.....વંદન૦
ત્રિવિધતાપ તન આપ ટળે જન, ભાવ ભક્તિ પ્રભુ ધ્યાનધરે મન
મગ્ન મોક્ષ પદ કર કીજો.....વંદન૦

૨૩

(છોડ મન મમતા લવારો—એ રાગ)

કર મન સંતન સેવા, કર મન સંતન સેવા,

[૧૫૬]

દુઃખ દરિયા સંસારમાં ખુટતાં, સ્વર્ગ પ્રભુ પદ જોહથીરે
 મળે મીઠા મેવા.....કરમન૦
 સંસારિક સુખશાન્તિ આપે, પીંડ પડે પરલોકમાંરે
 દીઝે દરશન દેવા.....કરમન૦
 સ્પર્શમણિ લોહ કાંચન કરતો, સંત ગુરુ શુભ ચિતથીરે
 કરે નિજ સમ જેવા.....કરમન૦
 મગ્ન તેહ ચરણામૃત એવે, ધર્માર્થ કામ મોક્ષને
 મન મેળવે એવા.....કર મન૦

૨૪

(રાગ - પદ્મો - કમળ મુખ રામ ભજનકો દીયા)

ચતુર જન ભાવે બજી લો હરિ, અધિક વિચાર કરી;
 ચતુર જન.....ટેક;
 મર્મ વિચાર કરી જુઓ ઘટમાં,
 આવી શું શું જોયું જગતમાં, દુનિયા કોણે કરી...ચતુર૦
 જગત સરવ પંચલુત જણાયું,
 જળ ભુમિ તેજ આકાશને વાયુ; તેના કરતા હરિ....ચતુર૦
 એક સુલભ વસ્તુ કોઇ જોશે,
 તેનો કરતા કોઇ પણ હોશે; જુઓ વિચાર કરી....ચતુર૦
 તેમજ જગત બધાના કરતા,
 નામ જનો વિધવિધથી ધરતા; તેને બજી લો શ્રી....ચતુર૦
 કંઈક ભક્ત આદનથી ઉગાર્યા,
 સંસારાધિમાંથી તાર્યા; ગુણ રહ્યા ગયા તે મરી....ચતુર૦

એક મનુષ્યની સેવા કરતાં
 સુખ શાંતિથી પેટજ ભરતાં, રહો છો ઠામ કરી...ચતુર૦
 તો ત્રિભુવનના પાળક પ્રભુજી;
 કેમ ધરે નહિ આપણી અરજ, પ્રેમ પુરણ કરજો...ચતુર૦
 તેહ તમારાં કળ્યા કાપે;
 જે મન વાંછો તે ફળ આપે, જાઓ સહેજે તરી....ચતુર૦
 જેણે માનું દેહ તમને આપ્યો;
 સુખ શાંતિ વૈભવ પુર આપ્યો, તેને જાણ્યા નજરી....ચતુર૦
 મગ્ન કહે જુઓ આંખ ઉઘાડી;
 મિથ્યા માત્રી સંસારની બેડી, કળ થકી કરીને પરી....ચતુર૦

૨૫

(સંસાર સમજાવે શાણા—એ રાગ)

પ્રભુને ભજલે પ્રાણી નમી નમી નીતે,
 આજ સંસાર કેરી સહજમાં જીતે-પ્રાણી....નમી નમી નીતે૦ ટેક.
 કાયાં સોગટડાં તારાં, એકે ન પાકે પ્રાણી....નમી નમી નીતે૦ ૧
 લડાલડી અણુમી ખાધ, જુદું બોલી થાકે પ્રાણી....નમી નમી નીતે૦ ૨
 ચુકાવીને ચિત સહુનાં, જુઠાં ડગ ભરતો પ્રાણી....નમી નમી નીતે૦ ૩
 પોખારે પહોંચે ત્યાંતો, સહજમાં મરતો પ્રાણી....નમી નમી નીતે૦ ૪
 મન ધરે હોંથ મારી, સહુ પહેલ પેસું પ્રાણી....નમી નમી નીતે૦ ૫
 નહિ શ્રીધર સહાય, ખાય ઠોકર ઠેસું પ્રાણી....નમી નમી નીતે૦ ૭

સાળી.

મંસારની બાજુ બધી, બાજુ રમતની જાણુજો.
જ્યાંનુધી દીલ ચેતો નહિ, કોગટ તરીલાં તાણુજો.
સતધર્મ મારગ ચાલશે તો, આપ અમરાપુર જશે,
કદી કામ કુડાં જે કયાં, કાચા થઈ ભુત બરકશે.

રમતની બાજુમાં તો, જુદું બોલી જતો પ્રાણી....નમી નમી નીતે ૦ ૮
પ્રભુ પ્રેમ પીતો મગ્ન, રમે સાચી રીતો પ્રાણી....નમી નમી નીતે ૦ ૯

૨૬

(સીતાજીના મણીનાનો રાગ)

જન્મ ધરીને જાણ્યા નહિ જુગદીજતે, કેવળ કીધાં કાચા ગુપ્તતાં કાઠજતે;
અવસર ચુકે મોટું વીધુ લાલ કંચે, નાં મુરખ મનમાં કાંઈએ લાજજતે—
જન્મ ધરી ૦

બાળપણમાં રમવાના રાજી રહ્યો, જેજન ધનથી નારી સાથે તેલજતે;
આવી અવસ્થા મુદાપણકાજે કરી, બ્યાધી દુઃખથી ન ગણે વરમે મેલજતે—
જન્મ ધરી ૦

જાણ્યું જીવડે જન્મકા કાલી લઈ જશે, અધિપતિ પાસે શાશા કિતર દેશજતે;
વગીઆ કરી પિયાર જવા સતસંગમાં, દીલમાં નમજે બાવબકિત લવલેશજતે—
જન્મ ધરી ૦

આંખોમીંચી કીધાં કામ પ્રપંચતાં, જેજનપણમાં જાણ્યા નહિ જુગદીજતે;
મગ્ન કહે અવતાર ગયો એજે કરી, કુંડમાં કોકો કારમી પાડે ચીસજતે—
જન્મ ધરી ૦

[૧૬૨]

૨૭

(રાગ—સીંહાનો કનરો.)

કેશવ ભજતું તજીને કપટી, તાલ મૃદંગ તાળી કે ચપટી....કેશવ૦
 નૃત્ય વાદ્યમાં ભજતે ભજતો, તેને અમૃતસમ રસ મળતો....કેશવ૦
 ભક્તિરસ સંગીતાનંદ સાથે, જીવ અન્ન રમી રહે માથે....કેશવ૦
 અહ્લાનંદમાં લાગી તાલી, પ્રભુ પ્રત્યક્ષ દેખે ભાળી....કેશવ૦
 પાર પહોંચે નહિ કદી ક્રોધ તેવા, મેળવે મીઠ મુધારસ મેવા....કેશવ૦
 મગ્ન અલ્પદ દહાવા લેવા, સંગીત નૃત્ય વાદ્ય ભજન દેવા....કેશવ૦

૨૮

(નાથ કેસે ગજકો બંધ છોડાયો —એ રાગ)

નારાયણુ નામ રટણુ કરો ભાવે, જીવ સાથ અન્ય ક્રોધ નાવે.

નારાયણુ૦ ટેક.

સાથ સહોદર માલ ખગ્ગના, વડી વજ્રકા કહાવે;
 મેહેલ સેહેલ હાકેમ હમીરી, સર્વ તજી જીવ જાવે....નારાયણુ૦
 વિધવિધના વૈભોગ મેળવી, ભાર ભર્યા અતિ ભારે;
 અધવચ દરિયે ડુબે નાવ એ, જાય ન પેલી પારે....નારાયણુ૦
 ભોગવે સર્વ તજીને ગર્વ, પ્રભુપ્રેમી ભક્ત પુર થાવે;
 રહેવે મગ્ન નહીં આવે વર્ન, કરી મોજ વૈકુંઠ જાવે....નારાયણુ૦

(કથ સમરોગે રામ—એ રાગ.)

પ્રણમો પ્રેમ ધરી, ભક્ત જન, પ્રણમો પ્રેમ ધરી.
એહ કમાણી ખરી, જીવનની એજ કમાણી ખરી....ભક્તજન૦
ધામમાં આવો, નામનો સ્હાવો, લેજો ગદડી કરી....ભક્તજન૦
રામજી કૃષ્ણજી શેષજી મુંદર, જીલવા જગો શ્રીહરિ....ભક્તજન૦
કેશવ કરણાસિંધુ પાવો, ગાવો ભાવ ભરી....ભક્તજન૦
ગોવિંદ ગુણનીધિ ઘટમાં રહેશે, મગ્ન વિનતી કરી....ભક્તજન૦

(રાગ—પ્રભુને ભજોરે.)

ભજ લે હરિરે, મનવા ભજ લે હરિ,
આ આનંદનો અવસર કદી નહિ આવે ફરી.
ઘટમાં જરીરે, મનવા ઘટમાં જરી;
પ્રભુ નામ ઠરાવો, મનવા ઘટમાં જરી.
ભટકાં ભરી ભરીને ભવમાં, ભમતો કરતોરે;
જીવને ઝડપવા કાળે તૈયારી કરી.....આ આનંદનો
મારું મારું કરીને મુરખા, મરવાને મુતોરે,
નહિ લેશ પ્રભુને ભજ્યા ભાવ ધરી.....આ આનંદનો
હજી શીઘ્ર શ્રીધરજીને સ્નેહે સંભાળેરે;
જાયે ભવ પારે સુખે સેહેલ કરી.....આ આનંદનો

કહે મગ્ન માની માઈ, ચતુરબજ ચલાવેરે;
કદી નહિ ધરતા પાછી પાની ડરી.....આ આતંદનો૦

૩૧

(વૈકુંઠ નહીં આવું નહિ આવું ઘૂળ૦—એ રાગ)

મુરખજન અવિવેક અકલહિણુ સમજી થાયનારે;
કોટી કથ રમે પાપાણુ નીર, પલટાયનારે.....મુરખજન૦
પાણીમાંથી બહાર નીકાલે, પરમુ બેવા સહેજ પછાટે;
તુરત તણખા ઝરપે, પાવક લહાયનારે.....મુરખજન૦
કાગ પક્ષીને રગ ચઢાવે, હંસ સભાની માંહી અડાવે,
જન જાણાવે કાગ ગજ્જ કરી ગાયનારે.....મુરખજન૦
ગર્ધવ ગુણુગ્રાહીને ડરમાં, સજ્જન અર્પે સાકર ચુરમાં,
કુશકાથી રાજી, અમૃત રસ ખાયનારે.....મુરખજન૦
નરપશુઓજો પામરપ્રાણી, તેઓને માણુમમાં જાણી;
મુજ સંત તું સમજી કરવા ચલાયનારે.....મુરખજન૦
અજપગુ ઉપરહેતજ કરીએ, શુભદ્રુગ મુખઆગળ લાધરીએ;
અકરમી અજ વદને દ્રુગ કદી જાયનારે.....મુરખજન૦
ગ્રાવહીજીને સંગીત શાનું, અધજનને મીથ્યાભાનુ;
વૃહ વ્યાધીજન વૈભોગે સુખી થાયનારે.....મુરખજન૦
નર્ક કીટ નરકે સુખી રહેશે, જામર શીખામણુ તે નહિ લેશે;
કહે મગ્ન સહુ સુચ (પાછી)કો નરકે જાયનારે.....મુરખજન૦

(રાગ—ઉપરનો)

જન્મ ધરીને જુગજીવન, જરા નહિ જાણીયારે;
 આઘ્યા આ અવનીમાં, માત પેટ થઇ પહાણીયારે.....જન્મ ધરી૦
 ખુંદ ચાહ ખીરકેટ ને ખીડાં, રસ્તાપર રખડે જેમ તીડાં;
 ચસમાં ચક્ષુ, ચીરટ ચસકા તાણીયારે.....જન્મ ધરી૦
 હોટલમાં હડકાયા થાતા, દમ્ભો દમ્ભી માલ ઉડાતાં,
 ધરની નારી ધડતી, ધંટી ખાણીયારે.....જન્મ ધરી૦
 નાટક થેટર નવરં નાહી, ચાલ્યા ચામુક કરમાં સાહી;
 ભોળા જન ભટકાવ્યે, મોટા માણીયારે.....જન્મ ધરી૦
 લેશ હૃદયમાં જાણે નાહી, કોણુ જીવ હું આઘ્યો આંહી;
 જન્મ ગુમાવ્યો, કરી ઘડાના ધાંણીયારે.....જન્મ ધરી૦
 શા સુકૃતથી સાહેબી પામ્યો, તે સુકૃતને છેકળ વામ્યો;
 અવર જન્મ શીગત, ઓ કર્મના કાણીયારે.....જન્મ ધરી૦
 મનુષ્ય કૃતિના કામો જેમ, તક્ષીન થઇને પડ્યો મોહી;
 મનુષ્યને રચનાર નજર, નહિ નાણીયારે.....જન્મ ધરી૦
 મન કહે ઓ વહાલા વીરા, ભજો ઇશ મનુશાદેહ હીરા;
 સમજો દુઃખ દાહીદ્રે, તમને તાણીયારે.....જન્મ ધરી૦

(રાગ—ગર્ભવાસ રાખ્યોરે.)

દહીદ્ર દુ ખે દુખીરે, ભવસિધુમાં ભટકાં ભરો;
 મંદ મતિની પૃથ્વીરે, સુખ દૈભવનાં લટકાં કરો....દર્શી૦

શા કારણ આ અવની ઉપર, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર,
 ઊંચી નજર કરી જુઓ નહિ કદી, જન્મી કરો ભૂભાર;
 મોટમ(આસૂરી) પદને મળવારે ત્રિવિધ દવની આંચે મરે....દરીદ્ર૦
 સંતનિ સંપતિ આયુષ્ય, અગ્નિકું આપ્યું હોય કદી ઇશ,
 આનંદ ઓછવ થાએ પૂરણ, શુભ ભાસે દશ દીશ;
 તો તો જીવને જાણુરે, પૂર્ણ ભાગ્યશાળી ખરો.....દરીદ્ર૦
 જ્ઞાન, શુણ્ણ, રૂપ, પરાક્રમ બળ, કદી આપ્યું અધીક કીરતાર,
 સર્વજતા સંપૂરણ કરી, માણ્યા સકળ સુખ સાર;
 તો તો નિશ્ચયે નાણુરે, દીડો સ્વર્ગ સુખનો ઝરો....દરીદ્ર૦
 હોંસ ધરીને હૃદયે પૂરણ, ભજના હો ભગવાન,
 પરિશ્રમને પૂરણ પામી, ભૂલ્યા હો દેહભાન;
 વૈકુંઠપુરમાં વસવારે, જાણું નરતીખ કરો.....દરીદ્ર૦
 નજરે નીરખું નહિ એમાંનું, એક સુખખડો જનન,
 તોણે ટાંપાં મારી રંગે, રાત દિવસ નિજ તનન;
 કહે મગન મનમારે, જનમાં તેને બહુ ખરો.....દરીદ્ર૦

૩૪

(રામ—હોરી.)

સમજી જન, સમરો સારંગ પાણી;
 સ્નેહામૃત સુધ વાણી, મહાત્મા અનુભવ નાણી.....સમરો૦
 ગોવિંદ ઘટમાં આપણ રહીએ, વેદ વદે એમ વાણી;
 વિકસી વિરાટ સ્વરૂપ નિરખાવી, અરજીન આશ્રત તાણી.
 મહાત્મ૦....સમરો૦

ચામનરૂપ ધરી બલિ પાસે, દ્વિઃમ ભુતળ નાણી;
 હથિર ધરી ચર્ણુ શર્ણુ થઇ રહીયા, પાનાળે જુગ બાણી.
 મહાત્મ૦....સમર૦

નૃસિંહરૂપ પ્રગટ પ્રભુ પેખ્યા, થાનાં સ્તંભની હાણી.
 કહે મગ્ન એ રામ રટથી, મોક્ષ ગતી જન માણી.
 મહાત્મ૦....સમર૦

૩૫

(રાગ—સાચા સગા સમર શ્રી ગીરધર કોઇ સમે નવ મુકે.)

ભક્તાધીન ભગવાન, ભક્તના હૃદય કમળમાં ભાસે;
 સંપૂર્ણ તે ફળે વાંછના, જેહ જેહવી રહાસેરે....ભક્તાધીન૦
 સગા સંબંધી પુત્ર પતિ થઇ, ભક્ત હૃદયમાં ભાવ્યા;
 પિતા થયા કંઈવેશજ પલટયા, દાસ થઈન આગ્યારે....ભક્તાધીન૦
 પશુ પ્રાણી જડ વસ્તુમાંથી, શ્રીધર સહાય કીધી;
 અહ્ભુત આશ્ચર્યમાંથી ડિગારી, ભક્ત મોક્ષ ગતીદીધીરે....ભક્તાધીન૦
 દાસ તણાં દુઃખ હરવા કાળે, અંતરયામી આવે;
 પ્રેમ ભક્તિની પર્ણ પરીક્ષા, કંચન પેરે તાંવરે....ભક્તાધીન૦
 ગુહ્યજ્ઞાન વીણ વેશ વીરતા, ઠાઠમાઠ નથી જંતના;
 મોટમ પદને મળવા ચલાતા, પ્રેમ પ્રભુનો ખોનારે....ભક્તાધીન૦
 આ ભવમાં અવિનાશી હરનીશ, કળ્પ સર્વ તમ કાપે,
 મગ્ન માયા માધવમાં રાખી, જે જુગદીશને જાપેરે....ભક્તાધીન૦

(રાગ—ધારેલું ધણીતું થાશે.)

પ્રભુને ગારે, જીવ સત્વર તત્પર થારે;
આવી મનુષ્યાદેહ માંડી, સ્થુલદેહ બજન કર આંહી;
અતુલિત સ્મૃદ્ધિ સુખ જાંડી, વૈકુંઠપુર જારે.....જીવ સત્વર૦
જે જન જીગદીયને જાપે, પ્રભુ તેહ તણાં દુખ કાપે;
તેને પ્રાણાધીક થાપે, કાળ નહિ ડારે.....જીવ સત્વર૦
જે સુખ આ અવની મળતું, તે દેહ છુટેથી ટળતુ;
અક્ષય અધિક સુખ રાત્યતું, જા પ્રભુ પારે.....જીવ સત્વર૦
જે હાલ આ અવની માંડી, નથી મળતું લેશ સુખ ક્યાંહી;
મુરખ મરતા તે માંડી, કરી પ્રભુ બારે.....જીવ સત્વર૦
પ્રદ્ધિથી જે સુખ ભાસે, જેનો નહિ કો દીન નાસે,
કહે મગ્ન અમરપુર જાશે, ચિહ્નવર વહારે.....જીવ સત્વર૦

(રાગ—પીલુ-ધસ તન ધનકી)

રામ હૃદયમાં રાખો બાહ, કઠણ કામમાં આવે ધાહ,
જે કદી પ્રભુને પ્રેમે ન સેવો, ચમપુરમાં તમ છુટકો કેવો;
કદી જીઠ નિંદા ઘાટજ ધડશો; ઘેર બચકર નરકે પડશો.
મન માન્યું સુખ માણી લીધું, પ્રભુભજન કોદીન નવ કીધું;
જગ્ન જીત્યો ખોટી બાજ ખેત્રી, મગ્ન કહે તહાં કોતુજ બેલી.

(રાગ—હે તજ દીના પ્રાણ.)

હે ભજ ભગવંત, ચન ધરી ચિન્તે ભજ ભગવંત.

ભજ ભગવંત ચન ધરી ચિન્તે,
અંતકાળ ગતિ કેસી.....સંતો અંતકાલ.
આધિ વ્યાધિ ઉરમાં વધશે,
મુઠ રહ્યો શું લેહેરમાં બેસી.....ભજ
ભજ ભગવાન તજ અભિમાના,
એક દીન જાના ભાઈ.....સંતો એક.
લાલ તુને કાંઈ ખ્યાલ ન આવે,
મરણ વખત લાગે ઉર લાહી.....ભજ
જોયન જર ગુલતાનમાં ફરતો,
સ્મરતો નહિ પ્રભ દેવા.....સંતો સ્મરતો.
દેહ છુટે ગત કેવી થાશે,
ખાશે જીવ તુજ મારના મેવા.....ભજ
કહું છું જીવડા સત્યજ તુજને,
કો નહિ તારું બેલી.....સંતો કો.
અતિશે દંડ દબને તુજને,
નાખશે નર્ક કુંડમાં ડેલી.....ભજ
નરદેહ પામી રામ ન જાણ્યા,
તાણ્યાં વજન વધારે.....સંતો તાણ્યાં

ઝડપી જીવ લાઇ જાશે જામડા,
 તે વખતે તુજ કરે કાણુ વહારે.....ભજ૦
 કાયા કંચન જેવી રહેવે,
 હરિ ભજવા નવ ભાવે.....સંતો હરિ૦
 ઘટે શક્તિ વ્યાધિ વધે ઉરમાં,
 ધનવંતરી સંભારે તારે.....ભજ૦
 દુરીજન સોખન રહી દુનિયામાં,
 લેશ જ્ઞાન નવ આવે.....સંતો લેશ૦
 મન વિચાર કરી લે મુરખા,
 શી ગત કાલે આપણી થાવે.....ભજ૦
 અધિક જ્ઞાન થઇ આવશે ઉરમાં,
 જ્યારે મરવા સુતો.....સંતો જ્યારે૦
 સ્ત્રી, ધન, માલ, ખજાના રહેશે,
 ઝડપ પકડશે જામના દુતો.....ભજ૦
 રાવે સર્વ રહે નહિ ગર્વ,
 હોય ભલે તું રાજા.....સંતો હોય૦
 યમદુતો પુર દેશે સપાટા,
 રખશે નહિ કંઠ તારી માળા.....ભજ૦
 કુડ કામમાં રચી પચી રહો છો,
 રામ રટો નહિ ગીરા.....સંતો રામ૦
 કહેં મગ્ન શતવાર વિનવીને,
 પ્રભુ ભજન ભાવે કરો વીરા.....ભજ૦

(રાગ—ધનાશ્રી—કબ સમરોગે રામ.)

ભજી લો સીતારામ; ભકત જન, ભજી લો સીતારામ.

નહિ એસે કાંઈ દામ.....ભકત જન૦
સંસાર સાગર તરવા કાજે; નાવ પ્રભુનું નામ.....ભકત જન૦
જન્મ થકી જાતા મુઘી નીત્યે, નહિ ઘટશે કદી કામ....ભકત જન૦
ઘર ધંધાના કરતાં કાસઠાં, નહિ દરવાનો દામ.....ભકત જન૦
પરમેશ્વરની સ્થાય વિના તુને, નહિ મળશે કદી મામ....ભકત જન૦
કહે મઝ લોભ લાલચ છોડી, પુર્ણ પ્રત્નને પામ.....ભકત જન૦

(રાગ—સાયા સગા સમર શ્રી ગિરધર દ્રોહ સમે નવ મુકે.)

ઝોછાં કર્મ કરેલાં જો જો, દુનિયામાં દુઃખ દીસે;
દેહ દેવાંગના સમી યુવતિયો, નિશદિન દયણાં પીસેરે.....ઝોછા૦
ધનાદયના ઢોલા થઈ એઠા, અપચા થાય અહારે;
પાંચ શેર પચવી નાખે તે, ભુખે ફાંફાં મારેરે.....ઝોછા૦
મુઢ માખીચુસ પામર પ્રાણી, જોશે દૈભવ ભોગી;
સર્વ વાત ઉપભોગ કરે તે, દીસે જન્મના જોગીરે.....ઝોછા૦
બળ બુદ્ધિ હીન બુઝ્ય જનને, નૌતમ રંભા નારી,
છન્દ્ર સમાન કાન્તિ થા કરતા, દેખાશે પ્રત્યયારીરે.....ઝોછા૦

[૧૭૨]

મંજર દેખી માંદા પડતા, રાજ્ય ધણી થઇ રહેતા;
 ધીરવીર શત્રુજીત સરખા, દીઠા ડેલા વહેતારે.....ઓછાં
 મુરખજન અજ્ઞાન પશુસમ, હીરા માણેક ધારે;
 બુદ્ધિમંત સર્વજ્ઞ સરીખા, બેઠા માખેા મારેરે.....ઓછાં
 કહાન કુંવરના સરીખા છોર, દીઠા રસ્તે રખડતા;
 પુત્ર વિના નિરવંશ જતાજન, નયણે આંસુ પડતારે.....ઓછાં
 એના અર્ધ વિભોગ મળ્યાથી, દુઃખ દાવાનળ જામે;
 ઉભય પક્ષ આ દુનિયા માંહી, કિંચિત સુખ નવ પામેરે....ઓછાં
 દુઃખ, દારીદ્ર, અજ્ઞાન અકલહિણુ, એવા જન જે ઘડીયા;
 તેહ તણા જન્મારા જગમાં, ફેકટ છુટી પડીયારે.....ઓછાં
 પુર્વ પુણ્ય તણા કારણથી, જે આપ્યું કરી ઇશે;
 ઓણુ કર્મ ઉપયોગ થાય નહિ, દારણુ દુઃખીયા દીસેરે.....ઓછાં
 પુરણ પુણ્ય કીધા વિણ સુખની, છોડીને મન આશા;
 કહે મગ્ન પ્રભુ ભજતાં ભજતાં, બેઠા જુઓ તમાસારે....ઓછાં

૪૧

(રાગ—વાહરે લાલા મોહન ખંસી વાલા.)

લ્હાવા લેવા, જે જનને આપ્યા જેવા;
 તજી ઇર્ષ્યા ભજીને પ્રભુ દેવા.....લ્હાવા લેવાં
 નહિ રહેવું લોભ લાલચની માંહી, હરે હારે,
 ધ્યાન ધરવું ભુધરનું દિલ માંહી, ભુદરનું દિલ માંહી;
 એક તત્વ ભકિતનુ સાહી રહી એવા,
 કરી સેવા, ગુણ ગ્રહેવા, શુભ જેવા.....લ્હાવા લેવાં

સુખ સંપત મહાસીને સદા રહેજો, હરે હારે
 હય હાથી વૈભવથી કામ લેજો, વૈભવથી કામ લેજો;
 પરમારથ તપર રહેજો,
 તજ દેવા, નહિ એવા, મીઠ મેવા. દુઃખ સહેવા....હાવા લેવા
 બળ બુદ્ધિ વધારે કરે ખતે, હરે હારે
 દુષ્ટ દુરીજન દેખીને સદા કપે, દેખીને સદાય કપે;
 નહિ દિલ હરામી જપે,
 રહે અદેખી, દીલ દેખી, શુભ પેખી, મુટ જેવા....હાવા લેવા
 શાને ગભરાવે દુસ્ત વાત વધાયે, હરે હારે
 વહાલા વાત વધાયે;
 છોડી સહુ આસક્તિ. કરી પ્રેમે પ્રભુની ભક્તિ;
 ભલે (દુનિયા) અકિત, જે શક્તિ, પ્રભુ વ્યક્તિ,
 કરે નિત સેવા.....હાવા લેવા
 કંઈ ધુર્ત ભોળા ભરમાવે, ગુણુ રૂપ પ્રભુ નવ ભાવે;
 પુણ્ય દાન કરે સહુ પાવે,
 અમ આપો, તમે તાપો, અડખ ગ અવધુતા જેવા....હાવા લેવા
 જે જનને આપ્યા જેવા, તજ ધર્મ ભજને પ્રભુ દેવા;
 સાદાધમાં સહુકો આવ્યું, (આ જમાનામાં અજ્ઞાની વર્તે છે)
 ગુણુદીણપાણું પ્રભુ ભાવ્યું, મુખાંધમાં મહાત્મ કહાવ્યું.
 રહે રાત્રી, નહિ શાત્રી, તે પાંચ મોઢીક મેવા.....હાવા લેવા
 બહુ લાંબી રાખીને મુખે દાઢી, હરે હારે
 સિંદુરની કપાળે આડ કહાડી, સિંદુરની આડો કહાડી;
 તજ તાત બ્રાતને માડી,

હજવળતા, વળી વઢતા, દિલ ધડતા ધાટજ એવા....લ્હાવા લેવા૦

કરે કામ કુડાં ઢોંગ ધરમના ધારીરે, હરે હારે

વહાલા ધરમના ધારીરે;

સાદાઇમાં સાદાઇમાં સદાય રહેતા, જાણે નથી લેતા દેતા,

દિલ દાખી, ખુખ બાખી, ચિત રાખી;

ઓળખજાં એવા.....લ્હાવા લેવા૦

કોઇ કહેતાં બકિતનો બેદ ભાગો, હરે હારે

કરી બોહું શ્રીફળીઆ શીર રાખો, શ્રીફળીઆ શીર રાખો;

મહોંપર બેસી રહે માખો, ભવ આખો, રીત રાખો,

ગમાર ગામડીઆ જેવા.....લ્હાવા લેવા૦

વળી કરતા તમાસા કાંઇ કાંઇ; હરે હારે

જઇ એસે સરીતા તીર જ્યાંહી, સરીતા તીર જ્યાંહી;

નારીના ટોળા માંહી, ધ્યાન ધારી, પિએ વારી, ખુખી સારી,

કરે પૈ લેના.....લ્હાવા લેવા૦

કંઈ કરી ભસ્મના ચાળા, ઘાલી કર કંઈ માળા;

કરે ઢોંગ ધર્મના પાળા,

મન મેલા, કરે ફેલા, દંભી દુનિયાના દેવા.....લ્હાવા લેવા૦

પર વૈભવ દેખીને દીલ બળતા, હરે હારે

મન જાણે કયમ મુજને નથી મળતા;

કયમ મુજને નથી એ મળતા, જઇ કુચલ ટોળામાં ભળતા;

પછી કહેતા, નથી રહેતા,

સાલસાઇ આપણા જેવા.....લ્હાવા લેવા૦

હૃદયમાં રાખો પ્રીતપ્રભુજીની સાથેરે, હરે હારે

[૧૭૫]

બ્રહ્મા પ્રભુજીની સાથેરે,
તે ધરશે કર એ માંથે, નહિ નુન્ય કો વાને;
સીર નામી, મુજ સ્વામી, બુધ પામી, ભજ્ને મહાદેવા.
હાવા લેવા. જે જનને આપ્યા જેવા, તજી દર્પા ભજ્ને પ્રભુ દેવા.

૪૨

(રાગ—નંદલાલ વાંસે હુંતો ઘેલી થઈ)

પ્રભુને ભજ્નેરે સંતો, પ્રભુને ભજ્ને;
આ જુહું જીવિત જાણી, સંતો પ્રભુને ભજ્ને.
માયા તજ્નેરે સંતો, માયા તજ્ને,
આ જુહું જીવિત જાણી, સંતો માયા તજ્ને.
કળી કાળ માંહી ખ્યારા, આયુષ્ય ઓધુરે;
વિઠ્ઠલ નામ ગાઈ વીરા, કરી લો મજ્ને.....આ જુહું
જરા વ્યાધિ દેહ માંહી, જહાં સુધી નાવ્યોરે;
પરમારથ કરીને ખ્યારા, પાવન થજ્ને.....આ જુહું
સત માર્ગ ચાલી મહાલી, દેભવ પીતેરે;
પ્રભુ ધ્યાન ધરવા, સત સંગે જજ્ને.....આ જુહું
પડે કાન પડવાજ્યારે, અંતકાળ કેરારે;
રામ આયુધ લઈને, મગ્ન તૈયાર હજ્ને.....આ જુહું

૪૩

(રાગ—પ્રભાત)

રટણ કર રામનું, રટણ કર રામનું, કામનું એજ સંસાર માંહી;
ભજ ભગવંતને, દીલ ધરી ચતને, એહથો અધિક આંહી કાંઈ નાહી.

તોડીને બેડીઓ, મનની મેડીઓ, રોડીઓ સાચવી ચટ ચટજે;
પકડશે હેડીઓ, જમથ જો તેડીઓ, પડ રિપુનુ નહિ ધ્યાન ધરજે.
માણી સુખ મહેલમાં, રંગની રેલમાં, વેલ પ્રભુ પ્રેમની નીર પાળે;
જાય પ્રભુ વાટમાં, નર્મદા ઘાટમાં, મગ્ન પ્રભુ:પ્રેમથી હરત સહાજે.

૪૪

(બજન—રાગ—ત્રીતાલી.)

હાંટ પેરે અભાગીઆ શું ઊંધે છે, કાળ લેવાને તન તાડું સુંધે છે—ઝંટ૦
બેઠો બેઠો બગાસાં ખાએ છે, કામ કરવા પ્રયંચ ઉઠી ધાએ છે—ઝંટ૦
કંઈ બકતો ઉપદેશ પદ બોલે છે, મોદું ફારીને તોલાં તોળે છે—ઝંટ૦
અન ખાધ હરામનું તું સુતો, માર મારસે મધરાને ચમકુતો—ઝંટ૦
ખુબ ધરચી ગળ મુઘી ખાવે છે, પ્રભુ બજવામાં ઝંધ ધણી આપે છે—ઝંટ૦
પાણી પીએ પેટ પોચું કરી ખોખા, કહેમગ્ન જ્ઞાન ધ્યાન ધરઓ ટોખા—ઝંટ૦

૪૫

(રાગ—ઉપરતો.)

વારે વારે મુરખ શું કહું કથીરે, તું તો જાણે મારે મરતું નથીરે—વારે૦
કાળ તડકે કમાવાને ચાલીયોરે, જેમ કુતરાને હડકવા હાલીયારે—વારે૦
નવ બેસે નીરાંતવાળી હરીરે, પાધ ખોવે તો ધાલે ગળે છરીરે—વારે૦
જગત કરતાને જરા નથી જાણતોરે, ભેંસભાધજેવોઘથાકોસ તાણતોરે—વારે૦
રામ નામ વીણુદીન તારો નહિ વલેરે, કહેમગ્ન કદી મોક્ષ તુને નહિ મલેરે—વારે૦

(ભજન—રાગ—ત્રીનાલી)

દુરજન દેખી છેરે, દેખી છે એની મનિ આસુરના જેસી છે, એ દેખાંચરે
ગંભીર જ્ઞાન નહિ માને, નહિ માને, પ્રભુ નામ ધરે નહિ કાનરે—દુરજન૦
જગત ભેદ નહિ ખોળે, નહિ ખોળે; લાઇ સાથે ખીજને ખોલેરે—દુરજન૦
ગોવિંદ ગુણ નહિ ગાશે, નહિ ગાશે, આવી કલેશ કરાવશે પાસેનું—દુરજન૦
ધર્મ કર્મ નહિ ધરતા, નહિ ધરતા; દુઃખી દેખી ખીજને કરતારે—દુરજન૦
બાણે નહિ જુગદીશા, જુગદીશા; સુઘ જનપર કરે દાંત પીસારે—દુરજન૦
વિપત્તિ કુપ દે કેલી, દે કેલી; કંઈ થાય નહિ પ્રભુ જેના ખેલીરે—દુરજન૦
તેહતણો સંગ તજજો, સંગ તજજો, મન કાંઈ પ્રભુ આંખોમીચીભજજોરે—દુર૦

(રાગ—હૈશ કદાન ખોલો મહારા.)

મનુશ દેહ ધરીને ભાવે, ભજો રામ ભાઈ,
કરતાં વીચાર પળ પળ, આયુષ્ય જાઈ.....મનુશ૦
જીવો જીવ મુકીત કરીને, નર દેહ પામે;
વચન કર્મ મનસા એર્ધા, નવું ભાગ્ય જામે.
અધમ કવચ યોની માંડી, કરી ભાગ્યે જાઈ.....મનુશદેહ૦
પુર્વ જન્મ ભાગે કરીને જન્મ લહે છે,
મંપતી દળીઃ દુખ મુખ માંડી વહે છે;
સંતતી પ્રીતીને મૃત્યુ, પુરવ ભાગ્ય થાઈ.....મનુશદેહ૦

[૧૭૮]

પરોપકાર રાખી પુરણ સત્ય માર્ગ જાણે,
સરવ પર સમાન દ્રષ્ટી કરી કાળ ચાણે;
અને દેવ તે નરવીરના, ગુણ મગ્ન ગાઈ.....મનુશ્વરેહૃદૃ

૪૮

શાણુ મનોરે સંસાર સુખ કાચુંજ;
સાચું શ્રીધરજીનું નામ, સંતો વીરારે.....શાણુ૦
ખોટા ખેલોમાં, છોટમ કાળ ખોયોજ;
રમત ગમત ચિત મોલ્યો. સંતો.....શાણુ૦
તરણી નણાયો તરણાવત તરણેજ;
ધરણી ટળ્યો ધુન મરણે. સંતો.....શાણુ૦
ધાગુંરે ગુમાન ધરખાર માંહી ગમતુંજ;
જાતું દેખીને દીલ દમતુ. સંતો.....શાણુ૦
મોંઘીરે મોજો મેળવવામાં મરતોજ.
ફદે ફસી ફેર ફરતો. સંતો.....શાણુ૦
સોંઘીરે સુખ ધામ સુત દામ પ્રેમ પડતોજ,
વિલોકી વિનાશ દુઃખ રડતો. સંતો.....શાણુ૦
આપણ છોડી તેહ તેહ છોડી આપણ જાવુંજ;
જાણી એમ મગ્ન રામ ગાવું. સંતો.....શાણુ૦

૪૯

(રાગ—મન માયા.)

(હિં મુખ) રડાપીટ કરે રહે નહીં રાહરે,
ગુડી જાણી જગતની જંગળા જાઝી.

આત્મા અદ્ભુતરૂપ, જોગપણું ન અધપણું,
 ધધે ધામ કામમાં ફસાઈ,
 કૃષ્ણ કૃપા પામવા ન કર્યું કાંઈ કાંઈ ખમી,
 અધોગતિ પંથ પડ્યો પાછરે.....જુહીં
 રમ્યો નહીં જરમ્યો નહીં ગમ્યો નહીં નમ્યો નહીં,
 નેહ નાથ સાથ રહી રાજ;
 ભમ્યો ખમ્યો દમ્યો ધમ્યો, ભોમ્યભાર દેહ દુઃખે,
 દુષ્ટ કર્મ દોષ રહ્યો દહાછરે.....જુહીં
 કામ કોવ લાભ મોહ, ગર્વ યહી સર્વ સાથ,
 અદેખાઈ કરી રહ્યો રાજ,
 કહે મગ્ન પ્રભુ ભક્ત સાથ જગત મંથ્ય કોઈ,
 જનને ઝનુન તથી છાછરે.....જુહીં

૫૦

(નાથ કેમે ગરકાં—એ રાગ.)

જગતમાં જન્મ ગુમાવ્યો જુહો, હજુ કિન્નર ધરી કંઈ કિંહા....જગત
 પેટ ભર્યું પશુ પેર પોતાનું, માગી ભીખી લાઈ મુકાં;
 અધીક અભિમાન એપર રાખ્યો, હોઈ હાયાનો ઝૂટ્યો....જગતમાં
 જોઈ નહિ જગ રચના જરા મુધી, કામમાં કાળજી ખુટ્યો,
 યમદુત હાથ થગો રહે રડના, છત્રબતથી નરી છુટ્યો....જગતમાં
 તમથી જીકર કરી જીને નહિ, કદી ખાય સવાશેર સુક્યો,
 સ્ત્રામ કહે કદી માન્ય કરે કહ્યું, બાલ્ય ત્રીકમ તુંજ ત્રુક્યો....જગતમાં

[૧૮૦]

૫૧

(ગઝલ.)

કૃપાળુ કૃષ્ણ ભજ પ્યારા, જીવન મુજ પ્રાણ આધારા.
 રદયા નહિ જેહ અવિનાશી, ભમે તે વ્યર્થ જીવ કાશી.
 પદો મુખ પાઠ પુર પોથાં, ગીરે પ્રભુ પ્રેમ વીણુ ગોથાં.
 થવા સદુ સુખ દીલ ચાહો, હરિ ગુણ હેતથી ગાઓ.
 હરિગુણ મહાત્મ છે એવું, ભજે જન થાય હરી જેવું.
 દયાળુ શામળો સારો, દીએ જે મનમાં ધારો.
 રદયા સદુ જગનમાં વ્યાપી, સકળ વસ્તુ પ્રભુ સ્થાપી
 વિવિધ વિદ્યા જનો જાપે, ભજે એકચિત(તો) પ્રભુ આપે.
 કલહ કંકાસ ઉર ભજતા, અસુરી સ્વાંગ ઉર સજતા.
 વિચારો જ્ઞાન ઉર ધારો, અરે વિદવાન નર નારી.
 અધીક આનંદ ઉર રાખો, નહીં મન લેશ દુઃખ રાખો.
 કરી એક ચીન જે ચહાસો, કહું છું સત્ય તે પાસો.
 મન (કહે) મુજ મનના કયારા, કૃપાળુ કૃષ્ણ ભજ પ્યારા.

૫૨

(રાગ--સીંહાનો કનરો.)

સોળ કળા શ્રીધરજી સેવો, તે વિણુ મોક્ષ મળે તમ કેવો,
 દેવી ગુણો મેળવવા ચાહો, જો પ્રભુ પદનો લાવજ લેવો;
 સુગુણ સીમા પ્રભુ ધ્યાને ધારો, તમ દેહ જીવ સૌ બનશે તેવો....સોળ●

[૧૮૧]

જે જન જેવી મનસા ધારે, આખર થાશે તે જન તેવો,
નીચક્રિત નીચ જન્મને આપે, તે ટળવા વિદ્યાગુણ ગ્રેવો ...મોળ-
સુખ સીમા પ્રભુ મળવા ચાહો, (તો) પ્રભુ વ્યકિત જન ચર્ણામિના,
કલહ તથા સદગુણને ચહાજો, મગ્ન કરે જન વૈકલ્ય એવો....મોળ

૫૩

(મારે મોઢે મનાવી--એ રાગ.)

વર વિહલ વનમાળી, ગુણ ગાહ પાડી તાળી,
નીહાળી નેહાળી (દ્રાટથી) ભજે સૌ તમે.
જન્મ મરણ દુઃખ ટળે, મોક્ષ ગતિ સહેજે મળે.
નહીં લક્ષ ચોરાસીના ફેરા ભમે. (૨).....વર વિહલ
અતી પાપ પુજ્યાળે, નેહ પુર્ણ પ્રભુ ભાળે,
કાળ ક્રાંત આવી. તેને પાય નમે. (૨).....વર વિહલ
માય રામ ગુણ વાણી, મધુર રાગ તાણી,
મીઠ મધુર સુધામૃત, પ્રેમે જમે. (૨).....વર વિહલ
નાસે દેહ તાણું દુઃખ, મળે પ્રભુ ચર્ણુ સુખ,
રમા નાથ સાથ મગ્ન, મગ્ન માંહી રમે.....વર વિહલ

૫૪

(હું શું જાણું જે વહાલે મુજમાં શું દીકું—એ રાગ.)

સીતારામ હૃદયે તેને, કહો કોણ ઝરે;
સદા કાળ શામળીઓજી, કરે તેહ વહારે....સીતા

[૧૮૨]

દૌરવકુળ કળ્યું નવજન્મે, પાંડવ પાંચ ભાઈ;
 લાખાએલ લગાડ્યો જ્યારે, આણું આંચ નાઈ....સીતાં
 પ્રલલાદ પણ પર્વતથી, પડ્યો પુરણ જાણો,
 અધીક થયા તમ થાવોજો, પ્રભુ પ્રેમ જાણો....સીતાં
 દુનિયા દુર્ગમ દુર કપે, ભગત દુઃખ ભાખી;
 દેહ દુઃખ ડરે નહિ, અધ્યાત્મિક જોઈ આખી....સીતાં
 સતધર્મ પ્રભુ વિજુ સુખનો, નહિ સહેલરત્નો;
 કટક દુઃખ કેરા માંહે, મગ્ન મગ્ન હસો....સીતાં

પપ

(શામ રંગ સમીપેન જાવું—એ રાગ.)

ભકત નીરખય પ્રભુ નામથીરે, સહુ ભકત નીરખય પ્રભુ નામથી;
 તેને સંસારી શું કરે મામથીરે.....સહું
 ભકતજન પ્રભુતણી આશપર ગાજતા, સંસારી ગામ અને દામથીરે....સહું
 ભકતતણું મન પ્રભુ મળવાને તલપે, સંસારી મરે દામ કામથીરે....સહું
 ભકતજન પ્રભુજી મેળવવાને દુખીયો, દુરીજન ઘર દેહ આમથીરે....સહું
 મગ્ન દુરીજનથી ડરે ના કદાપી, વડીલ વીટલજની દામથીરે....સહું

[૧૮૩]

વૈરાગ્ય ભજન.

૫૬

(રાગ—ગઝલ.)

કરજોડીને કર વિનવી, નિજ ભક્તપર લાવો દયા;
નિજ ભક્તપર લાવો દયા, કેમ કૃષ્ણ અગા થયા....કરજોડીને
કળી કાળ, માયા જાળ, બાળ અગાવી શરણે લીજોએ;
હુ અનાથનાથ નિભાવી નિર્ભાગ પ્રેમ ભક્તિ દીજોએ.
છો રંકના પ્રતિષાળ, બહુ વિધ સત વાણી કહી ગયા....કરજોડીને
ધરી માનુ દેહ વિપત્તિઓની જાળ ને લાગી ખરી;
ઘનશ્યામ, સીતારામ, નામની લામ, મમ હરે હરી.
ભમતાં લક્ષ ચોરાશીના ગઢમાં, કંઈ વ્યર્થ ભવ બહુ વહી ગયા....કર
મોહ પામ ધામ, મદ ખામ મસર લોભ મનવમી રજા,
ધરી ત્રામ, આયુ નાશ, ત્રિવિધ તાપ તત ધસી સજા
હવે મગ્ન દીત વિનવે, મેં ગુણ આપના ના લલ્યા...કરજોડીને

૫૭

(રાગ—કાલીંગડા.)

ચલ આયા પંદરપુર માંડી, તારક ત્રિબુવનમેં તુજસમ નાહી,
માત તાત ભગની મુત બંધુ, દારા અંગ સગાઈ;
કાળ કપટ જાળ લગે આયકર, પુકારે ત્રાહી ત્રાહી.....તારક

[૧૮૪]

જાગી જુમિ યોવન કીર્તિ કુઝીનપત, રૂપ ગુણુ અધિકાર,
આધિ વ્યાધિકા લગા સપાટા એા કુછ કામ ન આપ'....તારક૯
એા કુછ મગ્ન કે પાસ નહિ, હે પાસ નામ એક નાહી,
અંતકાળ વ્યાધિથી કગારી વિફુલ સલાતે બાંહી.....તારક૯

૫૮

(રાગ—કરન્નેડીને કર વિનંતી)

સમરણુ કર શું શામળા, વિઠલજી વહાર કરી ખરી;
ટાળી વિકટ જંગળ જે, અતિ દુખને કપ્ટે ભરી....સ્મરણુ
સુંદરજી ધ્યાન ધરાય, થાય સદા વિનંતી આપણી;
નહિ નામે વિધન ધરાવે, શત્રુ હેત હૃદયની તાપણી,
પ્રભુ પ્રેમ પહેલાં પાછને, સદુ આપદા આવી કરી.....સ્મરણુ
આધ્યું અભયપદ હાથથી, નહિ લેશ દહેશન તાતથી;
સ્મરણુ સરજાએ સાથથી, નહિ ન્યુન રહી કો વાતથી,
કહે મગ્ન મુખથી વિહલેશ, કહુ શું કેવી કૃપા કરી.....સ્મરણુ

૫૯

(રાગ—શામળીઆજી કરન્ને મારો સહાયરે)

ભક્ત વત્સલ કૃતિ જ્ઞેશો નહિ કિરતારે,
તમે અત સમયે, વિઠલજી વેગે પધારજોરે.
કહાન કુંવર છો નોધારાના આધારરે,

[૧૮૫]

તમે વિપદ વખત વિઠલજી વદાલ વધારજોરે.....તમે
પડ્યો આ પીંડ માંહી, કીધાં નહિ પુણ્ય કાંઈ;
કુકર્મી કામ સાહી, રટયા જુગદીશ નાહી,
વિચારી વાત, જોડું હવે હાથ, ત્રીકમ તારજોરે... ..તમે

(સાખી.)

આવે કાળ કતાંત, દેહ દુંદુભી જ્યાહરે,
સાહે કરજો નાથ, જોશો નહિ કતિ તાહરે.

અરજ ઉર ધારીને, સાનિધ્ય પધારીને.

જીવણ જમોદાના જાયા, વિઠલ વધકુંદરાયા,
મુકુંદ મુકાવા માયા, વિપતી વટાવી કાયા,
હેતબ્રહ્મી, મગ્ન લઈ સાથ સ્વર્ગે સિધાવજોરે.....તમે

૬૦

શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીની થાળ.

(રાગ—કાલીંગડા.)

રૂચી ભોજન ડંકા બાળ, પધારો કરી મહેર પંઢરપુરરાળ.
બેકર જોડી પ્રેમે વિનવું, ભકત ભુવનમેં આળ;
પધારો કરી મહેર વિડોબા મહારાળ.
મદન તૈલ મુગંધીક વારી, આસન સ્નાન કે કાળ....પધારો

ઝર કસો પીતાંબર ઉપ વસ્ત્ર, સુગંધ વિલેપન ઝાઝા....પધારો૦
 હેમ આસન મણિ જડિત્ર વિરાજે, પાંદુરંગ મહારાજ....પધારો૦
 કંચન ત્રાટ જળપાત્ર શીતળ શુભ, ધુપદીપ અતિ ઝાજા....પધારો૦
 દિન દયાળ દયા હમપર, થાળ આરોગન આજા....પધારો૦
 દાળ કદી સખડી ધૃત પ્રીતે પંદરપતિ અતિ પાજા....પધારો૦
 કળી ઘેખર મુતદેણી જલેખી, પુર્ણ ચંદ શા ખાજા....પધારો૦
 શાક રાધનાં અથાણાં ઉત્તમ, ભજ્યા તાજ તાજ....પધારો૦
 દુધપાક શ્રીખંડ રંભાકળ, આમ્ર અમૃત પાક ઝાઝા....પધારો૦
 પંચામૃત દક્ષણી પ્રિય ચટણી, ફુલવડી પાપડ સાજા....પધારો૦
 કેસરી ભાત ફુલ રોટલી ધૃત શુ, સેવતાર અતિ ઝાઝા....પધારો૦
 પુરણપોળી શીરોપુરી મોદીક, રખશો ન મોહન માજા....પધારો૦
 રેવાજળ નિરમલ સુગંધીક, શુદ્ધાચમન શીર તાજા....પધારો૦
 કેસર કર્તુરીમય તાંબુલ, પુષ્પ શયન મુખ સાજા....પધારો૦
 “રૂઝિમળી” સાથ પંધાર્યાં વિકૃલ, ગર્જા બ્રહ્માનંદ ગાજા....પધારો૦
 “મગન” મગન થઇ યુગલ સાનિધ્યે, ગાવે બજવે બાજા....પધારો૦

૬૧

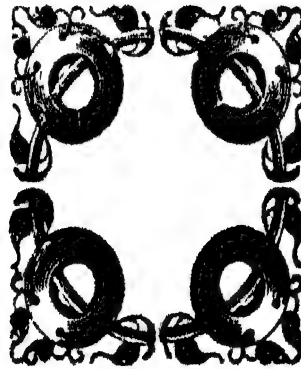
(આરતી.)

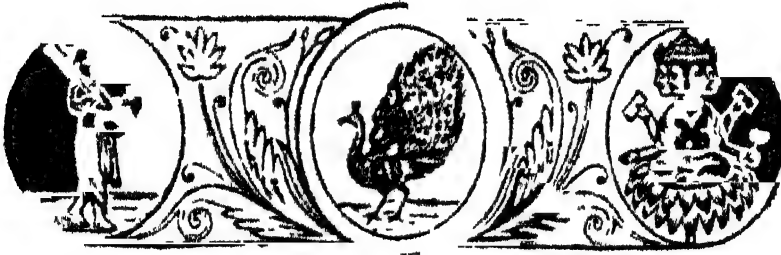
જય જય યદુરાયા, પ્રભુ જય જય યદુરાયા;
 લગી લગી લાગુ પાયા, ટાળો દુર માયા.....જય જય૦
 જય જય રઘુનાથા, પ્રભુ જય જય રઘુનાથા,
 આપ ચરણ મુજ માથા, જય જય રઘુનાથા....જય જય૦

[૧૮૭]

જય જય જુગદીશા, પ્રભુ જય જય જુગદીશા,
વ્યાપક જગ દશ દીશા, જય જય જુગદીશા....જય જય૦
જય ત્રીકમ સ્વામી, પ્રભુ જય ત્રીકમ સ્વામી,
ધ્યાન ધરું શિરનામી, જય ત્રીકમ સ્વામી.....જય જય૦
શ્રીધર શેષસાધ, પ્રભુ શ્રીધર શેષસાધ,
ભક્તની વ્હારે. ધાધ, શ્રીધર શેષસાધ....જય જય૦
અહ્મા હર હરજી, પ્રભુ અહ્મા હર હરજી;
ધ્યાન ધરો મુજ પરજી, અહ્મા હર હરજી.....જય જય૦
વિહલ પંદરી, પ્રભુ વિહલ પંદરી,
આરતી મગ્ન ઓવારી, વિહલ પંદરી.....જય જય૦

પ્રકરણ ૭ મું.

પ્રેમભક્તિ

[માનુષી તથા ઇશ્વરી].

(દ્રોપદ-કથ્યાણ.)

વિનવુ વિનાયક પ્રેમ રહેમ ધરો હરો હૃદયા માંહી,
ગણનાથ પુત્ર સીધસાથ ચલાત ચતુરભુજ આપો અહીં.
વિઘ્નેશ્વરા વરદાઇ આઇ વસો સદા કિસવ મહી,
ઇશ નામ યજો વધન મગ્ન વહે હૃદે થાયે નહી.

૬૨

(તાલ દ્રુપદ--રાગ--કથ્યાણ.)

તરીએ.... ધ્યાન ધરણીધર ધરીએ,
વરીએ.... શ્યામ વિઠલવર વરીએ.

[૧૮૬]

નંદ લાલ દીન પાલ દયા ધન,
કૃષ્ણલાલ દીલ વહાલ ભજી જન;
દુસ્તર ભવ દુઃખ દરીએ.....તરીએ૦
પુર્ણ પ્યાર વૃજ નાર વંદાવન,
કરી વાસ પુરી આશ સકળ મન;
મઝ ગાન પ્રભુ કરીએ.....તરીએ૦

(કલ્યાણ--દુપદ.)

શ્રીકૃષ્ણ પંકજ પાદ પ્રેમે, પ્રણમી પય પુર પીછએ;
ગુણ ગાઢ ગોવિંદ ગાન ઘટમાં, રામ હૃદયે લીછએ....શ્રીકૃષ્ણ૦
રામ શ્યામ સુલક્ષણા, ભજી ભાવ ભક્તિ ભીછએ;
રૂઢાપતિ હૃદયે હરે, મન મઝ મોઝો કીછએ....શ્રીકૃષ્ણ૦

સંસારીક તથા ઇન્દ્રી પ્રેમની મહત્તા વિષે.

૬૩

(રાગ--ત્રોટક છંદ.)

શુદ્ધ પ્રેમ તહાં કાંઈ નેમ નહી, એ વિણ ત્રિભુવન એક થાય નહી;
જેણે પ્રેમ કરી જાણ્યો સારો, તે જન વિદવાન ગણો પારો.
પ્રેમ શબ્દ અદી અક્ષર માંહી, ગુણ તુલના તેની થાય નહી;
પ્રેમેથી પંચ ભુતો મળીઆં, જગતોત્પતિ આઝયાં તળીયાં.

પ્રેમેથી જન્મ જન્મો ભળીયાં, સુખ દેભવ જય નહિ કળીયાં;
 પ્રેમ વિના પિતૃઓ પામે નહિ, દિવ દમ્પતિ ઐક્યજ જામે નહિ.
 શુભ સંપતિ સંપતિ નામ્યે નહિ, દુઃખ દુઃગર દુનિયા વામે નહિ;
 જન ભિન્નભાવ મતિ કાપી, રહ્યા પ્રેમ રૂપ પ્રભુજી વ્યાપી.
 પ્રેમી થાવા નહિ પાપ લલ્લું, દમ્પતિ જન જેથી ઉચ્ચ કલ્લું;
 અનમુયા એહ ધરમ પાળ્યો, શુદ્ધ પ્રેમ પ્રભુ પતિમાં પાળ્યો;
 પ્રેમોદયિ દમ્પતિ પુર્ણ કરે, નહિ કલેશ કંકાસને દુઃખે મરે.
 ધૃત વિષુ જેમ દુઃખ મીઠાશ નહિ, વિષુ પ્રેમ સુખની આશ નહિ;
 બાળક પણ પ્રેમ પિતા માતા, યોવને પ્રેમી દમ્પતિ થાતા.
 રહી સાથ પ્રભુજીને ગાતાં, યતી શાંત ચિત મોક્ષે જાતા;
 ભારતિઓ પ્રેમ પ્રભુ ભુલ્યા, નિજ શિર દુઃગર દુઃખના હુલ્યા.
 અદૈત ધર્મ વેદે ગાતા, તે પ્રેમ ભજે સહેજે થાતા;
 જડ ચૈતનપર શુદ્ધ પ્રેમ થયો, દુરગુણ રહેવા નહિ હામ રહ્યો.
 યોગી જન પુરો તેજ કહ્યો, જાણી બ્રહ્મ મોક્ષ સહેજ ગયો;
 જેનુ મન પ્રેમ કિફાર હશે, તે સ્વાર્થ માર્ગ કરી નહિ ધશે.
 તેને મન પ્રેમ પ્રભુજી વસે, પર સુખ દેખી નહિ હસ્ત ધસે;
 રસ પ્રેમ હૃદય દમ્પતિ વહેતા, તે જન્મોજન્મ સાથે રહેતા;
 શુદ્ધ પ્રેમથી જે જે ઐક્ય ભજે, નિશ્ચય ભવ બીજે આવી મજે.
 મુરખ જન એહ ગતિ ન કળે, વિપરીત રૂપ સુકાં દયણા દળે;
 પ્રેમેથી પાવક નહિ પીડે, પ્રેમીજન પ્રેમી સાથ હીડે.
 તેને ભય કોતો ડારે નહિ, ત્રીભોવન તેને મારે નહિ;
 ચઢી એહે આનંદે જતીઓ, પતિ પાછળ નારી થઈ સતીઓ.
 એ શુદ્ધ પ્રેમનું કારણ છે, એ મંત્ર ત્રિવિધિ દુઃખ તારણ છે;

એ પ્રેમ જેમણે જાણ્યો નહીં, બુભાર કરીને માણ્યો આળી.
 પ્રેમથી નોકર કામ કરે, સહુ શેઠ તેનું ધરખાર ભરે,
 કો જાન નેહ નજર નાખે, કદી એહ આપ સાથે રાખે.
 જો તે જાનને કદી દુઃખ દાખે, તો તન પાડે તમને પાખે.
 પરિપુર્ણ બ્રહ્મ અંતરયામી તમ કાજે કયમ રાખે ખામી.
 તે માટે પ્રેમ ભક્તિ કરો, તો આ ભવ પરભવ સહેજે તરો.
 જો ભેદ વિચાર અતિ પ્રેશો, તો પ્રેમ ભક્તિ સમ નહિ જોશો,
 પછી મનુષ્ય પશુ કે દેવ સહી, વશ વરતે પ્રેમાધીન રહી.
 જો સ્વર્ગ ચૃત્યુનું સુખ ચાહો, તો પ્રેમ પાદ ભણવા જાઓ;
 પર પ્રેમ તણી આશા રાખો, તે કારણ દુઃખ ઘણું સાંખો.
 પહેલો તમ કાળગડામાંથી, શુદ્ધ પ્રેમ દીઓ બેઠો જ્યાથી,
 સહેજે લાવે પરનો ખાંધો, એ પ્રેમે પ્રેમ સગપણ સાંધો.
 બલે દેહ કદી દુર હોએ, પ્રત્યક્ષ હૃદયમાં તે જોએ,
 નિશ્ચીન હૃદયમાં તેહ રમે, બેઠાં વન વગડે ઘણું ગમે.
 રૂપિ મુનિ યોગ સાધન કરતા, તે ધ્યાન-હૃદય હરિનું ધરતા;
 નહિ દેહ પીડાથી તે ડરતા, અતે માધવજીને મગતા.
 જો પ્રેમ વિચાર પ્રખળ થાવે, તો પ્રત્યક્ષે આવી રહાવે,
 એ પ્રેમ વિચારને પુર્ણ કરે, જે જોઈએ તે લાગર કરે.
 નહિ વિયોગ દુઃખથી તેહ ડરે, મનવાંછીન ક્ષણ જે પુર્ણ રજે;
 બળવાન વિચારો થાવે નહિ, માટે પ્રભુ પાસે આવે નહીં.
 તમે એક ચિત્ત તલ્લીન હોજો, પછી પ્રેમ તાણું પરાક્રમ જોજો,
 જેના મન જેનું ધ્યાન હશે, તે આપ આવી લાગર થશે.
 શુદ્ધ પ્રખળ પ્રેમ વિચાર કરો, નહી જગત દુરીજનથીજ ડરો,

શુભ રત્ન સર્વનું પ્રેમ મહી, કૃષ્ણે વૃજનારી બણાવ્યું સહી;
 જે અગ્ર જને નવ જાણ્યું કથી, જમદીય ઉવેખે ભસી ભસી.
 એ પ્રેમ શુન્ય નહયે પુરા, જખખડ જમડા સમ અધુરા;
 એવા જન હસ્ત થઇ ગાડી, ભારતી નર્ક નાખી આડી.
 પ્રેમી જન જે નજરે પડતા, થઇ ભેગા સર્વ ધણા નડતા;
 તોડાવા ઘાટ ધણા ઘડતા, દુર્ગુણી કહી કહીને વડતા.
 દિલશુન્ય આપ વિદવાન થઇ, અજ્ઞાન સભા આધિપત્ય લઇ,
 દંભાથી પુર પંડીત થાવે, વેદાન્ત વેદાન્ત કહી ગાવે.
 જાણ્યા નહીં વેદ તણા કરતા, બ્રહ્માજી જેદ મુખે ધરતા;
 તે પુર્ણ પ્રેમ પ્રભુજી ભજતા, સાહિત્યાલંકારો સજતા.
 જે મોળ કળા સામર્થ્ય ધણી, તે દેખી ગોપી ગાંડી બની;
 ત્રિભુવનના તારક નાથ નમી, વૃજ નારી વિધવિધ દુઃખ ખમી.
 તે ચિત ચતુર્ભુજ ગમી ગમી, પુર પ્રેમ પદાર્થો જમી જમી;
 જે અકકલહીણ આડા પડીઆ, તે અંધ અપંગો ભાં ધડીયા.
 પ્રભુ રૂપ ગુણ દેખી જે ઠરતા, તો શ્રી નિવાસ નહયે ધરતા;
 પછી ભીખ માગી ઉર નહિ ભરતા, ઢોંગી ઢોલા થઇ નહીં ફરતા.
 પ્રભુ પ્રેમ થકી નિત્યે નામે, દેહાન્ત પછી વૈકુંઠ પામે;
 શીખ સાચી ધ્યાન નથી ધરતા, નવ જાણી પ્રેમ નથી ઠરતા.
 જે કૃષ્ણ તણી નિંદા કરતા, એવા જન કેમ નથી મરતા;
 કહે મગન વખાણુ કરું શું કથી, પ્રભુ મળવા પ્રેમ વિણ કાંઈ નથી.

[૧૬૩]

લૈકિક કાવ્ય.

૬૪

(માનવનુ મુરે મન જે સતસત મળે—એ રાગ)

તમે જુઓ વિચારી મન, જન દુઃખી કેમ દીએ;
કુટુંબેદ ભાખવેન તન, જન દુઃખી તેમ દીએ
શું ઓશું ક્યું કિપન ભામ્ય ભારતને વિશે,
છે જાનતણા નિરવન, રહેમ નારી નારી વિશે.
જર જવાહીર પ્રાણી પદાર્થો, અધિક એમાં ભરિયારે,
ઉદક હવા ઋતુ ફેર નવા નવા, વૈભવ હાજર કરીયા....જન૦
શીત ઉષ્ણ ચોમાસે પુરાણ, મેલ માગ્ય જ્યાં વરસેરે,
નોપણ મુહિહીણ બિચારા, પાડે રાદ્યો તરશે....જન૦
દર્શનિક સુખ શાન્તિ બીજ, રહેલું નારી માંહેરે;
તે બાલાઓ મુરખ રહીને, ભાર વહે છે આંહે....જન૦
હાંદુ લોક હલકી કીધી, નારી કેરી જનતરે;
બીજ વૃક્ષ ત્યાંથીજ વધ્યુ નહીં, અધિક થયો કિતપાત....જન૦
અબળાઓ અજ્ઞાન પશુ સમ, દેહદેખ નવ જાગેરે,
નોતે જગત કિપતિ સ્થીતિ લય, કારણ શું નાણે....જન૦
વિષય વાસના આપે વપુમાં, તેને તૃપ્તજ કરવારે;
કુમળા બાળક માતપિતાઓ, કહાડે ધોડે વરવા....જન૦
જે અબળાએ કિપન કીધા, રામકૃષ્ણ કીરતારે;
ધ્રુવ પ્રેક્ષાન્તે તુલ્ય નર્મીતા, સકળ સદિના માર....જન૦

નન પ્રભુ જે કારણુ આપ્યું, વાંચી વિવેકે નાયરે;
 ધર ધધાના કરી પંતરાં, ભાર વહે આ ઠામ....જન૦
 એ માતુની જાયા જનમાં, જ્ઞાન ગુણની ખામીરે;
 દુઃખ દરિદ્ર અધ્યાયુપ ભોગરે, પ્રભુપદ પારન પામી....જન૦
 રૂપ ગુણ લાવણ્ય જ્ઞાનની, ખાંણુ દંપતિ કલાવેરે;
 ધર્મ અર્થને કામ મોક્ષ પદ, મગ્ન સહેજે પાવે....જન૦

૬૫

(અજબ સલુણી પ્યારી મૃદાનયની તે' મોહન વશ કીધારે—એ રાગ)

કામધેનુ સમ કામની જે ધર, રઘવા મંદીર કહીએરે,
 આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ નાસે, આનંદ ઓછવ રહીએરે....કામધેનુ૦
 સદગણી શાણી અમૃતવાણી, રૂપ તેજ રવિ જ્યોતરે;
 પ્રેમ પયોનિધિ પુરણુ ભરીયો, જુન ગંભીર ઉદયોતરે....કામધેનુ૦
 સીતા, સુભદ્રા, દ્રૌપદી, દમયંતી, રક્ષમણીજી નામરે,
 એહ તણા સ્વયંવર વરવા, કીધાં અતુલીન કામરે....કામધેનુ૦
 પુરુષારથનું પરાક્રમ પ્રાપ્ત, એહ ઉત્તેજન કીધુરે;
 વીર વરો વરીયા કરી પુરણુ, ઇનામ અંતે લીધુરે....કામધેનુ૦
 અમર નરો આ અવની માંહી, પ્રૌદ પ્રતાપે પહોંચેરે;
 ઇનામ આશા હોય ન મનમાં, કાર્ય કરતાં શોએરે....કામધેનુ૦
 આધુનિક ક્ષતિલાસ હિંદમાં, જ્નેશો નજરે ન્યાળીરે;
 દમ્પતિઓ નહિ પણુ ડોઆં, પાછળ પડતી તાળીરે....કામધેનુ૦
 રૂઢી રીવાજનો કુટીલ કાયદો, અંધ હૃદયથી પાળ્યોરે;
 મોંઘો મનુષ્યાદેહનો ફેરો, આપે ઉધો વાળ્યોરે....કામધેનુ૦

નર અજ્ઞાત કે નારી મુરખ તે, કહો કરે શી કરણીરે,
આ ભવ પરભવ ખુડયાં આપડાં, કહો મગનંજુજ વરણીરે .. કામધનુજ

૬૬

(કારતક મહિને માત કાળકા પાવાગદ પર ખીરાજતી—એ રાગ)

સુશીલ શાન્ત સદગુણ શિરોમણી, નરને એવી વંડા મળી,
કુલટા કલેશ કંકાસ પુનળું, નાખ્યો નરને તળી તળી.
જ્ઞાન ગમ્ય ભક્તિ ભાવેથી, પ્રભુ પૂજન નિત્યે સંવે,
બાધ બપોરે ખાય બગાસાં, ધર્મ કર્મ નાંખી નેવે.
સદગુણ સડક ચઢાવા પોતે, પુરૂષ પ્રયત્ન અતિ કરતો;
ચામુંડા સમ વદન વિલોકી, વામા પાસ જતાં ડરતો.
પતિને પાછળ મેલી પડતો, લયપચ્ચતા લાડુ ખાવે;
એ નાવિકનું નાવ કિનારે, કહો પછી તે કયમ આવે.
નારી નાવ લઈ નાવિક નરને, ભર દરિયા વચ્ચે દરવુ,
વિચિત્ર નાવ મળ્યું નર વીરને, કહો કેમ કરીને તન્યું.
આસુરી જન આસુરીની સાથે, દેવી દેવીથી મળીયા;
મુલભ જોડ મળે સંતોને, અમરાપુર પથે પળીયા.
પુખ્ત વયે પરણે પુર પેખી, પ્રેમ તણા પાસે ખાંધી,
કહો મગન દુનિયા સુખ દેખી, સ્વર્ગ સાથ જશે સાંધી.

૬૭

(ગરખી—રાગ—ગિરધારીરે વાત કહું તે વિચારો.)

દુરજનીઆરે, દોષ અમો શીર નાખે; જીવું કેમ જીવણુજ પાખે.
અમ અખળારે, હૃદયતળો એ ધારે; પ્રીત પરખી વર્ગમે મારે.

જોડ જનમારે, ઇચ વિભુનિ વસેછં; તેહ મળવા મન ધસે છે.
 આસુરી જનરે, દિલમાં કુટક દાખે; જીવું કેમ જીવણુજી પાખે.
 દુનીઆનોરે, અધિક ઉન્નતિ ડાખે; રતિ દેહ ઘડયો રઘુરાજે.
 પુરુષાર્થીરે, પુરુષ પ્રયત્નો કરતા, જમ ઉચ્ચ કળાએ ઠરતા.
 શ્રમ કરતારે, દેહ પતન નથી ડરતા; રંભા સમ નારી વરતા.
 અકલ્પસીલરે, અમુર હાથ અમ નાખે; જીવું કેમ જીવણુજી પાખે.
 ગોળ ખોલનીરે, ગુણિ જેણેન જાણી, નીશદીન બરાવે પાણી.
 મુખ વદતારે, કરકશ કરતા પાણી, તન મન ધન પ્રેમની હાણી.
 ગું સમજારે, વિભવ રતિ મુખ માણી, દિન રાત શકે નહિ જાણી.
 કહે મગજરે, અંધ કુપમાં નાખે; જીવું કેમ જીવણુજી પાખે.

૬૮

(રાગ—તોટક છદ.)

કહે.છે કે:—

તમે પતિ પરાયાણુ કામ કરો, તન મન ધન જાણી હજી ખરો;

નીર્દોષ છે—

જોને ચિત્તનુંસારક જોડી મળી, તે સંસારાગ્રિધ સુખ તરી.
 રહી ન્યુન્યક જંતડ થઈ જંતે, સસાર સમુદ્રે ખુંડે એ.
 વયરૂપ ગુણુ સ્વાભાવ વળી, મુદ્ધિ બળ પરાક્રમ જંત ન મળી.
 દુખ દેહ ગુગ્ગરે ફેરી ફરી, જો જન જીવતા રહે નરી;
 તેનંમુખબદિત મનના આંવ, તે સ્વર્ગ કહો પછી કયાં જાંવ.
 છે આપ કૃતિનાં એ દારો, નિજહસ્તે લેવા દો લહાવો.
 તમે ચિત્ત વિચારો જરી જરી, રહ્યા હોંદુઓ ધર મરી મરી.

જો જાતે જોડી તે વરશે, પતિ પાછળ ચેહમાં તે ઠરશે;
 નહીં દેહ પતન કરવા ડરશે, એ સતીઓ મુખી સૃષ્ટ કરશે.
 રામા શિર દોપન દેશેા જરી, તમે આપે એને એવી કરી;
 તમેા પરણાવી ભવ બાજો છો, આંધળીઓ કરીને ભાજો છો.
 કિતમપદ ગ્રહેતાં બાજો છો, એક પશુ પેરથી પાજો છો;
 અદ્ભુત આકૃતિથી ટાજો છો, કરી ડદન પછી મેં વાજો છો.
 પ્રભુએ કંઈ કહ્યું નથી એનું, માળાપતી મરજી એ દેવું;
 આધીન થઈ દુખે રહેવું, વૈતરું કિદર સાર વહેવું.
 પ્રભુ પાસે જાજો એક સાધી નર નારીનો ત્યાં ભેદ નથી,
 અદ્વિદિણ બાગ બોજો આદી, કહે મગન મુખેથી જાહી તહીં.

૬૬

(રાગ—તારા ખાટા છે ખારવા વડાળુનારે.)

પ્રણી પ્રેમ પતિ પાવનું પ્રગત કરોરે;
 દગ એવું ધરે નેદ મુખે ભવ તરીગે....પ્રણી પ્રેમ-
 એક મન ભેદ તન નવ ભાખીએરે,
 પતિ કાગે જોખમે શવ નાખીએરે....પ્રણી પ્રેમ-
 રમે રોજ રહી કિમંગે કિછંગમારે,
 જમે ભોગ ટળે રોગ તમ અંગમારે....પ્રણી પ્રેમ-
 પ્રેમ પાવ લીઓ લડાવ કામ તમ તાણુરે,
 તજ મન અદકાર છોડે અદકાણુરે....પ્રણી પ્રેમ-
 વચન વદતાં ચતુર ચિત આખીએરે,

ધરી હામ પુણી કામ કરી નાંખીએરે....પૂર્ણ પ્રેમ૦
 એહ બ્રહ્મ એહ વિષ્ણુ રૂદ્ર જાણીએરે,
 એહ ભક્તિધીજ મુક્તિ પરમાણીએરે....પૂર્ણ પ્રેમ૦
 પતિ કાજ ધરી લાજ રહેવું નવ કદીરે,
 તન મન ધન જાય જોવું નવ જદીરે....પૂર્ણ પ્રેમ૦
 પુરૂષ તન તાપ ટળવા કરી પ્રેમદારે,
 પ્રેમ દીઓ પુણી ન્યુન ન આવે કદારે....પૂર્ણ પ્રેમ૦
 હૃદિ જ્ઞાન ધરો ધ્યાન એમ આદરોરે,
 કહુ મન્ન કર્યાં લખ દીન પાંદરોરે....પૂર્ણ પ્રેમ૦

દેવો સ્તુતી૩૫

૭૦

ગરબી—શિખસામુજ દે છેરે—એ રાગ.

મોહનજીને મળવારે, જાવું યમુના ધાટે;
 રસીયોજી રીસાચારે, રિઝાવાને માટે.
 જોઇ વહન હરિનુરે, સહેજે સુખીઆં થાઇશું;
 કરી વાત વિવેકેરે, ગોવિંદ ગુણુ ગાઇશું.
 માધવજી તમો વિણુરે, નહિ કોઇ અમારે;
 નિત્યે ભજીએ પ્રભુજીરે, નામ વારે વારે.
 કદી ચિત્ત ઠરે નહિરે, ધર ધધા કરતાં,

જીવ કામ કથાલેરે, સામુજી લડનાં.
ચિત્ત લાવી ચતુર્ભુજરે, ધ્યાન અંતર ધરીયે.
ગાઇ ગુણ ગિરધરનારે, નેન આંખ બરીયે.
કુંડાં કર્મ કો દિનનારે, જીથ ઘટા જાંભી.
તમ સરખા રસીકવરરે, ગોપી નવ પામી.
કરજોડી વિનવિએરે, ત્રીકમ તરછોડો ના,
અમો દુખમા દુખાવીરે, મગ્નના પ્રભુ પહોંડોના

૭૧

(ગરબી—તારા ખોટા છે ખારવા વહાણનારે.)

પ્રભુ નંદના કુંવર અમો જાણીએરે,
મારગ જાનાં અમચીર નવ તાણીએરે;
મડી કાજ મહારાજ અમો નીસરોએરે,
જેજ વાટ જોઈ દેહ શુદ્ધ વીસરીરે....પ્રભુ
કહા ન કરવું આપું તમ નવ ઘંટરે,
પ્રીત રાખો પ્રીતમજી અંતરપટ્ટરે.....પ્રભુ
મધુર મુરલી વગાડો પ્રભુ વનમારે,
વિરહ અગ્નિ પીંડે અમારા તનમારે....પ્રભુ
મહારાજ શીરતાજ રીત કહી કરે,
તમો પાસ થાતાં ગૃહ નાથથી ડરે....પ્રભુ
ખડુ કાજ લોક લાજ નડે વાંકડીરે,
પ્રભુ મગ્નતાણા ખની રહી રાંકડીરે....પ્રભુ

(ત્રાટક—રાગ-ગરબી—તમ કારણ મેં આ દેહ ધરી.)

કીધા શબ્દે શવણ વહાલા, નહિ ભુલું નાગર નંદ લાલા
પ્રીતમવર પહેલાં પ્રીત કરી, પરવરીયા પથે ઠારા પુરી.
સતબામાઝકમણીજી લાવ્યા. તે કારણ ગોકુળ ના આવ્યા;
કંચનમય ઠારાપુરી કરી, મેળા સદસ્ય એકસે આડ વરી
પ્રભુપ્રેમપાસ આધી પેહેલી, ભર દરિયા વન દીધી હંડી.
તે સભારી આનંદ હેડો, વગ્દ વ્યાકલ ગોપી બની ઘેડો.
ગુણુવન ગોવરવન ગિરધારી, મોરલીવર મોહન મેનરી
વિનંત કરવંતી વૃજનારી, ઘો દરશન મળ ના પ્રભુ દહારી.

(ગરબી)

આધવજ એક હમારી અરજ, મથુરા મધ્યે નાધવ પરજ.
કહેવંત સામને શી છે મરજ.....ઓધવ૦
માધવજ મથુરામાં પરવરીયા, તે દીનના પ્રાણી અમે પરહરીયા:
નાથ નમેરા કુબળ વરીયા.....ઓધવ૦
કંવરજ કંસ ચોળો એક ચપટી, રાજ રીધ સહજ વાતમાં અપટી.
મોહનજ મુજશુ કરી કેમ કપટી.....ઓધવ૦
કેશવજ કેમ ગયા અહીં છોડી, પ્રીત પ્રથમથા હમણું વેતી.
મુકુંદ મથુરાં રહ્યા શું પહોડી.....ઓધવ૦

નયનમાં નિશદીન નીંદન આવે, વસ્ત્ર ભોજન કદા અંગન ભાવે;
મગ્ન ના નાથને અરજ એ કહાવે.....ઓધવ૦

૭૪

(ગરબો—વૃજવાસિનીરે લોલ એ—રાગ.)

તાલાવેલી તે લાગી તનમાંરે લોલ, જનવું જહાં કૃષ્ણુ કિશોર;
સખી સંગમાંરે લોલ, રમે રાસ કૃષ્ણ વદાવનમાંરે લોલ;
સોળ કળા શરદ શગિ શોભતોરે લોલ, લેલેકે રણીયામણી રાત....સખી-
વિણુ વાદ્ય મદંગને ખંજરીરે લોલ, પટત્રીશ રાગ સુર થાય....સખી-
બાદુ વિધ મધુરી બાજે બાંમુરીરે લોલ, મુર શુદ્ધ અમૃતધાર....સખી-
ઝાંઝર ઝુમઝુમ પાય બાજતાંરે લોલ, બ્રહ્માનાદ શબ્દપુર થાય....સખી-
સોળસો સાહેલી રગ રાસમાંરે લોલ, પુરૂષ પ્રભુ કૃષ્ણ કીરનાર....સખી-
ભિન્ન ભિન્ન રૂપ ગુણે ભામિનીરે લોલ, પુણ્ય પેરશું પૃથક સુવાસ....સખી-
અધિક વાદ્ય એક સુર બાજતાંરે લોલ, તેમ સોળશતક પ્રેમ રૂપ એક....સખી-
નયન મુર તાળી પાય કેકમાંરે લોલ, મધુરમંદ હાસ્ય હાવભાવ....સખી-
ગેહ દર્શ મગ્ન પ્રભુ ચિનયેરે લોલ, નજરે નિલાળી થાકી નહાય....સખી-

૭૫

(ત્રાટક છંદ—ગરબી.)

ગોપીકા:—

રસીયાળ રસીક હૃદય ક્યારા, પુરૂષોત્તમ પ્રાણુતણા પ્યારા,
નદલાલ નયન મનના તારા, કરી વહાલ શું હાલ થયા ન્યારા.

વ્રજ વગડેવદાલા આપ વીના, દાવાનળ દુ.ખમાં ચીત ચીન્યા;
જળવીણ જૂરનાં જોમીનાં, ભગવંત ભક્ત અમભાવતીના
કેશવ કરુણામ્બી દદાવો છો, સખી સાથ શુ નાથ સનાવોછો;

કવી:—

મુંદીર વર સ્નેહતણો દરીયો, કૃપાળુ કૃપણ હૃદય ભરીયો.
સોજો સંપૂરણ નહિ ખામી, યોગેશ્વર એહ અચળ ધામી,
મન રહેતા મોહનમાં વામી, કહે મગન ધન્ય પ્રભુ તમસ્વામી.

૭૬

(રાગ—ખોસો મારા પ્રેમી પોપટજી.)

પ્યારા પ્રભુ સંગે રમીને ખુશી થઈએ, ચાલો ચાલો વદાવન જઈએ;
પ્યારા પ્રભુ ત્હારી છખી સુખકારી, જાવું વારી શ્રીકુંજ ખીલારી.
ગીરીવરધારી સગે રાધા પ્યારી, જુગલ છખી સારી શુભ આનંદકારી,
નટવર મનહર મોરલી ધારી, આવી દાસી પ્યારી થવા કપકારી.
કાને કુંડળ લટકે ને કંઠે મોતી માળા, કામણુ ગાળા હે કૃપણુ કાળા;
લીધું ચીત ચેરી હે નંદ કીશોરી, વ્રજ સખી ગારી સાથે સાંધી દોરી.
પ્રભુ પ્રાણ પ્યારા ખોલાવે દીનદારા, મોહનલાલા હે જીવન હારી,
દીયો મુક્તી વારી જપુ ગીરધારી, મગન પ્રેમધારી વદો જયકારી.

૭૭

(મોહનજીને મળવારે એ—રાગ.)

પ્રભુ પાસથી આવ્યારે, એમ હમો જાણું,
માત તાતને મળવારે, આપ થકી નાણું.

નામ લેવું ન મહારેરે, ઓધવજી એહતથું;
કામ કેવું હમારેરે, ગયા દીનથીજ ધણું.
મધકન મુખડેથીરે, જગતજનો મોહ્યા,
ઓધવજી અલખેસોરે, અધીક હમે જોયા.
હોંશ હૃદયે હમારેરે, નેહ કરી નાંખી;
ભવતારક ભજતારે, કૈંક થયા ખાખી.
હરનીશ હરજીવનરે, અન્યંતર આવે છે;
અખળા નવ ખોલુરે, રસિક રતિ (પ્રીતી) ભાવેછે.
જુગજીવન જળ વીણુરે, મન મીન તલપે છે;
મગ્ન મન માધવનેરે, કથા સુંણી કલપે છે.

૭૮

(અંગ અડકયાના સમ ન ખાઓ તો—એ રાહ.)

પ્રીત નીત પરંકા પ્રભુ પહેલી, તો તમ સંગે આવું;
કલાન કુંવર કપટીની સાથે, હું ક્યાં જગ ગવાડી
મુને રોકોના હું એકડી જાને, મુને ટોકોના;
કહે કલાન પરંકી રીતે કરી, પ્રીત ન હોય એ ધારો.
મુજ મનમાં જેવું હશે તેવું, કહેશે પ્રાણ તમારો;
રામા હરપોના તમ કાળજી મુજ માયે, તમે હરશોના.
મન જાણું માધવજી સાથે, લગની લઈ હું લલાડી.
માત તાત સહુ સાથની તજવા ખીડીકે, તપ પાસે ન આવું....મુને
સંગતજો શા માટે સ્વામા, રહેા મંદિરીયે મહાલી,
સોળ સદસ્ય ગોપીની સંગે, આવો કુંજે ચાલી.....તમે

ચતુર વાત ચિત ધરી ચતુરાએ, હસી વસી દા તાલી;
શરાદ ચંદ ઇંદા કે ઇંદ, (ન) મનના પ્રભુ સંગ મહાલી....મુને૦

૭૯

(તમે પાતળીઆ પધારોરે એ—રાગ.)

છો કપટી કહાન કુવરછું, જુગતે મેં જાણ્યું;
નવ માનું વાત કદાપીરે, નજરે મેં નાખ્યું.
વાલમજી કહેતા નીત્યે હસા તું મુજને વહાલી,
પછી કેવી કુખવન કાળોરે—નજરે.....છો કપટી૦
વહાલાજી મુજ મન માન્યું રસીયાજી હૃદયે ભાગ્યા,
આટલા દીન કેમ ન આગ્યારે—નજરે.....છો કપટી૦
પ્રીતમજી હૃદયે હરખું મુજ ભાગ્યે ભાગ્યવંત બળીયા,
તે કુજબિહારી મળીયાગે—નજરે.....છો કપટી૦
જગ જમુના બરવા જાડિ ત્યાં સહીયરો મુને કહાવે;
તુજ ધર રસીઆ કેમ નાવેરે—નજરે.....છો કપટી૦
નવ ગાંઠે નિશદીન ધરમા વંદાવન ખાવા ધાધ;
કરો માંહેર મન(ના) પ્રભુ કાંપરે—નજરે.....છો કપટી૦

૮૦

(રાગ—મહાર)

મનદર મોરલીધર નારી, છગ કરી જાશે કયાં વહાલ વધારી.
ગુણવન ગોવરધન ધારી, રસીઆ જાશે કયા,

પ્રેમે ફસાવી નયન મીલાવી.

પ્રીત કરી પ્રમદા શું પહેલી; વાલ્મક કેમ વિસારી....છળ કરી૦
વદન કમળ નિગમું નહિ મોહન, રહેતા રોજ અટારી....છળ કરી૦
યમુના ત્રટ પનથન પુરુષોત્તમ; કહેતા રાધે પ્યારી....છળ કરી૦
કેશવ કામ કરવાં તાં આવા, (શા)કરણ કુપ કિતારી....છળ કરી૦
સાસ નરત મુજ રોજ રજ્જડે, વાલ્મક દેવે ગારી....છળ કરી૦
સાથ સયર મુજ કરત હારી, એ કહાનાકી પ્યારી....છળ કરી૦
વાત વધારી દી તરછોડી, કેશવ કુંજ મિલારી....છળ કરી૦
મગ્ન[ના]નાથ ધરી લાજ મિરદકી, કિતારો ભવ પારી....છળ કરી૦

૮૧

(રાહ—હારી.)

મોહન મુજ મંદિરીઆમાં પધારો,

હેત હાથાનુ વધારો.....મંદિરીયામાં પધારો૦
જળ સુરત દેખી તુંજ તનકી, સખ જગ હો ગયો ખારો;
દેહ તાવ દરિયાવમે કુખત, મોરલીધર મુજ તારો.....હેત૦
દધિ માખણ મુજ ધરણુ ખાતા, એલી શીરસ્તો સારો,
નંદલાલ તજ વડાલ હમણુ, પ્રભુજ પ્રીતી વિસારા.....હેત૦
ત્રીકમજ તમે વિણુ હમારે, રહ્યો ન એકે આરો;
મગ્ન આશ ધરી તુંજ ચર્ણુ શુ, કા તારો કાં મારો.
હેત હાથાનુ વધારો, મંદિરીઆમાં પધારો.....

[૨૦૬]

૮૨

(હોરી)

ગોકુલ મેં ગિરધારી, અસંત બનાવત સારી.....ગોકુલ મેં
રાધા રંગ લગ્યો ર્દીયામાં, પ્રીતમ દી પીયકારી;
અલ્હવીધ લાલ ગુલાલ ઉડાયો, રંગ રેલ કીચકારી.....અસંત
નંદલાલ ઇપબાન નંદની, ગોકુલ ગોવાલન નારી;
આનંદ કિદધિ, કિલટ રદ્યમાં, મગ્ન યુગલપે વારી.....અસંત

૮૩

(રાગ--હોરી.)

મોહન મેં કપડી ઠાડી, રયામ રોકો નીત દહાડી.
નેલ નાથ એસા શું ડીંગે, ચુંદર ચોગી મુજ દાડી;
ગોકુલ ગામકે લોક ગુરે હે. કરવે પીયાકો આડી.....મોહનમેં
દ્રાટ મીલાવત આપ નયન શું, શીરકી મટકી પાડી;
ઠહો કલ્હાન કયા કિતર દેવું, જામ લગ્યત મોરી માડી....મોહનમેં
મગ્ન મર્મી તુમકો સમગ્નવું, બાત કરો નવ આડી,
કાગ રાગ વસંત મુલે જામ, આયો વંદાવત વાડી.....મોહનમેં

૮૪

(રસીકી તોરી અખીયાં—એ રાગ.)

કનૈયા તોરી અખીયાં જાદુભરી, દેખતે ઘેલી કરી.....કનૈયા
હીરા હાર મોતનકી માલ પ્રભુ, શીરપે મુગટ વરી.....કનૈયા

[૨૦૭]

કંડલ કાન ધનશ્યામ મુરત નન, બાલે બીનકા ધરો....કનૈયા૦
મગ્ન નાથ રખો સાથ વીનવી એરી, હમપર કીરપા કરી....કનૈયા૦

૮૫

(રાગ—મલ્હાર—ત્રીતાલી.)

કનૈયા મેરા પાલવ ચીરકા છોર, પાલવ ચીરકા છોર.....કનૈયા૦
ઝરમર મેહ પરત અમ દોલપે ગગન ભયા ધનધોર.....કનૈયા૦
ગરજત નભ ચમકત હય બીજલી, બોલત બહુ વીધમેર.....કનૈયા૦
નામું શીથ તળે રીશ મગ્ન પ્રભુ, મોય ચિતનકા ચોર.....કનૈયા૦

૮૬

(રાગ—મલ્હાર યા સારંગ)

કનૈયાજીને નેનસે નેન મીલાવી, દેહ કસીરી ખીલાવી....કનૈયાજીને૦
મેં બ્રહ્માન પ્રીય પ્રાન દુલારી, નંદલાલ મોસે લગની લગાવી....કનૈયાજીને૦
રાધાનામ સખ ગામ ભગતહે, કૃષ્ણ પ્રભુને જોડી મીલાવી....કનૈયાજીને૦
દીયો દર્શન પરસન હોડાં દીલમેં, મગ્ન ધુન રાધાકૃષ્ણ મીલાવી....કનૈયાજીને૦

૮૭

(રાગ—મલ્હાર)

નંદાજીને હમપે જનહુ ડારો, સખ જુગ હો ગયો ખારો....નંદાજીને૦
નવું મોસે નહી કયાકર ડાલા, નીશદીન નયન નીરખું નંદલાલા....નંદાજીને૦
માનપાન મુને કાંઈ ન બાવે, મધુર મુરત સનમુખ આય રહાવે....નંદાજીને૦
મગ્ન રટણ કર ચિત ચાંદેરી, પાસ લીયો મુજ દિલ્લ દાંદેરી....નંદાજીને૦

[૨૦૮]

૮૮

(રાગ—કાહે લાગો જીયા વજેસીંગ)

દેખી મધુરી મુરત ઘનશ્યામ મોરારી,
 નંદકુંવર ચિત લગી લેહ તારી.....દેખી૦
 લટકત ચાલ ચલત ગિરધારી,
 સખ શ્રીજનાર ખની અધેરી;
 નિશદીન રટણ કરત પ્રીય પ્યારી,
 સ્યામ મુંદીર આયો મહેલ અટારી.....દેખી૦
 મધુર મોરલી મુર બાજત બનમા,
 અભાનંદ લાગત રહે તનમાં;
 નંદલાલ ધરે અરજ હમારી,
 મઝ નમન કરખત વારી વારી.....દેખી૦

૮૯

(કાંઈ ઉમેલો નાયક એકલડો—રાલ.)

કહાનકુંવર પનધટપે ખડો કપ્પાજી જીરે.....કહાન કુંવર૦
 પનીયા બરત મોરા જીયા ગભરાગ,જીયા ગભરાય....કહાન કુંવર૦
 મલપત મુખપે મોરલીયાં બળતય, મોરલીયા બળતય;
 મોરલીયાં બળતયે મોહન મોહના લગાય.....કહાન કુંવર૦
 નજરાં નચાવી નેહ નયનાં નચાય, નયનાં નચાય;
 નયનાં નચાયે નટવર નેહનાં લગાય.....કહાન કુંવર૦

[૨૦૯]

કેસે કીશોર સંગ કામનાં લગાય, કામનાં લગાય;
કામનાં લગાયે બીન કળીયાં સુકાય.....કહાન કુંપર૦
કહોજી સખીરે ફેસા કરમેં કપાય, કરમેં કપાય,
મમ્મ માધવ સંગ મનડા મીલાય.....કહાન કું ૧૨૦

પ્રેમ ભક્તિસાર.

૯૦

(ગરબી—રાગ.)

શ્રી કૃષ્ણ આત્મ પુરુષોત્તમજી પ્રકૃતિ રાધા પાળે મનજી,
મોળદત્તર મોળમો મોળ કળા મિલ્લી પટરાણી ચણ મળ્યા;
લક્ષ્મી રૂકમાં હૃદયેજ રતી પૃથ્વી સત્ય બામા સત્ય સતા,
મોહનને માયા મોહી ગદી સિદ્ધ બ્રહ્મા શકર અદાય નહીં.
પરમેશ્વર પુર્ણ પુરૂષ કલાવે નીજ આત્મ બળે મા અકલાવે,
એ આત્મારામ આયેથિ સુખી મેવે માયાએ સર્વ બુખી,
અવિકારી આત્મ બ્રહ્મા માયા સગુણાત્મક વૈકુંઠ વાસિ રાજા,
અતી અદ્ભુત રૂપ વૈકુંઠ વચ્ચા રૂપ ધારી માયાને કરે કર્યા.
એથી બ્રહ્મા શીવજી બનીયા તેથી કૈ વીધ વાધી દુનીયા,
માયામાં પ્રભુજી મન ધર્યું તેથી જીવ મંડળ તુર્ત ક્યું,
વૈકુંઠ વિષયને તા પાળે ત્યાં મન સાથે સિદ્ધી બાળે,
જીવ મંડળ જન ઝાઝા કામી મૃત્યુ લોકે મેદની વનમાં.

એ જીવ નીજ બળથી દમ્યે બ્રહ્મમાયા તે તે પુર્ણ કરે,
 એ જીવ પણ આત્મા અવિનાશી ભુમિ ભાન દેહ રહ્યો ભાશી;
 અવિદ્યાયે દેહ દુઃખે દુઃખીયો હરીયો તૃપ્તિથી રહે મુખીયો,
 કરી કાટ દેહ સબંધ છોટે બ્રહ્મ વિદ્યા તે પાળે કોટે.
 પ્રભુ નામ ભજી દેહ મોહનને તો અવિનાશી મુખ મળે મજે,
 આમુરજન અધિક મનોબળિયા પુર પ્રબળ પથ સ્વર્ગે પળીયા,
 બ્રહ્મા શકરને નાજ ગણ્યા વિષ્ણુજી માનવદેહ બળ્યા,
 માયા જંતે રહે કરંતડી માનવદેહ અમુર દીધા તોડી.
 એ પ્રભુની પાછળ એ માયા મનુષ્યાદેહ ધરિ ગુણ રહે ગાયા,
 પદાન્ત વિષય પુરાણ કથા મુકજી પરિક્ષતને કહે જવા,
 પુરુષોત્તમ ભજી પુરુષાર્થ રળે માયાનાં સર્વ તે કર્મ કળે (જાગે),
 તે જીવને માયા નવ બાંધે તે હાથ થકી સતપણુ સારે.
 શ્રી કૃષ્ણજી કરી ગયા કરણી ગૃહસ્થાશ્રમ ધર્મ દીધો ધરણી,
 અગળીતરૂપે દરસન આપે અસુરીજન મતી નહી મારે,
 બાહુ વિધ દુનીયા બહુ વિધ દેખે ભગવદ ભકતો વીણુ ના પોમે,
 કો કામ મનુષ્યાદેહ માયા થકી મોહનને નહી મોહ બ્યાપ નકી.
 એ વિગુણાત્મક માયા સ્વામી નીજ ભકતો દુહય તાણા ગામી,
 તે પ્રભુ સમકોથિ ન કામ સહે અજાની જીવે અવર ચરે;
 ક્રોધ કહેશે કૃષ્ણ અતી કામી એક દેહ અનંકતાણા સ્વામી,
 અજાની જીવ એ મત્ય સદા ભકતી વિણુ જ્ઞાન ન હોય કદા.
 એ વિશયી વાતોમાં ફરતા માયામા અધ બની મરતા,
 મરણીની ધુળમાં નહીં ઘટે માયા મળવા વિલાપ રહે;
 પુરુષાર્થ તજી વિષયો માટે બહુ વિધ ધેસા ફરતા વાટે,

પુરુષાર્થ વિના પાછા પડતા વનીતા વીરહે રહેતા મૃતા-
 તેવાં કાવ્યોમાં રહે સુખી પ્રભુ નામ મુનાવે ચાય દુઃખી,
 ભલે ગણે શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ કામી પણ માયા તેણે રાહી નામી;
 આ અકલ્પલીલુ આપે રેતા નીજ પુરુષાર્થ હાથે ખોતા,
 માયા છે નહીં કાંઈ આપ ભુખી પુરુષોત્તમ પામે રહે સુખી.
 તેથી દુર રહે તે દેખે નહીં આત્મા ઉપ કંઈ ન પેખે નહીં,
 એ આત્મા આપ અવિદ્યાથી દેહ સાથે થઈ રહ્યો સાથી;
 જેમ જેમ અવિદ્યા અધિક મળે તેમ તેમ નીચ દેહ માંડી ભળે.
 આત્માનિજ ઉપને પુર ભુજ્યો કાયાને આપ કરી પ્રજ્યો.
 એ કાયા અનેક અનર્થ કરે તે દુઃખથી દુઃખીયો થઈ મરે,
 કાયાના મુખેના જે કામી આત્મા સુખમાં ત્યાં મુઘી ખામી,
 ભુક્ષિ દેહ ભાનને ભક્તી કરે આત્માનું ઉપ તેનેજ કળે,
 અહીં કંઈ કરી પેગી ગનીયો તે દેખે વિષ સિંધ મેલનીયો.
 તે કાયા અગીતાથી કરતા નહીં મર્જુ ભવેથી તે ડરતા,
 નહીં ભક્તિ યોગમાં જ્ઞાન ધરે વનિતાના એવી રહે ઝુરા મરે;
 તેથી વનિતા કાંઈ પામે નહીં વળી ભદ્રિતમુદ્રા દીક્ષ વનમે નહીં,
 જે જગત નાથ જરૂર સેવે પ્રભુ પાસ તે જન મુખે રહેવે.
 એ વાત અગમ્ય આ દેહથકી દેહધારી જીવ નવ માને નકી,
 દેશ કૃતી આપકો અવસોકે ઘણું જ્ઞાન ધરી હરીનં ગોખે;
 માયા તજી મોહનને ચાહે ધરી દિવ્ય દેહ વૈકુંઠ રાહે,
 બની અંધ મોહમાં અંતે મરે તજી મગ્ન દેહ તે દુઃખી કરે.

(સાર સંસારમાં ન જોયો—એરાગ.)

મૃત્યુ માયા માંહી મરતા, માનવદેહ માનો ન માનુની ભતાં;
સર્વકામ એકથીજ સરતા, શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર સેવો સુપ્રેમથીજ વરતા.

પુરૂષ બની પીડતા પુરૂષાર્થ ખાસ કાંઈ નાંહી,
અધમ ગતી કિબય તણી કરતા.....માનવ૦
અતુર્ભુજ ચાર્ણ શર્ણ ચાહે નહિ ચિત માંહી,
ફેલ કરી કંદ લાઈ કરતા.....માનવ૦
વિરહ તણી વેદના વિહારવા જો વળગશે તો;
ઝઘડાથી જીવ ઝૂરી ઝરતા.....માનવ૦
એક અવિનાશી વીણ આધડે કે અંધ બની;
કોઈ ઠામ તેહ નથી ઠરતા.....માનવ૦
ખાન પાન ખાઈ ખુબ ખુશી ખેલ માંહી રહે,
નહિ જ્ઞાન આપે જાત ખરતા.....માનવ૦
ગર્વિય ગુમાન ધરી ગુણ વહે ગમ્ય વિના,
નરપથુ નિપિદ્ધ ચાર ચરતા.....માનવ૦
નારી તણા આત્મ નારી નથી એમ સત્ય કરી;
(જ્ઞાની સ્ત્રી સંત) સ્ત્રી મટી પુરૂષ દેહ ધરતા.....માનવ૦
કહાણુ જન્મ આપનાર નારી “મન દેહ” તણ,
નર્ક દેહ તણ આપ નરતા.....માનવ૦
પુરૂષ બની પુરુષ પુરૂષોત્તમ પ્રિતેથી પામી;
એહસંત મર્ણુથી ન ડરતા (અમર બને છે).....માનવ૦

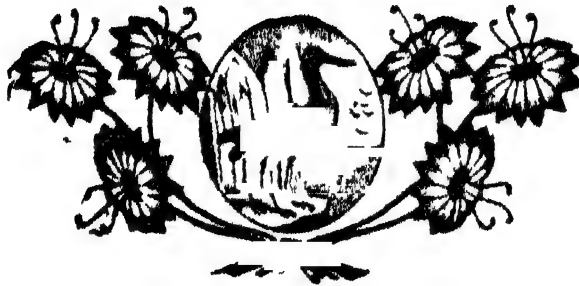
[૨૧૩]

મગ્ન પ્રેમ ધરી કહે માનીયે માનુંની મંત્ર,
શ્રી કૃષ્ણ રમરે એહ કર્તા હર્તા.....માનવ૦

૯૨

(મોહણી-રાગણી.)

મોહનજી મુજને મળજે, પ્રીતિની રીત કંઈ પળજેરે....મોહનજી૦
વામુદેવ વમુદેવ વિલોકી, ટળ ભુમિ વહાલા વળજેરે....મોહનજી૦
કૈક જેન્મની કરણી તપાસી, ઘસી ભાગ્યે ભળજેરે....મોહનજી૦
ખિશસમ મિરહ અગન(મે)જલી દુષ્ટભાગ્યદેર અમકળજેરે-મોહન૦
કંઈ કંઈ વખતે કુજખિહારી કાણુજ કરણી કળજેરે....મોહનજી૦
મગ્ન પ્રિતની રીતે ભજે તો લગી લગી રામજી રળજેરે....મોહનજી૦

પ્રકરણ ૮ મું.

જ્ઞાન ભકિત.

૬૩

(ગગ—ત્રીઝાનો.)

હેજી સિદ્ધ ખુદ્દ ખીનાયક આન (૨)

ગિરીજા મુત ગનપત મગલકર

શિવજી જ્યોત્તે તાત ..... હેજી

એક દાંત લાંબોદર શુભ કર,

વિધન વિદારન નામ અભય કર;

ગાંધે મગ્ન ચિત આદાન....હેજી સિદ્ધ ખુદ્દ ખીનાયક આન.

૬૪

(તનદરના તનરની તાતી—એ રાગ)

વંદુ દીન અધુ દેવા-એવા, વંદુ દીન અધુ દેવા.

પાવ રમરણામૃત મુધ મેવા, એક ચિત ધર કરે મુધ સેવા,

મળે મોક્ષ તેહ, ભળે પ્રભુ હર ગહેવા ... .. વંદુ દીન
ગુરુ ગોવિંદ પ્રણમી પુર પ્રીતે, ધ્યાન આગંભ ધરી એક ગીતે;
જાનગમ્ય ગુણ ગાન ગીતે, તન્ન નમન ધરી નમી નમી નીત્યે
મગ્ન નમનકર ધ્યાનને, પ્રભુ પ્રેમ મુક્તિપદ મુખ હ લેવા....૧૮

૯૫

(રાગ - દીપીના જેવો.)

શ્રવ જ્ઞાન લેવા ફરી ફરી થાક્યો, અર્ધ આયુષ્યનો વગ્ન કાઢી નાંખ્યો;
જેવા પુર પડીત દીકા દબાવારી, શુભ કર્મ કરવા મનિ થઈ ન મહારી.
અતુર્ક મુખ પાદ પર રાખે, ભાગ્ય શેખરતણાં છોડાં કાઢી નાંખે;
શ્રવ કોણ કયાથી આવ્યો કહા જાણ, નહિ જ્ઞાન લેગ એહ હૃદય માંડી.
ધર્મ દોંગમાંડી રાત દીન રહેતા, સહુ શાસ્ત્રી પેદાન્તી એમ કહેતા,
નહી દેહતાણું કપ્પ હર કીધું, સહુ વગ્નતુ સરવસ્વ હરી લીધું.
ગુરુ વેદ વિચાર ભુમિદાહ કીધું, સ્થાઈનેજ શાસ્ત્રતાણુ રૂપ દીધું.
લોક સ્વાર્થતાણુ પુરાણોક્ત કરતા, અસલ શાસ્ત્ર કહી ભીંપે હર ભગ્તા
પદશાસ્ત્ર શુદ્ધ પ્રાચીન જે કહે છે, પચતત્ત મોક્ષ બેદ જેમાં રહે છે.
ભાણીબેદ પ્રણુ માધ્ય કરી જાણે, નવી સૃષ્ટિ પેદા કરીને આણે.
અર્ધ ત્યાગ મહા ભાગ અન્ન રહેતા, અન્ય ત્રિવર્ણીને ઉપદેશ દેત,
ધણું જ્ઞાન ધ્યાન યોગ ઊરધારે, પ્રલય કાળને નિમેષ માંડી મારે.
તેહ કોણ કયા ગયા કરીને તાગ્ન, ભૂમિ છોડીને ભણાવી બેદ મારા,
એવી ખાજ પુન્યભાગ કંઈ ન રાખે, મહારાજ મુખ થઈ લાહુ આપે.
દબ દેશ દોગ રોલ હર ધરતા, મક્ત ધર્મી છું જાણાવા મંથા કરતા;

સુગ સંગને જહાં તહાં અડાવે, કરી હલકા દુઃખી જગત બહાર કઢાવે-
 કોઈ ભક્તજન હૃદય શાંત કરવા, જાણી જાય જ્ઞાનનિધિ પાસ દરવા;
 તેનું પ્રેમભક્તિ પદ સહુ ભુલાવે, કરી શ્રદ્ધાહીન અર્ધમાં બુલાવે.
 શરીર ચક્રધરી કરી દાદ પુરો, દાલા વિતંડાવિવાદ માંહી શુરો;
 કરે શંકા તેને કહે તમે ન જાણો, શુષ્ક વેદાન્નિ હૃદય શુન્ય પહાણો.
 અગ જગ જનોમાં ઉપદેશ ધારે, દીયો દાનને મિદાન તરો ત્યારે;
 પુછે “કોઈ” ગરીબ તરે પેર કેઈ, અમ સેવા કરો એ જવાબ દેઈ.
 સહુ જગજનોમાં એ સહેજે ફાવ્યા, જ્ઞાની સંતો માયિક ધામ નાવ્યા;
 સહુ મુમુક્ષુજનો રહ્યા એ બાખી, કરી ખાખ હીંદી પ્રજા નહીં નાખી.
 પ્રભુ ભક્ત ગુદ બેઠ કરી આપે, તેને શાસ્ત્રમાં નથી કહીને કાપે;
 પ્રભુ પાસ શાસ્ત્રી એકે નથી નરીયો, ત્યાં સંતો તેનો ભક્ત માલ ભરીયો.
 ભક્ત નરસિંહ મહેતાને દુઃખ દીધું, તેને બેડી બંધન ઘણું કીધું;
 હરિહાર દીયો તોય સાન નાવી, ભક્તિ તણી શકિત જાણે જોહ ભાવી.
 એવા સંત પુણ્યનો પ્રતાપ જામ્યો, પ્રભુ ભક્તિથકી જ્ઞાન ગુર પામ્યો;
 મન્યું મ્વર્ગ સુખ મત્યલોક માંહી, મગ્ન પ્રભુ ભક્ત ચર્ચ પાસ જાઈ.

૬૬

(રાગ — પ્રભાત.)

આશ ધરં એક હરજી કેરી, કહ સકલ તે કાપેરે;
 નેત્રે જગત બધે ફરી ફરી, ઉત્તર કોઈ નવ આપેરે....આશં
 હું બટકું જગ રચના જોવા, ઊડી વહાતે વહાણેરે;
 ગાડી લાડી લઈ વાડી વિચરતા, ન્યાલ થયા જે નાણેરે....આશં

[૨૧૭]

વિધ વિધ વૈભવ જનના જોયા, દીન થયો મધ્યાનરે;
ભટકાં મારતાં ભુખજ લાગી, ત્યારે આવ્યું ભાનરે....આશં
જ્ઞાન ગુરૂ પથે મળીઆ, આપી અદ્ભુત ખુટીરે;
ખાવે ખવરાવે પીવે પાવે, તોયે જય ન ખુટીરે....આશં
ભેદ ભણાવી ભારે ભારે, દોષ કીધા દુર ઝાઝારે;
આપ કૃપાએ મળી ગુરૂ, મગ્નાનંદ મહારાજનરે....આશં

૯૭

(રાગ—સિદ્ધાનો કનરો.)

ગોપટ પીંજરડામાં પેઠા, ગાવે ગોવિંદ બેઠા બેઠા;
કોણ ગોવિંદ તે જાણે નહીં, ગોવિંદ તે કદી ડાઢમ હોઈ....પોપટં
વિવિધવિચાર જાણે નહિ મનમાં, ગોવિંદસમકો નહીં ત્રિભુવનમાં....પોપટ.
જેણે જગને પેદા કીધું, ગોવિંદ નામ જ્ઞાનીએ ઝીધું....પોપટં
જે એ ભેદને મનમાં જાણે, મગ્ન મુક્તિ મળે વહાતે વહાણે....પોપટં

૯૮

(રાગ—સાચા સગાસમર શ્રી ગિરધર કોઈ સમે નહિ મુકે.)

શુદ્ધ ચિત્તથી સર્વ તજીને કરજો પ્રભુની સેવા,
જે ધરતા હો મનમાં આશા સુખ સંસારી લેવારે....શુદ્ધં
જુઓ વિચારી આપજ મનમાં પ્રભુએ સરખા ઘડીયા;
જેણે જેવાં કર્મ કર્યાં તે તેવા થઈને પડીયારે.....શુદ્ધં

કર્મ શમ્દનો ખરો અર્થ તે મન વિચારી જોજો;
 કર્મ એટલે કામ તે દેવળ કૃષ્ણ ભક્તિમાં પ્રાપ્તોરે... શુદ્ધ૦
 તું મનમાં ધારીશ ન એવું ભગવંતે નવ દીધું;
 મહાસાગર જળમાંથી તારા હાથે તેનો લીધુરે.....શુદ્ધ૦
 કંઈક અધર્મી આ દુનીયામાં સુખીયા તુજને ભાસે;
 કર્મ કાળ જતાં ખુટેથી વૈભવ તેના નાસેરે.....શુદ્ધ૦
 પુણ્ય પ્રતાપ પ્રભુ જાણ્યા વિણા મિથ્યા કાંકાં મારે,
 તારી શક્તિ ચલાવે કો દીન થશે ન નાવ કીનારેરે....શુદ્ધ૦
 દયા ધર્મ પરમારથમાંથી સદા કાળ નન જોડો;
 લોભ લાલચ કુડ નિંદા ગુહને દુસ્મન જાણી છોડોરે....શુદ્ધ૦
 ભાવે ભક્તિ કર્યાંથી કો દીન થાશે દહાડો ચઢતો;
 કહે મગ્ન મન ખેદ કરીને રખે દુઃખથી ડરતોરે.....શુદ્ધ૦

૯૯

(ગિરધારીરે વાન કહું છું વિચારો—એ રાગ)

નેત્ર ઉઘાડીરે, જોયું જગમાં જાગી; સુખ વૈભવ ધમ્મજા ભાગી.
 નર નારીરે, લોક મુર્ખની વાગી; તે દિલથી થયું દિલ ત્યાગી.
 નહિ દિલમાંરે, સુગ વિચારો જાણે; પશુ વ્રતિ વૈભવ માણે.
 ડાઘા જનરે, હોય પુરજો નાણે; કે ભરી જમાડે ભાણે.
 કુડ કર્મીરે, લોભજાણી લત લાગી; તે દીનથી થયું દીલ ત્યાગી.
 નહી નારીરે, નરની પરવા ધરતી; જ્યાં મન માને ત્યાં ફરતી.
 છર છાદીરે, અભિમાનમાં મરતી; દીલ દુરગણ ન શકે વરતી.

મન ઇચ્છારે, નહિ મગશે ભીખ માગી; તે દીનથી થયું દીલ ત્યાગી.
તે અમજરે, દિલ આપણું શું કરશે. પાપાણુ નાવ કેમ તરશે.
સંગતથીરે, હૃદય અંધના ભરશે; પછી મારી તે મરશે.
દિવ્યદિપકનીરે, જ્યોત મગ્ન દાલજગી; તે દીનથી થયું દીલ ત્યાગી.

૧૦૦

(સાર સંસારમાં ન જાયો—એ રાગ.)

વિઠ્ઠજન વિરતા વિચારી, નીસગ રહો નિરખો ન નીચ બુદ્ધનારી;
ધર્મવૃત્તિ દ્રઢીબુત ધારી, મનુષ્ય દેહમથન કરી વિપય દીયો મારી.
સત્ય બુદ્ધ રંગ સગ સુદ્ધ, આત્મ અંકય કરી;
શુદ્ધ શ્રદ્ધ રહો ઠામ ઠારી.....ની:સંગ રહો.
દેહ ભાગ દામ દામ વિના, નામ મજે નહિ;
જીવો કેમ જીવેગી અકારી.....ની:સંગ રહો.
પરિ પુણું નુખ પ્રેમદાનુ, ખરું એલ સત્ય;
અધમતાએ થઈ એલસારી.....ની:સંગ રહો.
વિપયી લોક (નુ) સુખ ફાક, શોક સદા દિલ માંડી;
ભુંડ પેર ભમે ભામ્ય ભારી.....ની:સંગ રહો.
કૃપણ કૃપા રજો ભજો પ્રભુ નામ, આર્જુ માંડી;
વૈકુંઠ વસ્થાની અલિહારી.....ની:સંગ રહો.
સત્ય પ્રેમી હોય તોય, વિપયથી વિરકત રહી;
યુગલ યુગલ ભજી જનઓ તારી.....ની:સંગ રહો.
મોહ જાળ તણી જાળ આજ્ય નહી, આત્મ બુદ્ધ;
મગ્ન મગ્ન રહિ ભજો મોરારી.....ની:સંગ રહો.

(રામ—મરાઠી સાખી.)

એક સમે જીવ જ્ઞાન ગુરજી, મહેલ મેડીએ ચઢીઓ;
જ્ઞાન ગુર તે દેખી પુછે, શિષ્ય સદેહ શો પડીઓ.
તુજ દુઃખ કાપું, અદ્ભુત ઔષધ આપું, તુજદુખ કાપું;
શિષ્ય નમન કરી ગુરજી પ્રત્યે, બોલ્યો વળતી વાણી.
સ્વર્ગલોકમાં શું ભરીયું છે, જેહ વાન નવ જાણી;
શા કારણથી સ્વર્ગે જાવા, સદુને ધન્ય થાયે,
મૃત્યુલોકના વૈભવ છોડી, સ્વર્ગ શું કરવા જાએ;
બાળ ગોપાળને સ્ત્રી ધન મેલી, મેલી ખટરસ ખાવા.
એથી અધિક શું સુખ છે સ્વર્ગે શા ત્યાં લેવા લહાવા;
એ શંકા નિવારણ કરીને, ઉત્તર અમને આપો.
મનની દુઃખતા મટે જેહથી, સ્વર્ગ પ્રેમ અમ આપો;
જ્ઞાન ગુરજી વાણી વઢીયા, ગુણ ગંભીર જે ભારી.
એક ચિતથી સુણજે જીવડા, કાપુ શંકા તહારી;
અનુભવ સિદ્ધ કરેલાં એવાં, દ્રષ્ટાન્તો હું આપું.
તુજને સહેજ સમજ પડે તે, સિદ્ધાંતો કરી થાપું;
એક સમયે ભોગી ભમરો, ભમતાં ભુજો પડીઓ.
વિષ્ટા ગોળી લહાવે ગુગા, બહીર જાઓ જાહ ચઢીઓ;
ભમરે ગુગો બાળ્યો ત્યારે, દિવમાં હેતજ ધરીયુ.
માન સરોવર કમળની લીલા, નિરખવા મન કરીયું;
હેમકુટ કૈલાશ ગીરી જ્યાં શંકર પાર્વતી રહે છે.

બાહ ગુંગા આ ભમરો તુજને, ત્યાં લઇ જવા ચહે છે.
 ગર્વ ધરીને ગુંગો બોલ્યો, જાતું રસ્તે ચાલ્યો;
 વિષ્ટા ગોળી સ્વાદ કદી તે, જન્મારે નથી મહાલ્યો.
 ભમરાની ઝક ઝાઝી જોઇને, જવાની ઇચ્છા કીધી;
 નજર ચુકાવી વિષ્ટાની બે, નાકમાં ગોળી લીધી.
 ચઢી પીઠ ભમરાની બેઠો, પહોંચ્યો સરોવર પાસે;
 કમળ માંડી બેસાડી પુછે, કેવી કમળ સુવાસે.
 શીશ ધુણાવી ગુંગો બોલ્યો, છે તેવું ને તેવું,
 પલટી પંકજ પછીથી પુછે, અહીંયાં સુખ છે કેવું,
 ગુંગો કહે ગણતીમાં નથી કાંઇ, નર્ક ગોળીથી ચઢતું;
 ચઢી રીશ ભમરાને શીશ લઇ જળમાં નાંખ્યું પડતું.
 અકળાયો ગુંગો જળ માંડી, સ્વાસ ઘેરાશે જ્યારે;
 બે ગોળી ધાલી જે નાકે, તુરત કાઢી તે ત્યારે.
 પ્રજ્વલીત પંકજ પવને કરીને, વાસ અતિશે બેહેકે;
 જળ ભુમી પવને રેહે તે પ્રસરી, આનંદ લહેરો લાંડકે.
 ગુંગાને મન જ્ઞાન જણાયું, તુજ આપ્યું તે ખાવું;
 જજે તાહરે જ્યાં જાવું ત્યાં, હુતો અહીંયાં રહાવું.
 અંમુજ માંડી બેસાડી ઉડ્યો, એટલે આત્મજી આવ્યો.
 એ અંમુજ શંકરને શીર ધરી, પુજન ભક્તિ બાવ્યો.
 કરી પખાળ અંમુજ અપટીને, નાખ્યું ગંગા નીરે;
 ગુંગો જ્ઞાન સમાધિ લઇને, પડીયો રૈદ્રી તીરે.
 આવ્યો ભમરો ગુંગો ન દીઠો, કરી વિચાર મન માંડો;
 શિવ મંદિર શોધીને વળતી, ગંગા તીરે જનઇ.

અનંકાળ દેખીને ભમરો, કહે કહાડું તાણી;
ગુગો કહે બાઈ તુજ પરાપે, મોક્ષગતિ મેં નાણી,
નદિ ધરતો કદી સુખ ભાવના, વિષ્ટા ગોળી માંદી;
સાત પેદી તુજ સ્વર્ગે રહેજે, મુજને લાગ્યો અંદી.
સુખ સકળ કંલાસનું જોયું, શિવજી શીરે ચટ્ટીઓ;
સંત સમાગમ કારણ કરીને, દેહ ગંગામાં પડીયો,
સ્વર્ગ સુખનું સ્વપ્નું કહેવું, પાપી શ્રવણ જાણે,
મન ગુર મિત્રાપ કરે તો, વૈકુંઠ દૈભવ ખાણે.

૧૦૨

(રાગ—નરસિંહ મહેતાની હુંડીનો.)

જાન ગુરજી વધનું વધીયા, સાંભળ શ્રવણું ઝાઝું.
બાકી ભેદ રહ્યા છે તેનું, દ્રષ્ટાંત આપું તાણું.
આર્ય પ્રજ્ઞતા કંચ કુળમાં, નરવીરો જે રહે છે;
ભાવ ભકિતથી પ્રભુને ભજીને, સ્વર્ગે જવા ચાહે છે.
એક નરેશ તણા અવાશે, જે જન જન્મને જોશે;
બીજા જગજન સહુના કરનાં, અધિકો દૈભવ હોશે.
મૃત્યુલોકના નરરતિ સદને, દૈભવ પુર જે હોયી;
ત્રિભુવન પાળ દયાળ ના ધરતો, સ્વાને જાણો નાહી.
તુજ જેવાને માટે જગમાં, જે જે હાજર કરીયું;
તેહ થકી અનંત ધણુ સૌ, સ્વર્ગપુરીમાં ભરીયું.
મૃત્યુલોક અધિપાત થાવા, સજ્જન મનમાં ચાહે;

વિદ્યાધન ઉપયોગ લાખને, રાજ્ય સભામાં જાયે.
 જંગલ કેરા વાસી લોકો, નથી જ્ઞાન ઉર ધરતા;
 આખી ઉન્મર કરી વધતરાં, દુઃખે પેટજ ભરતા.
 તેવાને કહી કહીએ એવું, રાજ સભામાં ચાલો:
 “દંડ” કહીને આધા નામે, ઝલાય નહિ જે ઝાલો.
 નરેશ કેરી નીંધા મીલાવી, આશ્રિપત્ય જે લેશે:
 સર્વોપરી થઇ આ દુનિયામાં, સુખ સાહેબીમાં રહેશે.
 તેમજ પુરણ બકિત કરીને, જીગદીશને જે જાણે.
 હાંચપદે આ અવની માંડી, જન્મ ધરી સુખ માણે.
 આવી જગમાં દૈભવ મહાત્મી, બાવે ભજન કરીયુ,
 જાયે ચાલી સહેજે સ્વર્ગજે, સુખ સમૃદ્ધિથી ભરીયું.
 દેહ લહા કે છોડી તે તો, પોત પાતાની કરણી;
 અનન કાળ રહીને ત્યાંથી, પાછો આવે ધરણી.
 જ્યારે આપણે નિંદ્રા લઇએ, રાતનામાં જે જાણે:
 તેને અદ્રશ્ય આત્મા કહીએ, બારીક મુદ્ધ પરમાણે.
 શમ સમ શરીર ધરીને પડતું, નજરે સ્વપ્ન જેવું.
 બીડે હસે કે કરે ક્રોધ અતિ, દુઃખ પામીને રોવું.
 એ વખતે તમે કાંઈ ન સમજો, આ સાચું કે જુઠું,
 અડધું જ્ઞાન રહે છે ઉરમાં, દેહ ચેતન થઈ કિંદયું.
 દેહ તજો તે સંબંધ છોડે, દેહ દુઃખ નવ બાપે,
 ચિતા ચઢાવી દાહ લગાવી, બંધે ને બાળી નાંખે.
 જ્યાં મુઘી તે દેહમાં રહેતો, દેહ પીડાને જાણે:
 જ્યારે સંબંધ છોડી દીધો, દુઃખ મુખ જીવન માણે.

સદ્ગુણ જીવ તે જતો સ્વર્ગમાં, જે અધિકું પુણ્ય કીધું;
 પાપ કમ કર્યાં જે તેણે, નરકે આસન કીધું.
 સુખદુઃખ સરવે એ જીવ જાણે, દેહ નથી કાંઈ ધરતું;
 માંસ રૂધીરને હાડતું પીંજર, ફેરવે જીવ ત્યાં ફરતું.
 જ્યાં સુધી એ આળાદ રહ્યું, ત્યાં સુધી રહે એ પાસે;
 એનામાં કાંઈ વગળા બરાએ, તુર્ત છોડીને નાસે.
 એ દેહનું આયુષ્ય ઓઝું, હોય ધણું કદી સારું;
 મુરખજન મન કાંઈ ન સમજે, મરતા કરીને મ્હારું.
 એહ તણા સુખ કારણ માટે, ધોર કુકર્મો કરતા;
 નજરે આગળ દેખે મરતા, દીલ નથી કાંઈ ડરતા.
 કાયા સુખ નાંખીને કુપમાં, જીવને શાની બનાવો;
 જન્મેજન્મ તે રહે સુખમાં, એહવી વિદ્યા ભણાવો.
 એક અલ્પ દેહ સુખમાં રહીને, જીવને કરતા ઝાંખો;
 પુનરે દરીદ્રી પુનરે પાપી, દુઃખ દાવાનળ નાખો.
 અહંકાર અભિમાન દેહનું, દેહ સંગાયે જાઈ;
 એહ વાત જાણીને નિષ્ચે, રામ રટો મુજ ભાઈ.
 આ દેહના સંબંધ કારણથી, અને મુરખતા માટે;
 મરકટ મન જેવા વિચારો, તેવાં સ્વપ્નાં રાતે.
 એ જીવને તું જાણજો અમ્મર, નથી કદાપી મરતો;
 ધણી ભકિત કરી જાણે જ્યારે, ઇશ જ્યોતમાં ફરતો.
 તારું ધર જે હોયે સારું, કદી મુસાફરી જાવે;
 જેવી તેવી લીલા જોઈને, ફરી પાછો ધર આવે.
 જન મુસાફર હોએ મુરખ, જોયું કશું ન જાણે;
 મુદ્ધિમંત વિદ્વાન હોય કે, ચિત્ર કાવ્ય કરી આણે.

તે તુજ ધર ગયું જ્યારે બાગી, રહે ॥ માટ રખડીયો,
 તું તારી બધે જ્યાં જીવે ત્યાં, વાસ કરીને પડીયો.
 બળ બદ્ધિ ધન તુજ પામે તો, કુચ્ય નગરમાં મહાભે;
 જન્મારાથી હોય દરિદ્રી, ભિક્ષા ઝાળી ઝાલે.
 એજ પ્રમાણે દેહ છુટથી, જીવ જહાં તહાં જતો;
 પોતામાં પરાક્રમ હોય જેવું, તેવા લોટે રહતો.
 એ મારગથી મુતીજનો પ્રભુ, ધ્યાન સમાધી કરતા;
 દેહ તજો સ્વાસ્થ્ય ન રાખે, જીવ પ્રભુમાં ધરતા.
 તે વખતેના જતને અધીકું, શારિરીક બળ રહેતું;
 લાડપીજર કાયમ રહે ત્યાંસુધી, ભુખ દુઃખ સહેતું.
 હાલ જમાને ઓછું દેવન, વિગથી કારણ માટે;
 અન્ન પાણી વાયુથી પોસે, નહિતો રહેતું વાટે.
 અસલ જમાને કો કાળે કદી, પ્રભુનો પારજ પાવે;
 શુદ્ધ ચિત્તથી હાલ ભજે તો, પળમાં વૈકુંઠ જાવે.
 શુદ્ધ ચિત્ત ચોટે નહિ પ્રભુમાં, અજ્ઞાને દેહ ભરીયો;
 લાખ જણા સાગરમાં પડીયા, ભાગ્યે કો એક તરીયો.
 જ્ઞાન ઈંદ્રિયો તૃપ્ત થયા વિભુ, ધ્યાન જીવ સ્થિર નાવે;
 ઈંદ્રિ વિભોગ વસ્તુ માટે જીવ, લટી વૃક્ષ વિગ વાવે.
 જ્ઞાન ઈંદ્રિયો તૃપ્ત થવા પ્રભુ, પુરણ વસ્તુ દીધી;
 લાથે કરી અજ્ઞાની લોકે, પુર પાયમાલી કીધી.
 જીવ જતાં મુખી વિભવ વાસના, તૃપ્ત થવા નવ પામે;
 ઇશ નામ ચુકી જન જીવે, અધો ગતિમાં જામે.
 સ્થુલ દેહ સ્થુલ ભોગ ને સાડ, મધી મધી જીવ મરતો;

સ્વલ્પ દેહ છોડે જ્યારે પછી, નર્ક કુંડને વરતો.
 પંચ ઇંદ્રિયો તૃપ્ત કરી જન, ચતુરાશ્રમને ખાજે;
 દેહ છુટે કે દેહમાં રહીને, પુણ્ય પ્રભુને ભાજે.
 વિવિધ પ્રકારની ઇતર દષ્ટિએ, ખલુ છે સ્વર્ગની પાખે;
 જે ગગને ઝગહગ ઝઘમમતી, કર્મ પ્રમાણે નાખે.
 મૃત્યુક્ષોકની મેદની માંહી, જીવના ભેદ છે વાદા;
 એવી અનંત સૃષ્ટિ પ્રભુની, કર્મ પ્રમાણે વાડા.
 તે માટે કહું જીવડા તુજને, જ્ઞાન પ્રેમકર ભક્તિ,
 વૈકુંઠપુરમાં વસવા જેવી, આવે તુજને શક્તિ.
 યક્ષ કિનર ગંધર્વ નાગ કે, પ્રેત નિશાચર માંહી;
 એહ જેવી અનંત સૃષ્ટિઓ, કર્મ કરી જીવ બાદ.
 સર્વજ્ઞના સંપુરણ એ, જીવને દીએ જાણાવી;
 મગ્ન(પર)ગુરુ મેહેર કરોતો, કીર્તને શુકજી ભણાવી.

૧૦૩

(રાગ—દોંડીના જેવા.)

જ્ઞાન ગુરુ કહે જીવને જાણાવી, કર પુર પંડીત ભેદને ભણાવી;
 તારા મનમાં એ ભેદ જ્યારે આવે, કોઇ કૃત્યથી તું દુઃખી નવ થાવે.
 નહિ ખર્ચ થાયે જનાદી એમાં, દિલ્લ કદ કંઈ દાખવું પડેના;
 ગુપ્ત મહાલીને સ્વર્ગ ચાલી જાવે, એવું જ્ઞાન દાન ભણીજાતું ભાવે.
 જડ મુદ્ધિ જીવ આવે દુઃખી થાવે, જ્ઞાનગમ્ય વિના અધપણું પાવે;
 નગરખેલ દેખી દુઃખમાંહી પડતો, માની તેહ સાચું મુકી પોકરડતો.

કદી પુત્ર મિત્ર માત્ર પિતા ભાઈ, દ્રવ્ય નારી પશુ કોઈ નાશ થાઈ;
 તેની માયા માની અતિ દુઃખ ધરતો, પાળી શોક સુખ સ્થાપ કરી દરતો.
 કોઈ મન કહે ભાઈ રાંક હું છું, દેહમાંથી વ્યાધિ કે દરિદ્ર રૂઢ;
 કોઈ પાપીયો પરને રીખાવે પુરા, એહ જ્ઞાનહીણ સરદાર શુરા.
 જેહ જીવને જેહેવું જ્ઞાન હોસે, તે પ્રભાણે પોતાનો પીંડ પોસે;
 તેહ જ્ઞાનથી મુખી જીવ ઠરતો, દેહ ત્યાગવાથી તેહ નથી ડરતો.
 દેહ ત્યાગવાનો ડર કેમ ધારો, તમે મેળવ્યો જો સદ્ગુણ સારો;
 તેહ ગુણ જ્ઞાન જીવ સાથ જામે, મૃત્યુ દેહથી અનંત સુખ પામે.
 વળી ધર્મ કાજ જેહ દેહ મારે, નદપિ તેહને પ્રભુજી પુર્ણ નારે.
 ભુલ્યો દેહ જ્ઞાન રણમાં લઢે છે, તે તો તુર્ત સ્વર્ગ માંથી ચઢે છે.
 ચહિ દેહને પીડા કદાપિ થાયે, તેવા જન સ્વર્ગપુરી માંથી જાયે.
 બીડ થઈ ભાગી મરે યુગ પાડી, ભટકે ભુત પ્રેત થઈ વાટ આડી.
 જુઓ મનુષ્યદેહ કે પશુ પક્ષીમાંથી, જે જે જીવે જહાં ઉત્પન્ન થાઈ,
 તેને તેની જાતિ માંથી સુખ ભાસે, ડરે દેહનો થવા જતાં તે નાશે.
 તેને તેહ ખોળીઆનો સગ લાગ્યો, ત્યારે તેહતણા મોહ તેને જાગ્યો;
 તેનાં સાથમાંથી જે જે ચીજ આંવ, તેની માયા માની મુખી દુઃખી થાવે.
 એથી પ્રભુ પાર કદી નવ પામે, તેહ જાણ નહીં સ્વર્ગપુર ઠામે;
 વારંવાર મરા ફરી જન્મ લે છે, અતિ કષ્ટ દેહ કેરાં સહે છે.
 કદી સર્વ જીવ કુટુંબની માંથી, હોય જાની તોતો સ્વર્ગ સાથ જાઈ;
 ધરે સાથ જન્મ જાણ સાથ પાછા, પુર્ણ જ્ઞાની સંત હોય કદી સાચા.
 અતિ પ્રેમ હોય જો સંખંધી માંથી, કરો જાની જન વાર કરો નાહી;
 તો તો સંગ લઈ પુર્ણ પુર પહોંચો, રહો સાથ સદા કદી નહીં શોચો.
 કદી મુખ કે આમુરી હોય સ્નેહી, કળ થકી જજો ખસી ચુકાવી દેઈ;

ઉચ્ચ માર્ગ જતાં વિદ્ય આડ આવે, કરી જુડા સ્નેહ તુજને કુઆવે.
 હોંશ આનંદે વૈભવ મહાલી રહેવું, કદીદેહકે આત્માએ દુઃખ ન સહેવું;
 કદીમલીન દુઃખી નીચ વિચાર કરતો, સત્ય કહું છું તું ત્યાં જઈને ઠરતો.
 જ્ઞાન ઉર લઈને ધરતું ધ્યાન ઊંચું, પ્રભુ કેરી વિભુતી હું છું છું;
 દેહ માટે ઉપભોગ ઊંચ રાખો, તોજ ઊંચ વિચાર તણો સ્વાદ ચાખો.
 જેહ નજર જોશે તેહ મન પેસે, જેવું તન તેવું મન થઈ રહેશે;
 કલ્પો ગાનીઓએ મુખે ભેદ ભારી, આચાર વિચાર તણી ચાલધરો સારી.
 કમી કરમે તુજ પાસ દ્રવ્ય ન હોઈ, દેહ દુઃખથી બંધે રહે કહોઈ;
 કરી તીવ્ર દ્રઢ ઉચ્ચ વિચાર રાખે, સદ્ય સફળ થાય તેહ સ્વાદ ચાખે.
 અતિ ઉચ્ચ મુખ ગુરૂ થકી લેઈ, રહી મગ્ન માંહે દુઃખ તણ દેઈ;
 નથી કાળ દુઃખ કોઈ થકી ઠરતો, કૃપા પ્રભુ મગ્ન સિંહ થઈ ફરતો.

૧૦૪

(રાગ—પીલુ—ઇસ તન ધનકી.)

જગદ્ ઇશ પ્રણામો પ્રભુ દેવા, ભાવ ધરી મન કેવા કેવા;
 જો કદી ઇશ શાકાર ન કસાવે, બ્રહ્માંડ રચના કોણ બનાવે.
 મનુષ્યાકૃતિ કળા સોળ ન હોયે, જગત ગોળેથી બની નવ જોવે;
 પશુ પક્ષીરૂપ કામ ન થાવે, માટે પ્રભુ પુરૂષાકૃતિ કસાવે.
 ધર ધણી ગામ ધણી રાજ, સર્વ જગત પ્રભુ શીર તાજ;
 બહુ વિધ મુદ્ધિજનો નામ ધારે, તેજ ત્રીભુવન નાથને ગારે.
 ધ્યાન ધરી પુરૂષાકૃતિ પેરે, સોળે કળા સામર્થ્યજ છેરે;
 પાર્થ પેરે પ્રભુ હેતજ કીધું, વિશ્વરૂપ દર્શન સુખ દીધું.

એ પુરુષાકૃતિ ન શકો માપી, જગત સર્વ જેમાં રહ્યું વ્યાપી,
જે જનમાં ઇશ વ્યકિત રહાવે, તેને ભજવા પ્રભુના ભાવે.
તેની વિભુતિનું સેવન કરવું, વિષ્ણુ વરખે પગલું નવભરવું;
દૈવી વિભુતિ ગીતા ભેદ ગાવે, મગ્ન શર્ણુ થઇ તેને રહાવે.

૧૦૫

(રાગ—પીલુ-ઇશ તન ધનકી)

દૈવીજન પ્રભુ પેરે સેવો, આસુરી જનને: દંડજ દેવો;
મનુષ્ય જાતિ જે પેરની થાએ, મુળ પ્રકૃતિ ઉપર તે જાયે.
કૃષ્ણગીતા અરણ્યુન(ને) ભણાવે, દૈવી આસુરી ભેદ જણાવે;
ગુદ ગીતાનું જ્ઞાનજ પીધું, આસુર મારી અમરપદલીધું.
ક્ષત્રીજન કરે આસુર શીક્ષા, તેને મજે પ્રભુ પદની દીક્ષા;
તે માર્યાનું પાપ ન થાએ, સહેજે ચાલી સ્વર્ગે જાયે.
જો આમુરી કુલ સહેજ વધેછે, દેવજનોને નિત્ય જથ્થે છે;
નૃસિંહ, રામકૃષ્ણ, હરમુ કહાવ્યા, આમુર હણવા પૃથ્વી આવ્યા.
ધર્મ નામ ધર્તીંગ અડાવે, જગ નર્કની વાટ ચઢાવે,
નાડશો દુષ્ટને ખોળી ખોળી, તો તો અધર્મ હોલાશે હોળી.
મગ્ન મિથાન મેળવશે મેવા, તમ ધર ગોવિંદ આવશે રહેવા;

૧૦૬

(ગોવિંદ ગુણ ગાઇલો મન ઘેલા—અ રાગ.)

જીવડલા તેતો, જોઇ જગતે કરી ફેરી,
લીલા અહમુન પ્રભુજી ફેરીરે.....જીવડલા૦

જોયા કુંગર દરિયા પાણી, વસ્તુ વિધવિધ નજરે નાણી;
 એતો ઇશ કૃતિની એધાણીરે.....જીવડલા૦
 વિધવિધ જાત તણાં પશુ પંખી, વનરૂપતિ વિચિત્ર જાત તઅંકી;
 તરતીઅ તેતો પ્રભુજી તણી ઝાંખીરે.....જીવડલા૦
 માનવ જાત જણાતા ઝાઝા, બહુ વિધ બુદ્ધિ કરતા કાઠી;
 જાણ્યા ઇશ સરવશીર તાજરે.....જીવડલા૦
 જનતાં જનનાં સઘળું જોયું કુદરત કૃતિમાં તુજ મન પ્રોયું;
 પ્રભુ ભજવા તે દીનથી બીજા બોયુરે.....જીવડલા૦
 મગ્ન મુસાફરી સઘળી જુઠી, કેશવ કરણ તુજ પર ત્રુઠી;
 પંથ લીજો અમરાપુરી ઉઠીરે.....જીવડલા૦

૧૦૭

(રાગ—મરાઠી સાખી.)

જ્ઞાન ગુર કહે સુણુલે જીવડા, ભરમ જ્ઞાન્તિ તુજ કાપું;
 તુજ નજરે નીરખેલા એવા, દેહ મુકાબલા આપું;
 કાપુ તુજ જ્ઞાન્તિ, મગ્ન વળે ચિત ચાન્તિ કાપુ તુજ જ્ઞાન્તિ.
 ત્રિભુવન પાળ દયાળ દામોદર, વૈકુંઠ પુરમાં વસતા;
 યંત્ર કળા વિદ્યાન વિલાયન; કારીગરને કસતા.
 જીવ કારીગર જોખમ જેયું, મનુષ્ય ખોળીયું લીધું;
 નવ માસ માતા ઉદરમાં, સહેજે તૈયાર કીધું.
 ઈન્જીન આગગાડીનું એકજ, દ્વાદશર હાથે દીધું;
 લોહ પીતળ ધાતુનું કરીયું, ત્યારે કારજ સીધું.

દેહ ઈન્દ્રિય જીવ દ્રાઘવર એવું, કપનામેથી જાણો;
 મનુષ્ય દેહમાં જીવ છે દ્રાઘવર, એમ હવે પ્રમાણો.
 એહ ઈન્દ્રિય અદ્ભુત કૃતિનું, દુનિયા ઉપર આવ્યું;
 જીવ દ્રાઘવર તે સરવે જોતો, ફરતો ફરે જ્યાં મનનું કાવ્યુ.
 શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધની, ખોરાકીને કાળે.
 ઇશ કૃતિ ઉપયોગ લઈ, દેહની હોલાવતો દાઝે.
 ઈન્દ્રિય સાર સહ સપાટી, આગ પાણીનો મારો.
 એહ કામમાં અધર્મ થાયે તે, દ્રાઘવર શીર ભારો.
 સહજ મુસાફરી પુણ્ય કરીને, ધામ પોતાને આવે,
 પ્રેક્ષક રાગજીવના મનમાં, પ્રેમ પુરણ તે રહાવે.
 હોય નહિ ફરીયાદી રસ્તે, જોખમ જો નવ કીધું;
 સ્વર્ગ સભા વિદ્વાન નામ ધરી, બેઠાં પેન્સન લીધું.
 નદી ડુંગર ખાડા કોતરમાં, મનુષ્ય કચરીને વઢીયો;
 ફોકટના ફેરવવા સચા, પશુ પક્ષીમાં પડીયો.
 મક્ત સંચા ફેરવતા જ્યારે, ડડ પુરણ જો થાયે;
 ઈન્દ્રિય લાય લઈને પાછો ફરી મુસાફરી જાવે.
 મળે મહેર કદી સલાહ શાન્તિથી, ઈન્દ્રિય લઈને આવે.
 અકસ્માત અધવચ થાય એ, જીવ દ્રાઘવર ભટકાવે.
 કુંળ દ્રાઘવર કે લવાર જાતિ, દ્રાઘવરની નહિ હોય જ્યારે,
 થાંવ કામમાં સહેજે સમજે, જન્મ ભકત કુંળ ભારે.
 ભુગોળ બાણતર બાણીને વળતી, જાય મુસાફરી હામે,
 પુર્વ જન્મ નિશાળે ભણીએ, લાગે જન્મ આ કામે.
 પુર્વ ભકિત પરમેશની કરી તો, ઉત્તમ ઈન્દ્રિય પાવે;

સાહેબી સુખથી કરી મુસાફરી, આખાદી ઘર આવે.
 જે જગ વિચરતા જોવા કાળે, લાલચ રસ્તે રખડીઓ.
 દાશ નામ મુકીને ભવમાં, ભમતાં ભુલો પડીયો.
 રામ રટણ કીધું નહીં જોણે, ઈન્જન આપ્યું લલકું.
 દુઃખ દરિદ્રે જોયું ન જગમાં, સુખ ન દીકું મલકું.
 સંસારી સુખ લેવા કાળે, દેહ જતા સુધી દમિયો.
 મળ્યું ન તેહ ચુકી ગયો, ધરનો મારગ ભુતે ભમિયો.
 પ્રેમ ભક્તિ પ્રભુજીની સાથે, હોયે અંતર ઝાઝી,
 સદા કાલ સદાયે કરે, શ્રીધર રાખે હૃદયે રાજી.
 જે જગ લીલા જાંઘ મુસાફરી, સમયે લઈ લલાવે;
 પ્રેક્ષક પુર સભામાં બેઠા, અંતર ધ્યાને પાવે.
 પુરણ આપી પરિક્ષા જ્યારે, અધિપતિ આસન મળીયું;
 આનંદ ગિદ્ગિ માંહી તરતેહ, જન્મ મરણ દુઃખ ટળીયું.
 વાત વિચારી મુકાબલ કીધી, આ ભવ પરભવ ફેરી;
 ઈન્જન મગન લઈને જગમાં, ફેરે મુસાફરી ફેરી.

૧૦૮

(રાગ—ગરબી.)

પ્રભુ ભકતવત્સલ ભગવાન, કૃપાનિધિ કહાવેરે;
 માટે રટણ કરું હરનીચ, હૃદયમાં રહાવેરે.
 જેણે આપ શક્તિ સુરપાલ, જગનમાં ભારીરે;
 તમ વિણ કો જનથી ન થાય, કુદરતિ ન્યારીરે-

એ કૃતિ કારણ કીરતાર, મન મુજ ભાવેરે;
 માટે રટણ કર હરનીશ, હૃદયમાં રહાવેરે.
 કીધા કારીખર પુર કામ, હુન્નરનાં ભારીરે;
 કરી નકલ સરવ પુરપેખ, કુદરત : સારીરે.
 ચેતનના જણાવી જન, મુદ્ધિ રૂપ નાવેરે;
 માટે રટણ કર હરનીશ, હૃદયમાં રહાવેરે.
 કહી યંત્ર કરે કો જન, મુદ્ધિ ધરે માંહીરે;
 તેને આપે બળવં કામ, શંકા નહિ કાંહીરે.
 તો તો મગન નમે તે ચર્ણુ, ધરી પ્રભુ ભાવેરે;
 માટે રટણ કર હરનીશ, હૃદયમાં રહાવેરે.

૧૦૯

(રાગ—ગોવિંદ ગુણુ ગાઠ ભો મન ઘેલા.)

જાણો હવ શિવ જુદા નાહીરે, વેદાન્તિવિરલા રહે છે તમારા ઝડે માંહી.
 જે જન જ્ઞાન ખોજના કરતા, હરનીશ હૃદય વિચારો ધરતા.
 તે તો બ્રહ્મભોવન માંહી ભળતારે.....વેદાન્તિ૦
 આત્મા અંતરપટમાં રહે છે, દુરગુણુ ડરથી માન સહે છે;
 કુટાં કરમે તે ગુપ્ત ગ્રહે છેરે.....વેદાન્તિ૦
 સ્પર્શભણી મુરખ જનની પાસે, કો દીન તેહ ધનાઢ્ય ન થાશે;
 પાદ માટે પંદર ગાક જનશેરે.....વેદાન્તિ૦
 રહેતા સહગુણો ને સાહી, પરની પરવા ધરતા નાહી;
 તે તો બ્રેહ્મ અમરાપુર માંહીરે.....વેદાન્તિ૦

ન્યારે પુરણુ વિદ્યા જામી, મનની શક્તિ પ્રબળતા પામી,
 કોઈ વાતે રહે નહિ ખામીરે.....વેદાન્તિ૦
 નજરે મુક્ત જીજ ગુજ બાસે, બોમી બારી પાણી પાસે;
 કોઈ કાળે સંધન વૃક્ષ યાશેરે.....વેદાન્તિ૦
 આત્મા અપુર્વ લીલા કરતો, ઉત્તમ મનની શક્તિ ધરતો;
 મુખ માણિ સદા ત્યાં કરતોરે.....વેદાન્તિ૦
 જે જે જાળ કરોળે કીધી, મદદ સંમતિ કોની ન લીધી,
 ગમ ઇચ્છા નિમેષમાં પીધીરે.....વેદાન્તિ૦
 સ્થુલ પદાર્થ મૃત્યુજન માંહી, મનસાએજ સ્વર્ગ ગતિ યાધ;
 કૃષ્ણચંદ્રે કહ્યું ગીતા ગાધરે.....વેદાન્તિ૦
 જીવતાં જેલ વાસના જામે, મુઝા પછી તે તેવી પામે;
 સારી મનસા તે વારે લાગે કામેરે.....વેદાન્તિ૦
 શિરમાં સરવણના ધરજે, મનનું પરાક્રમ પ્રબળ કરજે;
 મગ્ન કહે સમાધિ મુખે કરજેરે.....વેદાન્તિ૦

૧૧૦

(રાગ ઉપરનો—ગોવિંદ ગુણ ગામ લો.)

જીવડલા તુંતો જોને કૃતિ કરી કેસી,
 મૃત્યુ લોક નીશાળે બેસીરે.....જીવડલા૦
 મૃત્યુ લોકે બાળક બાલુવું, દેહ છુટેથી મનમાં ગણવું;
 જઈ સ્વર્ગે અંતરપટ વણવુરે.....જીવડલા૦
 બાળક છોટપણે જે બાલિયો, મોટી ઉમર મનમાં ગણીયો;

સુખ પાડે પડિત પુર ભણિયોરે.....અવડલા૦
 પાટી લેખણ નાહી ધારે, ગંભીર ગુન્યવાડા નહીં ડારે;
 કરે કાર્ય કતેહનાં બારેરે.....અવડલા૦
 છોટપણની રમતો છોડી, આગળ આગળ જાએ દોડી;
 કાળ શત્રુ હંકારી જાશે હોડીરે.....અવડલા૦
 બાળ કલાસમાં રહેશો બેસી, રમત ગમતની લતમાં પેમી;
 મોટી કિમર દરિદ્ર દુઃખ દેસીરે.....અવડલા૦
 જે કોઇ ટંદાખોરી કરીયો, તેને નિશાબેથી દુર કરીયો;
 તેને રમવાનો લાવ ન મળીયોરે.....અવડલા૦
 એવું કુડ કર્મ જો કીધું, દેહે સુખ મહાલીના લીધું;
 કામ કુંભીપાકનું સીધ્યુરે.....અવડલા૦
 રમત ગમત સહુનજ દેશો, જ્ઞાન કમાવા ખતે રહેશો;
 પછી પૈસો પેદા કરી લેશોરે.....અવડલા૦
 વિધવાનંદ અલ્પ સુખ કરતો, વિધાનંદ ઉચ્ચપદ ધરતો;
 અભ્યાનંદે મુખાશ્વિધ ધરતોરે.....અવડલા૦
 મગ્ન સદ્ગુરૂની શિક્ષા લેતો, તાપ ત્રિવિધના અંગે સહેતો;
 પ્રભુ ઇચ્છા બનુ કદી મહેતોરે.....અવડલા૦

(હીંણુ ભાગી હંસા સાચાં મોતી શું ન રાચે—એ રાગ.)

પરદેશી પંખી, પ્રેમ પીંજરીયે તું પેઠા;
 જાણીને ઝંખી, જાળ બ્રહ્મદેન શું બેઠા.

[૨૭૬]

ડાકેખી ડંખી, બાલ્ય કરાવી તુને વેડેરે....પરદેશી૦

સાખી.

પોપટ શ્રવણ પંથીડોરે, મન માયાનો પાસ;
જાળ કરી જલાઈ રહ્યોરે, નહીં બહારની કળવાની આશરે....પરદેશી૦

સાખી.

કીટ કોસીટો કરી ગયોરે, લહેજત લે કો જનન;
મહેનત કરી મરી ગયોરે, માની મહેનત તન મન ધન....પરદેશી૦

સાખી.

મનથી થઈને મોકળોરે, રહે સદા નીઃસંગ,
આપે આત્મા એકલોરે, મગ્ન ધરે નહિ અગરે....પરદેશી૦

૧૧૨

(બુલ્યો મન ભમરા—એ રાહ.)

જ્યોત જણાએરે જો હવે, શ્રવ જગતની માંહી;
માત પિતા સુત બાંધવા, સ્ત્રી ધન ધર તુજ નાંહી....જ્યોત૦
મમત કરી મુરખા મુવો, કુવો કરમનો કીંધા;
પુર્વ પુણ્ય પ્રભુ ભકિતમાં, હરિ હેતથી લીંધા....જ્યોત૦
દુઃખ દાવાનળ દેખીને, દુઃખી દુનિયારે કહેતી,

વિજય વધે સહુ વિશ્વમાં, દોષ તુંજ શિર ફેલી....જ્યોત૦
 અધિક અનુભવ પામીયો, નામ્યો નરહરિ નિત્યેઃ
 દુઃખ દરિયાથી નવ ડરી, રહ્યો ગ્રહી સત્ય ચિત્તે....જ્યોત૦
 આળ પંપાળ અધિક થયા, શ્રીધર તુજ સાક્ષી,
 વિષદ વાદળ વિઠલ હરે, પ્રેમે કરી પુર પાક્ષી....જ્યોત૦
 સેવન સુંખનું કયું નહિ, લહાવ અધીકારે લેવો;
 પુરણ સુખ પોતે મળે, કળે જગ જન દેવો....જ્યોત૦
 માયીક સુખ સહુ સૃષ્ટિનું, દુઃખ દરિયેરે નાંખે;
 તેહ તણી તૃપ્તિ કરી, સ્વર્ગ મોક્ષને આપે....જ્યોત૦
 એહ મારગ મનમાં રહ્યો, દુસ્મન (પડરીપુ)નેરે ડસતો;
 જ્ઞાનાદધિ ગુણથી ભર્યો, મગ્ન મોક્ષનો રસ્તો....જ્યોત૦

૧૧૩

(રાગ—કાર્તીગડો.)

શંકર શીવ ભજ કૈલાશપતિ, (૨)
 મોક્ષ માર્ગ મન માની મતિ.....શંકર૦
 પાર્વતી પતિ પ્રીતેથી પ્રભુમો,
 જાણો જવાની જરૂર જતી.....શંકર૦
 કલ્પિત કર્મ કળે કરી કહાડો,
 મગ્નાનંદ મન મહાસો અતિ.....શંકર૦

[૨૩૮]

૧૧૪

(પદોરે પોપટ રાજી રામના—એ રાગ.)

હરિહર ધર પરમાનમાં, જીવ શીવ જીદા નાહી.....હરિં
તાપ ટળે ત્રિવિધ તણા, રહો આનંદ માંહી.....હરિં
શ્રીધરજી સુખમાં બળે હે, (૨) શિવ સાગને સદાધ;
હરિ હેને સૌ થઇ બળે, શિવ જીવ વીણુ નાહી....હરિં
સ્વર્ગ સુખ સહેજે હવં હે, (૨) સામળીઓ સાધ;
વિપરીત વાદળ વદન, મગ્ન મન બજ શીવરાધ.....હરિં

૧૧૫

(રાગ—કાઠીંગડો.)

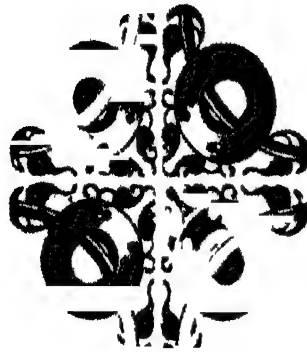
કર રામ રટણુ જીવ છોડી ચરમ;
છોંડી ચરમ જોઇ દેહનો મરમ.....કર રામં
માંસ રૂધીરની કાચા કરેલી,
ભાર ભરેલી કીટ કરમ (કમી).....કર રામં
કળ કરી કસીને કામે લગાડે,
અજરામર રહે નોવે નરમ.....કર રામં
શેષ સમાધિ સત્યજ સેવે,
ભોગ ભોજનનો ભાગી ભરમ.....કર રામં
છોડી ઉપાધિ આત્મા અલેખે,
મગ્ન નગ્ન ભલે કરે કરમ (કર્મ-ભાગ્ય)....કર રામં

[૨૩૬]

૧૧૬

(ગઝલ)

તમે વિશુ તાન ત્રિપુરા, ઉદાશી ઉર રહી બારી,
જાણાએ જગન ખલુ ન્યારી, નહીં દોલ વસ્ત્રો ખ્યારી.
નમાવી નાથ શિર નામું, ત્રિવિધ તન તાપ દુઃખ વામું.
નીભાવો દાસ દીન જાણી, સદાશીવ આશ શુભપાળી.
અધીકે આનંદ ઉર આપો, મગન મન બ્રહ્મમાં થાપો.

પ્રકરણ ૯ મું.

મોક્ષ મહોલ.

બ્રહ્મ શું છે ?

દોહરી.

બ્રહ્મજ્ઞાન ભગવાનકા, જોખે ન મીલે ગુદ;
પાવ ભયે સો પાવતે, મુંદનહી ગતી મુંદ.

આખી સૃષ્ટિનું મુળ, વિશ્વરૂપ દર્શન સ્વરૂપ કે જે અનંત તેજસ્વી
સહગુણ પરાક્રમનો સમુદાયરૂપ શાન્ત અને ઉદાર ગાયાળુ સર્વ સુખરૂપ
જગન્નાથની મુર્તિ અનંત, મસ્તક, હસ્ત, ચર્ણુ વિગેરેથી વ્યાપીક છે.

તેના મનોહર્યાથી ઉત્પન્ન થએલ પાંચભુત તત્વ છે.

તેની મનોશક્તિથી ઉત્પન્ન થએલા શ્રવે સુદ્ધ મહેલમાં હોય છે.

તેના સર્વાંગમાં રહેલ ખાલી ભાગમાં નક્કર ભાગમાં માયા શક્તિ રૂપ છે કે જે તેઓએ ત્યજ કરેલા જીવેને ત્રણ ગુણથી વીર્યાદ વળેડે.

શુદ્ધિ સાત્વીક માયા છે.

લક્ષ્મી રાજસીક માયા છે.

અળ શક્તિ તામશીક માયારૂપ છે.

સાત્વીક રાજસીક તામશીક એ ત્રણ ગુણ જીવને લાગવાથી જેના કૃણવણી જીવ કરે છે તેવો તે જીવને શાયદો થાય છે.

એ નિયતા પુર્ણ અવસ્થાએવો એક અક્ષત તત્વરૂપ પદાર્થ કેલાવો છે કે તે જીવ જે કષ્ટે છે તેને સફળ કરી આપે છે.

દંભગુણીક માયાના પાસથી અધ થએલ જીવ તે તત્વને સમજી શકતા નથી.

સાત્વીક ગુણોનો વપાસીકજ એ તત્વના ઝપને દેખે તો અનુભવીન પકડે છે, તથા સુખી થાય છે.

દરેક જીવ પોતાના ગુણોના બળને લીધે. નીચ, ઝોચ, સુખ, દુઃખમાં ભળે છે.

આપણે જે મનસા વાચા તથા કર્મથી જે કામ કરીએ છીએ. તેનાં એ તત્વ પદાર્થમાં ખીંચ ખાડે છે.

એ ખીંચ જેટલી પ્રમાણ શક્તિથી ક્યાં હોય તેટલોજ દંદ વખત ભોગવે છે.

એઝપનેતેનાતેજ વિચાર કર્મથી ખોરાક મળે તોતેદિધાયુષીથાયછે.

એ આકૃતિઓના સમુદાય દરેક જીવની આસપાસ ફરે છે. અંગે તે પોતાને પ્રમાણ થવા જીવ પાસે એના એજ વિચાર કર્મ કરાવે છે.

સ્થુળ દેહમાં રહેલો અજ્ઞાની જીવ આવા બનાવને થતાં બળી શકતો નથી.

જીવ ગુણથી તથા ઇન્દ્રિયોથી પરાધીન થએલો મનસા વાચા તથા કર્મણા હમેશ કયાંજ કરે છે અને તેની આકૃતિઓએ તત્વમાં બંધાયાજ કરે છે.

જેવાં તેના મનસા કર્મ વાચા હોય તેજ પ્રમાણે તે જીવ થઇ જાય છે.

નીચ વિચારવાળો જીવ નીચતાને પામે છે અને દુઃખી થાય છે.

ઉચ્ચ વિચારવાળો જીવ ઉચ્ચતાને પામે છે અને સુખી થાય છે.

માણસ માનસ કે જે મનદેહ, લીંગદેહ, કર્મદેહ કે જે કહો તે પણ પોતાના કર્મ પ્રમાણેના હોય છે.

જ્યારે સ્થુળ દેહમાંથી જીવ સ્વપ્નાવસ્થામાં બહાર નીકળે છે. ત્યારે પોતાની બળવાન કલ્પનાઓને પ્રત્યક્ષ દેખે છે.

ઓછી જ્ઞાણશીની કલ્પના સ્વપ્ન ઝાંખાં આવે છે.

સ્વપ્નામાં ધારેલી વસ્તુ લાવવી એ યોગના ધ્યાનમાં સફળતા પામે તેવા પુરુષનું લક્ષણ છે.

મનપર સખત સત્તા ધરાવનાર અને પ્રાણ કલ્પના ધરાવનાર તે કામમાં સફળ થાય છે.

કલ્પનાને પોતાની સત્તામાં રાખી શકવા સમર્થ જીવ અને ત્યારે તે સ્થુળ દેહમાં સહજ ધ્યાન ધરતામા ધારેલી વસ્તુ પોતે દેખી અનુભવે છે.

એથી વધારે કલ્પનાને પ્રાણ બળઘટ બનાવનાર જીવને ધારેલી મનો વસ્તુને સ્થુળ પદાર્થ પણ બનાવી શકવા સમર્થ થાય છે.

એથી વધારે સામર્થ્ય ધરાવનાર જીવ વચન કહણામા ધ્યાન ધરતામાં પોતાની ઇચ્છાનુસાર ઉત્પન્ન કરી શકે છે.

તેને પોતાની ઇચ્છાનુસાર નાશ કરી શકે છે.

તેવો મહાન પદ્ધતિએ પહોંચેલા જીવ અજ્ઞાની જીવોને પોતાની કૃતી બતાવે છે.

તે વચન સિદ્ધી જીવ કે જે પોતે ધારેલું કામ કરવા સમર્થ છે તે એ બ્રહ્મ એટલે એ તત્વને જાણનાર કહેવામાં બ્રહ્મ કહેવાય છે.

એ બ્રહ્મ પુરુષ જીવ પુરુષોત્તમના કામના જેવાં પોતાની ગતિ પ્રમાણે કામ કરે તેથી તે પણ એક નાના રાજા જેવો થયો.

મહાન રાજાના નાખાતો એ રાજા અજ્ઞાન જીવોને પ્રાપ્ત છે.

એવા બ્રહ્મને જાણનાર રૂપી મુની બ્રાહ્મણો ભગવાનનું મુખ કહેવાને લાયક કેમ ના હોય તે ખત્રજ છે કે તે મુખજ છે.

એવા બ્રાહ્મણો અન્યયજ્ઞોને આવી ઉત્તમ બ્રહ્મ વિદ્યા જણાવતાં નહીં.

તેઓ બીજાને પૃથ્વી પાણી અને થોડી તેજની વિદ્યા તથા સ્થૂળ પદાર્થની વિદ્યા શીખવતા તેથી તેઓ દરશનીક સ્થૂળ દેહને લગતાં અનેક કે જે મૃત્યુલોકમાં જણાય છે તેવાં દુનરી કામોથી નિર્વાહ કરતા.

જે કામો એવાં કિતરતા દરજ્જાનાં કે જે દેહની હયાતી મુધીજ ભોગવાય છે, તેને પણ હાલના જમાનાના અજ્ઞાન જીવો પાર પામી શકતા નથી.

એક માટીની છંટ જેવી હલકી વસ્તુ બનાવતાં નહીં આવડનાર અજ્ઞાન જીવ મુક્ત તત્વને શું જાણે.

એ તત્વથી જીવ મુખી થાય છે એટલે સ્થૂળ દેહના મુખને માંદ પ્રયાસ કરતો નથી.

એ સ્વાનામાંથી જન્મત થએલ સ્થૂળ દેહમાં આવેલો જીવ સ્વાનના ચમત્કારને પોતાના અજ્ઞાનથી ખરી સમજ વિના જુદા માને છે.

તેમ દેહ છુટી જવાથી મૃત્યુલોકના કાર-વહેવારને તજેલો જીવ નવીન સૃષ્ટી જોઈ એ મૃત્યુલોકને ખોટો માની પોતે કાંઈ પણ વિદ્યા ભણ્યો નહીં તેનો પશ્ચાતાપ કરે છે.

ભયંકર સ્વાન એ નર્કની અગમચેતી છે.

ઉચ્ચ કાર્ય ઇશ્વર દર્શન વૈભવ સુખને સ્વર્ગપદની અગમચેતી છે.
સ્વપ્નને જાણે છે એજ જીવ.

ખરી લાગણીની કલ્પના તુરત ફળ આપે છે.

લાગણી થવા સાથે દુઃખ પ્રેમ વિગેરે આવે તોજ સફળતા થાયછે.

પુત્ર ગુજરી ગએલાની લાગણી વધારે થવાનું કારણ તેનો સહ-
વાસ તથા ગુણુ રૂપ છે.

પરમેશ્વરની લાગણી ઉત્પન્ન થવાને તેને દેખી ઓળખી કે તેના
કર્તવ્યતા આભારને ન જાણી શકવું એજ કારણુ છે.

સફળ થવાનો રસ્તો કે, પરમેશ્વરનું ધ્યાન ઘણા ઉત્તમ વસ્તુ ગુણુ
પર લોભ રાખવો રામ કૃષ્ણ વિગેરે અવતારો તથા મનસ્વી તેજસ્વી
બુદ્ધિ શાણી પરાક્રમી ગુણુવાન વિગેરે મનુષ્યો ઇશ્વરનીજ વિભુતાઓ છે.

એમ ધારી સ્તવનમાં લાવવા. ઉત્તમ ગુણુ પ્રાપ્ત કરવા. એજ જીવનું
શુ કર્તવ્ય છે.

મૃત્યુદેહથી જે પાયરી મેળવે તેમ તે જીવ કાંચ નીચ દેશને પામેછે.

વિશ્વરૂપ દર્શન પ્રભુ ચક્રવર્તિ રાજાનો દાખલો ધારો જીવને માણસો
ધારો તથા પંચભુત તત્વ એ ભોગ્ય વસ્તુ ધારો એ જીવ એ ભુત તત્વ-
રૂપ ખેતી હુન્નર વિગેરેમાં વધી જોટલી જાગીર મેળવે તેટલો તે રાજા
બનશે.

સુક્ષ્મ તત્વ કે જે અદ્રશ્ય બ્રહ્મરૂપમાં યોગીઓ કહે છે તેના ચમ-
ત્કારો જીવને જાણવાથી જીવની સફળતા થાય છે.

પૃથ્વી પાણી વિગેરે સ્થુળ પદાર્થના વિદ્યાના અનુભવ સુખને ફક્ત
મૃત્યુ દેહમાં જીવ રહે છે. ત્યાં સુધીજ ભોગવે છે.

સ્થુળ પદાર્થની આશક્તિમાંજ ગાંડા બની અજ્ઞાન જીવો પોતાને
દુઃખી કરે છે.

દુરગુણુ જીવોની વિશેષ સંખ્યા થવાથી સ્થુળ દેહને સ્થુળ પદાર્થના વૈભોગ મળવા હાલ મુશીબત થાય છે.

સ્થુળ દેહના વૈભોગના અનુભવ વિના જીવને ધ્યાન ધરવા આવડ આવતી નથી.

મુર્તિ જીવે તો ધ્યાનમાં લાવી શકે.

શબ્દ સ્પર્શ, રૂપ, રસ ગંધ વિગેરેને અનુભવેલ જીવ ધ્યાનમાં પણ તેનો ભોક્તા થાય છે.

જે ભોગ મેળવવા સ્થુળ પદાર્થોનેજ જાણનાર માણસો ભાગ્યવંત થતા નથી જે યોગી ધ્યાન સમાધીથી ભોગવે છે.

મહત યોગી બીજને પણ ભોગવવા સમર્થ હોય છે.

મનની એકાગ્રતાથી જે પ્રમાણે ધ્યાન ધાયું હોય તેવા રૂપથી જગતકરતા પ્રભુ પ્રત્યક્ષ દર્શન આપી વરદાન આપે છે.

જીવને હૃદય મળતા મુધીજ નોકરી બજાવવી પડે છે.

દર્શન તથા વરદાન પામેલો જીવ ધારે તે કરવા સમર્થ છે.

દેહ લઇ અનેક સહસ્ત્ર સુટીઓમાં મન મુજબ ફરે-મહાલે છે.

એ જીવ શીવ એક કહેવાયો.

એવું તપ કરવાને માટે દંદ્રીયો કે જે સ્થુળ દેહના વિપયોગી છે. તેમાંથી મન કહાડી નાખે તોજ એક મતથી સાફલ્યતા પામે છે.

એટલાજ કારણથી સર્વ ત્યાગ કરવાનો રસ્તો જાનીઓએ કહેલ છે.

જીવે સ્થુળ પદાર્થોમાં યકન તેના સારાસાર અનુભવ લેવા તેટલાજ વખત દેહ અને દંદ્રીઓને લલકો વધી.

અનેક વિપયોમાં જ્ઞાન પામી તુરંતજ સર્વ ત્યાગ કર્યો એ સંન્યાસ યોગ ધર્મ છે.

પંચદ્રિયોમાંથી જ્ઞાન કંઈ જીવ હૃદયર વ્યવસ્થા ધ્યાન ધરવા
લાયક બને છે.

જડ અદ્ધિ જીવ સંગુણ મુર્તિ પ્રભુને ધ્યાનમાં લાવી શકવા અ-
સમર્થ છે.

પુર્વ જન્મથી જાતી થએલો જીવ બાહ્યાવધ્યાથી કે થોડી કિમ્મર-
થી પણ જ્ઞાનને લાયક હોય છે.

જ્ઞાન આવવું એ જન્મોંતરતા મુકમોં ઉપર આધાર રાખે છે.

મુદ જીવો મર્ણુ પર્યંત પણ જ્ઞાન મેળવી શકતા નથી.

દૃશ્યરી અંશ જેણે ઘણા જન્મથી મેળવેલો છે એવો બાળક દેહ
જીવ અતુલિત જ્ઞાન સંપન્ન હોય છે.

જ્ઞાનને કંઈ કિમ્મરજ લાવે છે એમ નથી.

સ્ત્રી પુરુષનાં પ્રેમી જોડાં અનેક જ્ઞાન ગુણ મેળવી સાથેજ યોગ
સાધન કરી મોક્ષ મેળવી શકે, પણ પ્રેમની તંગીને લીધે દંપતીઓના
જીવ જુદા રહે છે. એ જીવો દુઃખમાં રહી જ્ઞાન સંપાદન કરી યોગ
સાધન કરી શકતા નથી તથા મર્ણુ પર્યંત દંદ્રિયોના વિષયોથી અસતુષ્ટ
રહે છે, તેવા મનના મનોમ્હારિકાના અનુસરીને દૃશ્યરને નહિ જાણનાર
જીવો નીચ અવતાગનાં ખોળીયાંમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

માણસને પંચદ્રિયના ઉપભોગની ખજાર પડ્યા પછી તેને પુર્ણ
સંતોષથી તૃપ્ત કરી સંતોષથી આસક્તિ છુટ તોજ ત્યાગ થઈ શકે.

માયા ત્યાગના રસ્તાપર લાવવા દૃષ્ટાંતર મનુષ્યોએ બાહ્યવસ્થાના
મનુષ્યોએ માયીક વસ્તુનો ઉપયોગ કરતાંજ અટકવું તથા અટકાવવાં.

પરીપુર્ણ મુખી જીવન વિના ત્યાગ માર્ગ સારો છે, તે અબ્યાસથી
તથા દુઃખથી બને ખરો.

ત્રિગુણાન્મક માયાના શક્તિ સ્વરૂપો ત્રણ પ્રકારનાં છે, કે જે મહા-

કાળી તામ્ર પ્રકૃતિ રૂપ. મહાલક્ષ્મી રાજસી પ્રકૃતિ રૂપ, મહા સરસ્વતી સાત્વિક પ્રકૃતિ રૂપ છે. મહા સરસ્વતી રૂપ આત્મણીએ અહણ કરવાની માયા શક્તિ છે. મહાલક્ષ્મીરૂપ ક્ષત્રિઓએ અહણ કરવાની માયા શક્તિ છે, મહાકાળીરૂપ તામ્રસી મનુષ્યોએ અહણ કરવાની માયા શક્તિ છે. તેને તેનાજ રચીસર તમ ભક્ત્ય ભોગથી તૃપ્ત કરી સેવાય છે.

જગતની ઉત્પત્તિ પુરૂષ તથા પ્રકૃતી (માયા સ્ત્રીરૂપ) થી છે.

સાત્વિક પ્રકૃતિની આત્મણુ કન્યા પોતાના આત્મણુ પતિને ધર્માર્થ કામ મોક્ષના દરેક કામમાં સખળ મદદનીશ થઈ પોતાના જીવને પોતાના પતિના જીવથી પ્રેમરૂપ દાશ્વરી ભાવથી લીન કરી સારીરિક નિપયોગથી નિવૃત્ત થઈ ભોગ ભોગની ત્રમ થઈ દાશ્વરપદને મળવા મોક્ષ માર્ગરૂપ દાશ્વર મેળવન કરી અક્ષમય થઈ જાય છે.

રાજસીક પ્રકૃતિની ક્ષત્રી કન્યા ક્ષત્રીને પ્રાપ્ત થતાં તેને ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણ કામમાં પતિ પ્રેમથી પુર્ણ રહી સ્વર્ગાદીક લોકમાં મુખ્ય ભોગવી ઉત્તમ મનુષ્ય જન્મ આલોકમાં મેળવે છે. ફરી ફેલ ક્રુદ્ધ સ્વર્ગમાં પતિ સાથે જાય છે.

તામ્રસીક પ્રકૃતિની કન્યા દુઃખ લોકોને પ્રાપ્ત થઈ પોતામાં રહેલા દુરગુણ સહવાસને અનુભવી ચાલવાની ફરજને પામેલા તેના દાશ્વર્યક્રોને દુરગુણરૂપ કરી મુકે છે અને દુરગુણી મનુષ્યને નર્ક પ્રાપ્તિ થાય છે ફરી મૃત્યુલોકમાં પાવુ તે જનો નર્કમય જન્મ ગુમાવે છે પણ જ્ઞાન વિના તેઓને પોતાની રચીતીનુ જ્ઞાન નથી હોતું. તેવા દુઃખીજનોના દુઃખ તોઈ ડંટાળી ત્રાસ પામી પતિને ચાલવાની નીસિદ્ધ ગોઝલ છે પણ ધેરી-યતા અદ્વપણા ભરેલા દેહમાં રહેલો અજ્ઞાન જીવ ઉપદેશકોની એ વાત ધ્યાનમાં ધરી શકતો નથી તેવાએ પોતાનાથી જનતાં અનેક દુઃખર્મમાં મચ્યા રહીને પણ મદ્દગુરૂ મેલન કરવું અને તેમની થોડી થોડી આજ્ઞા

માનવી જેથી સદ્ગુરુ હશે તો તેને સત કરવામાં વાર કરનાર નથી.

મહત્ત્વ શ્રદ્ધામાંથી આદી પુરૂષના મનોભાવથી વિચારથી શ્રવણ આકારે ઉત્પન્ન થયા તેઓ પોતાના બળના બીજા આકારોને (કર્મો) ઉત્પન્ન કરી આયુષ્ય લાંબાવવા લાગ્યા. તેઓને પૃથ્વી પાસે તેજ વિગેરે સ્થુળ સુક્ષ્મનો બનેલો દેહ રહેવા ઉત્પન્ન થઈ મળ્યો જેથી તે જડ ચેતન્યમાં સુખ દુઃખમાની ઇંદ્રીયને આધીન થઈ અનેક માયા શ્રવણ સુખ દુઃખના ભાગ વિચાર કરી નીચ ઉચ દશાને પ્રાપ્ત થવા કર્મ કરવા લાગ્યો એ શ્રવણ જ્યારે કોઈપણ મનસા વાચા કર્મણા રૂપ કર્મને કરતો બંધ થાય તો તે સ્થુળ દેહને છોડી સુક્ષ્મ શ્રવણ સ્વરૂપને મહત્ત્વમાં લઈ કરી દેવા સમર્થ બને તેને મોક્ષ મળ્યો સમજવો.

અનાદિથી ઉત્પન્ન થયેલ પોતાના કર્મ પ્રમાણે સૃષ્ટીઓના અધી-
ષ્ટાના થઈ પોતાની વાસના પ્રમાણે તેવા લોક બનાવી ત્યાં રહેલા ઉપરીઓના
ધામમાં લાલના શ્રવણ જે પ્રમાણે તે વાંચના કર્મ કરે છે તે લોકમાં
તેને જન્મ પડે છે.

સ્વર્ગ વૈકુંઠ વિગેરે લોકો પ્રાપ્ત કરવાને ધણીજ ભકિતની જરૂર છે.
એમ જે જાણે છે, તે ભકિત કરવા અસમર્થ થવાય તેવા વખતે એમ
જાણે છે, સ્વર્ગ આદી મુખ્ય મેળવવાને કરવાં પડતાં સાધનો નહીં બને
એમજે જાણે છે, સંસારીક પ્રપંચથી નર્ક નીચ યોનીમાં જન્મવું પડે છે
એમ જે જાણે છે અનેક લોકમાં ગયા પછી પણ પોતાના પુણ્યના
પ્રમાણ ખુટવાથી મૃત્યુલોકમાં આવવું પડે છે એમ જે જાણે છે મૃત્યુ
લોકની સ્થુળ દેહની માયા જ્ઞાનને ગુમાવી નાખે તેવી છે તથા નર્કના
રસ્તામાં ચલાવે એવી છે એમ જે જાણે છે મૃત્યુલોક કાળે કરી સત
કર્મ કરવાના સાધનનો નાશ વાળો તથા તે સતકર્મ કરવાની યાદગીરી
કરાવવાની પણકઈ રીતભાન નરહેવા દેનાર છે જેથી નીચ દિશામાં ચલવું

પડે છે એમ જાણે છે, જે જીવ વિવિધ તાપથી કષ્ટ પામતાં દુઃખી થઈ પ્રલય કાળના અનેક દુઃખોને ભોગવતા સુધી રહે છે તેના જેવું બીજું દુઃખ નથી એમ જે જાણે છે, તેઓએ કેવળ સાધુ પુરુષોનાજ સમાગમ સ્થાનમાં જઈ મન વચન કાયાથી કર્મ બંધ કરી કેવળ શાન્તી લેવી, શિવાય કશું ધારવું કે કરવું નહીં, તેણે અન્ય જીવની પણ સોખતનું સુખ માનવું નહીં, પોતાના દેહનું પણ માનવું નહીં, કેવળ આનંદમાં રહેવું. જેથી તે સ્થુળદેહ છુટ્યા પછી તે જીવ મહત્ત્વમાં વિખેરાઈ જશે. જેવી રીતે સ્થુળ દેહ સ્થુલ તત્ત્વમાં સમાઈ જાય છે તેમ દાખલો જેમ કોઈપણ વસ્તુ જેવી કે હાડકાં લોખંડ લાકડાં ચામડાં પથ્થર વિગેરેને તેના કોઈપણ કર્મ એટલે કામમાં ચઢાવી સાચવણીથી ઉપયોગ કર્યા કરે ને તેને વધારે તો તે વધારે હયાતી ભોગવે છે પણ તેને જમીનપર રખડતાં નાખી દેતા તેનામાં રહેલી સખતાઈને કાળે કરી નાશ થતાં તે કેવળ પૃથ્વીરૂપ થઈ જાય છે, તેમ મહત્ત્વરૂપ બ્રહ્મતત્ત્વનો ઇશ્વરી અશરૂપ કલ્પન્ન થએલ સુક્ષ્મ જીવ પણ પોતાના મનો કલ્પનાથી કર્મ કરી વધારે ઠઠ આવરણ કરતો બંધ પડ્યો કે પછી તે તે તત્ત્વમાં લય થઈ જવાનો એ અપ્રકાશી અંત મોક્ષ સમજાવે (આ મોક્ષ કનીષ્ઠ પક્ષનો છે.) મનુષ્યાદેહ સૃષ્ટિમાંથી મોક્ષ મેળવી લેવો અને ધર્મ ના બળતવવો એ સ્વાચ પરાયણતાનું રૂપ છે.

સ્વાર્થ ના રાખતાં પરોપકાર વૃત્તિ રાખી સદોપદેશ કરી સૃષ્ટિમાં શાન્તી સુખ સોપવું એ સત્ પુરુષોનું કર્તવ્ય છે.

તેવાઓ મુક્તથી પણ મુક્તજ છે. પણ તેવી પછી મેળવવી એ ઇશ્વર આધાર પર રહેલો છે.

શ્રદ્ધાથી સર્વ સુખ દુઃખ સમાન ગણી સદ્વર્તનથી નમ્રભાવથી ઇશ્વર સ્મરણથી શારીરિક માનસીક દુરગુણો (પડ રીપુ) ત્યાગ કરવાથી

ની સ્વાર્થતાથી પરોપકારીથી દ્રવતાથી આત્મ ચીન્તવનથી ધર્મરૂપાથી તે સ્થાન કોઈકેજ મેળવી શકે છે. જ્યાં જતાં અનહદ અતકર્થ આપદાઓ આવે છે પણ એક ઇષ્ટ આધાર દ્રઢ કરનાર તેમાં સાદૃશ્ય થાય છે. હે રાજન ગુણ બેઠ સાંભળો:—

ક્રિતમ તેહ નદ રૂપે થાતો, મધ્યમ તેહ ધ્યાનથી પહાતો;
કનીષ્ઠ કાર્ય પદાર્થે પેખે, અધમાધમ દેખે નવ લેખે;
ક્રિતમ તેહ અવરકું આપે, મધ્યમ તેહ છાયા કરી છાપે;
અધમ તેહ આવડ વીંણુ મથતા, અધમાધમ કંઈ નથી એમ કથતા,

દોહરા.

વેદાન્ત વાચા શુધ પઢે, બઢે ન એકે અર્થ;
જગતે સત્ય જણાવીયો, કરી કરણી જડ ભર્ત.
વેદાન્તે વળના નહિ, બુદ્ધી ભક્તિ સાર;
હં કરતાં થાતાં પઢે, શિરે વિશ્વનો ભાર.
પુણ્ય પુરૂષની આગળે, માનવનું શું જોર;
બ્રહ્મ અંડને ભાગતાં, માનવ મહિમા જોર.
વેદાન્તને વિલોકીયો, પુરણુ તાહરે જાણુ;
વેદાન્તે દેહાન્ત નહિ, અર્થ દગ્ધની હાણુ.
સર્વ સિદ્ધિ સનમુખ રહે, તેહ ચહે હરિ ચાણુ;
પરમહંસ યોગેશ્વરો (નું), હરિ કથા વિણુ મર્જ.
અર્થદગ્ધ થઈ આપથી, મરન રહે મન માંહય;
મુક્ત વિણુ સૃષ્ટિ મહી, મુખે દરે નહીં કયાંય.

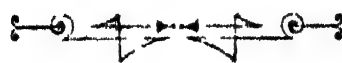
સર્વશ્વર જે સૃષ્ટિના, અતુલિત શક્તિ આપ,
 જેવા ધારે જન દિલે, વચન કર્મ મન જાપ.
 આપણુ ગતિ નહિ એવડી, આદ્ય પ્રહારમી ધાય,
 કાળચક્રના કાપમાં, દેહ તથા જીવ જાય.
 માટે મનજી માલરા, ગોવિંદના ગુણુ ગાઓ,
 ત્રિભુવન પતિ તુજને દીપે, ખુશી રહીને ખાઓ.
 આસક્તિ આગમી કરી, આપ કામને કાદ,
 આસક્તિમાં આથડ્યો, પડ્યો નર્કની ખાડ.
 મનુષ્યાદેહ માયા વિના, સુખ નહિ લવલેશ,
 માયા ત્યાગે માનવા, રહે કિદાશી વેશ.
 કિદાશીન આવી હ્રદે, ગમે ન એકે વસ્ત,
 આજીવિકા કદી પાસ નહિ, ઘસે પાદ ને દમ્ત.
 અદ્વૈત સુખોથી અલગ, એવા વિરલા હોય,
 ઇશ કથારસ પાનનાં, અમૃત આપો કોય.
 કમોદ કણુ કંઠે ગ્રહ્યો, વસે ન મીઠા મેહ;
 ધાન્ય તણું રૂપ ધુળમાં, પરાળ પુજે રહે.
 ઇશ નામના આત્રમાં, નહિ પાકે કદી ભોર.
 મોર ખર્ચો જે માવડં, આણ નહિ તો પંદાર.
 દેહે કરી દેખાય નહિ, પ્રભુ ભજવાનુ ખુબ્ય,
 વર્ણીક સમો વહેવાર છે, રાખો નહિ કંઈ નુન્ય.
 જે તે વાતે જીવને, મુખ મેળવવા ચાહે,
 પુર્ણ કામ પરમેશના, ઘણા ઘણા ગુણુ ગાઓ.
 કિન્નમ શક્તિ ઇશની, ઇશ ભજે તે પાય;

એહ વિમુખ મુખો રહો, પર આધિન થઇ ખાય.
પર આધિન નર દેહ તે, નીરખે શું અહીં સુખ;
મુખ દેખી જન તે તણા, સંત ચિત દવ દુઃખ.
કંઈ જીવની કાયા થકી, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર;
ઉચ્ચપદ આપે નવ ગયો, વૃથા ભોમ્યમાં ભાર.

છેવટ શિક્ષણ.

રાજજી તથા રાણીજી ! આપને માટે હાલનું કર્તવ્ય જેટલું જણાવ્યું છે તેટલું ! આપ ઉભયનું ઐક્ય અક્ષય થતાં, આપના આત્મરૂપ યુવરાજ શ્રી ધીરસીંહજી કુમારને ઉમર લાયક થતાં રાજ્ય ભાર સોંપતા સુધી સર્વ સુખ અમૃદ્ધિ ભોગ ભોગવી તૃપ્ત થતા સુધી અને આપની વય થતા સુધી હમેશ પાળો. તેટલાથીજ સકળ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થશે. છતાં ભકિતની અને યોગ માર્ગ એવા બે માર્ગ છે તેમાં ભકિત માર્ગ હાશ્વરની અમૃત છાયા તળે સુખ ચેતનો છે. કે જેની તેના કર્તાને ફીકર નથી. પણ ભકતોની ફીકર પરમેશ્વરને છે. તેવી નિષ્કાલસ ફીલથી પ્રભુ પ્રત્યે શુદ્ધ તદાકારમય રહી પ્રેમ લક્ષણા ભકિત એકાન્ત કરે. સર્વોત્કૃષ્ટ સાર એજ છે. એનાથી અધીક કાંઈ છેજ નહિ પણ પણ જેઓનાં હૃદય વજ્રમય છે. કે જેમના હૃદયો નમૃતા નીરાભીમાન, સંવા સરળતા વિગેરે. એટલુંજ કર્યાથી પણ થતાં નથી. તથા ઉલટ વર્તન કે જે હાશ્વર ભકિત માટે કરવામાં આવતા ઐતીક વૈભોગ પદાર્થો માંજ ગરક થઇ જઇ અવળે રસ્તે ચલી ગયા છે અને શરીર સુખનેજ

સંભાળ રાખવામાં ગુલત્તાન બની અખંડ ઇશ્વર સ્મરણ ચુક્યા છે. તેના અધમ જીવોના માટે તેમને દુરદશાથી દુર કરવા મહાર્ગોઓએ આત્મ બળથી ઉત્પન્ન કરેલો યોગ માર્ગ કે જે ઘણોજ વિશમ છે. પણ તાદ્રસ્ય ફળ દેખાડનાર છે. તે તથા તેવાજ અનેક ખરા ખોટા ખેતોના ખાત્રી ભરેલા પ્રયોગો માર્ગોનો આપને અનુભવ કરાવીશ. 'સત્ય સમજાને કે યોગ માર્ગમાં આરંભ થયેલાને પણ ઇષ્ટ સ્મરણ અપુર્ણ હોવાથી કાંઈ પણ ફળીભુત થઈ શકતું નથી. ફક્ત મંત્રની માફક દેહને તેના અવયવોને તથા એવીજ સારીરિક સત્ય ક્રિયાઓ તેઓ કરી બતાવે છે પણ તેઓને જ્ઞાન તથા ઇશ્વર પ્રેમ ભક્તિ ન હોવાથી જગતનિયંતાને બાણી ના શકી આપમનેજ આદ્ય બ્રહ્માસ્મી થઈ અથડાયા કરે છે. તથા વેદાન્ત તથા બ્રહ્મ બેને બાંને વિવાદ વટવાડ તથા ભરમ (એટલે બ્રહ્મના ટેકાણે "ભરમ" એટલે ગોળગોળ વાત કરી અટાટોપ વધારવા તે) કરી અધવચ્ચ રહે છે. જે હાલ આપને વધારે જણાવવા જરૂર નથી. જણાવેલા વખતના અનુકૂળ થના મુધી. ઇશ્વર સ્મરણ આનંદ પેભવથી કરો. ગમે તેવા ધોર કર્મથી એજ ઉગારશે. એ સ્વાનુભવ સત્યજ છે. એમ સમજો ! અને તેટલા વખતના લોકોપદેશ કર્મનું સ્થાનકપદ આપને સોંપી હું હાલ અમારા વૃદ્ધ વડીલોના વિશ્રાન્તવાસમાં વળું છું. સમયે સારીદ્ધ થઈ સર્વ સાર કે જે આટલા વિષયમાં દુધમાં ધી ની માફક આવેલ છે. છતાં તેને જુદો કરી તદ્દન ધી માફક કરી બતાવી અનુભવાવીશ. હાલ આપને ઐશ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મને નમઃ એજ ઉચ્ચારનું આવર્તન આપું છું. શાન્તી ! શાન્તી ! શાન્તી ! ! !

[૨૫૪]

જામ ધુનીઓ.

- ૧ હરિ જય રામ રામ રામ, સીતા રામ રામ રામ
મહારાજ રામ રામ રામ, સીતા, સદ્ગુર રામ૦
કૃપાસીંધુ રામ૦ પાહી રામ૦ હરિ જય રામ૦ સીતારામ૦
- ૨ હરિ યમુના કે તીર, ચરાવે ધનુ ચરાવે ધનુ.
મીલી ગોવાલાએ સંગ, બળવે વોળું બળવે વોળું,
બનશી બળવે દોલ, કર્નયા ખેલે કર્નયા ખેલે;
રચ્યો વિદ્રાવનમાં રાસ કે આનંદ રેલે આનંદ રેલે;
હરિ યમુનાકે તીર.....
- ૩ એરે એરે ગોવિંદા રામા, ગોવિંદા રામા ગોપાલા રામા;
હારે....એરે એરે ગોવિંદા.....ગોપાલા૦
- ૪ ગોકુલેશ્વ ગોકુલ ચદારે, પુરશોત્તમ પરમાનંદા:
શામળીયા રાધા રમણુરે, પાતળીઆ બાલકૃષ્ણા
શામળીઆ શામળીઆ પોતાબર ધારી
તારી ગડડ ઉપર અસવારી.....શામળીઆ૦
- ૫ રાધેવર રંગના રસીયારે, મારા હૃદય કમળમાં વસીઆ.
રાધેવર સીતાવર મુંદીર સ્વામીરે સહુ ઘટઘટ અંતરયામી,
સીતાવર૦.....રાધે૦.....રાધે૦.....
- ૬ જયજય રામચંદ્ર મહારાજ, આતા રખો દયાળુ લાજ.....જય૦
દયાળા રામચંદ્ર મહારાજ.....કૃપાળુ રામ

- ૭ હરે કે શ્રીમંનારાયણ નર નારાયણ નારાયણ નારાયણ
નારાયણ જય ગોવિંદ હરે....હરે....
શ્રીમંનારાયણ નર નારાયણ નારાયણ નારાયણ
જય ગોવિંદ હરે....હરે.....શ્રી૦
- ૮ દત્તાત્રીય અખધુતા જનાર્દન સ્વામી એકનાથા ગુરુદત્તાત્રી
હનુમતા મહિન આણુલી સીતા મનકી રામાચી રામાચી;
એકનાથાચી ધરી કૃષ્ણ દેવ કાવડ લે પાણી ભરી;
મુને મહા દુઃખ દેછે માયા શરણ મુને રાખોરે તમે યદુરાયા;
મુને રાખોરે વીઠ્ઠલરાયા મુને મહા દુઃખ,
રામ લક્ષ્મણ જનકી જય બોલો હનુમાનકી.
- ૯ ભજો રાધેકૃષ્ણ ગોવિંદ ગોવિંદગોપાલ ભજો ગોવિંદ ગોપાલ૦
- ૧૦ નટવર નંદકુંવર અલખેલા સુદીર શામળારે
સુદીર શામળારે પુરણ સોળે કળારે....નટવર૦
પૈકુંદ નહિઆવું નહિઆવું વૃજવલાતું ધાણુરે વૃજ વલાતું ધાણુરે;
ગોકુળ વાલું ધણુરે.....પૈકુંદ૦
- ૧૧ સામરા દીગંબરાચેરે વીંડાળા મીલ્યા ભેટ દેરે;
રાધેાળા મીલ્યા ભેટ દેરે.....સાવરા૦
- ૧૨ પ્રલ્લાદ ભણે રામા કૃષ્ણ ગોવિંદા;
સખ સંત પંદે નરહરી વીઠ્ઠલ ગોપાળા....પ્રલ્લાદ૦
- ૧૩ ધન ધન ગગાળાહની વાળી સવા વાલ થયા વનમાલી.
ધન ધન બોડાણાને મન ભાવ્યા ઠારકાં છોડી ડાકોર આવ્યા.
ધન ધન બોડાણાની કરણી એવી ડાકોર શહેરની ધરણી;
ધન ધન બોડાણાની માન પાતળીયો લીધો લાથ.

- ધન ધન વંદાવન ન મોર પ્રભુનો મુગટ થયો રંગરોળ;
- ૧૪ સીતા રામા રામા રામા સીતા રામા હરે;
સીતા રામા હરે પુરણ કામ હરે....સીતા૦
સીતા રામા હરે ધનશ્યામ હરે....સીતા૦
- ૧૫ રામ સીતા કૃષ્ણ રાધા વીકૃલ રૂપમાધ;
ગોપીજન મનમોહન ત્યાપક હરી સરવા ઠાધ;
રામ સીતા કૃષ્ણ રાધા વીકૃલ રૂપમાધ;
દયાળા વીકૃલ રૂપમાધ.....ગોપીજન૦
- ૧૬ શ્રી વલ્લભા હો જય વીકૃલા હો માગ્ન શ્રીજી બાવા હો;
શ્રી નાથજી શ્રી મહા પ્રભુજી હો યમુને મહારાણીજી હો;
શ્રી યમુને મહારાણીજી હો-જય વીકૃલા હો જય વીકૃલા હો
માગ્ન પાંડુરંગા હો;
- ૧૭ સીતારામ ચતુરાક્ષર મંત્ર જપ વારંવારે જપ વારવારે
મનવા જપ વારંવારે (૨)
સીતા રામ જન્મ મરણ કે બંધ કાટકે ઉતરે ભવ પારે
ભજનથી ઉતરે ભવપારે.....સાનારામ૦
- ૧૮ રાધા કૃષ્ણ ભજ કુંજબિહારી, મોરલીધર ગોવરધનધારી
મોરલીધર ગોવરધનધારી, રાધા કૃષ્ણ જય કુંજબિહારી....
- ૧૯ હરહર ઉમાકાન્ત ચિન્નામણી, પાર્વતી ઇશ્વર કુવરેશ્વરા,
હરહર દીનાનાથ દીનબંધુ દયાકર શીવ પાર્વતીના વરા
હરહર શિવ પાર્વતીના વરા ભોળાનાથ ઇશ્વર કુવરેશ્વરા....હરહર
- ૨૦ વીકૃલ રૂપમાધ જય વીકૃલ રૂપમાધ શામળા
ગોવિંદા ગોપાળા જય ગોવિંદા ગોપાળા....શામળા....

- ૨૧ ગગનના તુ ગણપતિ વિઘ્નહરા મંગળમુરતી ગગનનારે
ગગનના પાર્વતીયા નદના મોરીયા ગગનનારે
ગગનના ગગનના તુ.....
- ૨૨ વીંડલરાયા દીનબધુ દેવ દયાળા વીંડલરાયા....વીંડન....
દીનબધુ દેવ દયાળા (૨) વીંડલરાયા.....
- ૨૩ મી અપરાધી ખરા પરંતુ તારે મહારાગ્ન
ખુડતો ભવ સાગરી દયાળા તારે મહારાગ્ન
અનાથ નાથ પતિત પાવના તારે મહારાગ્ન
દીનબધુ દયાસાગરા તારે મહારાગ્ન
ગ્નનકી જીવન કષાસાગરા તારે ગુરુરાયા
ગુરુરાયા અધમ આધારણ પતિત પાવના તારે મહારાગ્ન
ખુડતો ભવસાગરી વીંડોયા તારે મહારાગ્ન
- ૨૪ હરે રામ કૃષ્ણ ગોવિંદા રામ કૃષ્ણ હરે
- ૨૫ હર હર મહાદેવ શંભી કામી વિશ્વનાથ ગગા
- ૨૬ રામ રૂપમાત્ર અંબાગા પુઢરીયા પાદુરંગા,
પુઢરીયા પાદુરંગા પુઢરીયા પાદુરંગા રામ,
- ૨૭ જતાચી આપા ભજ વીંડલ રૂપમાયાપા ભજ વીંડલ,
રૂપમાયાપા ભજ વીંડલ રૂપમાયાપા જતાચી,
- ૨૮ અગાડી ચલે રામ રાજ પીછાડી સતનકી કાગ્ન
- ૨૯ જય જય નારાયણ ભજન વીંડુઆ ભક્તીય વર્ધન;
જય જય નારાયણ માત્ર આપ ગળો ભક્તનચ પરીતાપ,
પ્રેમી મુક્તી સદાતુ આપ.....જય જય૦
- ૩૦ કાર સાગરયા વસનારા ધાઓ ગરનારે જસનાર,
સર્વાકીન્દ્ય વસનારા ધાઓ દ્રોપદામા ગગનારા ધાઓ;

પાંડવ રક્ષણ કરનારા ધાઓ અમરીસ રક્ષક કરનારા

ધાઓ.....ગરૂડાવર અસનારા૦

૩૧ હર હર મહાદેવ યોગી પાર્વતી સોભે અર્ધાંગી હર હર

૩૨ વીંડાળા મલા મુળ ધાડા મીઠાવત એધન દુડદુડા;

મીનો આણે મનીમંદ લાગલા વીડુ તુલા છંદ....વીંડાળા મલા૦

૩૩ મન આનંદા ભજ્ને રાધે કૃષ્ણ ગોવિંદા;

પરમાનંદા ભજ્ને રાધે કૃષ્ણ ગોવિંદા;

આ દુનીયા માયાકે કંદા છોડ ચલો સખ ધરકા ધંધા,

તુ હરી ભજન કર બંદા.....મન આ૦

અધસેં હર કીયો મુજકુંદા દેવકી વસુદેવ છોડો કંદા;

ગોપગ્વાલમે બડાહી ચંદા સખ દેવનમે દેવ; (૨)

બડાળાજંદા ભજ્ને રાધે પરમાનંદ ભજ્ને રાધે;

કૃષ્ણગોવિંદા દેવકી નંદન બાળ મુંકુંદા કાલ દ્રીનમે નાગન ચ દા,

ધ્રીજળાસીનમે બડાહી ચંદા સખ દેવનમે દેવ બડા બાજ દા,

મન આનંદા ભજ્ને રાધે કૃષ્ણ ગોવિંદા નંદના નંદા ભજ્ને રાધે.

૩૪ સુલભ ઉપાય આ ભવ તરણાલા હર હર ઉચ્ચારી માનવા હર,

પ્રદોશ સમયે શુદ્ધ માનસી જે નર પુજીતો ગૌરીહરાસી.

અખંડ સોખ્ય દેતો ત્યામી શંકર મદનારી માનવ હર.

પાણુ લાકસાહી દેવ ભાલાતુ ધનતુર બીજવે તૃપ્તચી હોતો

અલ્પત પાલાંત બુદ્ધતચી દેતો શંકર ત્રીપુરાસી માનવા હર હર.

દાસગબ્તન કરીતો વીનવની મમતી જડકી નામ સ્મરણી દાવ દેધ,

આના તુગ્ગ ચરણી મહાહર સુલધારી માનવા હર હર ઉચ્ચારી.

૩૫ પાવધુધર હાથ ધેજી વેણુમુખાશી વીકૃલગાઝી મુખાશી વીકૃલ ગાઝી

નાચત પુંડરીકપૌશ આલા ચીખલ ઝાલા વીમાસ આલાપુર કસાચીગન

ગોંદુર માલા હથેએ પંઢરપુર.....પાય હુધર૦

૩૬ વ્રજ વાલુરે પૈકુંઠ નહીં આવુ મુને ના ગમે ચમુ બુજ થાવુ
ત્યાં નંદ નો કુંવર ક્યાંથી લાવું વ્રજ વાલું,
જ્યાં શ્રી વંદાવન રાસ નથી ધ્રિજ વનીતા સગ વિલાસ નથી;
વીળણું વેણુ વાયાનો અભ્યાસ નથી,
જોઈએ લલીત ત્રી ભંગીમારે ગીરધારી સંગે સોહીએ શ્રી,
રાધા પ્યારી તેવી નાન આંખ હરે મારી.....વ્રજ૦
ત્યાં શ્રી ચમુના ગીરધર છે નહીં મુને આસકતી ધણી,
એ બેની તે વીના મારો પ્રાણુ પ્રસન્ન રહે નહીં....વ્રજ૦
વૃક્ષે વૃક્ષે વેણું ધારી પત્રે પત્રે હરી ભુજ ચારી એ,
વ્રજરજમા મુકતી વારી.....વ્રજ૦

૩૭ શ્યામમુંદરકી જય રઘુવરકી રાધાવરકી બલીહારી.

૩૮ રામ લક્ષ્મણુ બાલાજી દશરથ નંદન લાલાજી.

૩૯ મોરલી વાગી મુને રામ નામ લેહે લાગી,

બનસી વાગી મુને રામ નામ લેહે લાગી,

સતગુરુ શબ્દ તણી શુદ્ધ લાગી ભ્રમણા ભાગી;

૪૦ રઘુપતી રાધવ રાજરામ પતીત પાવન મોતારામ.

૪૧ નામ દેવકી રતન કરે પુદવા નાચે પાંદુરંગા પુદવા નાચે પાંદુરંગા
નાચતાં કુન્તા હરીયા છુટલા પીતામ્બરપ્રભુયા છુટલા પીતામ્બર....નામ.

૪૨ ગુરુ ગંગા ગણપતી ચ વિળણું મુર્ય શીવ શક્તી અંબા,

જય જય અંબા જુગતંબા હરસાંબ સદાશીવ સાંબ સદા....ગુરુ.

[૨૬૦]

ગુફાની છેવટ સ્તુતિ.

(છાંયો.)

ચાઉ ચંડીપુર ધામ, વાસ વિહલજી કેરો.
 હીસે નર્મદા માત, કિપજે આનંદ ધણેરો.
 શંકર સ્વરૂપ કપિલેશ, માત ચંડી તો છાજે,
 વૈકુંઠે પુરશે વાસ, શેષશાહ શિર માજે.
 અક્ષ નાગર સાંકોદરા, વિહલ હૃદયે આશ છે;
 ત્રિવેદી મગ્ન ગણપત મુત, અક્ષપુરીમાં વાસ છે.

કુંડળીયો.

કર્કુ અર્પણ પંદરપતિ, ભકિત રસનુ ખ્યાન,
 ભર્કુ દરપણ મુંદરમતી, ગાઠ પ્રભુનુ ગાન.
 ગાઠ પ્રભુનું ગાન, રાતમાં રસ્તો લીંચા,
 જણાવવા જગ જન, પ્રગટ જ્ઞાનોદધિ કીંધા.
 કીંધો પ્રગટ જ્ઞાનોદધિ, મનુષ્ય ધર્મ દારજ સર્કુ,
 મળવા મગ્ન પ્રભુપ્રભુ ભજી, પંદરપુરપતિ અર્પણ કર્કુ.

(કલ્યાણ—તાલ દુપદ.)

(શ્રી રામચંદ્ર કૃપાલ ભજમન હરણ—એ રાગ)

દીનખંધુ વિહલરાય કમલા કાન્ત, કરણા સાગરે;
 નંદ નંદન વિશ્વ વંદન, નમન નટવર નાગર....દીનખંધુ
 હરિહરા હપિકેશા, શેશ સર્જન સહુ જગ સારણ;
 અમ્મ મમ્મ સ્વરૂપ, શ્રીપત મીલન બરકત ખારણ....દીનખંધુ

(નાથ કેસો ગજકો બધ છોડાયો—એ રાગ.)

હેતે ંહો કર મહારો, પ્રભુજી હેતે ંહોકર મહારો;
 અત્પ અરજ સુણી તારો, પ્રભુજી હેતે ંહોકર મહારો;
 રહેશે નહિ હૃદયે શુભ ભક્તી, દેહ નીભાવન ભારો;
 દેહ દુઃખે ડગતું મન તમથી, ત્રિવીધ નાપને મારો....પ્રભુજી
 હમથી અક્કલ ચલવે કંઈ મોહન, મળશે નહિ તમ આરો;
 મુજ સ્થિતી જોઈ અધીક ગણી ઘટમાં, બાળક સમજો મારો....પ્રભુ
 અધીક અનુભવ આપથી પામી, સ્વાર્થ સર્વ થયો ખારો;
 પરમારથની પુર્ણતા આપો, દઈ દરશન દીલ ઠારો....પ્રભુજી
 કુર કળી પીડે મન તનને, જાણી ભક્ત થશે સારો;
 મમ્મ મમત કરી મથતો, માધવજી મુજ હાર્યો તમ હારો....પ્રભુજી

(પટ્ટરપુર જગ મુકી નીચે માહીર—એ રાગ.)

પંદરીરાયા કીજે અમપર નીજ છાયા....પટ્ટરીરાયા કીજે
 છો સકળ વિશ્વના સ્વામી અજરામર અધીક અનામી;
 સંતુ, સગુણાત્મક ખુદ પામી, ચતુરભુજ ચહાયા....કીજે
 અવીનાસી આત્મ અલેખું; આ દેહ રહી પુર પંખું;

કંઈ જન્મે દયાધન દેખું, માગું એ કાયા.....કીતે૦
 મુંજ ચિત્ત ચત્રબુજ ચરણે, નવ ભુવું માધવજી મરણે;
 રૂપ નામ નેત્ર મુખ કરણે, અહીં રહું ગાયા.....કીતે૦
 શીર છત્ર વીના શીર ભારો, મર્ણાન્ત સુધીનો ભારો;
 હીમ્મત દહા વ્યાજો આરો, હૃદયમાં રહાયા.....કીતે૦
 સુત ગણપતનો તમ ચરણે, દીધા તેહે છોડી નીજ મરણે;
 પીતુ આપ કૃપાએ વરણે, મગ્ન શેષશાયા... ..કીતે૦

